

Kuriame
Lietuvos ateitį
2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

ŠVIETIMO,
MOKSLO IR SPORTO
MINISTERIJA

NACIONALINĖ
ŠVIETIMO
AGENTŪRA

„Antrinės analizės „Bendrojo ugdymo sistemos kaita ir ryšys su tarptautinių mokinių pasiekimų tyrimų rezultatais“ galutinė ataskaita

PENKTAS VARIANTAS (V5.0)

Tyrėjai:

Prof. habil. dr. Gediminas Merkys (tyrimo mokslinis vadovas)

Prof. dr. Sigitas Vaitkevičius

Prof. habil. dr. Leonidas Sakalauskas

KAUNAS – VILNIUS, 2022

Dokumento versijos:

Eil. nr.	Versija	Parengta	Rengė	Pastabos	NŠA komisijos nariai
1.	Versija 1.0	2022-01-17	Tyrėjas: Prof. habil. dr. Gediminas Merkys		1. Evaldas Bakonis, komisijos pirmininkas 2. Jūratė Drazdauskienė, 3. Asta Buinevičiūtė, 4. Živilė Urbienė, 5. Daiva Sevalneva, 6. Asta Ranonytė
2.	Versija 2.0	2022-02-08	Tyrėjas: Prof. habil. dr. Gediminas Merkys		1. Evaldas Bakonis, komisijos pirmininkas 2. Jūratė Drazdauskienė, 3. Asta Buinevičiūtė, 4. Živilė Urbienė, 5. Daiva Sevalneva, 6. Asta Ranonytė
3.	Versija 3.0	2022-05-23	Tyrėjai: Prof. habil. dr. Gediminas Merkys Sigitas Balčiūnas		1. Evaldas Bakonis, komisijos pirmininkas 2. Jūratė Drazdauskienė, 3. Asta Buinevičiūtė, 4. Živilė Urbienė, 5. Daiva Sevalneva, 6. Asta Ranonytė
4.	Versija 4.0	2022-06-20	Tyrėjai: Prof. habil. dr. Gediminas Merkys Prof. dr. Sigitas Vaitkevičius Prof. habil. dr. Leonidas Sakalauskas		1. Evaldas Bakonis, komisijos pirmininkas 2. Jūratė Drazdauskienė, 3. Asta Buinevičiūtė, 4. Živilė Urbienė, 5. Daiva Sevalneva, 6. Asta Ranonytė
5.	Versija 5.0	2022-09-26	Tyrėjai: Prof. habil. dr. Gediminas Merkys Prof. dr. Sigitas Vaitkevičius Prof. habil. dr. Leonidas Sakalauskas		1. Evaldas Bakonis, komisijos pirmininkas 2. Jūratė Drazdauskienė, 3. Asta Buinevičiūtė, 4. Živilė Urbienė, 5. Daiva Sevalneva, 6. Asta Ranonytė

ANOTACIJA

Pateikiama Nacionalinės švietimo agentūros (NŠA) užsakyto švietimo tyrimo ataskaita. Tyrimas buvo atliekamas 2022 m. Tyrimas remiasi istoriniais, antrinės duomenų analizės, taip pat kokybinės ir kiekybinės ekspertų apklausos metodais. Siekta atskleisti sąryšius tarp valdysenos sprendimų bendrojo ugdymo sektoriuje, finansavimo lygio ir Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimų lygio tarptautinėse palyginamosiose IEA ir OECD/EBPO studijose.

Bendrojo ugdymo sektoriaus valdysenos veiksmingumas per 1990-2020 m. laikotarpį geriausiu atveju vertintinas, kaip vidutiniškas. Pradedant 2012 m. iki 2020 m. (t. y. per dvi paskutines elektoralines kadencijas) sektoriaus valdysena patiria krizę.

Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimai IEA ir OECD/EBPO studijose per 1995-2019 m. laikotarpį ženkliau nepaauga, gana stabiliai telkiasi ties visų šalių normavimo vidurkiu. Esant bendram vidutiniam lygiui, būtent TIMSS rezultatai pasižymi šiek tiek palankesne dinamika nei analogiškai Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimai PISA ir PIRLS studijose.

Lietuvos bendrojo ugdymo sektoriaus finansavimo absoliutus rodiklis per tirtą trijų dešimtmečių laikotarpį nuosekliai augo, o analogiškas santykinis dydis – proc. nuo BVP – nuosekliai mažėjo.

Sistemingų ir prasmingai interpretuojamų sąryšių tarp valdysenos veiksmingumo, finansavimo ir mokymosi pasiekimų lygio Lietuvos atveju per gana ilgą istorinį laikotarpį neaptikta.

Tai rodo, kad:

1. Lietuvos bendrojo ugdymo valdysena, jos reformavimas per visą tirtą/vertintą trijų dešimtmečių laikotarpį nebuvo sutelktas, pasižymėjo tik vidutiniu veiksmingumu.

2. Šalyje egzistuoja neišnaudotos galimybės siekti būvio, kuomet tikimybinis dėsningumas tarp sektoriaus valdysenos veiksmingumo, investicijų ir mokymosi pasiekimų ima pasireikšti.

Tyrimo ataskaita apima 175 psl. Rezultatai atspindėti 26 lentelėse ir 47 pav. Tyrimo metu aptikta nemažai empirinių radinių, statistinių dėsningumų, suformuluota analitinių išvalgų, kurios provokuoja diskusiją apie bendrojo ugdymo sektoriaus būklę ir konkrečių reformų poreikį.

Tyrėjai reiškia nuoširdžių padėką visiems tyrime dalyvavusiems ekspertams.

TURINYS

1. TYRIMO TIKSLAS, UŽDAVINIAI, TEORINIS IR PRAKTINIS KONTEKSTAS

1.1. Tyrimo tikslas ir uždaviniai

1.2. „Laiko juosta“ kaip švietimo kaitos ir valdysenos modeliavimo darbinis konceptas

1.2.1. Laiko dimensija, kaip universali bendramokslinė ir metodologinė kategorija

1.2.2. Sąvokos „laiko juosta“ specifikacija švietime ir bendrajame ugdyme

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tyrimo dizainas: bendroji schema

2.2. IEA ir OECD/EBPO tarptautinių mokymosi pasiekimų studijų duomenų analizės šaltiniai

2.3. Bendrojo ugdymo sektoriaus finansavimo analizės šaltiniai

2.4. Bendrojo ugdymo sektoriaus ir jo valdysenos „laiko juostos“ sudarymo metodika

2.5. Bendrojo ugdymo sektoriaus ir jo valdysenos veiksmingumo ekspertinio vertinimo metodika

3. TYRIMO REZULTATAI

3.1. Bendrojo ugdymo sektoriaus valdysenos „laiko juosta“: darbinis modelis

3.2. Bendrojo ugdymo valdysenos veiksmingumo ekspertinio vertinimo rezultatai

3.2.1. Ekspertų apklausos apie Lietuvos švietimo valdyseną metodologinės kokybės kontrolė

3.2.2. Ekspertinio vertinimo pirminių kintamųjų redukavimas į skales (indeksus)

3.2.3. Suformuotų švietimo valdysenos vertinimo skalių statistinis normavimas

3.2.4. Ekspertų apklausos metodikos patikimumo kontrolė taikant pakartotinių matavimų metodą

3.2.5. Apibendrintas požiūris į švietimo valdysenos veiksmingumą: jungtinio indekso įverčiai iš trijų dešimtmečių (1990-2020) retrospektyvos

3.2.6. Švietimo valdysenos veiksmingumas: poskalių ir pirminių rodiklių analizė, taikant nukrypstančių įverčių metodą

3.2.7. Švietimo valdysenos laikmečių 1990-2020 m. analizė daugiamatės statistikos metodais

3.2.8. Švietimo valdysenos vertinimo pirminių rodiklių reitingo statistiniai dėsningumai

3.2.9. Švietimo „laiko juostos“ 1990-2020 m periodizacija, paremta ekspertinės apklausos apibendrinimu

3.2.10. Lietuvos švietimo valdysenos veiksmingumo prognozavimo iki 2028 m. trendas, paremtas 1990-2020 m. ekspertinio vertinimo statistiniais duomenimis.

3.3. Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimų tarptautinėse IEA ir OECD/EBPO studijose dinamika

3.3.1. Mokinių matematikos pasiekimų kaita EBPO/IEA studijose

3.3.2. Mokinių gamtos mokslų pasiekimų kaita EBPO/IEA studijose

3.3.3. Mokinių skaitymo pasiekimų kaita EBPO/IEA studijose

3.3.4. Penkiolikmečių mokinių matematinis, gamtamokslinis ir skaitymo raštingumas atsižvelgiant į mokymosi patirtį (mokymosi metus)

3.3.5. Mokinių kognityvinių gebėjimų kaita TIMSS studijose

3.3.6. Mokinių pilietinio ugdymo rezultatų kaita IEA pilietinio ugdymo studijose

3.3.7. Mokinių požiūrio į matematikos ir gamtos mokslų mokymąsi dinamika

3.4. Lietuvos socialinio, ekonominio, kultūrinio ir edukacinio konteksto rodiklių tarptautinėse IEA ir OECD/EBPO studijose dinamika

3.4.1. Mokinių pasiekimų dinamika priklausomai nuo socialinio, ekonominio, kultūrinio konteksto

3.4.2. Mokinių mokymosi pasiekimų dinamika SEK kontekste

3.5. Lietuvos bendrojo ugdymo sektoriaus finansavimo dinamika

3.5.1. Pagrindinių Lietuvos bendrojo ugdymo biudžetinio finansavimo rodiklių dinamika

3.5.2. Europos struktūrinių fondų investicijos tobulinant bendrąjį ugdymą

3.6. Kompleksinių sąsajų tarp švietimo valdysenos, finansavimo ir mokymosi pasiekimų įžvalgos

IŠVADOS

DISKUSIJA IR REKOMENDACIJOS

LITERATŪRA

PRIEDAI

I PRIEDAS - online klausimyno pavyzdys

II PRIEDAS – kokybinio tyrimo, dokumentų sąrašas „laiko juostos“ darbinio modelio sudarymui

III PRIEDAS – excel formatu pateikti grafikai

LENTELĖS

2.2.1. *lentelė*. Lietuvos dalyvavimas IEA ir OECD organizuotose mokymosi pasiekimų ir mokymosi aplinkų tarptautinio palyginimo studijose 1995-2018 m.

2.2.2. *lentelė*. Tarptautinių švietimo tyrimų ataskaitų duomenų bazės, panaudotos Lietuvos mokinių pasiekimų dinamikos analizei

2.2.3. *lentelė*. Praktinės standartizuoto vidurkių skirtumo interpretavimo taisyklės

2.3.1 *lentelė*. Bendrojo ugdymo finansavimo rodikliai

2.5.1 *lentelė*. Vertinamų valdysenos kadencijų (laikotarpių) ir ekspertų sutapties lentelė, imitacinis pavyzdys

3.1.1.*lentelė*. Bendrojo ugdymo sektoriaus „laiko juostos“ modelis: valdysenos sprendimai ir žyminiai įvykiai 1990-2020 metais

3.2.1 *lentelė*. Indeksas: „Proveržio svarbiausiuose švietimo valdysenos ruožuose vertinimas“, pirminiai poskales sudarantys kintamieji, (5-pakopų Likert-o įverčių apibendrinimas)

3.2.2 *lentelė*. Indeksas: „Švietimo valdysenos laikmečio „charakterio“ vertinimas“, pirminiai poskales sudarantys kintamieji; (7-pakopų semantinio diferencialo įverčių apibendrinimas)

3.2.3.1 *lentelė*. Teoriškai žinomi statistinių funkcijų tipai, į kuriuos tikėtina gali konverguoti skalės empiriniai skirstiniai (laužtės). Teorinių fikcijų diagnostinės prasmės paaiškinimas

3.2.3.2 *lentelė*. Grupinių vidurkių skirtumų ir jų efektinio dydžio interpretacija

3.2.6.1 *lentelė*. Švietimo valdysenos laikotarpių agreguotas vertinimas, pateiktas chronologine tvarka. Indeksai: 1. Laikmečio kaip visumos vertinimas 100 balų vizualinių analogijų skalėje. 2. Proveržio svarbiausiuose švietimo valdysenos ruožuose vertinimas (Likert skalė). 3. Švietimo valdysenos laikmečio „charakterio“ vertinimas (semantinio diferencialo skalė). Standartinio normaliojo skirstinio z-skalės rodmenys. N=439*

3.2.6.2 *lentelė*. „Proveržio svarbiausiuose švietimo valdysenos ruožuose vertinimas“ ir „Švietimo valdysenos laikmečio „charakterio“ vertinimas“ poskalių lygmeniu. Duomenys pateikti chronologine tvarka. Standartinio normaliojo skirstinio z-skalės rodmenys; N=439

3.2.6.3 *lentelė*. Indekso: „Proveržio svarbiausiuose švietimo valdysenos ruožuose vertinimas“ pirminiai rodikliai. Standartinio normaliojo skirstinio z-skalės rodmenys, N=439

3.2.6.4 *lentelė*. Indekso: „Švietimo valdysenos laikmečio „charakterio“ vertinimas“, pirminiai rodikliai. Standartinio normaliojo skirstinio z-skalės rodmenys, N=439

3.2.7.1 *lentelė*. Bendrojo ugdymo valdysenos laikmečių 1990-2020 m. ekspertinių vertinimų faktorinė analizė

3.2.7.2 *lentelė*. Švietimo valdysenos 1999-2020 m. ekspertinių įverčių pagal 11-ka poskalių klasterinės analizės rezultatai

3.2.9.1 *lentelė*. Bendrojo ugdymo valdysenos veiksmingumo „laiko juostos“ periodizacija, apimanti 1990-2020 metus. Dviejų ir penkių periodų modeliai

3.3.4.1 *lentelė*. Mokinių pasiskirstymas pagal klases skirtinguose EBPO PISA tyrimo cikluose Procentai.

3.3.6.1 *lentelė*. 8 klasės mokinių pilietinio ugdymo pasiekimų kaita: pilietinės žinios ir pilietinis dalyvavimas (ICCS tyrimas, 2009, 2016)

3.4.1.1 *lentelė*. Mokinių, kurie keitė mokyklą ir jos nekeitė mokymosi pasiekimai pagal gyvenamosios vietovės, kurioje yra mokykla, tipą.

3.5.1.1 *lentelė*. Išlaidų bendrajam ugdymui struktūra (proc.)

3.5.2.2 *lentelė*. 2007-2013 metų ES investicijų laikotarpio Sanglaudos skatinimo veiksmų programos prioriteto „Viešųjų paslaugų kokybė ir prieinamumas: sveikatos, švietimo ir socialinė infrastruktūra“ priemonės, skirtos bendrojo ir neformaliojo ugdymo infrastruktūros gerinimui

PAVEIKSLAI

- 3.2.3.1. pav. Bendrojo ugdymo sektoriaus valdysenos veiksmingumo ekspertinis įvertis (agreguotas indeksas), apjungiantis 41-ną pirminį rodiklį. Empirinis skirstinys, N=439
- 3.2.3.2. pav. Švietimo valdysenos laikmečio, kaip visumos, įvertinimas 100-to balų vizualinių analogijų skalėje. Ekspertinių įverčių empirinis skirstinys, N=439.
- 3.2.3.3. pav. Proveržio svarbiausiuose bendrojo ugdymo sektoriaus ruožuose ekspertinis vertinimas (5-ių pakopų Likert skalėje). Agreguotas indeksas apjungiantis 23-is pirminius rodiklius. Empirinis skirstinys, N=439.
- 3.2.3.4. pav. Bendrojo ugdymo sektoriaus valdysenos „charakteris“. Agreguotas indeksas apjungiantis 17-ką pirminių rodiklių (7-ių pakopų semantinio diferencialo skalė). Empirinis skirstinys, N=439.
- 3.2.5.1. pav. Švietimo valdysenos veiksmingumo 1990-2020 m. ekspertinis vertinimas, pateiktas chronologine tvarka: jungtinio indekso, agreguojančio 41-ną pirminį vertinimo kriterijų, z-įverčiai. Raudona linija pažymėtos normavimo vidurkio pasikliautinio intervalo ribos, kaip $\alpha=0,01$. Nekspertų $\approx$ 150 Nstebinių=439
- 3.2.5.2. pav. Švietimo valdysenos veiksmingumo 1990-2020 m. ekspertinis vertinimas, pateiktas reitingo tvarka: jungtinio indekso, agreguojančio 41-ną pirminį vertinimo kriterijų, z-įverčiai. Raudona linija pažymėtos normavimo vidurkio pasikliautinio intervalo ribos, kaip $\alpha=0,01$. Nekspertų $\approx$ 150 Nstebinių=439
- 3.2.7.1. pav. Švietimo valdysenos 1999-2020 m. ekspertinių įverčių klasterizacijos dendrograma pagal 11-ka poskalių
- 3.2.7.2. pav. Švietimo valdysenos 1990-2020 m. veiksmingumo apibendrintas vertinimas: MDS modelio grafinis „žemėlapis“
- 3.2.8.1. pav. „Proveržio svarbiausiuose švietimo valdysenos ruožuose vertinimas“, pirminių rodiklių reitingo pasiskirstymas per visą švietimo valdysenos laiko juostą 1990-2020 m.; N=439
- 3.2.8.2. pav. „Švietimo valdysenos laikmečio „charakterio“ vertinimas“, semantinio diferencialo pirminių rodiklių reitingo pasiskirstymas per visą švietimo valdysenos laiko juostą 1990-2020 m.; N=439
- 3.2.9.1. pav. Švietimo valdysenos veiksmingumo vertinimas 1990-2020 metais; apibendrinti ekspertų (Nekspert $\approx$ 150) apklausos duomenys; standartinio normaliojo skirstinio z-įvertis, agreguojantis 41-ną pirminį švietimo valdysenos vertinimo kriterijų
- 3.2.10.1. pav. Švietimo valdysenos veiksmingumo prognozavimo iki 2028 m. trendas, paremtas analogiško rodiklio 1990-2020 m. duomenimis. Prognozavimo metodas – Maximum Likelihood metodas
- 3.3.1.1. pav. Lietuvos mokinių matematikos pasiekimų, matuojant PISA ir TIMSS 8 kl. testais, dinamika. Vidurkis ir 95 proc. pasikliovimo intervalas standartizuotoje skalėje.
- 3.3.1.2. pav. Mokinių gebėjimų skirtingose matematikos turinio srityse dinamika. TIMSS 8 kl. testo rezultatai. Vidurkis standartizuotoje skalėje.
- 3.3.1.3. pav. 4 klasės mokinių gebėjimų skirtingose matematikos ir gamtos mokslų turinio srityse dinamika, TIMSS testo rezultatai. Vidurkis standartizuotoje skalėje.
- 3.3.1.4. pav. 4 klasės mokinių matematikos gebėjimų pagal matematikos turinio sritis dinamika. TIMSS testo rezultatai. Vidurkis standartizuotoje skalėje.
- 3.3.2.1. pav. Lietuvos mokinių gamtos mokslų pasiekimų, matuojant PISA IR TIMSS 8 kl. testais, dinamika. Vidurkis ir 95 proc. pasikliovimo intervalas standartizuotoje skalėje.
- 3.3.2.2. pav. 8 klasės mokinių gebėjimų skirtingose gamtos mokslų turinio srityse dinamika. TIMSS testo rezultatai.
- 3.3.2.3. pav. 4 klasės mokinių gebėjimų skirtingose matematikos ir gamtos mokslų turinio srityse dinamika., TIMSS testo rezultatai. Vidurkis ir 95 procentų pasikliautinas intervalas standartizuotoje skalėje.
- 3.3.2.4. pav. 4 klasės mokinių gamtos mokslų gebėjimų pagal gamtos mokslų turinio sritis dinamika. TIMSS testo rezultatai

3.3.3.1. pav. Lietuvos penkiolikmečių mokinių skaitymo pasiekimų (skaitymo raštingumo) dinamika. PISA testo rezultatai. Vidurkis ir 95 procentų pasikliautinas intervalas standartizuotoje skalėje.

3.3.3.2. pav. 4 klasės mokinių skaitymo pasiekimų dinamika. PIRLS testo rezultatai. Vidurkis ir 95 procentų pasikliautinas intervalas standartizuotoje skalėje.

3.3.4.1. pav. Lietuvos ir EBPO šalių devintokų skaitymo, matematikos ir gamtos mokslų pasiekimų kaita. Vidurkis ir 95 proc. pasikliovimo intervalas. Duomenų šaltinis: PISA IDE.

3.3.4.2. pav. Lietuvos ir EBPO šalių dešimtos klasės mokinių skaitymo, matematikos ir gamtos mokslų pasiekimų kaita. Vidurkis ir 95 proc. pasikliovimo intervalas. Duomenų šaltinis: PISA IDE.

3.3.5.1. pav. 8 klasės mokinių kognityvinių gebėjimų dinamika matematikos ir gamtos mokslų srityse. TIMSS testo rezultatai.

3.3.5.2. pav. 4 klasės mokinių kognityvinių gebėjimų dinamika matematikos ir gamtos mokslų srityse. TIMSS testo rezultatai.

3.3.7.1. pav. Kaip mokiniams patinka mokytis matematikos. Procentai. TIMSS tyrimo duomenys. Duomenų šaltinis: PISA IDE.

3.3.7.2. pav. Kaip mokiniams patinka mokytis gamtos mokslų. TIMSS 8 kl. tyrimo rezultatai. Duomenų šaltinis: PISA IDE.

3.3.7.3. pav. Mokinių nuomonės apie matematikos ir gamtos mokslų mokymąsi kaita (procentai „Patinka“ ir „Labai patinka“). TIMSS 8 kl. mokinių tyrimo duomenys. Duomenų šaltinis: TIMSS IDE.

3.4.1.1. pav. Penkiolikmečių skaitymo, matematinio ir gamtamokslinio raštingumo dinamika priklausomai nuo mokyklos tipo pagal gyvenamąją vietovę. Vidurkis ir 95 proc. pasikliovimo intervalas. Duomenų šaltinis: PISA IDE.

3.4.1.2. pav. Aštuntos klasės mokinių, matematinių ir gamtamokslinių pasiekimų dinamika priklausomai nuo mokyklos tipo pagal gyvenamąją vietovę. Vidurkis ir 95 proc. pasikliovimo intervalas. Duomenų šaltinis: PISA IDE.

3.4.2.1. pav. Penkiolikmečių pasiekusių skirtingus skaitymo raštingumo, matematinio raštingumo, gamtamokslinio raštingumo lygmenis, šeimos socialinis ekonominis ir kultūrinis kontekstas (SEK). SEK vidurkis standartizuotoje z-skalėje ir 95 proc. pasikliovimo intervalas. Duomenų šaltinis: PISA IDE.

3.4.2.2. pav. Penkiolikmečių skaitymo raštingumo, matematinio raštingumo, gamtamokslinis raštingumo dinamika priklausomai nuo aukščiausio tėvų išsilavinimo lygmens. Vidurkis ir 95 proc. pasikliovimo intervalas. Duomenų šaltinis: PISA IDE.

3.4.2.3. pav. 8 klasės mokinių, matematiniai ir gamtos mokslų pasiekimai priklausomai nuo aukščiausio tėvų išsilavinimo lygmens. Vidurkis ir 95 proc. pasikliovimo intervalas. Duomenų šaltinis: TIMSS IDE

3.5.1.1. pav. Viešųjų išlaidų bendrajam ugdymui ir profesiniam mokymui (ISCED1, ISCED2-4) dinamika nuo 2002 m. iki 2011 m. Perkamosios galios standartas (milijonai). Šaltinis: Eurostat.

3.5.1.2. pav. Viešosios išlaidos bendrajam ugdymui (ED1, ED2, ED34_44,) dinamika nuo 2012 m. iki 2019 m. Perkamosios galios standartas (milijonai). Šaltinis: Eurostat.

3.5.1.3. pav. Lėšų, tenkančių vienam bendrojo ugdymo mokyklos mokiniui, dinamika pagal finansavimo šaltinius Tūkstančiai eurų. Šaltinis: LSD

3.5.1.4. pav. Viešosios lėšos, tenkančios vienam bendrojo ugdymo mokyklos mokiniui. Perkamosios galios standartas (PGS). Šaltinis: Eurostat

3.5.1.5. pav. Viešųjų išlaidų bendrajam ugdymui (ISCED1, ISCED2-4) dinamika nuo 2002 m. iki 2011 m. Procentai nuo BVP. Šaltinis: Eurostat.

3.5.1.6. pav. Viešųjų išlaidų bendrajam ugdymui (ED1, ED2_4, ED3_4 pagal ISCED11) dinamika nuo 2012 iki 2019 m.. Procentai nuo BVP. Šaltinis: Eurostat

3.5.1.7. pav. Viešųjų išlaidų bendrajam ugdymui (ISCED1, ISCED2-4 lygmuo pagal ISCED1997 ir ED1, ED24, ED34 pagal ISCED11) dinamika nuo 2002 iki 2019 m. Latvijoje, Estijoje, Lenkijoje ir Lietuvoje. Procentai nuo BVP. Šaltinis: Eurostat

- 3.5.1.8. pav. Valstybės ir savivaldybių išlaidos bendrojo ugdymo mokykloms (tūkst. Litų) ir palyginti su bendra nacionalinio biudžeto išlaidų suma (proc.). Laikotarpis: 1993-2002 m. Šaltinis: LSD kasmetiniai švietimo būklės apžvalgos leidiniai
- 3.5.1.9. pav. Valstybės ir savivaldybių išlaidos bendrajam ugdymui (mln. Eur) ir palyginti su BVP (proc.). Laikotarpis: 2000-2020 m. Šaltinis: LSD kasmetiniai švietimo būklės apžvalgos leidiniai
- 3.5.1.10. pav. Finansavimas pagal kilmės šaltinį
- 3.5.1.11. pav. Bendrojo ugdymo valdysenos veiksmingumo periodizacija ir valstybės bei savivaldybių biudžetų išlaidų bendrajam ugdymui dinamika (Priešmokyklinis, pradinis, pagrindinis ir vidurinis ugdymas). Duomenų šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas.
- 3.5.2.1. pav. 2007-2013 metų ES investicijų laikotarpio Žmogiškųjų išteklių veiksmų programos prioriteto „Mokymasis visą gyvenimą“ priemonės, skirtos bendrojo ugdymo ir neformaliojo švietimo tobulinimui ir priemonei skirta ES lėšų suma.
- 3.5.2.2. pav. 2014-2020 metų ES investicijų laikotarpio finansavimo prioriteto „Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas“ priemonės, skirtos bendrojo ugdymo ir neformaliojo švietimo tobulinimui ir projekto vertė paraiškoje
- 3.6.1 pav. Kompleksiniai sąryšiai tarp mokymosi pasiekimų, bendrojo ugdymo sektoriaus finansavimo ir švietimo valdysenos veiksmingumo 1990-2020 m.
- 3.6.2. pav. Mokinių matematikos ir gamtos mokslų pasiekimų (IEA TIMSS) kaitos tendencijos ir švietimo valdysenos periodizacija
- 3.6.3. pav. Mokinių matematinio ir gamtamokslinio ir skaitymo raštingumo (OECD PISA) kaitos tendencijos ir švietimo valdysenos periodizacija

Trumpinių ir sąvokų žodynelis

- NŠA - Nacionalinė švietimo agentūra
- TŪM - „Tūkstantmečio mokyklos“ programa
- IEA - (*International Association of the Evaluation of Educational Achievement*) Tarptautinės švietimo pasiekimų vertinimo asociacija
- TIMSS - (*Trends in International Mathematics and Science Study*) Tarptautinis matematikos ir gamtos mokslų gebėjimų tyrimas
- PIRLS - (*Progress in International Reading Literacy Study*) Tarptautinis skaitymo gebėjimų tyrimas.
- ICCS - (*International Civic and Citizenship Education Study*) Tarptautinis pilietinio ugdymo ir pilietiškumo tyrimas
- PISA - The Program for International Student Assessment
- OECD / EBPO The Organisation for Economic Co-operation and Development / Tarptautinė ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija
- PUPP - pagrindinio ugdymo pasiekimų patikra
- NMPP - nacionalinis mokymosi pasiekimų patikrinimas
- VBE - valstybiniai brandos egzaminai
- NEC - nacionalinis egzaminų centras

1. TYRIMO TIKSLAS, UŽDAVINIAI, TEORINIS IR PRAKTINIS KONTEKSTAS

1.1. Tyrimo tikslas ir uždaviniai

Tikslas – remiantis atlikta Lietuvos bendrojo ugdymo, vykdomo bendrojo ugdymo mokyklose ir profesinio mokymo įstaigose, valstybinio lygmens švietimo dokumentų ir švietimo būklės tyrimų analize, sukurti bendrojo ugdymo sistemos kaitos modelį (laiko juosta), išryškinantį svarbiausius švietimo sistemos pokyčius, galinčius turėti įtakos bendrojo ugdymo kokybei ir mokinių pasiekimams. Įvertinti bendrojo ugdymo, vykdomo bendrojo ugdymo mokyklose ir profesinio mokymo įstaigose, sistemos pokyčių ryšį su 1995–2019 metų laikotarpiu vykdytų tarptautinių mokinių pasiekimų tyrimų rezultatais.

Uždaviniai:

1.2.1. Remiantis moksline literatūra apie Lietuvos švietimo sistemos raidą ir reformą bei valstybės lygmens nutarimų įtaką mokinių pasiekimams ir remiantis 1995–2019 m. laikotarpio tarptautinių PISA, TIMSS, PIRLS, ICCS mokinių pasiekimų tyrimų rezultatais, ir atsižvelgiant į 2.3 ir 2.4 punktų reikalavimus, parengti Antrinės analizės metodologiją.

1.2.2. Atlikti 1990–2020 metų Lietuvos valstybinio lygmens švietimo dokumentų ir švietimo srities tyrimų analizę, siekiant nustatyti svarbiausius pokyčius, galinčius turėti įtakos bendrojo ugdymo, vykdomo bendrojo ugdymo mokyklose ir profesinio mokymo įstaigose, kokybei. Dokumentų tyrimas turi apimti švietimo srities teisės aktus, švietimo srities dokumentus (pavyzdžiui, išorinio mokinių pasiekimų vertinimo sistemą, vadovėlių ir kitų ugdymo priemonių rengimą reglamentuojančius dokumentus, pedagogų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo sistemą ir kt.), ugdymo priemones (pavyzdžiui, vadovėlių kaitą), švietimo srities tyrimų rezultatus, švietimo srities statistinius rodiklius, ES ir kitų fondų finansuojamus nacionalinio lygmens projektus.

1.2.3. Remiantis atlikta dokumentų analize, sukurti bendrojo ugdymo sistemos kaitos 1990–2020 metų laikotarpiu modelį (laiko juosta) ir aprašyti svarbiausių bendrojo ugdymo sistemos kaitos elementų atrankos ir pateikimo laiko juostoje principus, parengti modelio techninį aprašą, sudarant galimybę Perkančiajai organizacijai ateityje toliau naudoti ir pildyti šį modelį. Modelis turi apimti visus su ugdymo kokybe susijusius veiksnius, pavyzdžiui, ugdymo paradigmą, ugdymo turinį, ugdymo metodus, ugdymo priemones, mokyklos ir klasės veiksnius (pavyzdžiui, patyčių prevencijos programas), pedagogų kvalifikaciją, apmokėjimą ir tobulinimą, mokyklų tipų kaitą ir tinklo pertvarką ir kt.

1.2.4. Naudojant sukurtą laiko juostos modelį, palyginti nustatytus 1990–2020 metų laikotarpio svarbiausius bendrojo ugdymo sistemos pokyčius su 1995–2019 metų laikotarpiu Lietuvoje vykdytų tarptautinių mokinių pasiekimų tyrimų PISA, TIMSS, PIRLS, ICCS rezultatais (mokinių pasiekimais, nuostatomis, klasės ir mokyklos veiksniais, skirtingos socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos veiksniais (SEK), mokytojų ir mokyklos klausymynų duomenimis) ir įvertinti bendrojo ugdymo sistemos pokyčių ryšį bei, pagal galimybes, įtaką šiems rezultatams.

1.2.5. Remiantis antrinės analizės rezultatais, parengti rekomendacijas šalies švietimo struktūrinėms reformoms, ugdymo organizavimo atnaujinimui, nacionalinio lygmens švietimo institucijoms, mokyklų steigėjams ir mokykloms, kaip užtikrinti ugdymo kokybę ir plėtoti pedagogų ugdymo ir kvalifikacijos tobulinimo programas.

1.2. „Laiko juosta“ kaip švietimo kaitos ir valdysenos modeliavimo darbinis konceptas

Terminas „Laiko juosta“ turi šiame projekte bazinės sąvokos statusą ir kyla iš NŠA užsakomojo tyrimo Techninės užduoties. Nors ši konkreti sąvoka-metafora nėra moksle apčiuopiama, ji, tyrimo autorių nuomone, pasižymi euristiniu potencialu, nekaltant jau apie instrumentinę naudą pačiam tyrimui. Šią sofistikuotą ir metaforišką sąvoką gana keblu apibrėžti lakoniškai, formalizuotai, nelyginant fizikinį dydį. Tokio tipo sąvokos paprastai apibrėžiamos, pabandant išskleisti vidinę ir išorinę fenomeno struktūras, naudojant „definicijos per kontekstą“ metodą, kuris remiasi interpretacija ir diskursu.

„Laiko“ dimensija išskirtinai svarbi visuose socialiniuose ir humanitariniuose moksluose, maža to įgyja reikšmingą statusą ir bendramokslinės metodologijos požiūriu, kadangi aptariama dimensija yra svarbi biologijoje, paleontologijoje, archeologijoje, klimato kaitos tyrimuose ir kt. Ši aptariamos sąvokos tarpdiscipliniškumo ir metodologinio universalumo aspektą verta aptarti išsamiau.

1.2.1. Laiko dimensija, kaip universali bendramokslinė ir metodologinė kategorija

Laiko dimensija politologijoje ir politikos istorijoje

Istorijos moksle įvykių chronologijos sudarymas, epochų išskyrimas yra triviali procedūra, bet tuo pačiu ir fundamentas, be kurio istorijos mokslas nebūtų įmanomas. Laiko dimensija reikšminga politologijoje ir politikos istorijoje, pvz. išskiriant politinių sistemų raidos etapus, istorinius politikos ir geopolitikos lūžius. Pasakymai „JAV-Vietnamo karo epocha“, „Napoleono epocha“, „Veimaro respublika“ (*Weimarer Republik*), „tarpukario“ arba „Smetoninė Lietuva“, „pokario Lietuva“, „sovietinė Lietuva“ prigijo tiek moksle, tiek publicistikoje, netgi buityje. Tokios sąvokos žymi istoriškai, politiškai, visuomeniškai svarbius epochos lūžius, jos pasižymi aukštu abstrakcijos laipsniu, analitine galia ir tuo pat metu yra gana aiškios, tenkina bendramokslinėje metodologijoje žinomą „teorijų paprastumo principą“. Epochinės reikšmės lūžiams „laiko juostoje“ žymėti naudojama *cezūros* sąvoka.

Istorijos ir politikos filosofijoje taikliai pastebėta, kad, pavyzdžiui, amžių ribos dažnai nesutampa su formaliuoju kalendoriumi. Antai taikliai pastebima, kad „tikrasis“ 19 a. prasidėjo anaiptol ne 1800 m. ir baigėsi anaiptol ne 1900 m. Kaip savita ir charakteringa epocha šis amžius prasidėjo po Napoleono karų ir pralaimėjimų maždaug 1815 m. ir baigėsi tik prasidėjus I-jam pasauliniam karui 1914 m. Atitinkamai ir 20 a. „prasidėjo“ 1914 m. ir baigėsi anaiptol ne 2000 metais, bet sulig Berlyno sienos ir SSRS griūtimi 1989-1991 m. Taigi, „tikrojo“ amžiaus nustatymo kriterijais tampa ne formalus kalendorius, bet žyminiai epochos įvykiai (*Landmark Event*), tam tikras *Zeitgeist* (=laiko dvasia), kuri susiklosto tarp kelių itin svarbių žyminių įvykių, užduoda visai epochai kryptingumą, suteikia jos chronologijai turinį ir vidinę konsistenciją.

Epochos (arba laikmečio) sąvoka ir samprata pasižymi gerokai didesniu abstrakcijos laipsniu ir teoriniu polėkiu nei formali įvykių chronologija, kuri taip pat išskirtinai svarbi. Priešingai nei epocha, kuri gali būti identifikuota tik teorinės/ideologinės interpretacijos būdu, formali įvykių chronologija yra visiškai objektyvi. Epochos sąvoka, kaip minėta, integruoja savyje tam tikrus žyminius įvykius, laiko atkarpos tarp jų, atspindi tam tikrą sisteminių ir „agregatinių“ visuomenės

būvį tuo metu. Pavyzdžiui, žyminis įvykis buvo Naujojo pasaulio (Amerikos žemyno) atradimas, Gutenbergo spausdinimo mašinos, garo mašinos išradimas. Žyminis įvykis JAV istorijoje yra rytinės ir vakarinės šios šalies pakarančių sujungimas geležinkeliu, kas atvėrė galimybes itin sparčiai šalies industrializacijai ir urbanizacijai. Kitas žyminis įvykis – Berlyno sienos griuvimas. Nekelia abejonių, kad naujaisiu planetarinės reikšmės žyminiu įvykiu tampa pandemijos COVID-19 pradžia ir tolesnė tėkmė.

Laiko dimensija ekonomikoje, versle ir valdysenoje (governance)

Laiko dimensija, tiksliau – „epochos“ ir „ciklo“ konceptai yra išskirtinai svarbūs ekonomikoje. Pasak ekonomikos filosofijos ir teorijos yra žinoma, jog egzistuoja ilgieji verslo ir pasaulinės ūkio sistemos ciklai, vidutiniškai užtrunkantys iki 50-ies metų. Šiame kontekste vertos paminėjimo vadinamųjų „Kondratjevo bangų“ ir J. A. Schumpeterio „ilgųjų verslo ciklų“ teorijos. Nuo pramoninės revoliucijos laikų XVIII a. pabaigoje, pasak teoretikų, bendriausiu atveju galima išskirti bent penkias technologines ekonomines paradigmas (kapitalizmo tipus). Tai: 1) individualių ir šeimyninių įmonių savininkų lokalinis kapitalizmas, 2) smulkių ir vidutinių uždaryjū akcinių bendrovių (korporacijų) lokalinis kapitalizmas, 3) stambiųjų privačiųjų korporacijų nacionalinis kapitalizmas, 4) valstybės reguliuojamas viešųjų korporacijų nacionalinis kapitalizmas, 5) globalizuotas investicinių fondų transnacionalinis kapitalizmas. N. Kondratjevo teorijoje „ilgųjų bangų“ metafora taikliai atspindi pasaulinės ekonomikos objektyviai sąlygotą pakilimų ir nuosmukių cikliškumą bei verslo ir ūkio modelių kaitą. Galiausiai, pastaruoju metu prabilta apie IV-ąją pramoninę revoliuciją. Pasaulinėje ūkio sistemoje galima išskirti žyminius įvykius, formavusius visos sistemos būvį, pvz., pokarinė Breton Vudso (*Bretton Woods system*). Tai – pasaulinės pinigų ir tarptautinių atsiskaitymų politikos sistema, gyvavusi nuo 1944 iki 1971 m. Ekonomikos moksle šitaip konvencionaliai ir rašoma – „Breton Vudso epocha“. Nekelia abejonių, kad žyminis įvykis pasaulinėje pinigų politikoje ir tarptautinių atsiskaitymų praktikoje yra kriptovaliutų atsiradimas. Žyminiai įvykiai, liudijantys epochinės reikšmės lūžius, yra elektroninės prekybos ir elektroninės bankininkystės atsiradimas.

Laiko kaip koncepto metodologinė reikšmė išryškėja, kuomet vystomos, rekonstruojamos atskirų ūkio/ekonomikos/verslo šakų bei sektorių istorija, pvz., transporto, energetikos, prekybos, bankininkystės istorija.

Ekonomikoje, vadyboje į laiką pagrįstai žiūrima kaip į išskirtinės svarbos išteklių, kaip į valdymo objektą (*Time Management*). Sprendimų priėmimo teorijoje ir praktikoje svarbi yra savalaikiškumo dimensija – daryti ką nors ne per anksti ir ne per vėlai. Čia turima galvoje savalaikis sprendimų priėmimas tiek privataus verslo valdymo (*management*), tiek viešojo sektoriaus valdysenos (*governance*) sektoriuose. Sąvoka „negrįžtamumo taškas“ (*Point of no return; Wendepunkt*) taip pat įgyja metodologinę prasmę tiek pažinimo, tiek valdymo ir valdysenos procesuose.

Šis tarpas iš ekonomikos istorijos yra prasmingas ir atliekamo tyrimo TU požiūriu. Pagal TU privalu analizuoti gana ilgą laikotarpį, ištisą epochą 1990–2020 m. Tuo tarpu tradicinėje politikos analizėje paprastai imamas gerokai trumpesnis laikas, konkretaus pavienio reformavimo ar pokyčių programos projektas, kuris dažnai vos tesutelpa į vieną elektoralinį ir politinės kadencijos ciklą, trunkantį tik 4–5 m. Pasiremdami, tarkime, Kondratjevo ar Šupmeterio ilgųjų ekonomikos bangų konceptu, ir jį paminėdami, savotiškai legitimuojame galimybę šiame tyrime rinktis prieigą, paremtą žymiai ilgesniu istoriniu-epochiniu požiūriu.

„Laiko“ kategorijos modeliavimo ir refleksijos kituose moksluose patirtys prasmingos tiek švietimo istorijai apskritai, tiek ir šiam tyrimui konkrečiai. Tarkime, 2002–2008 m. Lietuvoje pirmą kartą startavo gana ryžtinga ir sąlyginai sėkminga mokyklų tinklo pertvarka. Visgi dėl kilusios pasaulinės finansų ir ūkio krizės tinklo reforma nuslopo ir vėliau centrinės valdžios lygmeniu nuosekliai nebebuvo vykdoma. Atitinkamo klausimo vėl ryžtingai ėmėsi dabartinė – 18-oji LR Vyriausybė. Deja, tenka kalbėti apie akivaizdžiai pavėluotą, ydingai uždelstą reformą, kuomet kraštutinai aktualūs sprendimai nebuvo padaryti laiku.

Laiko dimensija sociologijoje

Laiko, tiksliau pasakius, epochos (laikmečio) dimensija svarbi ir sociologijoje, mažų mažiausia bent keliais aspektais. Pirmiausia, sociologijoje, panašiai kaip ir istorijoje, kalbama apie epochas, visuomenės būvio lūžius, tarkime „industrinė visuomenė“ ir „postindustralinė visuomenė“, „skaitmeninė visuomenė“. Istoriskai galima atsekti tokių procesų, kaip „sekuliarizacija“, „moterų emancipacija“ arba „seksualinė revoliucija“ starto momentus, atitinkamų procesų evoliuciją bei poveikį visuomenei.

Antra, sociologijoje, socializacijos tyrimuose dažnai operuojama kartos (generacijos) sąvoka. Sociologijoje kalbama apie kartų (tarpgeneracinę) konfliktą, kuris reiškiasi šeimoje, buityje, darbo organizacijose. Verta dėmesio tai, kad generacijos kaip tokios atpažinimas, jos pradžios ir pabaigos ribų identifikavimas yra siejamas ne tiek su formalia istorijos chronologija ar objektyviai nustatoma demografinė amžiaus kohorta, bet su žyminiais įvykiais tam tikroje kultūroje/šalyje ir epochoje. Bene taikliausiai tai nusakytų vokiečių filosofijos sąvoka „Zeitgeist“ („laiko dvasia“). Tai itin reikšmingi, „žyminiai“ įvykiai, visuomenėje sklandančios ir ją sutelkiančios svarbiausios idėjos. Žyminiai įvykiai ir laiko dvasia pasireiškia, kaip pagrindinis to meto žmonių, dažniausia jaunimo ir jaunų suaugusių, pasaulėžiūros ir gyvenimo formavimo/si sociokultūrinis veiksnys. Nepaisant individų skirtybės, atitinkamai generacijai priklausantys asmenys turi bendrą pasaulėžiūros ir gyvenimo¹ bruožų.

Šiuo požiūriu JAV kalbama apie „gėlių vaikų“, „Vudstoko festivalio“ (1969 m.) arba „prozako kartą“. Minėtos simbolinės etiketės atitenka praktiškai tai pačiai žmonių kartai ir dažnai suvokiamos, kaip sinonimai. Minimas laikotarpis istoriskai sutapo su JAV Vietnamo karu (1965-1973 m.) ir visuomenės, ypač jaunimo, masinio pilietinio pasipriešinimo karui laikmečiu. Simptomiška, kad bemaž tuo pačiu metu, vos penkmečiu anksčiau, buvusioje SSRS irgi formavosi savita jaunimo generacija. Tai vadinamieji šešiasdešimtininkai. Laikmetis apima vadinamąjį Chruščiovo „atšilimo laikotarpį“ (1957–1962 m.). Politinis teroras, politinė cenzūra anuometinėje SSRS tuo metu smarkiai nusilpo, atsirado sąlyginė laisvė meno kūrėjams, mokslininkams. Tuo metu legaliai (!) praėjo cenzūrą ir buvo išleisti I. Solženycino (vėliau – literatūros Nobelio premijos laureato) apsakymai, atvirai aprašantys GULAG-o baisybės. Galima kalbėti apie kartą, kuri gimė ir socializavosi jau po Berlyno sienos ir SSRS griūties.

Laiko, kaip fenomeno reikšmę praeities ir dabarties visuomenėje liudija ne tik istorijos filosofijos doktrinos, bet ir tokios modernios disciplinos kaip laiko sociologija egzistavimas (*The Sociology of Time*).

---

¹ Žr. Inglehart materialinių ir postmaterialinių vertybių teoriją (*Inglehart's theory of materialist and post materialist value*)

Laiko dimensija psichologijoje, psichoterapijoje, taip pat socializacijos ir socialinio darbo tyrimuose bei praktikoje

Laiko dimensija yra reikšminga psichologijoje ir ypač psichoterapijoje, taip pat socializacijos ir socialinio darbo tyrimuose bei praktikoje. Skirtumas nuo sociologijos tas, kad analizės ir modeliavimo vienetu paprastai tampa ne socialinis agregatas – generacija, bet pavienis individas. Norint suprasti žmogaus asmenybės tapsmą, veiksmingai padėti jam gyvenimo krizės akivaizdoje, baziniu metodu tampa biografinis metodas arba biografinis tyrimas, kuris paprastai realizuojamas kokybinėje/naratyvinėje tyrimų paradigmoje. Ypatingą reikšmę įgauna individui/pacientui žyminių įvykių identifikavimas ir jų psichosocialinis perdribimas vidinėje psichinėje realybėje ir socialinėje aplinkoje. Ypač susitelkiama ties individą traumuojančiais įvykiais, pvz. suluošinimas nelaimingo įvykio metu, tapimas nusikaltimo auka, tėvų skyrybos arba bent vieno iš tėvų mirtis, mylimo žmogaus netekimas, paties asmens skyrybos, teistumas, ilgalaikis nedarbas, dalyvavimas karo veiksmuose, patekimas į nelaisvę ar filtracijos stovyklą, pabėgimas iš karo zonos, įkritimas į narkomanijos ar prostitucijos spąstus ir pan. Individo gyvenimo „laiko juosta“ ir objektyviai, ir subjektyviai tarsi skyla į kelias dalis – iki traumuojančio įvykio ar jų sekos ir po to. Giluminis individo biografijos, jos – „laiko juostos“ pažinimas tampa savotišku raktu, organizuojant veiksmingą pagalbą žmogui, patekusiam į gyvenimo krizės verpetus. Psichoterapijos, socialinio darbo ir kt. tyrimuose yra sukauptas unikalus biografinio metodo taikymo įdirbis. Jį privalu panaudoti ir šiame švietimo laiko juostos rekonstravimo tyrime. Tyrėjai nuosekliai ieškojo, kaip potencialių informantų, iškilų švietimo veikėjų, kurie per visą 1990-2020 m. laikmetį arba žymią jo atkarpą užėmė reikšmingas pozicijas švietimo sektoriuje – buvo mokyklos direktoriais, vietos švietimo padalinio vadovu, ministerijos kancleriu ar sekretoriumi, ministru ar viceministru, vedančiuoju specialistu, atsakingu, pvz. už IKT, NEC, tinklo pertvarką ir pan. Dalis tokių iškilų žmonių savanoriškais pagrindais tapo šio tyrimo informantais-ekspertais. Kaip bus parodyta, būtent biografinio metodo ir kokybinių interviu bei kiekybinės apklausos derinio taikymas tokioje specifinėje grupėje tapo tyrimo metodiniu pagrindu, o atitinkama prieiga pasiteisino.

Laiko dimensija teisės teorijoje ir teisės taikymo praktikoje

Laiko dimensija užima išskirtinę svarbą teisėje. Tatai ypač svarbu tinkamai kvalifikuojant veikas ir tinkamai organizuojant teisinį procesą. Teisinės analizės arba bylos objektu patapę įvykiai gali būti įvykę seniai, atskirais atvejais prieš dešimtmečius. Visas teisinio kvalifikavimo ir teisinio proceso sudėtingumas išplaukia iš universalaus teisės principo – *Lex retro non agit* (iš lot. – įstatymas atgal negalioja). Nesvarbu kokia byla – administracinė, baudžiamoji, konstitucinė, privalu atsekti, atpauzinti, ar kažkada praeityje padaryti veiksmai, teisinės-administracinės procedūros atitiko būtent tuo metu galiojančias teisės normas, ar buvo jos pažeistos, ar nebuvo? Tokiu būdu tenka kalbėti apie teisės aktų priėmimo ir jų galiojimo chronologiją. Kitaip tariant, susiduriama su „laiko juostos“ fenomenu teisės taikymo kontekste.

Teisėje, jos taikymo praktikoje taip pat neabejotinai galima išvelgti žyminius įvykius, kurie kardinaliai pakeitė veikų teisinio kvalifikavimo ir sankcijų už jas politiką. Tarkime, Lietuvos teisėje žyminis įvykis ir epochinis lūžis įvyko tada, kai teisės taikymą ir teismų sprendimus mūsų šalies teismams tapo privalu koordinuoti ir harmonizuoti su EŽTT teisine doktrina ir teisine praktika. Toliau, žyminiais įvykiais

gali tapti netgi bylos *ad hoc*, kuomet jų iš pirmo žvilgsnio neordinariniai sprendimai, jiems įsiteisėjus, tampa visiems privaloma teisine praktika. Pavyzdžiu, girtas vairuotojas avarijoje sukėlęs mirtinas pasekmes, buvo nuteistas, kaip už tyčinį nužudymą²... Savo naujagimį nužudžiusi trijų vaikų motina buvo praktiškai išteisinta, teisėjų kolegijai³ pripažinus, kad Lietuvos valstybė, atsakingų tarnybų vaidmenyje, tinkamai neatliko savo prievolių, nesuteikė paslaugų į įvairialypę gyvenimo krizę patekusiai jaunai moteriai... Tokie žyminiai teismų praktikos „laiko juostos“ įvykiai netikėtai performatuoja ne tik teismų praktiką, bet ir pačią teisinę paradigmą, jos pamatines vertybines ištakas.

Laiko dimensija ir „lokalių istorijų“ rekonstrukcija

Modernybės sąlygomis žmonės, pavienės organizacijos, jų sektoriai ieško savo tapatybės, ją aktyviai konstruoja ir performatuoja, pasiremamos vertybinės refleksijos, egzistencinės prasmės paieškų ir savo ateities projektavimo motyvais. Yra posakis, „kas nežino savo istorijos – amžinai lieka vaikais“. Šio tyrimo sumanymo kontekste galima minėtą sentenciją perfrazuoti šitaip, jei individas, organizacija, jos lyderiai visas sektorius neturi istorinės atminties, negali savęs identifikuoti „laiko juostoje“, nežino, nesupranta svarbiausių žyminių įvykių, tai tokie subjektai - individualūs ir kolektyviniai - praranda galimybę sąmoningai reflektuoti ir kurti savo tapatybę. Savo ruožtu, kai neturima išgrynintos ir reflektuotos tapatybės, keblu suvokti savo gelmines vertybes, egzistencinę prasmę ir misiją, strateginius siekius. Tad nenuostabu, kad tapo madinga netgi šeimai, giminei užsisakyti savo genealoginio medžio rekonstrukciją. Toliau, darbo organizacijos – biudžetinės ir privačios – užsisako savo organizacijos ar verslo istorijas. Sudaromos, rekonstruojamos ne tik pavienių organizacijų, bet atskirų sektorių ar profesijų istorijos, pvz. geležinkelio, vandentiekio, priešgaisrinės tarnybos, policijos, teismų⁴, kariuomenės, aviacijos, globos ir socialinio darbo etc.

Lietuvoje ėmė reikštis mada, naujas pagirtinas paprotys, jog savivaldybės, jų administracijos komerciniais pagrindais profesionaliems istorikams⁵ užsako savo krašto ir netgi pavienių miestelių istorijas, išleidžia reprezentacinius ledinius. Problema ta, kad didžioji akademinė istorija tokiomis lokaliomis ir juolab *ad hoc* vietovių arba sektorių istorijomis paprastai nesidomi ir nagrinėja istorinio vyksmo procesus žemyno, geopolitinio regiono ar bent jau pavienės valstybės lygmeniu.

Konkreči „lokali istorija“, esant tokiam apibendrintam žvilgsniui, akademinėje istorijoje išnyra tik fragmentiškai ir atsitiktinai. Anksčiau panašią istorinės atminties funkciją atlikdavo įvairūs specializuoti muziejai regionuose, tačiau skaitmenizacija, fiskalinis taupymo motyvas, masinio vartotojo pretenzingumas ir orientacija į pramogą iš dalies apsprendžia tokių muziejų populiarumo mažėjimą, nors paveldo ir kultūros požiūriu atitinkama funkcija ir misija nekelia nei mažiausių abejonių.

---

²<https://www.diena.lt/naujienos/vilnius/nusikaltimai-ir-nelaimes/mirtina-avarija-sukeles-girtas-vairuotojas-nuteistas-del-tycinio-nuzudymo-792911>

³ <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/teisejai-stojo-i-kudiki-tualete-paskandinusios-motinos-puse-atsakomybe-del-nuzudymo-turi-prisiimti-ir-valstybe.d?id=85141541>

⁴ <https://sat.teismas.lt/teismo-lankytojams/teismu-istorijos-muziejus/420>

⁵ Neretai šį uždavinį atlieka pasišventę kraštotyrininkai, vietos intelektualai, neturintys formalaus istorinio išsilavinimo.

NŠA užsakymas rekonstruoti Lietuvos bendrojo ugdymo sektoriaus „laiko juosta“ 1990–2020 pagrįstai gali būti traktuojamas, kaip kūrybinis taikomojo mokslo projektas, idėjiškai ir metodologiškai susijęs su minėtų „lokalių istorijų“, „sektoriaus istorijos“ rekonstravimo pažangiu sąjūdžiu. Žinoma, kaip bus parodyta, konkrečiu atveju uždavinys yra žymiai sudėtingesnis. Taip yra todėl, jog šiame projekte gana sofistikuotą nepriklausomą kintamąjį – „laiko juosta“ privalu statistiškai ir kvaliatyviai asocijuoti su Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimais ir apklausų duomenimis tarptautinėse šalių palyginimo tyrimuose. Kalbant apie lokalių istorijų rekonstravimą, aktualus darosi „biografinis metodas“ (*Biographical method*), realizuojamas kokybinėje tyrimų paradigmoje ir pastaraisiais dešimtmečiais išpopuliarėjęs psichologijoje, sociologijoje, edukologijoje. Didžiojoje akademinėje istorijoje biografinis metodas dėl jo subjektyvumo paprastai niekada nebūna traktuojamas, kaip pagrindinis metodas, tik kaip pagalbinis, greta archyvų analizės ir pan. Tokios nuostatos laikomasi ne ir tuo atveju, jei yra galimybė imti interviu iš buvusių valstybių vadovų ar kitų įtakingų asmenų, kurie „darė istoriją“ savo rankomis.

Jie kalbame apie lokalią istoriją, sektoriaus istoriją, tai biografinio metodo reikšmė išauga. Grįžtant prie švietimo reikalų ir šio projekto apie „laiko juosta“ konteksto, pažymėtina, jog buvo galimybė paimti interviu iš kai kurių buvusių švietimo ministrų, viceministrų taip pat kitų ekspertų ir iškilių asmenų, asmeniškai prisidėjusių prie švietimo vyksmo ir kaitos Lietuvoje. Atitinkama galimybė šiame tyrime buvo plačiai pasinaudota.

Laiko dimensija ir „politikos analizė“

Greta lokalių sektorinės (švietimo) istorijos rekonstravimo, šis švietimo „laiko juostos“ rekonstravimo tyrimas, bene artimiausiai susijęs su tuo, kas šiuolaikinėje politologijoje ir politikos sociologijoje vadinama „*Policy Analysis*“ (vok. k. „*Politikanalyse*“, liet. k. „*Politikos analizė*“). Pastaroji skiriasi nuo teorinės politologijos, geopolitikos ir politikos istorijos savo orientacija į empirizmą, operavimą aktualiais duomenimis ir pragmatine paskirtimi. Tai - politinio proceso, valdžią turinčių politikų ir politinių institucijų jų veiklos ir diegiamų programų ekspertinis aptarnavimas, palydintis konsultavimas ir poveikio įvairialypis vertinimas. Taigi, politikos analizė remiasi duomenimis ir apima pilną „*input – output*“ ciklą⁶ ir tuo ji esmingai skiriasi nuo abstrakčios teorinės politologijos. Politikos analizės savarankišku objektu gali tapti ir konkreti sektorinė politika, pvz., mokesčiai, ūkio ir ekonomikos skatinimas; migracija, viešasis saugumas; žaliasis kursas, darnus judumas; pensijų reforma, skurdo ir atskirties mažinimas, lygios galimybės ir nediskriminavimas; sveikatos, aukštojo mokslo ar švietimo sektoriai etc. Pastaruoju metu politikos analizėje plačiai taikomi kokybiniai metodai ir trianguliacija, kuri paprastai pasireiškia kiekybinių ir kokybinių metodų derinimu viename projekte. Ši aplinkybė svarbi mūsų švietimo „laiko juostos“ rekonstravimo projektui, kadangi jo įgyvendinimas neįmanomas be trianguliacijos, kiekybinių ir kokybinių metodų derinimo.

Politikos analizės procese tradiciškai išskiriami šie pagrindiniai aspektai: 1) institucinis; 2) normatyvinis (arba politikos turinio, siekinių, sprendimų); 3) programų įgyvendinimo ir poveikio vertinimo (*outcome, impact, evaluation*).

---

⁶ Tiksliau būtų pasakyti: – „Context – Input – Process – Output“ ciklą.

Greta minėtų trijų politikos analizės aspektų nagrinėjimo procese reikšmingi ir kiti momentai:

- Kokie yra politikos/programos įgyvendinimo kaštai? Ką rodo objektyvi, politiškai neangažuota kaštų ir naudos santykio analizė, kuri šiuolaikinėje viešojo sektoriaus vadyboje bei valdysenoje yra patapus privaloma norma?
- Kokie yra politikos/programos įgyvendinimo laiko rėmai ir etapai?
- Ar politika/programa yra techniškai įgyvendinama ir įmanoma (ar nėra kalbama apie ideologinę utopiją ir populistinius pažadus)?
- Kokios yra politikos/programos pasekmės įvairioms gyventojų grupėms (nediskriminavimas, lygios galimybės, įgalinimas, socialinės nelygybės ir atskirties mažinimas)?
- Koks yra politikos/programos priimtinumumas/atstūmimas (demokratiškas išdiskutavimas su visuomene ir interesų grupėmis, masinis palaikymas *versus* rezistencija, socialinio protesto prevencija etc.)?
- Kurios politinės jėgos angažuojasi vienos ar kitos pokyčių programos įgyvendinimui, o kurios linkę oponuoti arba lieka abejingomis, arba stumia tame pačiame sektoriuje alternatyvias programas ir idėjas. Kaip tai siejasi su tų politinių jėgų deklaruojamomis ideologijomis? Ar sudaromi/nesudaromi viršpartiniai susitarimai dėl kokos nors politinės siekiamybės ir viešo gėrio įgyvendinimo (pvz. susitarimas dėl 2 proc. nuo BVP skyrimo gynybai, susitarimas dėl švietimo etc.)?

Empirinių socialinių tyrimų praktikoje su aptarta „politikos analizės“ metodologine prieiga susiškaukia „vertinimo tyrimų“ (Evaluation Research; Program Evaluation Design⁷). Grynai formaliai metodologiškai žiūrint, principinių skirtumų tarp politikos analizės ir vertinimo tyrimų bemaž nėra. Programų vertinimo metodologija kilo taikomosios psichologijos mokslo rėmuose, o „politikos analizė“ užgimė taikomųjų empirinių politikos mokslų praktikoje. Atitinkamai skiriasi vertinamų intervencinių priemonių turinys ir užmojis. Politikos analizės tyrimai orientuoti į makro lygmenį (tiriami ir vertinama sektorinė politika stambaus socialinio agregato – valstybės ar administracinio teritorinio vieneto lygmeniu). *Evaluation Research* atveju tiriami lokalūs mezo ar net mikro lygmens procesai, pavyzdžiui vertinama, ar įmonių tinkle pasiteisino nauja darbuotojų motyvavimo sistema, pagalbos nuo priklausomybių kenčiantiems asmenims programa ir pan.

Šio tyrimo atveju, kai nagrinėjamas ir vertinamas 30 metų trukmės švietimo valdysenos vyksmas, apie programų vertinimo dizainą netenka kalbėti.

„Lokali istorijos rekonstravimo“ ir „politikos analizės“ prieigų derinimas

Šis NŠA užsakytas projektas numato politikos turinio ir sprendimų poveikio valdomai sistemai tyrimą. Kitaip tariant, yra privalu retrospektyviniu požiūriu pabandyti įvertinti, kaip įvairūs švietimo politikos bendrajame ugdyme sprendimai ir žyminiai įvykiai paveikė/nepaveikė švietimo kokybę, pastarosios indikatoriumi apibrėžiant Lietuvos moksleivių pasiekimus tarptautinėse šalių palyginimo tyrimuose, kuriuos inicijuoja IEA ir OECD/EBPO. Didelis analizės laiko rėmas – 1990–2020 metai – numato, kad privalės būti rekonstruota ir lokali istorija, konkrečiai bendrojo ugdymo valdysenos (*governance*) istorija. Šis uždavinys gali būti metaforiškai ir taikliai įvardintas, būtent kaip „laiko juostos“ rekonstravimas arba „laiko juostos“ modelio sudarymas.

---

⁷ <https://www.questionpro.com/blog/evaluation-research-definition-methods-and-examples/>

Tokiu būdu šis projektas gali būti traktuojamas kaip „politikos analizės“ ir „lokalios istorijos“ rekonstravimo bendrojo ugdymo lauke simbiozė. Toji simbiozė prasminga tuo aspektu, jog minėtų priėgų sujungimas viename projekte kompensuoja jų trūkumus ir sukuria metodų derinimo sinergiją. Politikos analizės pranašumas – griežta logika ir aiški modelio operacionalizacija, rėmimasis empiriniais duomenimis, visas „input – output“ ciklas, vertinimo skaidrumas proceso organizavimo ir rezultatų objektyvumo prasme. Visgi politikos analizės ribotumas pasireiškia jos modelio sąlyginiu uždaru laiko ir erdvės požiūriu. Politikos analizė paprastai taipogi apribota laike. Tipinė analizės aprėptis laiko požiūriu – politikos priemonių vertinimas per elektoralinę kadenciją, kuri paprastai tetrunka tik 4–5 metus. Jei kalbame apie erdvės dimensiją, tai iš politikos analizės modelio gana dažnokai iškrenta foniniai konteksto įvykiai⁸, jei tik pagal pirminį teorinį sumanymą jie tiesiogiai nėra politikos turinio ir numanomo politinės programos rezultato komponentai. Taigi, politikos analizės ribotumas – modelio ir tyrimo savotiškas atsiribojimas nuo platesnio sociokultūrinio konteksto. Priešingai, lokalios sektorinės istorijos rekonstravimas, besiremiantis sofistikuota, „literatūriška“ sociokultūrine prieiga yra gerokai mažiau susikaustęs, gerokai stipriau pasižymi holistiniu požiūriu, be problemų integruoja į savo modelį reikšmingus platesnio konteksto įvykius. Visgi lokalios istorijos rekonstravimas remiasi teorine ir ideologine interpretacija, neturi tokios griežtos modelio loginės operacionalizacijos. Vieninteliai objektyvūs duomenys čia yra tik formali faktinių istorijos įvykių chronologija.

Lokalios istorijos rekonstravimo ir politikos analizės derinimo metodinė prieiga leidžia viename projekte sutelkti abiejų minėtų priėgų privalumus ir kompensuoti jų ribotumus.

Apibendrinant visa, kas pasakyta, veriasi galimybė pateikti darbinės sąvokos „laiko juosta“ definiciją-paaiškinimą. Jei ši sąvoka taikoma viešajam sektoriui, pvz., švietimui nagrinėti, yra susijusi su sektorinės politikos⁹, kaitos¹⁰ ir valdysenos¹¹ sąvokomis. Visgi „laiko juosta“ į minėtas tris sąvokas pilnai nesusiveda ir pasižymi pridėtine informacine-euristine verte.

Šioje ataskaitoje vartojama švietimo (arba bendrojo ugdymo sektoriaus) „laiko juostos“ sąvoka visybiškai atspindi, modeliuoja:

- istoriškai ilgesnį atitinkamo sektoriaus raidos laikotarpį, (pvz. 5–10 metų laikotarpiui „laiko juostos“ sąvoka kažin ar galėtų būti korektiškai taikoma);
- sektoriuje padarytus valdymo ir politinius sprendimus, valdysenos procese;
- investicijas, numatytų tikslų įgyvendinimui mestus finansinius resursus;
- pasiektus rezultatus, įvykusius pokyčius (išskiriant jų struktūroje: a) valingai pasiektus pokyčius ir b) natūraliai, tarsi savaime įvykusius pokyčius, taip pat netikėtus, neplanuotus šalutinius efektus;

---

⁸ COVID fenomenas švietimo „laiko juostos“ modelyje yra išskirtinai įdomus tuo, kad tai labai stiprus grynai išorinis determinantas, niekaip nesusijęs su vidine sistemos saviraida, jos politiniais sprendimais, jų pasekmėmis ir pan. Toliau, toks pat fenomenas yra demografinė duobė ir jos išdava – mokyklinio amžiaus vaikų stygius.

⁹ Policy – sąvoka atspindi vykdomos sektorinės politikos sprendimų ir siekiamų pokyčių turinį.

¹⁰ Change – atspindi visuomeninių/socialinių ar sektoriaus pokyčių kryptingumą, pvz. globalizacija, skaitmenizacija, sekuliarizacija ir pan.

¹¹ Governance – atspindi visą viešojo valdymo makro-lygmens institucinę, hierarchinę ir procedūrinę sąrangą.

- valdysenos ir sektoriinių sprendimų įgyvendinimo pobūdį, „charakterį“ (demokratiškas versus nedemokratiškas, radikalus – nuosaikus, konfliktiškas – nekoniškas, veržlus – lėtas, taiklus – prašauantis pro šalį, neadekvatus etc.);
- reikšmingus žyminius įvykius, kurie per ilgesnį nagrinėjamą laikotarpį atsitinka sektoriaus viduje ir už jo ribų, esminius epochos lūžius (cezūras);
- chronologinę įvykių seką, kuri egzistuoja objektyviai, tačiau yra subjektyviai, interpretuojama ir periodizuojama, remiantis egzistuojančiu visuomeniniu idealu bei modernaus švietimo vizijomis.

Greta švietimo „laiko juostos“ sąvokos ataskaitos tekste vartojamos „švietimo valdysenos“ ir „valdysenos veiksmingumo“ sąvokos. Pastaroji yra pagrindinis šio tyrimo socialinės diagnozės objektas, kuris buvo vertinamas standartizuotos ekspertų apklausos metodu. „Veiksmingumo“ sąvoka *a priori* integruoja savyje vertinimo ir vertybių dimensiją, reikalauja būti apsisprendus, kas politikoje, įskaitant švietimo politiką, yra pažangu, pozityvu, siektina ir kas yra negatyvu, nepageidautina. Tokie dalykai organiškai išplaukia iš modernios politinės, taip pat švietimo ir ugdymo filosofijos, iš modernaus tarptautinio diskurso. Demokratijos ir pliuralizmo sąlygomis tas diskursas iš principo negali būti vienmatis, tačiau atitinkamo diskurso turinyje nesunku išskirti vertybes ir principus, dėl kurių jau yra susiformavęs bemaž visuotinis tarptautinis susitarimas. Tipiniai tokių konvencionalių ir visuotinai priimtų vertybių pavyzdžiai yra: a) lygios galimybės ir socialinis teisingumas švietime; b) supratimas apie būtinybę skirti švietimui adekvačius viešųjų finansų išteklius, tuo pačiu išlaikant pusiausvyrą tarp racionalaus visuomenės išteklių vartojimo ir švietimo kokybės; c) demokratinis švietimo valdymas, demokratinis švietimo kaitos ir reformų pobūdis; d) pusiausvyrą tarp švietimo procesų tarptautinės standartizacijos ir lokalsios sociokultūrinės specifikos; e) švietimo sektoriaus skaidrumas, atvirumas stebėsenai¹² ir atsakomybė visuomenei etc.

Tokiu būdu visi šiame tyrime sukonstruoti empiriniai rodikliai, jų vertinimas ir interpretacija asocijuojasi tik su tuo, dėl ko modernioje visuomenėje, jos švietimo diskurse jau egzistuoja neformalus tarptautinis konventas. Švietimo „laiko juostos“ rekonstravimas šiame tyrime, kaip ir visas tyrimas apskritai, orientuojasi į laisvo nuo ideologinių-partinių vertybių mokslo¹³ principą, kuris aktualus bet kuriam socialiniam tyrimui.

1.2.2. Sąvokos „laiko juosta“ specifikacija švietime ir bendrajame ugdyme

Laikmečio, „laiko juostos“ sąvoka yra tiek universali, kad ji gali būti pritaikyta ir tokiam valstybės bei visuomenės sektoriui, kaip švietimas. Europos ir Lietuvos

¹² Daugumos valstybių vadovai ir švietimo bendruomenės ir visuomenė palankiai žiūri į IEA-OECD/EBPO vykdomas tarptautines palyginamąsias švietimo sistemų studijas, noriai ir reguliariai tokiuose projektuose dalyvauja. Tai irgi yra susitarimo dėl to, kas švietime ir visuomenėje vertinga, išdava.

¹³ Osterloh, J. (1991). *Wahrheit, Objektivität und Wertfreiheit in der Erziehungswissenschaft. Begriffsanalytische und methodologische Untersuchungen*. Bad Heilbrunn/Obb.: Klinkhardt, , 350 S., 39.– DM.; Ciaffa, J. A. (1998). *Max Weber and the problems of value-free social science: a critical examination of the Werturteilsstreit*. Bucknell University Press.

švietimo istorijoje neabejotinai galima išskirti žyminius įvykius ir netgi cezūras – labai ryškius epochinius lūžius, istorines-chronologines skirtis.

Tipinis pavyzdys galėtų būti viduramžiško lotyniško universiteto transformacija į nacionalinės valstybės reikmėms tarnaujantį universitetą. 18–19 a. pradėta atsisakyti universalios tarpvalstybinės mokslo kalbos – lotynų kalbos. Rašant mokslo veikalus, vadovėlius, enciklopedijas, taip pat organizuojant paskaitas, pereita prie valstybės nacionalinės kalbos – vokiečių, prancūzų, anglų ir t.t. Šiuo metu formuojasi kitas istorinis epochinis lūžis, kuomet netolimoje ateityje nacionalinių kalbų moksle galimai nebeliks visai arba jų vartojimas kraštutiniai susitrauks. Kitas aptariamoms anuometinės cezūros indikatorius – nacionalinių (karališkųjų, imperatoriškųjų) mokslų akademijų steigimasis.

Lietuvos aukštajame moksle epochinis lūžis buvo Kauno aukštųjų kursų organizavimas ir veiklos pradžia 1922 metais. Pirmą kartą istorijoje aukštasis mokslas Lietuvoje ėmė funkcionuoti nacionalinės lietuvių kalbos pagrindu.

Šiuolaikinės Lietuvos aukštajame moksle galima išskirti svarbų žyminį įvykį, kuomet realiai pradėjo veikti dvipakopių studijų – bakalauro ir magistro sistema. Galima išskirti kitus žyminius įvykius, pavyzdžiui, kuomet ėmė funkcionuoti lietuviška doktorantūra, kuri atsiskyrė nuo sovietinio VAK-o, prasidėjo sovietinių mokslo laipsnių nostrifikacijos procedūra, ėmė veikti neuniversitetinio aukštojo mokslo sektorius – kolegijos, darbą pradėjo Studijų kokybės vertinimo centras, Lietuvoje pradėjo funkcionuoti ERASMUS programa, kitos bendradarbiavimo platformos, atvėrusios mūsų akademinės bendruomenės nariams tarptautinio mobilumo galimybes. Tai neabejotinai žyminiai įvykiai. Persipindami tarpusavyje, sinergiškai pastiprindami vienas kitą jie tuo pačiu metu buvo aukštojo mokslo kaitos veiksniai, požymiai ir tarpiniai rezultatai.

Žyminiai aukštojo mokslo „laiko juostos“ įvykiai nebūtinai vien pozityvūs ir nebūtinai priklauso nuo valdysenos subjektų valios. Demografinio nuosmukio banga, nuskausminusi bendrojo ugdymo mokyklas, ypač pradines, apie 2000 m. atsirito iki universitetų. Šis skausmingas procesas užgriuvo sistemą iš šalies tarsi *force majeure*. Deja, pradėti taip pribrendusios aukštojo mokslo tinklo pertvarkos anuomet niekas nesiryžo. Dėl objektyvaus studijuojančiųjų stygiaus prasidėjo daugelio akademinų padalinių ir studijų programų agonija, desperatiški, su viešuoju interesu neretai besikertantys bandymai išsaugoti nykstančias studijų programas ir jų iškabas. Nevienareikšmiškai vertintinas ir 2009 m. Mokslo ir studijų įstatymas, pakeitęs visų valstybinių aukštųjų mokyklų teisinį statusą, taip pat jų valdymo ir finansavimo modelius. 2011 m. gruodžio 24 d. LR KT pripažino minėtą teisės aktą neatitinkantį pagrindinio įstatymo. Buvo įvardinti net 36 pažeidimai...

Šiuolaikinės Lietuvos bendrasis ugdymas taip pat turi savo šakos/sectoriaus istoriją, žyminius įvykius ir laikmečius bei jų lūžius, kurie keitė šalies švietimo „agregatinį būvį“. Tipiniai pavyzdžiai: 1) abitūros instituto funkcionavimas Lietuvoje iki NEC ir po jo įsteigimo, pradėjus organizuoti centralizuotus brandos egzaminus; 2) mokymosi pasiekimų vertinimo sistemos keitimas, perėjimas prie dešimtbalės sistemos ir ypač kiekybinio vertinimo atsisakymas pradinėse klasėse; 3) neįgalųjų ir specialiųjų poreikių vaikų integravimas bei inkluzija į bendrojo ugdymo mokyklų klases.

Iš dabarties retrospektyvos tolerantiškai ir atlaidžiai galime prisiminti, kad visos trys minėtos naujovės švietimo ir mokyklų bendruomenėse buvo sutiktos nevienareikšmiškai, kai kada ganėtinais kritiškai. Kai kurios naujovės buvo kardinalios ir radikalios. Antai, centralizuotą abitūrą rytų bloko šalyse Lietuva, turimais duomenimis, įsivedė pirmoji ir tik vėliau modelį ėmė kopijuoti ir taikyti kitos šalys.

Taipogi įvyko lūžis kuomet skaitmeninės technologijos – kompiuteris, multimedija ir pan. atėjo į kiekvieno (!) Lietuvos mokytojo kabinetą, klasę. Istoriskai galima atsekti bent kelias didesnes IKT skverbties į šalies mokyklas bangas ir šių procesų poveikį mokyklai. Vertas dėmesio, kaip foninis, kontekstinis švietimo sistemos determinantas, yra gausūs ES projektai ir jų smūginės investicijos, kurios buvo daromos, siekiant bendrojo ugdymo sistemos kaitos ir kokybės.

Neabejotinai svarbus žyminis Lietuvos mokyklai įvykis buvo „mokinio krepšelio“ įvedimas. Šiandien ši bendrojo ugdymo finansavimo tvarka dažnai kritikuojama, kai kada iš dalies pagrįstai. Deja, pamirštama, jog iki krepšelio metodikos įvedimo 70–80 proc. (!) pavienės savivaldybės biudžeto sudarė išlaidos bendrajam ugdymui, bemaž viskas atitekdavo mokyklų šildymui ir atlyginimams. Šalies savivaldybės funkcionavo, kaip kasa išmokanti centrinės valdžios dotaciją švietimui... Maža to, mokytojų atlyginimų vėlavimas 2–3 mėnesius buvo patapęs anuometinio viešojo valdymo ir savivaldos „padoria norma“. Po krepšelio metodikos įvedimo mokytojų atlyginimų vėlavimas kaip reiškinys mūsų šalyje tiesiog išnyko.

Nederėtų tikėtis, kad visi švietimo politikos ir reformavimo sprendimai, įvykę Lietuvoje per pastaruosius 30 m., privalėjo iššaukti vien teigiamus pokyčius. Būta spendimų, kuomet pažangus ir būtinas reformavimas, taip pat objektyvūs pokyčiai buvo natūraliai persipynę su mokyklų bendruomenių pertekliniu stresinimu, klaidomis ir netgi perversijomis. Verta dėmesio aplinkybė, kad švietimą traumuojantys įvykiai ir švietimo atsinaujinimą bei renesansą žymintys įvykiai neretai vyko lygiagrečiai, buvo tiesiog persipynę.

Dalis švietimo sistemą deprivuojančių įvykių bei procesų buvo objektyvios kilmės (fatališki), jie į sistemą įsiveržė tarsi iš šono ir paveikė švietimą kaip bendro socialinio fono ir konteksto reiškinys. Pavyzdžiui, nepriklausomybės atgavimo laikotarpis sutapo su vėlyvojoje SSRS vykusio demografinio proceso, vadinamo *Baby Boom Generation*, pabaiga. Viduriniojo ir vėlyvojo sovietmečio Lietuvoje išplėtotas bendrojo ugdymo mokyklų tinklas dėl mokyklinio amžiaus vaikų stygiaus tarsi pakibo ore... Maža to, visa tai sutapo su drastiškai augančiomis energetinių išteklių kainomis. Prasidėjo pustuščių mokyklų šildymas, ir, kaip jau minėta, po kelis mėn. trunkantis mokytojų atlyginimų vėlavimas. Lygia greta neišvengiamai reiškęsi destruktivūs procesai, tarkime, kad ir mokytojo profesijos, viso sektoriaus apskritai marginalizacija (bent jau fiskaliniu-ekonominiu požiūriu).

Paradoksas, tuo pačiu sunkiu ir nedėkingu metu ugdymo turinio ir švietimo ideologijos prasme mokyklų sektoriuje vyko ryškus renesansas. Iš kilo būtinybė desovietizuoti ir sparčiai atnaujinti visų dalykų ugdymo turinį, harmonizuoti jį su europiniu standartu, suformuoti ir puoselėti atgimusios valstybės ir jos švietimo ideologinę-vertybinę doktriną. Ypač kardinalų virsmą patyrė istorijos, literatūros, socialinės/ekonominės geografijos dalykų ugdymo turinys, visa lituanistika (plačiaja prasme). Sparčiai keitėsi mokyklų kultūrinė ir dvasinė gyvensena, mokyklos tradicijų ir švenčių turinys. Ėmė rasti naujos vaikų ir jaunimo organizacijos, imta minėti Lietuvos valstybingumo istorijai reikšmingus įvykius, puoselėti etnokultūrinės tradicijas.

Išdėstyta naujausios švietimo istorijos samprotavimų kontekste verta dėmesio pirmoji mokyklų tinklo pertvarkos reforma. Vadybiniu iš švietimo ekonomikos požiūriu ji buvo objektyviai reikalinga ir neabejotinai pažangi. Ši reforma gavo paramą iš tarptautinių finansinių institucijų. Kita vertus, mokyklos kultūros ir savivaldos puoselėjimo požiūriu reforma buvo nevienareikšmiška ir neretai traumuojanti.

Daug mokyklų, kurių vadovybė ir bendruomenės svajoję gauti taip geidžiamą gimnazijos statusą, buvo dėl prastos, neperspektyvios demografijos, valingais administraciniais sprendimais paverstos pagrindinėmis mokyklomis. Visos svajonės ir aspiracijos buvo akimirksniu nugulintos. Mokyklos tapatybės paieškų, mokyklos savivaldos ir kultūros formavimo idealai anuomet buvo iš dalies devaluoti, šiuo požiūriu pasireiškė mokyklų ir jų bendruomenių demotyvacija, kas inertiškai turi pasekmes iki šiol. Kaip paguodos prizą ir kompensaciją valingu sprendimu „iš viršaus“ reorganizuotos mokyklos paprastai gaudavo pastatų renovaciją ir smūginį aprūpinimą kompiuterine technika... Būtent tada Lietuvos švietimo vadybos ir administravimo leksikone atsirado akivaizdžiai diskriminuojanti, negera konotacija alsuojant mokyklų „išsigryninimo“ sąvoka. Suprask, egzistuoja „grynos“ ir „negrynos“ mokyklos, „gryni“ ir „negryni“ bendrojo ugdymo sektoriaus ruožai. Pavėluotai buvo suprasta, kad žemesnės pakopos mokyklai, kurioje nėra 11–12 klasių, derėtų naudoti nediskriminuojančią „progimnazijos“ sąvoką. Pastaroji nebūtų sulaukusi tokios masinės atmetimo reakcijos kaip „pagrindinė“ mokykla.

Dalis mokyklų, jų bendruomenių ir netgi steigėjų (turima galvoje savivaldybių tarybos) ėmė gudrauti ir tinklo pertvarkos reformai priešintis, ieškoti teisinių landų vadinamajam „išsigryninimui“ išvengti. Didžiulė masė mokyklų, jų vadovų, aktyvesnių mokytojų ir tėvų, užuot susitelkę į mokyklos edukacinės kultūros puoselėjimą, į ugdymo ir pamokos kokybę, karštligiškai bandė modeliuoti ir „gelbėti“ savo mokyklos, o tariamai ir savo vaikų ateitį, metėsi į intrigas, lobistinės įtakos darymą vietos politikams ir netgi sprendimų priėmėjams centrinėje valdžioje, Seime. Šitam tariamo „gelbėjimosi“ reikalui buvo išeikvota neproporcingai daug „energijos“, kuri galėjo ir privalėjo būti nukreipta gerokai prasmingiau.

Apibendrinant galima teigti, kad sparčiai ir valingai 2002–2008 m. vykdytas tinklo optimizavimas viešųjų finansų suvaldymo pokomunistiniame pereinamosios ekonomikos krašte buvo būtinas ir išmintingas žingsnis. Kita vertus, nekelia abejonių tai, kad minėtas procesas ir reforma bent daliai mokyklų smarkiai kėlė stresą ir traumavo, išblaškė kūrybinį potencialą, demotyvavo, slopino mokyklos autonomijos, savivaldos ir savikūros kūrybines vizijas. Paskutinis ryškesnis negatyvus žyminis švietimo sistemos įvykis buvo skubotas ir chaotiškas mokytojų etatinio apmokėjimo įvedimas, sukėlęs masinį protestą sistemoje ir pasibaigęs vadinamuoju „Ministerijos šturmu“, kurį įvykdė profsąjungų aktyvistai. Paradoksas tas, kad pats sumanymas diegti mokytojų etatinį apmokėjimą buvo išmintingas, be to, šito nuosekliai pageidavo pačios profsąjungos (S. Jurgelevičiaus, E. Milešino). Pagrįstai buvo tikimasi sumažinti mokytojų, kurie mažose mokyklose neturi pilno krūvio procentą šalyje. Deja, buvo paskubėta, kažkas dar sugalvojo pataupyti, galiausiai neišgrynintas modelis buvo direktyviai numestas mokykloms... Norėta, kaip geriau, o išėjo, kaip visada..

Pozityvūs sprendimai ir veiksniai švietimo sistemos vyksme (ir jo laiko juostoje) buvo ir tebėra nuolatos persipynę su negatyviais įvykiais bei veiksniais. Neabejotinai žyminis įvykis buvo Lietuvos dalyvavimo IEA tyrimuose pradžia (TIMSS, 1995.) Kaip ir kitose šalyse Lietuvoje pasireiškė vadinamasis „TIMSS – šokas“. Pirmieji tarptautinių palyginamųjų tyrimų rezultatai buvo gerokai nuviliantys. Iki tol šalies viešojoje opinijoje¹⁴ buvo įtikėta menamai aukštu, mažų mažiausiai neprastu,

¹⁴ Sunku pasakyti, koks buvo minėto nepamatuoto optimizmo pagrindas? Kodėl giluminio virsmo ir ekonominių perturbacijų krečiamoje pokomunistinėje šalyje mokymosi pasiekimų lygis turėjo būti labai aukštas? Šis istorinis faktas apie klaidingą įsivaizdavimą eilinį kartą pabrėžia, kokie svarbūs ir prasmingi yra IEA ir OECD/EBPO atliekami tarptautiniai švietimo sistemų veiksmingumo palyginamieji tyrimai.

Lietuvos bendrojo ugdymo lygiu. Kukli Lietuvos pozicija šalių reitinge – žemiau normavimo vidurkio – tokio nepamatuoto optimistinio įsivaizdavimo nepatvirtino. Šalies švietimo ir bendrojo ugdymo kokybė, ypač matematikos ir gamtos dalykų dėstymo ir mokymosi būklė, kuri laiką buvo atsidūrusi visuomenės ir politikų dėmesio centre, kas savaime yra labai pozityvu. Žyminis įvykis buvo pirmieji Lietuvos moksleivių, sėkmingai sudalyvavusių tarptautinėse mokymosi dalykų olimpiadose, apdovanojimai. Reikšmingas įvykis buvo PUPP ir NMPP visuotinio moksleivių sistemos diegimas šalyje. Tai buvo savalaikis sprendimas, gerąją prasme vertęs mokyklas pasitempti ir tikėtina gana svariai prisidėjo prie ugdymo kokybės ir poreikio šią svarbią dimensiją nuolat stebėti, reflektuoti ir vertinti.

Iš naujausių procesų ir sprendimų, kurie pelnytai pretenduoja į vietą švietimo „laiko juostoje“, paminėtina ambicinga TŪM programa, kuriai skirta kiek daugiau nei 0,2 mlrd. eurų ir 18-sios Vyriausybės bei LR ŠMSM ryžtingi ketinimai pagaliau imtis mokyklų tinklo pertvarkos. Problema ta, kad tirpstant šalies demografiniams ištekliams, ypač menkai urbanizuotose vietovėse, tinklo pertvarkos/optimizavimo procesas objektyviai negali būti momentinis ir baigtinis. Tai permanentinis, laipsniškas, etapiškas švietimo valdysenos procesas. Žinoma, TŪM kol kas gali būti įtraukta į kuriamą laiko juostos modelį tik teoriniu lygmeniu. Galimybės tiesioginei statistinei analizei pagal hipotetinį loginį modelį - „švietimo politikos sprendimai – švietimo kokybė“ šiuo atveju neabejotinai atsivers ateityje, kai atsiras vėlesnių IEA-OECD tarptautinių švietimo studijų empiriniai duomenys, pvz., ne anksčiau 2024-2026 m. ir t.t.

Nėra abejonių, kad naujausias žyminis įvykis, supurtęs bendrąjį ugdymą iš šalies, buvo COVID-19 pandemija ir būtinybė tam tikru laiku visuotinai pereiti prie nuotolinio mokymo/si. Paaikškėjo, kad tai nemenkas iššūkis, beje ne vien Lietuvos mokykloms. Pasaulyje, Europoje vyksta mokslinis ir metodinis diskursas, kurio procese apibendrinama nuotolinio mokymosi mokykloje ir universitete patirtis, kuri yra ne vien tik pozityvi. Kita vertus nemaloni planetarinio masto nelaimė visus privertė skaitmenines technologijas ir nuotolinį mokymą/si diegti ir įsisavinti paspartintais tempais.

Švietimo „Laiko juostos“ modelio istoriniu startu tikslinga laikyti 1989–1990 m. Šiuo požiūriu kaip žyminis įvykis paminėtinas dr. Meilės Lukšienės „Tautinės mokyklos koncepcija“ (1988 m.). Tai mokyklų bendruomenės, visuomenę kadaise pozityviai pakylėjęs įvykis, deja, vėliau netikėtai virtęs savotiška „nacionalinio švietimo trauma“, kuri su skausmu (ypač neformaliose švietimo ekspertų diskusijose) prisimenama iki šiol. Griūnant Sovietų Sąjungai „Tautinės mokyklos koncepcija“ buvo savalaikis ir subtilus minkštosios kultūrinės galios įrankis. Nauja, aktualia idėja iš karto susidomėjo, pradėjo konsultuotis kitų sąjunginių respublikų pedagogai ir šviesuoliai. Buvo pradėta Lietuvos pavyzdžiu dėlioti savąsias tautinio ugdymo koncepcijas¹⁵. Deja, istorinis laikas tuo momentu rutuliojosi itin sparčiai. Lietuva netrukus atgavo nepriklausomybę, buvo pripažinta tarptautiškai, pradėjo integruotis į Europą ir vakarų pasaulį. Deja, tautinio ugdymo koncepcija nebuvo suprasta ir palaikyta mūsų partnerių užsienyje. Moderni Europa, jos švietimas ir kultūra gyveno kitais rūpesčiais, pvz., dorojosi su multikultūralizmo ir masinės imigracijos iššūkiais. Be to, tuo metu posovietinėje Jugoslavijoje vyko kruvinas karas ir etniniai valymai (masiniai žudymai). Tie įvykiai šokiravo sočią, komfortu besimėgaujantią Europą.

¹⁵ Ilgainiui tokios šalys kaip Moldova, Kazachstanas etc. atsisakė kirilicos ir perėjo prie kitų, jų kultūrą ir kalbą taikliau atliepiančių raidynų. Kas pasakytų, kad minėtos postkolonijinės kultūrinės emancipacijos ištakos negalėtų būti siejamos su tarptautiškai nuskambėjusia dr. Meilės Lukšienės tautinės mokyklos ir tautinio švietimo koncepcija?

Beje, karas Jugoslavijoje anuomet kilo ne dėl ekonominių ar politinės ideologijos motyvų, bet būtent dėl etniškumo ir religijos. Apskritai anuometinė Rytų Europa išgyveno gilumines politines ir planines ekonomikos transformacijas, privatizaciją, „šoko terapiją (pagal L. Balcerovičių)“, todėl toks sektorius kaip švietimas visose rytų bloko šalyse buvo, vaizdžiai tariant, paliktas „virti savo sultyse“. Didžiosiose politinėse darbotvarkėse švietimo klausimai, deja, nebuvo pirmaeiliai. Žinoma, ta aplinkybė, jog privalu deideologizuoti, „dekomunizuoti“ ugdymo turinį buvo akivaizdi visiems. Ta prasme švietimas anuomet „virė“, pozityviaja prasme, bet tik kaip daiktas savyje.

Taigi, akivaizdu, kad Lietuva anuomet objektyviai nebegalėjo su tokia į etniškumą centruota ugdymo koncepcija eiti ir integruotis į vakarus. Kai tik prasidėjo nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos pirmieji integracijos į vakarus bandymai, minėtos koncepcijos diegimo „negrižtamumo taškas“ buvo jau praeitas. Tautinės mokyklos koncepcija buvo „padėta į stalčių“. Deja, kažkas lygiaverčiai funduoto ir stipriai idėjiško švietimui jau nebebuvo pasiūlyta. Tiesiog – liberalizacija, europėjimas, kompiuterizacija.... Visgi M. Lukšienės idėja nebuvo nuslopinta visiškai, ji „reinkarnavosi“ į ugdymo turinį, kurį anuomet privalu buvo atnaujinti ir pilnai desovietizuoti per kraštutinai trumpą laiką. Tautinės mokyklos postulatus perėmė mokyklų bendruomenės, tai turėjo įtakos mokyklų kultūros tapsmui, tradicijoms. Daugeliui mokyklų buvo suteikti iškilų Lietuvos veikėjų vardai, formavosi naujos valstybinių ir etnografinių švenčių minėjimo mokyklų bendruomenėse tradicijos.

Tautinės mokyklos vertybiniai-pasaulėžiūriniai postulatai nepraranda aktualumo ir šiandien. Išaugo geopolitinė įtampa, kyla grėsmės tarptautiniam ir nacionaliniam saugumui. Privalu naujai pažvelgti į pilietinį ugdymą, taip pat į visuomenės pilietinį sutelktumą, į rengybą visuomeninio/viešojo saugumo srityje ir netgi į pačią karinę¹⁶ moksleivių rengybą. Geopolitinių grėsmių ir karo akivaizdoje tenka kalbėti ir apie pilietinio pasipriešinimo (rezistencijos) potencialo palaikymą. LR Konstitucijos 3 str. teigia: „Tauta ir kiekvienas pilietis turi teisę priešintis bet kam, kas prievarta kėsinaisi į Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą, konstitucinę santvarką“. Ukrainos atvejis įtikinamai parodė, kad kritinės žmonių masės pasirengimas aukotis dėl Tėvynės yra ne mažiau svarbus dalykas, nei modernūs ginklai ir talentingas vadovavimas ginkluotosioms pajėgoms.

Be galo aktualu darosi kalbėti apie tai, kas pastaruoju metu vadinama „minkštąja galia“. Tai yra edukacinė-kultūrinė dimensija, kuri dėl menamų sąsajų su nacionalizmu buvo ir ES, ir Lietuvoje vis labiau apleidžiama, netgi stumiama į užribį. Taigi išskirtinis vaidmuo čia tenka lituanistikos dalykams – Lietuvos ir Europos istorijai, Lietuvos literatūrai, valstybinei kalbai, Lietuvos gamtotyrai ir socialinei geografijai. Iki šiol dominavusi nedovanotinai naivi pacifistinė edukacinė doktrina naujo brutalaus karo Europoje akivaizdoje galimai bus peržiūrėta ne tik Lietuvoje, bet ir kitose ES šalyse. Šios karčios istorinės patirties akivaizdoje, tikėtina, demokratinės šalys apsispręs dėl būtinybės kardinaliai koreguoti socialinio-humanitarinio ciklo dalykų ugdymo turinį, pačią ugdymo vertybinę doktriną. Šie vertybiniai-futurologiniai pamąstymai tiesiogiai susiję su atliktu tyrimu. Jei tokie apsisprendimai dėl ugdymo doktrinos pokyčių įvyks, jie žymės epochinį lūžį Lietuvos ir ES švietimo „laiko juostoje“.

---

¹⁶ Dar visai neseniai sąvoka „karinis-patriotinis ugdymas“ taikioje gerovės Europoje ir Lietuvoje būtų suvokta kaip visiška atgyvena, totalitarinių santvarkų rudimentas. Neišprovokuoto karinio išpuolio prieš Ukrainą akivaizdoje, militaristine semantika konotuojantys reikšminiai žodžiai, atspindintys jaunimo pasirengimą ginklu ginti Tėvynę, įgauna kardinaliai naują prasmę, reikalauja atviros diskusijos bei konkrečių susitarimų, sprendimų.

Išdėstyti samprotavimai ir argumentai rodo, kad darbinė sąvoka švietimo „laiko juosta“ pasižymi modeliavimo geba ir euristiniu potencialu.

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tyrimo dizainas: bendroji schema

Tyrimo Techninėje užduotyje nevarojamos sąvokos „priklausomas kintamasis“ (PK) ir „nepriklausomas kintamasis“ (NK), taip būdingos dažnam socialiniam tyrimui. Visgi užsakomojo tyrimo sumanymas savo esme deterministinis. Siekiama sužinoti, kaip bendrojo ugdymo sektoriui reikšmingų sprendimų visuma, taip pat valstybės finansinės investicijos į sektorių prisidėjo prie pozityvios švietimo kaitos 1990-2020 m. ir kaip tatai atsispindėjo/neatsispindėjo Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimuose 1996–2019 m. Tie pasiekimai patikimai ir objektyviai išmatuoti standartizuotais didaktiniais testais palyginamosiose studijoje, kurias periodiškai organizuoja tarptautinės organizacijos – IEA ir OECD/EBPO. Akivaizdu, kad švietimo politikos ir valdysenos sprendimai bei sektoriaus finansavimas atlieka NK paskirtį, o švietimo kokybę, operacionalizuotos, kaip mokymosi pasiekimų testų įverčiai, atlieka PK paskirtį. Tokia kintamųjų konfiguracija empiriniam socialiniam tyrimui, jo dizainui ganėtinai tipiška. Čia neišvengiamai atsiranda ir programų vertinimo tyrimo dizaino bruožų (Program Evaluation Design), kuomet iš PK kiekybinių pokyčių sprendžiama apie vykdytos politinės programos arba socialinių intervencinių priemonių tinkamumą. Jei PK įverčiai, šiuo atveju – mokymosi pasiekimai – pagerėja, tai manoma, jog taikyti švietimo politikos sprendimai buvo taiklūs, tinkami, o bendrojo ugdymo sektoriaus valdysena buvo veiksminga.

Visgi tokia prasminga deterministinė aspiracija – sužinoti, ar švietimo politikos sprendimai, sektoriaus valdysena Lietuvoje per tris dešimtmečius paveikė/nepaveikė mokymosi pasiekimų lygį, yra gerokai apribota dėl kelių objektyvių aplinkybių. Pažymėtina, jog tos aplinkybės ir priežastys niekaip nepriklauso nuo tyrėjų valios ar pastangų. Tuos tyrimo objektyvius apribojimus (*limitations*) privalu aptarti išsamiau.

Mokymosi pasiekimai, taip pat biudžeto ir ES fondų investicijos¹⁷ į bendrojo ugdymo sektorių yra objektyvūs kiekybiškai matuojami kintamieji, o atitinkami duomenys viešai prieinami. Tai – tyrimo dizaino privalumas, ypač kiekybinio žanro atveju. Nepriklausomas kintamasis – švietimo politikos sprendimus ir valdysenos veiksmingumą modeliuojantis kintamasis – yra grynai kokybinis kintamasis. Socialiniuose tyrimuose šitoks kokybinis NK statusas yra įprastas, netgi trivialus. Visgi šio tyrimo atveju NK vidinį struktūravimą ir modeliavimą esmingai komplikuoja kelios aplinkybės.

Tyrimo nepriklausomu kintamuoju patampa istoriškai netrumpas sektoriaus raidos laikmetis, apimantis net tris dešimtmečius, nuo 1990 iki 2020 m. Per tą laikotarpį šalyje buvo priimta gausybė bendrojo ugdymo sektorių reguliuojančių teisės aktų, programinių dokumentų, strategijų, kaitos programų. Įvyko gausybė reikšmingų švietimui įvykių tiek sektoriaus viduje, tiek už jo ribų – pačioje visuomenėje ir valstybėje. Pasak apibendrintos ekspertų nuomonės, kaip bus parodyta šiame tyrime, per minėtą trijų dešimtmečių laikmetį įvyko bent 225 žyminiai,

¹⁷ Mokymosi pasiekimai, matuojami IEA ir OECD/EBPO ekspertų sukurtais ir išbulintais testais, yra metrologiškai nepriekaištingi, objektyvus. Toks pat objektyvus ir grynai kiekybinis yra ir finansavimo kintamasis, nors, privalu paminėti kai kurias komplikacijas: a) per 3 dešimtmečius keitėsi net keturios valiutos – rubliai, bendrieji talonai („vagnorkės“), litai ir eurai; b) keitėsi, varijavo finansavimo apskaitos metodika.

švietimui labai reikšmingi įvykiai, kurie kokybinės ekspertizės pagrindu buvo įtraukti į tyrėjų sudarytą „švietimo laiko“ juostą. Didžiąją dalį šio sąrašo sudaro įvairaus lygmens teisės aktai, programiniai dokumentai. Kyla klausimas, kuris iš jų laikytinas labai reikšmingu, padariusiu lemiamą poveikį mokyklų kaitai ir mokinių pasiekimas, o kuris galimai padarė menkesnį poveikį, o gal netgi padarė neigiamą poveikį? Jokių pagrįstų ir moksliskai patikimų atsakymų kaip loginiu ir priežastiniu ryšiu susieti tuos momentus nėra. Mintinio eksperimento pagrindu, įsivaizduokime, jog serija valdysenos sprendimų padarė esminį pozityvų poveikį švietimo kaitai ir kokybei. Tie menami sprendimai galėtų būti kad ir centralizuotos abiturų instituto įsteigimas šalyje – Nacionalinio egzaminų centro veiklos startas, Lietuvos apsisprendimas dalyvauti IEA ir OECD/EBPO studijose, socialinio pedagogo pareigybės įvedimas mokyklose, ES lėšų, skirtų bendrajam ugdymui ir gausybė kitų. Sakykime, kokybinės ekspertų apklausos metu kolektyvinis protas tiesiog postulavo šių sprendimų ir įvykių tikėtiną pozityvų poveikumą švietimo kokybei apskritai ir Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimų pagerėjimui konkrečiai. Kyla klausimas, beje, visai ne retorinis, per kiek laiko atitinkamas sprendimas/sprendimai turėtų pradėti generuoti manifestuotas pozityvias pasekmes mokykloms? Kiek laiko tokia pozityvi banga turėtų objektyviai tęstis? Kuris iš viso rinkinio pozityvių sprendimų, kurie išėjo į gyvenimą panašiu laiku, buvo pats svariausias, paveikiausias? Galiausiai, iš kur apie tai žinoti, ir kaip tą menamą pozityvų poveikumą bent apytiksliai, kad nesakytume – objektyviai, pasverti? Jei kalbame apie ilgesnį istorinį laikmetį, tai toks tikimybinis-determinacinis mechanizmas objektyviai pasireiškia tarsi vientisas sudėtingiausias gausybės skirtingų priežasčių ir pasekmių sąveikos mazgas, beje, tyrimų ir analizės procesuose logiškai niekaip nebeišrišamas¹⁸.

Pačiame teisės akto ar programinio dokumento turinyje paprastai neįmanoma a priori ir visiškai patikimai įvertinti jo būsimų faktinių pasekmių reguliuojamam sektoriui gylio, užmojo, taip pat pozityvumo laipsnio ar netgi nenumatytų neigiamų šalutinių efektų. Tai galima apytiksliai, interpretatyviai įvertinti tik ex-post-factum, tai yra – praėjus tam tikrai istorinei atkarpai, pasimačius nuotolinėms teisėkūros ir valdysenos sprendimų faktinėms pasekmėms. Be to, pagrindžiant teisės aktus, priimant ir įgyvendinant politinius sprendimus jų rengėjai ir priėmėjai paprastai postuluoja didelę būsimą naudą ir būsimą viešąjį gerį. Niekada dar joks teisės aktas, valdysenos ar reformavimo sprendimas nebuvo priiminėjamas, akcentuojant jo būsimą žalą ar bent tokios žalos riziką visuomenei. Galiausiai, kai visa „kekė“ teisės aktų ir sprendimų, padarytų per ilgesnį istorinį laiką, priimama, įdiegiama visuomenėje, yra labai keblu patikimai ir tiksliai įvertinti, kuris iš jų padarė lemiamą pozityvų ar negatyvų poveikį? Visa tai galima padaryti tik subjektyvios interpretacijos būdu. Atitinkamas istorinis-politologinis teisėkūros procesas ir rezultatas, jei jį norime traktuoti kaip nepriklausomą empirinio socialinio tyrimo kintamąjį, yra neskaitmeninės kilmės, ir tikrai nėra matavimo produktas. Šitoks teisės aktų, sprendimų ir žyminių įvykių chronologinis sąrašas yra kokybinės, tekstinės kilmės medžiaga, kurios laisva, preliminariai niekaip nestruktūruota interpretacija neišvengiamai patampa sofistikuota, „išplaukusi“ ir pažeista subjektyvizmo.

¹⁸ Eksperimentinių ir kvazi-eksperimentinių tyrimų metodologijoje keliami problema įvardinama, kaip vidinis tyrimo validumas (internal Validity). Jis reiškia klausimą, kiek tyrėjai gali būti tikri, jog aptikti PK kiekybiniai pokyčiai atsirado būtent dėl NK svyravimų, o ne dėl to, kad eksperimento modelis galimai nėra „švarus“ ir tiesiog suveikė gretutinės, tyrėjų nekontroliuojamos priežastys, vadinamieji kintamieji-trukdžiai (confounding variable). Šis NŠA užsakytas ir tyrėjų atliktas tyrimas kažkiek susišaukia su natūralaus kvazi-eksperimento, atliekamo pagal ex post factum metodologinį modelį; žr. Quasi-Experiment, Ex-post-facto Experiment.

Tyrimas atsidūrė savotiškoje situacijoje, kada du kintamieji – mokymosi pasiekimai ir finansavimo rodikliai – yra kiekybiniai, patikimi ir objektyvūs, o menamas tyrimo nepriklausomas kintamasis – valdysenos sprendimai sektoriaus atžvilgiu – niekaip neapibrėžtas ir visiškai nestruktūruotas. Tyrimo perspektyva, kuomet tą trijų dešimčių trukmės švietimo valdysenos laikmetį improvizuotai sutvarkytų, sustruktūruotų ir mokslinei analizei parengtų tik vienas ar keli projekto tyrėjai, pasirodė nepriimtina nei šiuolaikinio metodologinio standarto, nei mokslo etikos požiūriu. Šitai tyrimo procese atsirado poreikis visai serijai kokybinių ekspertinių apklausų, kurių paskirtis buvo sutvarkyti, sustruktūruoti, kategorizuoti, periodizuoti tyrimo nepriklausomą kintamąjį, galiausiai, parengti jį kiekybinei analizei ir tokią analizę atlikti. Vengiant kalbėsenos vien socialinių tyrimų metodologijos slengu ir pereinant prie kalbos, atliepančios Užsakovo interesus bei tyrimo Techninės užduoties nuostatas, turinio prasme tas **nepriklausomas kintamasis** yra ne kas kita, kaip gausybė 1990–2020 m. išleistų teisės aktų, reguliuojančių bendrojo ugdymo sektorių, taip pat šiame sektoriuje įvykę reikšmingi žyminiai įvykiai.

Jei kalbėtume vien apie naujausios švietimo istorijos tyrimą, kaip „daiktą savyje“, tai kokybinis-interpretacinis istorinio vyksmo aprašymas yra įprasta istorijos¹⁹ mokslo atstovų rutininio darbo dalis ir atitinkamo profilio tyrimų metodologinė norma. Problema ta, kad šio tyrimo Techninė užduotis numatė net trijų dešimtmečių trukmės istorinę švietimo kaitą, teisinių švietimo politikos sprendimų visumą, taip pat švietimo finansavimo bangas per minėtą laikmetį tiesiogiai susieti su grynai kiekybiniais kintamaisiais – su tarptautiniais Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimų testų įverčiais 1995–2019 m. Pastarieji objektyviais didaktiniai testais buvo užfiksuoti tarptautinių palyginamųjų studijų, kurias reguliariai organizavo IEA ir OECD/EBPO.

Esant tokioms komplikuotoms kūrybinėms aplinkybėms ir euristiniams iššūkiams, nepriklausomo kintamojo pirminis struktūravimas ir kategorizavimas bei po to atlikta švietimo kaitos proceso kvantifikacija sąmoningai buvo deleguoti kolektyviniam protui – ekspertams. Tyrėjai tiesiog šį procesą organizavo ir moderavo, remdamiesi ekspertų apklausos socialiniuose moksluose patirtimi bei metodologinėmis normomis. Taigi, tai, kaip vienas ar kitas švietimo valdysenos laikmetis (valdysenos kadencija) buvo ekspertų įvertinti, nuo tyrėjų komandos jau niekaip nepriklausė.

Ypatingai pažymėtina, kad ekspertinių apklausų metodas/metodai formaliai nefigūravo tyrimo pirminėje Techninėje užduotyje. Visgi tyrėjų mokslinis sumanymas taikyti būtent seriją ekspertinių apklausų – kokybinių ir kiekybinių – buvo Užsakovo formaliai patvirtintas, suderinant pagal paslaugų sutarties procedūras tyrimo metodologiją ir teikiant tarpines tyrimo ataskaitas. Tokiu būdu ekspertinių apklausų metodai buvo legitimuoti ir patapo šio užsakomojo tyrimo VISOS metodikos pagrindu.

Menkai formalizuotos pavienių ekspertų (N≈10) kokybinės apklausos buvo traktuojamos kaip pagalbinis tyrimo metodas. Jo paskirtis preliminarai švietimo „Laiko juostos“ elementų – teisės aktų ir žyminių įvykių atranka ir švietimo vyksmo darbinė periodizacija. Po to didelės apimties (N≈150) kiekybinė ekspertų apklausa buvo taikoma kaip pagrindinis šio tyrimų projekto metodas. Masinės kiekybinės

---

¹⁹ Pagal šiuolaikinį klasifikatorių istorijos mokslas, priešingai nei socialiniai mokslai, priskirtinas prie humanitarinių mokslų. Pagrindinė skirtis čia yra ta, kad socialiniai mokslai nepasiriboja vien šaltinių mokslų ir šaltinių refleksija, bet patys generuoja empirinius duomenis, taiko matavimo principą, kai kada netgi eksperimentą, kuris pagal savo pirminę kilmę yra gamtamokslinis metodas.

ekspertų apklausos paskirtis – atskirų šveitimo laiko juostos ir atitinkamai švietimo valdysenos kadencijų veiksmingumo vertinimas. Pasirinktą tyrimo dizainą ir metodiką nusako žemiau apibūdinti tyrimo etapai ir loginiai žingsniai.

1. Naujausios istorinės medžiagos ir šaltinių apie Lietuvos švietimo teisėkūrą, valdyseną, bendrojo ugdymo sektoriuje vykusius procesus eksploracinė analizė. Tai – archyvinės medžiagos, straipsnių, medijų pranešimų, teisės aktų tekstų pirminė analizė.
2. Buvo sudaroma 1990–2020 m. teisės aktų, programų, žyminių įvykių, reikšmingų bendrajam ugdymui ir mokyklai, darbinė chronologija. Remiantis ekspertiniais vertinimais chronologinis sąrašas buvo iteratyviai optimizuojamas. Šitaip, remiantis šaltinių analizės ir neformalizuotos ekspertų apklausos kokybinės apklausos metodais buvo sudarytas preliminarus, švietimo „laiko juostos“ darbinis modelis.
3. Sudarytas švietimo „laiko juostos“ darbinis modelis, jo atskiri segmentai buvo panaudoti kaip klausimyno, skirto ekspertams, stimulinė medžiaga. Ekspertai įvairias „laiko juostos“ atkarpas, tai yra valdysenos veiksmingumą per atitinkamą laikmetį vertino pagal 41 rodiklį. Ekspertų apklausos duomenys apdorojami psichometrinės statistikos metodais, suformuojami sudėtiniai indeksai, skalės ir poskalės, matuojančios bendrojo ugdymo valdysenos veiksmingumą dešimtyje tiriamo 1990-2020 m. laikotarpio atkarpų. Tokiu būdu gautas kiekybinis švietimo valdysenos veiksmingumo įvertinimas, tenkinantis inersubjektyvumo, validumo, patikimumo reikalavimus.
4. Remiantis ekspertų apklausos metu sugeneruotais įverčiais, jų interpretacija, buvo sudaryta bendrojo ugdymo valdysenos veiksmingumo 1990–2020 m. periodizacija. Atsivėrė galimybė ekspertinius įverčius kiekybiškai ir interpretacijos būdu asocijuoti su kiekybiniais-dinaminiais Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimų ir bendrojo ugdymo sektoriaus finansavimo duomenimis, kurie jau buvo parengti tokiai kompleksinei analizei. Atsirado galimybė, remiantis 1990–2020 m. tenkantiems ekspertiniams įverčiams, prognozuoti švietimo valdysenos veiksmingumo įverčius, kurie tikėtini kitose elektoralinėse kadencijose, tai yra 2020–2024 m. ir 2024–2028 m. laikotarpiai.

Atliktas tyrimas pagal savo tipologiją ir žanrą yra multimetodinis, trianguliacinis ir tarpdisciplininis. Atsiremta į istorinių, politologinių, sociologinių ir viešojo administravimo tyrimų patirtį. Tame pačiame tyrimų projekte buvo taikomi, derinami skirtingos prigimties metodai: 1) darbas su archyvine medžiaga, teisės aktų analizė, medijų pranešimų analizė, mokslinės literatūros apie naujausią LR švietimo istoriją analizė; 2) antrinė žinybinės statistikos analizė; 3) kiekybinė ir kokybinė ekspertų apklausos; 4) statistiniai metodai (psichometrinė statistika, faktorinė, klasterinė analizė, daugiamačių skalių metodas (MDS), trendo prognozės metodai; 5) grafiniai analizės metodai.

2.2. IEA ir OECD/EBPO tarptautinių mokymosi pasiekimų studijų duomenų analizės šaltiniai

Lietuvos mokinių pasiekimų dinamika yra atskleidžiama remiantis Tarptautinės švietimo pasiekimų tyrimų asociacijos (angl. *IEA – International Association of the Evaluation of Educational Achievement*) ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) atliktų tyrimų duomenimis. Šie tarptautiniai tyrimai pasižymi aukšta metodologine kokybe ir yra bene vienintelis instrumentas vertinat ne tik Lietuvos mokinių pasiekimus kitų šalių kontekste, bet ir šių pasiekimų pokyčius²⁰, siejant juos su švietimo politikos įgyvendinimu.

2.2.1. lentelė

Lietuvos dalyvavimas IEA ir OECD organizuotose mokymosi pasiekimų ir mokymosi aplinkų tarptautinio palyginimo studijose 1995-2018 m.

1995	1997	1999	2001	2003	2006	2007	2009	2011	2012	2015	2016	2018	2019
TIMSS	TIMSS	TIMSS		TIMSS		TIMSS		TIMSS		TIMSS			TIMSS
			PIRLS		PIRLS			PIRLS			PIRLS		
					PISA		PISA		PISA	PISA		PISA	
							ICCS				ICCS		

Tarptautiniuose lyginamuosiuose IEA 8 klasės mokinių matematikos ir gamtos pasiekimų tyrimuose TIMSS (angl. *Trends in International Mathematics and Science Study*), kurie vykdomi kas ketverius metus, Lietuva dalyvauja nuo pat jų pradžios – 1995 m., 4 klasės mokinių matematikos ir gamtos pasiekimų tyrimuose – nuo 2003 metų, 4 klasės mokinių skaitymo pasiekimų tyrime PIRLS (*Progress in International Reading Literacy Study*), kuris vykdomas kas penkerius metus – nuo 2006 metų, IEA tarptautiniuose mokinių pilietinio ugdymo pasiekimų tyrimuose ICCS (angl. *International Civic and Citizenship Education Study*) – nuo 2009 metų²¹ (žr. 2.2.1. lentelė).

EBPO PISA (angl. *Programme for International Student Assessment*) tyrimuose, kurių tikslas - įvertinti mokinių žinias ir gebėjimus, reikalingus sėkmingai dalyvauti visuomenės gyvenime, pritaikyti tai nepažįstamose situacijose mokykloje ir už jos ribų – nuo 2006 m. vertinamas mokinių matematinis, gamtamokslinis ir skaitymo raštingumas (nuo 2015 m. – finansinis raštingumas).

Pristatomame tyrime yra analizuojama informacija iš šių tarptautinių tyrimų rezultatus pristatančių **publikacijų duomenų bazių** (žr. 2.2.2. lentelė).

2.2.2. lentelė

Tarptautinių švietimo tyrimų ataskaitų duomenų bazės, panaudotos Lietuvos mokinių pasiekimų dinamikos analizei

Publikacijų duomenų bazė	Duomenų bazių adresas
IEA TIMSS 1995, 1999, 2003, 2007, 2011, 2015, 2019	https://timssandpirls.bc.edu/timssXXXX/ , kur XXXX yra TIMSS ciklo metai

²⁰ Lietuvos mokinių pasiekimų patikrinimo 4 kl., 6 kl., 8 kl., 10 kl. metodikos nors ir pristatomos kaip kriterinės, pasiekimų dinamikos analizei nėra tinkamos, nes skirtingų metų testai nėra susieti, o skalės standartizuojamos kiekvienų metų tyrimo imties pagrindu. Šių patikrinimų statistinių duomenų analizė šalies mokinių pasiekimų dinamikos požiūriu gali daug atskleisti taikant kohortų analizės metodus.

²¹ 1999 Lietuva dalyvavo IEA CIVED tyrime (28 šalys), tačiau vėliau iš dalies keitėsi šio IEA tyrimo koncepcija, pavadinimas, matuojamų požymių skalės, todėl šioje ataskaitoje mokinių pilietinio ugdymo rezultatai analizuojami tik 2009 IEA ICCS (38 šalys) ir 2016 IEA ICCS (24 šalys) tyrimų rezultatų pagrindu.

IEA PIRLS 2001, 2006, 2011, 2016	https://timssandpirls.bc.edu/pirlsXXX/index.html , XXXX yra PIRLS ciklo metai
IEA ICCS 2009, 2016	https://www.iea.nl/studies/iea/iccs/2009 , https://www.iea.nl/studies/iea/iccs/2016/results ,
EBPO PISA 2006, 2009, 2012, 2015, 2018	https://www.oecd.org/pisa/publications/ https://www.oecd.org/pisa/keyfindings/ https://www.oecd.org/pisa/aboutpisa/pisa-2012-results.htm https://www.oecd.org/pisa/aboutpisa/pisa2009keyfindings.htm https://www.oecd.org/education/school/programmeforinternationalstudentassessmentpisa/pisa2006results.htm
EBPO PISA finansinis raštingumas 2018, 2015	https://www.oecd.org/finance/financial-education/oecd-pisa-financial-literacy-assessment.htm
Lietuvos mokinių pasiekimų tarptautiniuose švietimo tyrimuose ataskaitos	https://smsm.lrv.lt/lt/teisine-informacija-1/ti-tyrimai-ir-analizes/tarptautiniai-tyrimai/tarptautiniai-svietimo-tyrimai

TIMSS ir PISA tyrimų **statistinių duomenų bazių** analizei pasitelkiamas NCES (National Center for Education Statistics) internetinės analizės įrankis IDE (International Data Explorer), leidžiantis tiesiogiai dirbti su tyrimų duomenimis <https://nces.ed.gov/surveys/international/ide/>.

Analizuojama šių rodiklių kaita:

IEA TIMSS tyrimas.

Lietuvos 8 kl. mokinių matematikos pasiekimų testo rezultatų kaita. 1995–2019 m. tyrimų ciklai.

- Pasiekimų vidurkis standartizuotoje skalėje²²,
- Mokinių pasiskirstymas pagal pasiekimų lygmenis,.
- Pasiekimų vidurkis standartizuotoje skalėje pagal matematikos turinio sritis ir kognityvines dimensijas (nuo 2007 m. tyrimų ciklo).
- Mokinių nuostatos dėl matematikos mokymosi.

Lietuvos 8 kl. mokinių gamtos mokslų pasiekimų testo rezultatų kaita. 1995–2019 m. tyrimų ciklai.

- Pasiekimų vidurkis standartizuotoje skalėje,
- Mokinių pasiskirstymas pagal pasiekimų lygmenis.
- Pasiekimų vidurkis standartizuotoje skalėje pagal gamtos mokslų turinio sritis ir kognityvines dimensijas (nuo 2007 m. tyrimų ciklo).
- Mokinių nuostatos dėl gamtos mokymosi

Lietuvos mokinių 4 kl. matematikos pasiekimų testo rezultatų kaita. 2003–2019 m. tyrimų ciklai.

- Vidurkis standartizuotoje skalėje,
- Pasiekimų vidurkis standartizuotoje skalėje pagal matematikos turinio sritis ir kognityvines dimensijas (nuo 2007 m. tyrimų ciklo).

Lietuvos 4 kl. mokinių gamtos mokslų pasiekimų testo rezultatų kaita. 2003–2019 m. tyrimų ciklai.

- Vidurkis standartizuotoje skalėje,
- Pasiekimų vidurkis standartizuotoje skalėje pagal gamtos mokslų turinio sritis ir kognityvines dimensijas (nuo 2007 m. tyrimų ciklo).

²²Analizuojant kaitą, Lietuvos mokinių pasiekimų vidurkis nėra lyginamas su TIMSS šalių vidurkiu, nes TIMSS šalių imtis skirtinguose tyrimo cikluose kinta. PISA tyrimuose dalyvauja daugmaž tos pačios EBPO šalys, todėl Lietuvos vidurkio ir EBPO vidurkio skirtumas, analizuojant dinamiką, yra informatyvus.

IEA PIRLS tyrimas

Lietuvos 4 kl. mokinių skaitymo pasiekimų testo rezultatų kaita. 2001–2016 m. tyrimų ciklai.

- Vidurkis standartizuotoje skalėje,
- Pasiekimų vidurkis standartizuotoje skalėje pagal matematikos turinio sritis ir kognityvines dimensijas (nuo 2007 m. tyrimų ciklo).

IEA ICCS tyrimas

Lietuvos mokinių 8 kl. pilietinio ugdymo pasiekimų kaita. 2009, 2019 m. tyrimų ciklai.

- Pilietinės žinios. Skalės vidurkis
- Pilietinis dalyvavimas (Mokinių diskusijų socialiniais ir politiniais klausimais indeksas, Mokinių pasitikėjimo veikti savarankiškai pilietiškumo srityje indeksas, Mokinių dalyvavimo visuomeniniame mokyklos gyvenime vertės supratimo indeksas, Mokinių ketinimo dalyvauti politinėje veikloje indeksas, Ketinimo ateityje balsuoti rinkimuose indeksas)

EBPO PISA tyrimas

Lietuvos penkiolikmečių matematikos, gamtos mokslų ir skaitymo raštingumo kaita 2006 – 2018 metų ciklai.

- Matematinio raštingumo vidurkis standartizuotoje skalėje ir palyginant su OECD vidurkiu,
- Gamtos mokslų raštingumo vidurkis standartizuotoje skalėje ir palyginant su OECD vidurkiu,
- Skaitymo raštingumo vidurkis standartizuotoje skalėje ir palyginant su OECD vidurkiu,
- Finansinio raštingumo vidurkis standartizuotoje skalėje ir palyginant su OECD vidurkiu,

Socialinio ekonominio ir kultūrinio konteksto (SEK) įtakos mokinių pasiekimams dinamika 2006 – 2018 metų ciklai.

- SEK vidurkis pagal matematinio, gamtamokslinio, skaitymo raštingumo lygmenis (PISA tyrimas),
- Matematinio, gamtamokslinio, skaitymo raštingumo vidurkis pagal aukščiausią tėvų išsilavinimą. (PISA tyrimas)
- Matematinio, gamtamokslinio, skaitymo raštingumo vidurkis pagal vietovės, kurioje yra mokykla, tipą. (PISA, TIMSS tyrimas)

Analizuojant TIMSS ir PISA tyrimo rezultatus, yra svarbu pažymėti, kad skiriasi šių tyrimų filosofija, matuojami mokinių gamtos ir matematikos pasiekimų konstruktai, tiriamųjų kohortos.

Pasiekimų konceptas. EBPO PISA tyrimuose yra matuojamas mokinių matematinis ir gamtamokslinis bei skaitymo raštingumas, tiesiogiai nesiejant šių konceptų su ugdymo turiniu mokykloje, išeties tašku imant kasdienėje veikloje reikalingus gebėjimus ir matematikos bei gamtos mokslų logiką. Tuo tarpu IEA TIMSS, PIRLS tyrimuose testuojami matematiniai ir gamtamoksliniai skaitymo gebėjimai yra tiesiogiai siejami su mokyklinio ugdymo turiniu (IEA ICCS pilietiškumo ugdymo tyrime nuo šio principo atsitraukiama). Taigi, mokinių pasiekimai PISA ir TIMSS tyrimuose yra konceptualizuojami ir operacionalizuojami skirtingai, ir tai, tikėtina, yra vienas iš veiksnių, apsprendžiančių mokinių pasiekimų testavimo rezultatų, gautų šias testais, dinamikos skirtumus.

Tyrimų imtis. TIMSS aštuntokų tyrime dalyvauja aštuntoje bendrojo ugdymo mokyklos klasėje besimokantys mokiniai (t. y. mokiniai, kurie bendrojo ugdymo mokykloje mokėsi 8 metus), tuo tarpu EBPO PISA tyrimuose apklausiami

penkiolikos metų²³ mokiniai gali mokytis tiek 8, tiek 9 ar 10 klasėje, todėl jų mokymosi patirtis nėra vienoda. Stebima tendencija, kad visuose PISA cikluose, tiek testuojant mokinių matematinį, tiek gamtos mokslų ar skaitymo raštingumą, 8 klasės mokinių pasiekimai yra žemiausi, ir nuo 9 kl. mokinių pasiekimų skiriasi labai stipriai – nuo 50 iki 70 standartizuotų taškų (Zabulionis, 2020²⁴). Geriausi yra 10 kl. mokinių pasiekimai. Šiuos skirtumus sąlygoja ne tik skirtingas mokinių mokymosi patyrimas, bet ir tai, kad aštuntoje klasėje besimokantys penkiolikmečiai, tikėtina, pradėjo vėliau lankyti mokyklą dėl nepakankamos mokyklinės brandos ar kartojo kursą. Laikotarpiu nuo 2006 m. iki 2018 m. PISA tyrime dalyvaujančių aštuntos klasės moksleivių skaičius nuosekliai mažėjo nuo 13 proc. iki 2,4 proc. Dauguma tyrime dalyvavusių Lietuvos mokinių mokosi 9 klasėje: 2006 m. – 80 proc., 2018 – 90 proc. Nei aštuntokų, nei dešimtokų imtis nėra reprezentatyvi šių klasių mokinių populiacijos atžvilgiu. TIMSS aštuntokų tyrime dalyvaujančių mokinių amžiaus vidurkis kinta nuo 15,2 1999 metų tyrimo cikle iki – 14,7 2019 metų tyrimo cikle. Taigi, PISA ir TIMSS 8 kl. tyrimuose mokinių mokymosi patirtis iš esmės skiriasi vienais mokymosi metais. IEA testuoja ir 4 klasės mokinių gamtos mokslų, matematikos ir skaitymo pasiekimus.

Pasiekimų matavimas. Tiek TIMSS, tiek PISA mokinių pasiekimams matuoti yra naudojama skalė, kurios vidurkis yra 500, o standartinis nuokrypis 100. PISA skalė standartizuota 2000 metų tyrimo duomenų pagrindu, TIMSS skalė standartizuota 1995 m. duomenų pagrindu. Sudarant naują testą išlaikomos sąsajos su prieš tai esančiu, ir tai leidžia patikimai matuoti ir sekti vienos šalies rezultatų kaitą, nepriklausomai nuo to, kiek ir kokios šalys dalyvauja konkrečiame tyrimo cikle. Šalių, dalyvaujančių kiekviename tarptautinių tyrimų cikle skaičius kinta, kinta šių šalių mokinių pasiekimai, todėl kiekvieno tyrimo ciklo metu bendras EBPO ar TIMSS šalių vidurkis nėra 500, o šiek tiek didesnis/mažesnis.

Pokyčių interpretavimas. Mokinių pasiekimų pokytis standartizuotoje skalėje matuojamas kaip pasiekimų įverčių vidurkių skirtumas, išreikštas standartinio nuokrypio vienetais. Tiek IEA TIMSS ir IEA PIRLS, IEA ICCS, tiek EBPO PISA tyrimuose mokinių pasiekimų įverčiai pateikiami standartizuotose skalėse, kurių standartinis nuokrypis – 100, socialinis ekonominis ir kultūrinis kontekstas (SEK) yra matuojamas z-skalėje, kurios standartinis nuokrypis – 1. Aprašant pasiekimų vidurkių pokyčio dydį, yra tikslinga naudotis Cohen,(1988), Sawilowsky, (2009) teikiamomis praktinėmis standartizuoto vidurkių skirtumo interpretavimo taisyklėmis²⁵ (žr. 2.2.3. lentelė).

Komentuodami testavimo rezultatų dinamiką, atsižvelgsime ne tik į tiriamo požymio reikšmės vidurkių/proporcijų skirtumą skirtingose grupėse ar skirtingais laikotarpiais, bet ir į šio skirtumo statistinį reikšmingumą. Statistinis reikšmingumo įvertinimas suteikia pagrindą tyrimo išvadas apibendrinti ne tik apklaustai respondentų grupei, bet ir visai Lietuvos penkiolikmečių (PISA tyrimai) ar aštuntokų ir ketvirtokų (IEA tyrimai) populiacijai.

²³ PISA tyrime nurodomos tokios mokinių amžiaus ribos: nuo 15 metų ir 3 pilnų mėnesių iki 16 metų ir 2 pilnų mėnesių)

²⁴ Zabulionis, A. (2020). Tarptautinio švietimo tyrimo OECD PISA Lietuvos ir kaimyninių šalių duomenų tikslinė antrinė analizė. Vilnius.

²⁵ Cohen (1988) ir Sawilowsky, (2009) šias taisykles formulavo poveikio dydžio Cohen's d interpretavimui, kuris skaičiuojamas kaip vidurkių skirtumas, išreikštas lyginamųjų grupių apibendrinto standartinio nuokrypio vienetais. Šiame tyrime empirinė interpretavimo taisyklė pateikiama sekant minėtų autorių rekomendacija ir postuluojant, kad matuojamo požymio lyginamosiose grupėse standartinis nuokrypis skiriasi nežymiai.

Praktinės standartizuoto vidurkių skirtumo interpretavimo taisyklės (Adaptuota pagal Cohen, (1988), Sawilowsky, (2009)²⁶)

Interpretacija	TIMSS/PISA skalėje (vidurkis – 500, standartinis nuokrypis – 100)	z-skalė (vidurkis – 0, standartinis nuokrypis –1)
Praktiškai neberekšmingas	<10	<0,1
Labai mažas	10	0,1
Mažas	20	0,2
Vidutinis	50	0,5
Didelis	80	0,8
Labai didelis	120<	1,2

Statistinis skirtumų reikšmingumas vertinamas skaičiuojant 95 proc. vidurkių ar santykinių dažnių pasikliautinus intervalus ir nagrinėjant jų sankirtas. Jei pasikliautiniai intervalai nepersidengia, grupės/laikotarpiai analizuojamu aspektu skiriasi.

2.3. Bendrojo ugdymo sektoriaus finansavimo analizės šaltiniai

Švietimo sistemos ir švietimo politikos priemonių finansavimo analizė atskleidžia realias švietimo politikos įgyvendinimo kryptis, eksplikuoja dėmesį konkrečių švietimo problemų sprendimui. Švietimo finansavimo analizei pasitelkti oficialūs Lietuvos statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės ir Europos komisijos padalinio Eurostat duomenys, Europos socialinio fondo, Sandraugos fondo, Europos regioninės plėtros fondo investicijų veiksmų 2007–2013 metų ir 2014–2020 metų programų duomenys. ES finansuojamų švietimo projektų duomenys, atskleidžiantys švietimo politikos kryptingumą finansavimo kontekste yra gauti iš ES struktūrinių fondų investicijų Lietuvoje sąvadų <http://www.esparama.lt/>.

Antrinių duomenų analizei atrinkti tik bendrojo ugdymo finansavimo rodikliai (žr. 2.3.1. lentelę).

2.3.1 lentelė

Bendrojo ugdymo finansavimo rodikliai

Finansinis rodiklis	Laikotarpis (imtinai)	Duomenų šaltinis
Viešųjų švietimo išlaidų dalis proc. nuo BVP skirta pradiniam ugdymui, žemesniajam viduriniam ugdymui (be profesinio), aukštesniajam viduriniam ugdymui (be profesinio)	2002 -2018	Eurostat https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/educ_uae_fine06/default/table?lang=en
Viešosios švietimo išlaidos (perkamosios galios standarto vienetais) pradiniam ugdymui, žemesniajam viduriniam ugdymui (be	2012 -2018	Eurostat https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/educ_uae_fine02/default/table?lang=en

²⁶ Cohen, J (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*. Routledge. ISBN 978-1-134-74270-7.; Sawilowsky, S (2009). New effect size rules of thumb. *Journal of Modern Applied Statistical Methods*. 8 (2): 467–474. doi:10.22237/jmasm/1257035100.

profesinio), aukštesniajam viduriniam ugdymui (be profesinio)		
Viešųjų švietimo išlaidų dalis proc. nuo BVP skirta pradiniam ugdymui ir viduriniam ugdymui, įskaitant profesinį mokymą	2012 -2018	Eurostat https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/educ_figdp/default/table?lang=en
Viešosios švietimo išlaidos (perkamosios galios standarto vienetais) pradiniam ugdymui ir viduriniam ugdymui, įskaitant profesinį mokymą	2001 - 2011	Eurostat https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/educ_fiabs/default/table?lang=en
Valstybės ir savivaldybių biudžetų išlaidos švietimui, palyginti su BVP proc.		Lietuvos statistikos departamentas https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R306#/#/
- Iš viso pagal švietimo paslaugos tipą	2003-2020	https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R562#/#/
- Priešmokyklinis, pradinis, pagrindinis ir vidurinis ugdymas	2003-2020	https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R561#/#/
- Savivaldybių biudžetų išlaidų švietimui dalis	2004-2021	
Valstybės ir savivaldybių išlaidos švietimui palyginti su bendra nacionalinio biudžeto išlaidų suma. Bendrojo lavinimo mokyklos (iki 2002 metų) (proc)	1993-2002	Lietuvos statistikos departamentas https://osp.stat.gov.lt/statistikos-leidiniu-katalogas
Mokyklų lėšos ir pajamos		Lietuvos statistikos departamentas https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R307#/#/
- Valdžios sektoriaus lėšų dalis (proc). (Išvestinis)	2010-2020	
- Šalies Juridinių ir fizinių asmenų lėšų dalis (proc.) (Išvestinis)	2010-2020	
- Užsienio institucijų, tarptautinių organizacijų lėšų dalis (proc.) (Išvestinis)	2010-2020	
- Vienam besimokančiam asmeniui teko lėšų tūkst. EUR	2010-2020	Lietuvos statistikos departamentas https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R867#/#/
ES fondų finansavimas		
2007-2013 metų laikotarpis	2007-2013	http://www.esparama.lt/igyvendinami-projektai
2014-2022 metų laikotarpis	2014-2022	https://www.esinvesticijos.lt/lt/paraiskos_ir_projektai

Analizuojamu laikotarpiu nuo 1991 m. iki 2021 m. Lietuvos valstybinių statistinių duomenų sistema tobulėjo, plėtojosi, kito rodiklių skaičiavimo metodikos. Duomenys apie valstybės ir savivaldybių biudžetų išlaidas švietimui, palyginti su BVP, teikiami nuo 2003 m. iki to laikotarpio buvo skaičiuojamas rodiklis Valstybės ir savivaldybių išlaidos švietimui palyginti su bendra nacionalinio biudžeto išlaidų suma (proc.). Dalis duomenų Lietuvos statistikos departamento svetainėje teikiami tik 11 metų laikotarpiui. Be to, vienas svarbiausių švietimo finansavimo rodiklių – Valstybės ir savivaldybių biudžetų išlaidos švietimui, palyginti su BVP, proc. – duomenys statistikos departamento e duomenų bazėje yra teikiami dešimtųjų tikslumu. Toks

tikslumas, jei rodiklio reikšmės mažos, neleidžia tinkamai atskiesti kaitos nuoseklumo.

Keitėsi, teikiamų duomenų apie bendrojo ugdymo finansavimą rodikliai ir Eurostat duomenų bazėje: analizuojamas pagrindinis rodiklis „Švietimo išlaidų dalis proc. nuo BVP“ – iki 2012 metų skaidomas pagal švietimo lygmenims ISCED1 – pradinis ugdymas ir ISCED 2-4 – vidurinis ir pavidurinis profesinis mokymas (ISCED1997 standartas), tuo tarpu nuo 2012 m. naudojama atnaujinta švietimo lygmenų klasifikacija ir teikiama informacija apie pradinį ugdymą (ED1), žemesnįjį (ED2) ir aukštesnįjį (ED3) vidurinį ugdymą, teikiant galimybę išskirti finansavimą bendrojo ugdymo programoms be finansavimo profesiniam rengimui (ISCED 2011 standartas). Duomenys apie valstybės ir savivaldybių išlaidas (Eurais) bendrajam ugdymui (be profesinio mokymo) nuo 2000 metų teikia Lietuvos statistikos departamentas. Yra stebimi neatitikimai tarp Eurostat ir statistikos departamento teikiamų duomenų: kad Švietimo finansavimo 2013 m. finansiniai rodikliai Eurostat duomenų bazėje labai išsiskiria iš kitų periodų, BVP dalis švietimui per metus išauga beveik tris kartus, tuo tarpu Lietuvos statistikos departamento teikiami duomenys tokio ženklaus pokyčio nerodo. Vizualizuojant Eurostat duomenis, 2013 metų rodiklio reikšmės, atsižvelgiant į stebimus dėsningumus, buvo keičiamos gretimų laikotarpių vidurkiu.

2.4. Bendrojo ugdymo sektoriaus ir jo valdysenos „laiko juosta“ sudarymo metodika

Pirminės informacijos šaltiniai

Rekonstruojant švietimo „laiko juostą“ buvo naudojami šie pagrindiniai informacijos šaltiniai:

- Teisės aktai;
- Mokslinės ir praktinės švietimo istorijos ir švietimo valdysenos srities literatūra;
- Medijų pranešimai apie žyminius švietimo ir jo konteksto įvykius;
- Ekspertinė nuomonė ir ekspertiniai vertinimai;
- Švietimo veikėjų, užėmusių reikšmingas profesines ir vaidmenines pozicijas minėtame sektoriuje, asmeniniai prisiminimai, nuomonės bei vertinimai.

„Žyminio įvykio“ sąvoka ir jos paskirtis rekonstruojant švietimo „laiko juostą“

Vartojant sąvoką švietimo „laiko juosta“ turima galvoje bendrojo ugdymo sektoriui reikšmingų žyminių įvykių chronologinė seka, apimanti 1990–2020 metus. Sąvoka „žyminis įvykis“ šiame kontekste apima:

- Švietimo teisėkūrą ir švietimo teisės aktus, kurie tikėtinais darė esminį poveikį bendrojo ugdymo sektoriui;
- Svarbius įvykius, kurie vyko bendrojo ugdymo sistemos viduje, tikėtinais darė šiai sistemai poveikį, bet patys įvykiai tiesiogiai su teisėkūra nėra susiję ir teisės aktuose tiesiogiai neatsispindi;
- Svarbius platesnio konteksto įvykius, procesus, kurie reiškiasi už švietimo sistemos ribų, bet visgi tikėtinais darė esminę įtaką švietimui ir ypač bendrojo ugdymo sektoriui.

Dokumentų turinio analizė

Buvo atliekama archyvinių dokumentų, teisės aktų, literatūros šaltinių ir medijų/portalų turinio analizė. Nagrinėjami naujausios mūsų šalies istorijos, švietimo ir bendrojo ugdymo sektoriaus veiklą atspindintys pirminiai ir antriniai dokumentai. Šis nagrinėjimas rėmėsi visumine kokybine dokumentų tekstų analize, netaikant kokių nors specializuotų rutininės analizės technikų, tiesiog siekiant suvokti ir įvertinti visuminę dokumento prasmę bei potencialų poveikį bendrojo ugdymo mokyklai. Paprastai būtent šitaip su dokumentais dirba istorikai, politologai.

Paminėtina svarbiausioji šio tyrimo analizuojamų dokumentų rūšis tai - teisėkūros dokumentai – LR Seimo priimti teisės aktai (įstatymai, strategijos, gairės etc.), LR Vyriausybės potvarkiai, Nepriklausomybės pradžioje buvusios LR Švietimo ir kultūros ministerijos, vėliau LR Švietimo ir mokslo ministerijos²⁷ įsakymai, pasirašyti ministro. Nepriklausomybės pradžioje maždaug iki 2000 m. itin svarbius teisės aktus neretai tvirtindavo vien šakinės ministerijos kolegija²⁸. Ankstyvuojų nepriklausomybės laikotarpiu anuometinei švietimo valdysenai ir mokyklų reformai be kita ko buvo būdinga svarbius dokumentus/potvarkius leisti ne teisės akto, bet tiesiog viešai paskelbiamo leidinio pavidalu. Savaime suprantama, kad toks de facto atsiradęs dokumentas, spaudinys negalėjo turėti menamam kolektyviniam adresatui privalomo statuso de jure, kokį paprastai turi bet kuris administracinis teisės aktas. Čia galima išvelgti nedemokratinės valdysenos inerciją ir rudimentus ką tik atsikūrusioje valstybėje, kuomet galimai buvo dar mąstoma šitaip: „ministerija išleido kokį nors leidinį, tai jo idėjas ir privalu vykdyti, nes tokia valdžios valia“. Čia dar inertiškai pasireiškia bet kokio „spausdinto žodžio“, juolab valdžios paskelbto, perdėtas sureikšminimas ir pačios švietimo valdžios susireikšminimas, nežiūrinti tokių dokumentų tiesinio statuso.

Naujausios sektoriaus istorijos (ir atitinkamai sektoriaus teisėkūros) vėlesniųjų laikotarpių – maždaug nuo 2000 m. – rekonstravimas techniniu-metodiniu požiūriu buvo sąlyginai paprastas. Atmetus pavienes išimtis, bemaž visi sprendimai, žyminiai švietimo sistemai įvykiai užfiksuoti internete, medijų/portalų archyvuose ir pan., beje, esminė informacija laisvai prieinama. Didesnių prieinamumo prie šaltinių techninių keblumų kėlė švietimo ir bendrojo ugdymo sektoriaus raidos rekonstravimas būtent pačiu ankstyvuojų atkurtos Nepriklausomybės laikotarpiu – 1990-1998 m. Šiuo požiūriu atsirado palanki aplinkybė – galimybė remtis R. Bruzgelevičienės disertacija²⁹ ir vėliau išleista panašaus turinio monografija³⁰. Lietuvos švietimo istorijos tyrimų stygiaus akivaizdoje, minėta disertacija ir jos kūrybinis plėtinys – monografija – dar ir šiandien išsaugo savo fundamentalią bei neprecedentinę vertę, nors nuo kūrinių paskelbimo jau ir nemažai metų praėjo. R. Bruzgelevičienė projekto ekspertės vaidmenyje savanoriškai konsultavo tyrėjus, padėdama rekonstruoti ankstyvąją švietimo „laiko juostas“ atkarpą.

Taigi, kaip jau ir pažymėta, minėtu ankstyvuojų laikotarpiu, kai kurie itin reikšmingi švietimo ir bendrojo ugdymo reformai dokumentai buvo tiesiog išleisti

²⁷ Sporto sektoriumi praplėsta LR ŠMSM faktiškai į rekonstruojamą 1990-2020 m. „laiko juostą“ faktiškai nebeapatenta.

²⁸ Ministerijos kolegija, priešingai nei LR Vyriausybės narys ir ministras, nėra ir negali būti teisėkūros ir viešojo administravimo subjektu, kuris išleidžia privalomus teisės aktus. Kolegijos funkcija rengti ir kolegialiai ekspertuoti teisės aktų projektus, prieš juos teikiant tvirtinti ministrui, vyriausybei ar Seimui. - Tai rodo, kad šalis, jos švietimo sektorius demokratinės valdysenos anuomet dar tik mokėsi... Kita vertus, nuolatinis ir abejotinas anuometinės ministerijos kolegijos aktyvavimas itin svarbiai sektoriaus teisėkūrai gali rodyti ir ministrų vengimą imtis asmeninės lyderystės bei atsakomybės, bandymą dengtis kolegialiais kvazi-teisėkūros sprendimais, taip pat ministrų norą išvengti nesėkmės rizikos, kuomet su sprendimų projektais einama į Vyriausybę ir Parlamentą.

²⁹ Bruzgelevičienė R. (2007). Lietuvos švietimo reforma ugdymo paradigmos kaitos aspektu 1988–1997. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, edukologija (07 S). Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.

³⁰ Bruzgelevičienė, R. (2008). Lietuvos švietimo kūrimas 1988-1997 monografija. Vilnius.

paprastu leidiniu, taip ir netapdami oficialiu norminiu dokumentu. Tipinis pavyzdys – M. Lukšienės „Tautinės mokyklos koncepcija“, kuri anuomet buvo (ir tebėra dabar) išskirtinės svarbos švietimo ideologijos ir švietimo politikos dokumentas. Veikalas pirmą kartą publikuotas 1989 m. atskira brošiūrele, kaip „Žinijos“ draugijos leidinys. Natūralu, kad senoji nomenklatūrinė valdžia (ministras H. Zabulis, premjeras V. Sakalauskas) galėjo neturėti noro rizikuoti, formaliai įteisindami tautinį švietimo atgimimą skatinantį revoliucingą programinį dokumentą. Paradoksas, bet ir vėliau, jau Sąjūdžio suformuota valdžia, juolab vėlesnės valdžios „Tautinės mokyklos koncepcijos“ taip niekada ir nepavertė norminiu teisės aktu. Svarbūs švietimo ir bendrojo ugdymo sektoriaus reformavimo dokumentai ne teisės akto, bet leidinio pavidalu buvo kurį laiką leidžiami ir vėliau.

Taigi, rekonstruojant Lietuvos švietimo (bendrojo ugdymo sektoriaus) „laiko juostą“, nebuvo tikslinga apsiriboti vien formalių teisės aktų, reguliuojančių bendrojo ugdymo sektorių, analize. Teko remtis gerokai įvairesnio žanro dokumentais, įtraukti į tyrimo aklotį įvairaus tipo pirminius bei antrinius dokumentus, remtis jų analize. Tai yra – moksliniai ir praktiniai leidiniai švietimo, bendrojo ugdymo klausimais, medijų pranešimai apie įvykius ir procesus švietime. Šitoks platesnis požiūris į nagrinėtinų dokumentų įvairovę tapo objektyvia būtinybe. Mat svarbūs sisteminio poveikio ir pokyčių švietime šaltiniai bei veiksniai kyla anaipol ne vien iš teisėkūros ir oficialiosios valdysenos.

Pasireiškia veiksniai, kurie funkcionuoja švietimo sistemos viduje, tačiau tiesiogiai niekaip nesusiję su sektoriaus valdysena ir teisėkūra. Tipinis pavyzdys – šalies švietimo profsajungų subjektiškumas ir aktyvi veikla. Verta priminti net kelis naujausios švietimo istorijos mūsų šalyje epizodus, kuomet, be kita ko ir dėl itin proaktyvios, netgi agresyvokos švietimo profsajungų veiklos, atsistatydino net du švietimo ministrai – R. Žakaitienė (2008) ir J. Petrauskienė (2018).

Be to, egzistuoja įvairūs platesnio konteksto veiksniai, kurie objektyviai nepriskirtini švietimo sektoriaus vidaus struktūrai, tačiau visgi daro esminį poveikį viso sektoriaus raidai. Kaip tipiniai pavyzdžiai čia paminėtinos bent kelios aplinkybės. Pasibaigus vėlyvojo sovietmečio „*baby boomer*“ bangai Lietuvoje krito gimstamumas, mokyklinio amžiaus vaikų nuolat mažėjo³¹, išsivystė toks reiškinys, kaip nykstančios ir arba pustuštės mokyklos, ypač regionuose. Formavosi (deja, ir šiandien tebesiformuoja) tam tikras „gėstančių“ mokyklų tipas, pasižymintis savita (nebūtinai palankia) organizacine, vadybine ir edukacine kultūra. Sunkiausią formą minėtas nepalankus reiškinys buvo įgavęs iki pirmųjų ryžtingų bandymų optimizuoti mokyklų tinklą visos šalies mastu 2002–2008 m. Akivaizdu, kad krizinį, „stagnuojantį“ būvį šalies mokyklų tinklas, ypač regionuose, patyrė iki pat dabartinės 18-ios LR Vyriausybės veiklos starto. Minėta Vyriausybė pademonstravo politinę valią ir dėjo pastangas atgaivinti bei tęsti tinklo pertvarką. Šis istorinis pavyzdys rodo, jog rekonstruojant švietimo istoriją ir švietimo „laiko juostą“ iškalbingu sektoriaus būklės diagnostavimo indikatoriumi gali tapti ne tik formaliai priimtas teisės aktas. Ne mažiau svarbus yra suvokimas, kad laiku nebuvo priimti kai kurie politiniai sprendimai, nebuvo patvirtinti teisės aktai, nebuvo startuotos reformos, kurios buvo objektyviai-istoriškai pribrendę. Savaime suprantama, kad tokio pobūdžio žinojimas apie tai, ką švietimo valdysenoje buvo privalu padaryti, bet kas nebuvo laiku padaryta, gali kilti tik iš subjektyvių ekspertinių vertinimų bei interpretacijų.

³¹ Merkys, G., Balčiūnas S. (2008). Bendrojo lavinimo mokyklos mokytojų poreikio prognozė: tyrimo ataskaita. Vilnius: ŠMM; Merkys, G., Urbonaitė-Šlyžiuvienė, D., Balčiūnas, S., Jonušaitė, S., Andriuskaitė, S., Misiovič, J., Jatkauskas, K. (2006). Mokytojų poreikio prognozė: tyrimo ataskaita. Vilnius: ŠMM.

Kaip išoriniai, kontekstiniai, tačiau stiprūs įvykiai-determinantai, netiesiogiai, bet esmingai paveikę šalies švietimą ir bendrąjį ugdymą, paminėtinos net dvi finansinės krizės. Tai yra defoltas Rusijoje, įvykęs 1998 m. pabaigoje, kurio pasekmės atsirito iki Lietuvos 1999 m. bei 2008–2009 m. pasaulinė finansų krizė, iššaukusi garsiąją „naktinę mokesčių reformą“. Abu įvykiai darė neigiamą poveikį šalies viešiesiems finansams, pristabdė investicijas į bendrąjį ugdymą, sukliudė minimą sektorių finansuoti reikiamu lygiu. Tarkime, 1998–2000 m. apogėjų (blogąją prasme) pasiekė toks masinis reiškinys, kaip 3–4 mėn. trunkantys vėlavimai išmokant mokytojams atlyginimus, apmokant patalpų išlaikymo ir šildymo kaštus. Atskirose savivaldybėse iki 70–80 proc. visų³² (!) vietos biudžeto lėšų atitekdavo mokyklų šildymui, pastatų išlaikymui ir pedagogų atlyginimams.

Tenka kalbėti ne tik apie neigiamus dalykus, bet ir palankius bendrojo ugdymo sektoriui kontekstinius įvykius. Tai, tarkime, Lietuvos įstojimas į ES ir NATO, ryžtingas euroatlantinės integracijos įtvirtinimas, iš to išplaukiantis poveikis ugdymo turiniui, bendra kultūrinė, politinė bei valdysenos modernizacija, įvairialypis šalies lyginimasis su Vakarų valstybėmis, masiniai abipusiai specialistų vizitai, mobilumas, keitimasis patirtimi, naujovių perėmimas bei jų adaptacija Lietuvai, ES parama ir kt. Antai Lietuva į ES įstojė dar 2004 m., bet apčiuopiamai ES parama, kurios ženkli dalis teko švietimui, mūsų šalis pradėjo naudotis kiek vėliau. Čia paminėtini ES finansavimo 2007–2013 m. ir 2014–2022 m. etapai.

Tokie kontekstiniai įvykiai, atsekus jų atsiradimo ir raiškos chronologiją, tyrėjų ir pasitelktų ekspertų nuomone, privalo būti integruoti į rekonstruojamą švietimo „laiko juostą“, kadangi čia tenka kalbėti apie neabejotinai reikšmingus žyminius įvykius.

Medijų pranešimų analizė

Pažymėtina, kad netgi kai kurie tikrai svarbūs, švietimo ir bendrojo ugdymo sektoriaus vidiniai „žyminiai“ įvykiai apskritai nebūna (ir negali būti) atspindėti jokiuose teisės aktuose, apie juos neretai praneša tik medijos.

Dažniausiai tenka kalbėti apie nesisteminius ir netgi neigiamos konotacijos įvykius. Tipiniai pavyzdžiai: 1) mokytojų-profsąjungos aktyvistų įsibrovimas į LR ŠMM pastatą 2018 m.; 2) jau minėti mokytojų profsąjungų konfliktai su ministrėmis R. Žakaitiene (2008 m.) ir J. Petrauskiene (2018 m.); 3) pasikartojančios valstybinių brandos egzaminų užduočių nutekėjimo iš NEC istorijos (2006, 2014, 2018 metais) etc.; 4) įtarimai dėl veiklos neskaidrumų UPC ir pan.

G. Steponavičius, tik perėmęs ministro postą 2008–2009 m. sandūroje, susitikimuose su mokyklų bendruomenėmis, viešų pasisakymų per medijas metu žadėjo, jog bus imtasi priemonių kardinaliai sumažinti biurokratiją ir „popierizmą“ mokyklose. Sumanymo potekstė neabejotinai kilni – kad mokytojai galėtų susitelkti į kūrybinį pedagoginį darbą su ugdytiniais. Šis savalaikis ir išmintingas pažadas, turimais duomenimis, „netapo kūnu“, nevirto konkrečiais teisės aktais. Politikų pažadus, ypač kai jie dalinami švietimui, socialinei ar sveikatos apsaugai etc., toks likimas „išstinka“ neretai. Kaip ten bebūtų, pirmą kartą Vyriausybės nario lygmeniu buvo sąžiningai ir teisingai pripažintas faktas, kad klampus ir perteklinis Lietuvos mokyklos biurokratizavimas yra reali, įsisenėjusi ir spręstina švietimo valdysenos problema³³. Taigi, šiuo atveju pagrįstai galima kalbėti apie švietimo ir mokyklų valdysenos žyminį įvykį. Natūralu, kad minėtos problemos pripažinimo ir politinio pažado „istoriniai pėdsakai“ galėjo likti nebent tik medijose, portalų archyvuose.

³² Šiuo metu, kaip kurioje savivaldybėje, analogiškas rodiklis svyruoja nuo 38 iki 48 proc.

³³ Šio tyrimo kiekybinės ekspertų apklausos duomenys liudija, jog perdėta „biurokratizacija“ yra ydingas reiškinys, kuris Lietuvos mokyklą, jos vadovus ir mokytojus lydėjo per visą tirtą trijų dešimčių laikotarpį.

Šiame kontekste verta paminėjimo žurnalo „Reitingai“ iniciatyva. Kaip žinoma, šis žurnalas kasmet viešina Lietuvos gimnazijų vertinimo rezultatus, sureitinguoja gimnazijas pagal objektyvius mokinių akademinis pasiekimus, atsižvelgdamas į tai, ar jos daro (nedaro) mokinių atranką. Vertinti minėtos iniciatyvos metodologinę kokybę ir naudą³⁴ švietimui bei viešajam interesui nėra šio tyrimo uždavinys. Kaip ten bebūtų, minėti „reitingai“ neabejotinai yra stiprus sisteminis veiksnys, realiai paveikiantis šalies gimnazijas, jų bendruomenes, tėvus ir mokinius, formuojantis viešą paslaugų rinkodaros opinią apie konkrečia mokyklą ne tik visuomenės, paslaugos gavėjų, bet netgi ir mokyklos steigėjų bei išorinių vertintojų akyse. Švietimo teisėkūros archyvuose tyrėjams neteko aptikti jokie norminio teisės akto apie įtakingo žurnalo „Reitingai“ veiklą ir „intervenciją“ (galbūt ir gerąją prasme) į gimnazijų veiklą. Minėtas pavyzdys rodo, kad anaipol ne visi bendrajam ugdymui reikšmingi procesai, įvykiai ir institucijos, ypač, kai tai susiję su verslo ar NVO iniciatyvomis, atsispindi formaliuose teisėkūros aktuose.

Medijų pranešimų analizė svarbi ir kitais aspektais. Tarkime, kažkoks žyminis įvykis teisės aktuose formaliai atspindėtas, tačiau pats teisės akto (švietimo valdysenos sprendimo) tekstas paprastai neparodo, kokias realias pasekmes jis sukėlė. Kaip į sprendimą, į naują teisės aktą reagavo mokyklų bendruomenės ir švietimo subjektai – pozityviai ar negatyviai? Ar dėl sprendimo kilo (nekilo) nuotolinės pasekmės, įvairūs netikėti, galimai netgi neigiami šalutiniai efektai? Galiausiai, ar sprendimas pasiekė savo tikslus, išsprendė problemą ar, priešingai, ją tik pagilino, sukėlė naujų problemų? Antai, į mokslo metų ilginimą vasaros atostogų sąskaita absoliuti dauguma mokytojų sureagavo kraštutinai neigiamai³⁵, taipogi pakankamai didelė mokytojų dalis neigiamai³⁶ sureagavo ir į etatinio mokytojų darbo apmokėjimo įvedimo nesklandumus. Gyvenimas parodė (ir medijos tai atspindėjo), kad griežtas mokyklų direktorių kadencijų įvedimas kažin ar laikytinas visapusiškai pavykusiu teisėkūros bandymu? Kritiniams pamąstymams šiuo požiūriu nuteikia ta aplinkybė, kad dėl minėto sprendimo šalis netruko susidurti (ir dabar tebesusiduria) su mokyklų vadovų stygiaus problema, kuri iki sprendimo dėl kadencijų skaičiaus įvedimo tokia aštrumu iškilusi nebuvo.

Taigi, greta pagrindinės dokumentų rūšies – teisės aktų, būtent medijų pranešimai apie bendrojo ugdymo sektorių taipogi tapo svarbiu dokumentų šaltiniu, rekonstruojant „laiko juostą“. Tokiu būdu į bendrojo ugdymo sektoriaus rekonstruojamą 1990–2020 m. „laiko juosta“ buvo įtraukta nemažai konteksto ir vidinių švietimo sektoriaus žyminių įvykių, kurie teisėkūroje ir valdysenos sprendimuose niekaip neatsispindi. Yra visiškai akivaizdu, jog kai kurių švietimo valdysenos ir teisėkūros iniciatyvų prasmė, „socialinis rentabilumas“ ir nauda valstybei bei visuomenei apskritai gali būti įvertinti tik iš laiko retrospektyvos ir tik pasitelkus nepriklausomų ekspertų nuomonės mokslinį tyrimą. Taigi, kai kada netgi medijų diskurso analizė šiuo požiūriu gali būti nepakankama ir netgi disfunkcionala. Juk medijų diskursas neretai būna populistinis, paveiktas pilotinės konjunktūros,

³⁴ Toji kokybė ženkliai pagerėjo, kuomet reitinguose imta diferencijuoti gimnazijas, vykdančias mokinių atranką ir tokios atrankos nevykdančias. Metodikos privalumas tas, kad ji remiasi objektyviais rodikliais - mokinių akademiniais pasiekimais. Metodikos ribotumas tas, kad ji vadinamąją „ugdymo kokybę“ reprezentuoja labai siaurai, kadangi kiti itin svarbūs mokyklos misijos aspektai siūlomoje vertinimo kriterijų sistemoje niekaip neatsispindi, pvz., vertybinis ir pilietinis ugdymas, mokinių sveikatinimas ir pan.

³⁵ Merkys, G. (2019). „Lietuvos mokytojų sociologinė apklausa apie darbo sąlygas ir lūkestį teisingam atlyginimui“. Lietuvos švietimo darbuotojų profesinė sąjunga. Užsakovo ir tyrėjų archyve saugomas dokumentas. Užsakovas: A. Navicko vadovaujama švietimo darbuotojų profsąjunga.

³⁶ Ten pat.

mados ir stereotipų, slysta paviršiumi, užima (galbūt ir netyčia) kurios nors vienos interesų grupės pusę.

Kokybinė ekspertų apklausa

Kyla klausimas apie įvykių ar valdysenos sprendimų reikšmę ir jų hierarchiją pagal svarbą bei poveikio stiprumą sistemai/sektoriui (*impact*). Tai, kas įvykyje ar politinės programos įgyvendinime ar valdysenos procese yra „svarbu“ ir „reikšminga“, „pozityvu“ ar „destruktyvu“, jau priklauso nuo interpretacijos teorijos, ideologijos ir pan. Šioje vietoje švietimo „laiko juostos“ modelio „objektyvumą“, kuris nepriekaištingu pavidalu neįmanomas, keičia „intersubjektyvumas“. Pastarasis laikytinas objektyvumo, kaip metodologinio parametro, pakaitalu, nagrinėjant neaiškios apibrėžties ir sofistikuotos kilmės reiškinius. Intersubjektyvumas instrumentiškai laiduojamas tada, kai keli (ar daugiau) kompetentingi ir analizės rezultato atžvilgiu partinės ideologijos požiūriu neangažuoti ekspertai, nepriklausomai vienas nuo kito, pripažįsta įvykį, kaip žyminį arba kaip mažareikšmį. Toliau, ekspertai politinę programą, jos įgyvendinimo sprendimus, tam tikrą valdysenos atkarpą laiko pozityviais ir naudingais arba, priešingai, ydingais ir generuojančiais klaidas bei žalą. Tokiu būdu intersubjektyvumas pasireiškia, kaip suvokinių ir vertinimų atsikartojimas individualioje ir grupinėje sąmonėje, kaip kolektyviai pasidalinti suvokiniai ir iš esmės sutampančios interpretacijos.

Taigi, žyminių įvykių atranka buvo atliekama neformalizuotos kokybinės ekspertų apklausos metodu. Kokybinė ekspertų apklausa šiame tyrime buvo apibrėžta, kaip pagalbinis metodas, padedantis pasirengti pagrindinio metodo – kiekybinės ekspertų apklausos taikymui. Tyrėjams talkino bent 10 ekspertų, su kuriais, dėliojant pirminį švietimo „laiko juostos“ variantą, buvo intensyviai komunikuojama, konsultuojamasi. Ekspertais buvo pasitelkiami mokyklų direktoriai, vietos švietimo padalinių vadovai, esami ar buvę LR ŠMSM specialistai. Dalis iš minėtų ekspertų tuo pačiu turi ir mokslų daktaro laipsnį, o tai liudija išskirtinę holistinę tokių specialistų kompetenciją. Manytina, kad tokie ekspertai ypatingai gerai išmano ir mokyklų gyvenimą, ir švietimo valdymo praktiką ir edukologijos mokslą, geba savo ekspertinėse įžvalgose tiesti prasminius „tiltus“ tarp minėtų skirtingų dedamųjų.

Buvo interaktyviai diskutuojama, tariamasi, konsultuojamasi dėl vieno ar kito žyminio įvykio įtraukimo į „laiko juostą“ pagrįstumo, dėl įvykių chronologijos ir pan. Žyminių įvykių chronologinis sąrašas nebuvo sugeneruotas vienu užmoju, bet įgyvendintas etapais, laipsniškai vis labiau išgryninant sąrašą ir jį nuolat tikslinant. Kažkuriame etape darbinę sąrašo versiją buvo prašoma atidžiai ir kritiškai peržiūrėti ekspertui, išmanančiam švietimą, jo naujausią istoriją ir iki tol nedalyvavusiam „laiko juostos“ rekonstravimo tyrime. Taip kas kartą buvo pasiekiamas neangažuoto, „šviežio žvilgsnio“ efektas. Pradžioje buvo disponuojama ilgesne, pilnesne žyminių įvykių versija, nes buvo privalu pasikelti daug pirminės archyvinės medžiagos, neišleisti iš tyrimo akipločio kažko svarbaus ir reikšmingo konkrečiai švietimo valdysenos kadencijai.

Sprendimus dėl to, ar konkretų įvykį apskritai laikyti žyminiu, ar įtraukti/neįtraukti jį į „laiko juostą“, nepriiminėjo pavienis tyrėjas/ekspertas. Sprendimų paieška visumoje buvo paremta kolektyviniu ekspertiniu protu. Vėliau, remiantis kokybinės pavienių ekspertų apklausos rezultatais ir turint tikslą optimizuoti istorinių-archyvinių duomenų apimtį, buvo sudaryta galutinė bendrojo ugdymo sektoriaus valdysenos „laiko juosta“, susidedanti iš 225 chronologine tvarka išdėstytų pozicijų/įvykių nuo 1990 iki 2020 m.

Į bendrojo ugdymo sektoriaus „laiko juostą“ buvo atrenkami tik tie elementai – teisės aktai ir žyminiai įvykiai, kurie tenkino tam tikras sąlygas (kriterijus).

Atrenkamas į laiko juostą elementas, bent hipotetiškai vertinant, privalo turėti tikėtiną tiesioginį poveikumą ne tik menamai švietimo kokybei apskritai, bet ir Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimų lygiui. Elementai, neturintys tokio hipotetinio poveikumo potencialo, kad ir labai svarbūs bebūtų, visgi nebuvo įtraukiami į bendrojo ugdymo „laiko juostą“. Keli tipiniai atrankos elementų atfiltravimo pavyzdžiai. Per tiriamą trijų dešimčių laikmetį būta LRV ir LR ŠMM sprendimų dėl lietuviškų mokyklų užsienyje, visų pirma Baltarusijoje ir Lenkijoje. Politiškai tokie sprendimai turi išskirtinę reikšmę, tačiau su Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimais, fiksuojamais tarptautinėse IEA ir OECD/EBPO studijose negali turėti nieko bendro. Toliau tokio susivienijimo, kaip LAMA BPO – Lietuvos aukštųjų mokyklų asociacija bendram priėmimui organizuoti, atsiradimas, organizacijos veiklos labai sėkmingas funkcionavimas yra išskirtinai svarbus įvykis visam švietimui. Vėlgi, šis procesas, koks bebūtų prasmingas ir pozityvus, negali turėti poveikio Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimams, fiksuojamais tarptautinėse IEA ir OECD/EBPO studijose.

Turinio prasme į „laiko juostą“ buvo atrenkami elementai, reprezentuojantys pačius įvairiausius bendrojo ugdymo sistemos funkcionavimo aspektus. Kaip savrbiausiai, čia paminėtini šie:

- Sektoriaus biudžetinis finansavimas ir jo dinamika;
- ES lėšų įsisavinimo bangos 2007–2013 m. ir 2014–2020 m.;
- Ugdymo turinio kaita;
- Mokytojų rengimo ir tęstinio profesinio rengimo kaita;
- Įvairių mokyklų aptarnaujančių institucijų, veikiančių prie LR ŠMM, stiegimas ir reorganizavimas: NEC, ŠAC, NMVA, ITC, UPC, galiausiai – NŠA įsteigimas;
- Mokymosi pasiekimų nepriklausomo vertinimo ir egzaminavimo sistemos atsiradimas (NEC, NMPP, PUPP);
- Švietimo stebėsenos ir duomenimis grįsto valdymo diegimas;
- Lietuvos reguliarus dalyvavimas tarptautinėse IEA ir OECD/EBPO palyginamosiose studijose;
- Mokyklų kompiuterizacija, ugdymo turinio ir ugdymo/si proceso skaitmenizacija;
- Mokyklų valdymo modelio kaita;
- Mokyklų įsivertinimo ir išorinio nepriklausomo vertinimo kaita;
- Mokinių sveikatinimo programos;
- Prevencinės programos ir socialinės paramos bei pagalbos diegimas;
- Bendrojo ugdymo mokyklos struktūros kaita;
- Mokyklų tinklo pertvarka, Mokinių pavėžėjimo organizavimas;
- Švietimo pagalbos institucijų ir atitinkamų pareigybių bei profesinių bendruomenių plėtra;
- Neįgaliųjų integracija į švietimo sistemą ir mokyklą;
- Kita.

Visi minėti (ir kiti) mokyklos funkcionavimo sąlygas bei veiklos esmę apsprendžiantys turinio kintamieji vienaip ar kitaip buvo atspindėti 1990–2020 m. trukmės „laiko juostoje“, kuri, kaip minėta, susideda iš 225 pirminių elementų ir 10 sąlyginių periodų (švietimo valdysenos kadencijų).

Tyrimo metu paaiškėjo, kad privalu buvo optimizuoti ir pačią kuriamos „laiko juostos“, kaip dokumento, teksto kalbą, stilistiką. Pavyzdžiui, teisės aktų pavadinimai yra formuluojami oficialiu teisinės-administracinės kalbos stiliumi, pavadinimų formuluotės yra ilgos, netgi griozdiškos. Kelių šimtų tokių dokumentų pavadinimų nepertrauktas pateikimas varginančiai, klampiai veikia skaitytoją ir ekspertą, kurio prašoma tam tikrą švietimo valdysenos istorijos atkarpą išsamiai įvertinti. Taigi, turėta galvoje, kad „laiko juostos“ atkarpos, konkretūs žyminiai įvykiai turės būti kaip stimulinė medžiaga ir klausimai perkelti į ekspertams skirtą klausimyną. Tokiu būdu „laiko juostos“ kaip dokumento stilistika buvo artinama prie praktinės profesinės švietimo bendruomenės kalbos. Pavyzdžiui, galima atsisakyti pilno griozdiško teisės akto pavadinimo apie įsteigtą mokyklai svarbią instituciją ir parašyti lakoniškai: „įsteigtas Nacionalinis egzaminų centras NEC“ ir pan. Tokia teksto optimizacija neiškreipia prasmės, tačiau skaitytojui ar ekspertui – pilnai suprantama. Detalėmis besidomintis šio tyrimo vartotojas galėtų atitinkamą teisės aktą, kaip pirminį dokumentą, susirasti net keliais būdais: a) šios tyrimo ataskaitos prieduose; b) interneto paieškos sistemose, įvesdamas reikšminius žodžius, kurie „laiko juostos“ žyminių įvykių formuluotėse tikrai figūruoja.

Taigi, šiame skyrelyje pateiktas bendrojo ugdymo sektoriaus kaitos „laiko juostos“ modelio sudarymo pagrindinis metodinis algoritmas. Jis yra išsamiai procedūriškai aprašytas ir apima:

- Švietimo teisės aktų ir žyminių įvykių visumą per tiriamą trijų dešimtmečių laikotarpį, šios visumos pirminę preliminarią analizę (žr. ataskaitos priedą);
- Švietimo teisės aktų ir žyminių įvykių galutinės atrankos į „laiko juostos“ modelį kriterijus ir principus;
- Sudaromos „laiko juostos“ pirminę darbinę periodizaciją (žr. 3.1. skyrelį);
- Kokybinės ekspertų apklausos metodikos metmenis, kurią taikant buvo iteratyviai, žingsnis po žingsnio, išgryninama ir apimties požiūriu optimizuojama trijų dešimtmečių trukmės bendrojo ugdymo „laiko juosta“, apimanti 225 pirminius elementus (teisės aktus ir žyminius įvykius) (žr. 3.1. skyrelį).

Kaip bus parodyta skyreliuose 2.5. ir 3.2.1. – 3.2.9., sudaryta darbinė bendrojo ugdymo sektoriaus ir jo valdysenos „laiko juosta“, jos atkarpos pateikiamos, kaip stimulinė medžiaga ir visuminio vertinimo objektas kiekybinėje ekspertų apklausoje. Galutinė bendrojo ugdymo laiko juostos periodizacija, atskirų periodų veiksmingumo visuminis vertinimas bei tikėtini veiksmingumo prognozavimo trendas iki 2028 m. buvo sudaryti apibendrinus kokybinę ir kiekybinę ekspertų apklausas (žr. 3.2.9.1 lentelę ir 3.2.10.1 pav.).

Visas šis išsamus metodologijos ir tyrimo procedūrų apibūdinimas yra sukurtas „laiko juostos“ modelio **techninis aprašas**, atveriantis galimybę Užsakovui, kitoms tyrėjų ir ekspertų komandoms ateityje naudoti ir pildyti modelį visiškai savarankiškai, remiantis šioje ataskaitoje ir jos prieduose pateikta medžiaga.

2.5. Bendrojo ugdymo sektoriaus ir jo valdysenos veiksmingumo ekspertinio vertinimo metodika

Kas ir kaip buvo pasitelkti ekspertais?

Eksperto sąvokoje tikslinga išskirti kelias prasmes. Bet kuriuo atveju ekspertas yra kompetentingas specialistas, giliai išmanantis vertinamą sritį. Toliau eksperto sąvoka varijuoja.

1. Ekspertu gali būti asmuo, kurio su vertinimo objektu (procesu) nesieja jokie asmeniniai interesai, emocinis įsitraukimas ir pan. Tai – „nepriklausomas ekspertas“, kuris yra reikalą išmanančio, bet asmeniškai suinteresuoto veikėjo – siauros interesų grupės atstovo – priešingybė. Nepriklausomus ekspertus privalu pasitelkti tada, kai norima eliminuoti suinteresuotumą, asmeninį santykį, laiduoti nešališkumą. Šitaip paprastai eksportuojamos konkursinės paraiškos viešam finansavimui gauti ir pan.

2. Kita dalis ekspertų neišvengiamai turi ypatingą santykį su tuo, ką vertina. Tokie ekspertai tebėra arba yra buvę praeityje vertinamo proceso tiesioginiai dalyviai, socialiniai aktoriai, kūrėjai, liudininkai, socialiniai partneriai³⁷. Jie dėl to ir žino kuo giliausiai vertinamą procesą, visus niuansus, kadangi buvo ar tebėra jo dalyviai. Tiesioginis asmeninis suinteresuotumas, emocinis santykis su vertinamu objektu šiuo atveju neišvengiami, bet tuo pačiu neišvengiamas ir gilus visų aplinkybių bei niuansų žinojimas.

Kiekybinei standartizuotai apklausai, turint tikslą vertinti švietimo valdysenos veiksmingumą, buvo pasitelkti būtent antrojo tipo ekspertai, proceso dalyviai. Vertinant net trijų dešimtmečių trukmės Lietuvos švietimo valdyseną nebuvo prasmės (ir galimybės) ieškoti menamų „nepriklausomų“ ekspertų, kurie mūsų valstybės švietimo kūrybos vyksme nedalyvavo. Formaliai žiūrinti, tai turėtų būti kitus, su švietimu nesusijusius viešojo administravimo ir viešų paslaugų sektorius atstovaujantys specialistai bei socialiniai veikėjai. Klausimas, kiek jie būtų įsigilinę būtent į švietimo reiklaus – retorinis. Retrospektyvinis trijų dešimtmečių trukmės švietimo valdysenos, jos veiksmingumo statistiškai apibendrintas vertinimas nėra kaip nors susijęs su siaura interesų grupe, bet neabejotinai atliepia viešą interesą Šio intereso esmė istoriškai, politiškai, kultūriškai reflektuoti bendrojo ugdymo ir jo valdysenos raidą mūsų valstybėje.

Paminėtinos šios švietimo valdysenos vertinimui pasitelktos ekspertų kategorijos:

- LR ŠMM (ŠMSM) svarbiausieji specialistai;
- Buvę ministrai, viceministrai;
- Vietos švietimo padalinių vadovai;
- Mokyklų direktoriai;
- Mokslininkai, kurių tyrimai ir kūryba susiję su bendrojo ugdymo sektoriumi;
- Švietimo (mokytojų) profsąjungų lyderiai;
- NVO lyderiai (pvz. Lietuvos tėvų forumas);
- Asocijuotų verslo ir darbdavių struktūrų atstovai;
- Ekspertai, kurie ilgesnį laiką užėmė bent vieną iš paminėtų pozicijų, tačiau šiuo metu yra pensijoje.

Taigi, ekspertų apklausos metodo struktūroje sąmoningai buvo įpinta biografinio metodo dedamoji, tiksliau pasakius, autobiografinio naratyvo dedamoji. Ekspertais sąmoningai buvo telkiami asmenys, kurie tenkino tam tikrus kriterijus. Konkretiems ekspertams buvo pavesta vertinti tik tuos švietimo valdysenos etapus, kadencijas,

³⁷ Švietimo sektoriaus partnerių sąvoka šiame tyrime taikytina NVO, darbdavių, mokinių tėvų asocijuotoms struktūroms, švietimo profsąjungoms ir pan.

kurių metu jie aktyviai veikė savo profesijoje, atsakingose pareigose, būdami kompetentingi švietimo subjektai bei įgalioti švietimo veikėjai. Turima galvoje toks statusas, kaip mokyklos direktorius, vietos švietimo padalinio vedėjas, ministras, viceministras, ministerijos kancleris, iškilus ŠMM specialistas, mokslininkas, švietimo NVO ar profsąjungų lyderis. Ekspertų gausa ir įvairovė leido kontroliuoti tokį šalutinį efektą, kaip vertinimo tendencingumas, sąlygotas konkretaus vertintojo politinių-partinių preferencijų³⁸.

Ekspertų be kita ko buvo prašoma vertinimą atlikti visų pirma remiantis savo asmenine profesine patirtimi, savo išvalgomis. Ekspertų tarpe buvo mokyklų direktorių ir/arba savivaldybės švietimo skyrių vedėjų, kurie atitinkamose pareigose išbuvo nuo 1990 iki 2020 m. imtinai. Dalis ekspertų neseniai išėjo į pensiją ir labai motyvuotai įsitraukė į švietimo „laiko juostos“ rekonstravimo kūrybinį uždavinį bei iššūkį. Kilo rizika, kad vertinimo rezultatuose gali pasireikšti ekspertų amžiaus šalutinis efektas. Tuo tikslu buvo žiūrima, tarkime, kada ekspertas patapo mokyklos direktoriumi ar pan., tokiu būdu ankstesni švietimo „laiko juostos“ etapai/kadencijos jam nebuvo duodami vertinti. Jei asmuo užėmė direktoriaus pareigas tik 2000 ar 2008 m., tai joks ankstesnis laikotarpis jam nebuvo duodamas vertinti. Taigi, nėra pagrindo teigti, kad ekspertų korpusą sudaro vien pagyvenę žmonės (amžius ≥ 60 metų). Ekspertų tarpe yra vertintojų, kurių amžius patenka į 40-55 metų intervalą. Visgi pageidavimas, jog ekspertas vertintų tik tą laikotarpį, kurio metu pats asmeniškai buvo aktyvus švietimo valdysenos ir mokyklų kaitos veikėjas, šiame tyrime buvo principinis. Be kita ko ši aplinkybė taipogi leidžia kalbėti apie kokybinio biografinio metodo elementų integravimą į šio tyrimo dizainą.

Pažymėtina, kad ir ne bet koks PhD akademinio laipsnio formalus turėtojas galėjo būti pasitelkiamas ekspertu. Tai turėjo būti mokslininkas, kurio veikla švietimo lauke tenkino konkrečius kriterijus: a) tyrinėjo naujausią šalies švietimo ir mokyklos istoriją arba švietimo vadybą ir švietimo politiką; b) buvo įsitraukęs švietimo reformos ir mokyklų kaitos dalyvis-ekspertas; c) atliko švietimo kaitą ir reformą pagrindžiančius ir /arba reformą palydinčius bei vertinančius tyrimus. Dalis ekspertų turėjo dvejopą vaidmenį ir patirtį: a) turi mokslo laipsnį; b) tuo pačiu dirba bendrojo ugdymo valdysenos sektoriuje, pvz. LR ŠMM specialistas, vietos švietimo padalinio vedėjas arba mokyklos direktorius.

Dalyvavimas ekspertinėje apklausoje, savaime suprantama, rėmėsi ekspertų savanoriškumu. Į kiekvieną ekspertą tyrimo vadovas kreipdavosi asmeniškai telefonu. Potencialiam ekspertui patvirtinus susidomėjimą tyrimu bei sutikimą jame dalyvauti, vėliau į jį jau buvo kreipiamasi el. paštu išsamiau laišku su nuoroda į elektroninį klausimyną. Apibūdinta švietimo ekspertų bendruomenė susidomėjo tyrimu ir galimybe vertinti sektoriaus valdysenos veiksmingumą iš trijų dešimtmečių retrospektyvos. Atsisakė apklausoje dalyvauti tik 4 potencialūs respondentai, kai tuo tarpu sutiko apklausoje dalyvauti ir pateikė atsakymus bemaž 150 ekspertų.

Koks objektas/procesas buvo pateiktas ekspertams vertinti? Kaip ekspertinio vertinimo procesas buvo organizuojamas?

Istoriniais-kokybiniais ir šaltinių analizės metodais sudaryta bendrojo ugdymo valdysenos „laiko juosta“ ir jos darbinė periodizacija (žr. 3.1. skyrelį) buvo

---

³⁸ Idealiu atveju ekspertas turėtų būti objektyvus, nešališkas, bet realybėje individas, netgi sąžiningai ekspertuodamas, nėra visiškai atribotas nuo savo politinių-ideologinių preferencijų. Jos pasireiškia. Tai ypač pasimatė vertinant valdysenos kadencijas, kuriose ministru buvo A. Monkevičius. Vieniems tai – subtilus ministras, gebantis vykdyti nuosaikią švietimo modernizaciją, tobulėjimą, išvengiant staigių judesių ir nepamatuotų sprendimų, o kitiems – geriausiu atveju tik reformų ir pokyčių vengiantis formalus švietimo lyderis...

panaudota, kaip stimulinė medžiaga kiekybinei ekspertų apklausai. Trisdešimties metų trukmės 1990–1920 m. laikotarpis buvo sąlyginai suskirstytas į 10 etapų.

Į sudarytą švietimo „laiko juostą“ per visas valdysenos kadencijas 1990–2020 m. iš viso buvo įtraukti 225 žyminiai įvykiai. Didžiąją dalį minėtų „laiko juostų“ įvykių sudaro teisėkūros sprendimai. Mažiausiai žyminių įvykių išskirta per ministro D. Trinkūno darbo kadenciją 8 įvykiai, o vidutiniškai vienai valdysenos kadencijai tenka 22,5 žyminiai įvykiai. Iš pateiktų skaičių aiškėja bent du šio tyrimo metodikos požiūriu esminiai momentai:

1. Tokio skaičiaus įvykių, kitaip tariant tokios didelės aprėpties objekto, nerealu ir negalima duoti vertinti pavieniam ekspertui;

2. „Laiko juostą“ tikslinga suskaidyti į prasmingas atkarpas ir tik tokios švietimo valdysenų/kadencijų atkarpos jau gali tapti ekspertinio vertinimo objektu, jas dalimis paskirstant pavieniams ekspertams;

3. Laiko juostą sudarančių žyminių įvykių visumos nebebuvo galima dar kiekybiškai plėsti, kadangi jau ir esama apimtis – 225 pozicija – balansuoja ties racionalumo riba. Teko įvertinti ir tai, kad kiekviena švietimo valdysenos kadencija buvo vertinama, naudojant net 41 pirminį kriterijų.

Tokiu būdu žyminių įvykių visuma, atspindinti konkrečią švietimo valdysenos kadenciją, yra uždara ir sąlyginė. Svarbiausi kokybiniais metodais ekspertų atrinkti žyminiai įvykiai tiesiog pasitarnauja kaip kiekybinės ekspertų apklausos stimulinė medžiaga. Pastaroji perteikia atitinkamos švietimo valdysenos kadencijos, kaip visumos, „impresiją“ ir vadinamąjį „Zeitgeist“, sužadina ekspertų – švietimo veikėjų – gyvus prisiminimus apie vertinamą bendrojo ugdymo sektoriaus istorinį vyksmą ir mokyklų kaitą. Šitokiu būdu ekspertai parengiami svarbiausiai procedūrai – pateikto objekto ekspertiniam vertinimui. Šio tyrimo atveju tai pasitarnavo kaip eksperto nuomonės rutininis užregistravimas pagal užduotus kriterijus standartizuotame apklausos atsakymų formate (žr. *online* klausimyno pavyzdį ataskaitos priede).

Taigi, kontroliuojant klausimyno ir ekspertinio vertinimo užduoties, tenkančios pavieniam respondentui, aprėptį, buvo parengtos 4 *online* klausimyno versijos „A“, „B“, „C“ ir „D“, atspindinčios skirtingus švietimo valdysenos laikotarpius (kadencijas) (žr. 2.5.1. lentelę). Klausimynų versijos sukomponuotos taip, kad vienam ekspertui vieno *online* prisijungimo ir darbo seanso metu netektų vertinti daugiau kaip 2-3 valdysenos kadencijas. Savaiame supranta, kad vertinimo kriterijai visose 4-iose klausimyno versijose buvo identiški.

2.5.1 lentelė

Vertinamų valdysenos kadencijų (laikotarpių) ir ekspertų sutapties lentelė, imitacinis pavyzdys

Laikotarpis Ekspertas/	„ABC“ laikotarpiai	„DEF“ laikotarpiai	„GHI“ laikotarpiai	„JKL“ laikotarpiai
	Klausimyno versija A	Klausimyno versija B	Klausimyno versija C	Klausimyno versija D
1. Ekspertas				
2. Ekspertas				
3. Ekspertas				
4. Ekspertas				
5. Ekspertas				
6. Ekspertas				
7. Ekspertas				
8. Ekspertas				
... N ekspertas				

Paaiškėjo, kad dalis motyvuotų, tyrimu susidomėjusių ekspertų buvo pasiryžę vertinti ne vieną, bet kelias skirtingas valdysenos kadencijas. Buvo tokių ekspertų, kurie pareiškė norą vertinti visas į tyrimą įtrauktas valdysenos kadencijas. Tokiu

atveju kita *online* klausimyno versija jiems nusiunčiama darbui po kelių dienų ar savaitės. Šitaip ekspertiniais vertinimais ilgainiui užsipildė visos į tyrimą įtrauktos švietimo valdysenos kadencijos. Dalies ekspertų nusiteikimas vertinti kelias švietimo valdysenos kadencijas sukūrė savitą rezultatą, kuomet faktiškai ekspertų būta apie 150, o atsakymų sugeneruota net 439.

Šitokia organizacinė apklausos prieiga remiasi ekspertų lygiavertiškumo ir pakeičiamumo postulatu. Žinoma, idealiu atveju gal ir būtų neblogai, jei visi ekspertai įvertintų visas švietimo „laiko juostas“ atkarpas ir valdysenos kadencijas. Deja, kaip buvo pagrįstai parodyta, tai yra nerealu. Kita vertus, ekspertų lygiavertiškumo ir pakeičiamumo principas yra plačiai taikomas. Antai daugelyje sporto šakų sportininkų pasirodymus balais vertina teisėjai-ekspertai. Taip yra meninėje gimnastikoje, šuolių į vandenį sporte, dailiajame čiuožime. Niekas nereikalauja ir niekas nesitiki, kad visose sezono varžybose sportininkų pasirodymus vertintų ta pati teisėjų personalinė sudėtis. Teisėjai-ekspertai atrenkami pagal griežtus kompetencijos kriterijus, o ir pats vertinimas vyksta pagal griežtas ir identišką taisyklę. Būtent tuo pagrindu teisėjų/ekspertų vertinimai pripažįstami patikimais, o patys vertintojai laikomi vienodais ir pagal poreikį gali būti pakeičiami kitais kompetentingais vertintojais. Būtent toks principas pritaikytas ir šioje ekspertinėje apklausoje.

Eksperto individualybės efekto problema³⁹ buvo kontroliuojama dviem būdais: 1) siekta, kad kiekvieną valdysenos kadenciją vertintų bent 45–50 skirtingų ekspertų; 2) siekta, kad grupėje, vertinančioje tą pačią švietimo valdysenos kadenciją, būtų atstovaujama visa ekspertų tipologinė įvairovė pagal turėtas pareigas – centrinio valdysenos aparato reprezentantai, regionų reprezentantai, NVO reprezentantai ir pan.

Pagal kokius kriterijus vyko švietimo valdysenos veiksmingumo vertinimas? Kokia užduotis buvo suformuluotos ekspertams?

I-oji Ekspertinio vertinimo užduotis. Švietimo valdysenos „kadencijos“ vertinimas vizualinių analogijų skalėje⁴⁰. Klausimo formuluotė:

„Įvertinkite aukščiau apibūdintą švietimo valdysenos laikmetį, kaip visumą. Prašytume įvertinti tai, kiek minėtas laikmetis apskritai prisidėjo (arba dėl kokių nors aplinkybių menčiau teprisidėjo) prie bendrojo ugdymo kokybės ir pozityvios mokyklų kaitos. Vertinkite 100 balų skalėje, kuomet aukštesnis balas atitinka palankesnę vertinimą. Naudokite slinkties juostelę“.

Ne 5 ar 10 balų, bet šimto balų vizualinių analogijų skalė pasirinkta sąmoningai, mat siekta išvengti prasminių-percepcinių asociacijų su mokyklinių pažymių/balų skale. Problema ta, kad mokyklinių pažymių sistemoje, kuri daugelio sąmonėje virtusi savotišku archetipu, 1–4 pažymiai imtinai, nėra realiai dirbantys skalės balai, kadangi žemiausias „praeinamas“ balas dešimtbalėje skalėje yra 5, o penkiabalėje skalėje

³⁹ Kaip minėta, net ir sąžiningai bei kompetentingai ekspertuojant, visgi kažkiek pasireiškia vertintojo individualybės efektas. Šiuo požiūriu paminėtini net keli aspektai. 1. Vertinimo objektas - švietimo valdysenos laikmetis, kaip jau minėta, turi politinę potekstę. Taip yra todėl, kad pati Vyriausybė, jos švietimo ministras visuomet yra tam tikros politinės jėgos deleguoti reprezentantai. Savo ruožtu, tikėtina, kad kiekvienas ekspertas turi tam tikras partines-politines preferencijas, personalines simpatijas ir antipatijas. 2. Vertinimas tikėtina gali priklausyti nuo to, kokias profesines-pareigines pozicijas ekspertas užėmė vertinamo švietimo valdysenos kadencijos metu. Darytina prielaida, kad centriniame valdysenos aparate – ministerijoje – veikę ekspertai gali turėti vienokią patirtį, švietimo skyrių vedėjai ir mokyklų direktoriai kitą patirtį, o mokslininkai ir švietimo NVO aktyvistai – dar kitą patirtį, savitą atitinkamo laikmečio suvokimą bei jo vertinimą. Kas vienai grupei atrodo, kaip inovacija, gėris ir laimėjimas, kitai vertintojų grupei gali atrodyti, kaip ydingas sprendimas ir valdysenos klaida.

⁴⁰ https://www.physio-pedia.com/Visual_Analogue_Scale; <https://www.questionpro.com/visual-analogue-scale-vas.html>; https://en.wikipedia.org/wiki/Visual_analogue_scale

atitinkamai – 3. Siekta pabėgti nuo mokyklinių balų stereotipo, įveiklinant visas skalės padalas. Išsamiau žr. klausimyno ekspertams pavyzdį ataskaitos priede.

II-oji Ekspertinio vertinimo užduotis. Ekspertų vertinimui pateikti 23 pirminiai rodikliai. Klausimo formuluotė:

„Žemiau pateikti mokyklų veiklos ir valdymo konkretūs ruožai. Jie itin svarbūs bendrojo ugdymo kokybei. Pažymėkite, ar pavyko/nepavyko pasiekti sisteminę proveržį išvardintuose ruožuose atitinkamos kadencijos metu? Kiekvienam rodikliui numatytas tipinis 5 pakopų Likert skalės atsakymo formatai: „tikrai pavyko“, „lyg ir pavyko“, „nežinau, neturiu nuomonės“, „lyg ir nepavyko“, „tikrai nepavyko“.“

I. Strateginis valdymas, vadyba, investicijos, aprūpinimas
<ol style="list-style-type: none"> 1. Bendrojo ugdymo vizijos, misijos ir strateginių tikslų/prioritetų išgryninimas 2. Pedagogų rengimas ir tęstinės kvalifikacijos tobulinimas 3. Pedagogų, m-klų vadovų ir švietimo skyriaus specialistų darbo apmokėjimas 4. M-klų renovacija ir materialinė infrastruktūra 5. Informacinių technologijų ir kompiuterijos skverbtis į mokyklas 6. M-klų aprūpinimas vadovėliais, mokymo priemonėmis 7. M-klų valdymo tobulinimas, vadovų lyderystės skatinimas 8. M-klų tinklo optimalaus būvio palaikymas 9. Bendrojo ugdymo m-klų stebėsenos (monitoringo) diegimas 10. Nacionalinio ir tarptautinio mokslo bei mokslininkų telkimas m-klos tobulinimui
II. Visuminė ugdymo kokybė ir ugdymo tikslų įgyvendinimas
<ol style="list-style-type: none"> 1. Ugdymo standartų ir ugdymo turinio tobulinimas 2. Pamokos kokybė, mokymosi metodų ir formų tobulinimas 3. Vertybinis-pilietinis ugdymas 4. Mokinių pasiekimų vertinimas ir egzaminų sistema 5. Vaikų sveikatinimas
III. Socialinis teisingumas švietime ir vaiko gerovė
<ol style="list-style-type: none"> 1. Švietimo prieinamumas, socialinis teisingumas švietime 2. Neformalusis ugdymas, jo prieinamumas ir kokybė 3. Mokinio gerovė, saugumas, vaiko teisės 4. Švietimo pagalbos specialistų pareigybės įtvirtinimas mokyklose 5. Neįgalių ir spec. poreikių vaikų integracija, įtraukusis ugdymas bei inkluzija
IV. Mokyklų kultūros ir savarankiškumo stiprinimas
<ol style="list-style-type: none"> 1. M-klų savivaldos ir savarankiškumo stiprinimas 2. M-klų atsivėrimas pažangiai patirčiai, inovacijoms ir kaitai 3. M-klų veikos kokybės vertinimas, jo metodologija

Išsamiau žr. *online* klausimyno ekspertams pavyzdį ataskaitos priede.

III-oji Ekspertinio vertinimo užduotis. Švietimo valdysenos „charakterio“ per kadenciją vertinimas, naudojant senatinio diferencialo⁴¹ skalę. Klausimo formuluotė:

„Toliau prašytume jūsų apibūdinti vertinamo švietimo valdysenos laikmečio/kadencijos „Charakterį“, kaip VISUMĄ. Koks tai buvo laikotarpis veržlus ar stagnuojantis, daugiau pažangus ir pozityvus ar visgi sąlyginai negatyvus?“

Vertinimas paremtas poliarinių apibūdinimų – semantinio diferencialo – metodu. „Kuo palankiau kriterijų vertinate, tuo savo atsakymą žymite arčiau palankaus apibūdinimo. Kuo kritiškiau vertinate, tuo savo atsakymą žymite arčiau nepalankaus apibūdinimo. Jei aiškaus vertinamojo sprendimo neturite, žymite atsakymą ties skalės viduriu“.

⁴¹ Semantinis diferencialas – klasikinė, pasiteisinusi psichometrinė metodika, pradėta taikyti 20 a. viduryje. Osgood, Ch. E.; Suci, G.J., Tannenbaum, P.H. (1957): The Measurement of Meaning, University of Illinois Press.

Švietimo valdysenos kadencijos „charakterio“ apibūdinimas	
<i>Palankus vertinimas</i>	<i>Nepalankus vertinimas</i>
Orientuotas į pokyčius	Pokyčių vengiantis
Veržlus, pasižymintis sprendimų, adekvačių laikmečiui gausa	Stokojantis sprendimų, adekvačių laikmečiui, stagnuojantis
Siūlantis mokykloms aiškias ir pozityvias vizijas	stokojantis aiškių pozityvių vizijų mokykloms
Atveriantis mokyklų galimybes	Suvaržantis mokyklų galimybes
Generuojantis naujoves	Vengiantis naujovių
Socialiai jautrus, įtraukus, siekiantis lygių galimybių ir socialinio teisingumo švietime	Abejingas, indiferentiškas lygių galimybių ir socialinio teisingumo įtvirtinimui švietime
Pasižymintis subalansuota švietimo biurokratija ir formalizmu	Pasižymintis augančia švietimo biurokratija ir formalizmu
Demokratiškas, girdintis „apačių“ siūlymus, ieškantis dermės	Stokojantis demokratijos, negirdintis „apačių“, direktyvus
Pasižymintis apčiuopiamais ir vertingais rezultatais bei pasiekimais	Stokojantis apčiuopiamų ir vertingų rezultatų bei pasiekimų
Pasižymintis kūrybiškumu ir kūrybine veikla	Stokojantis kūrybiškumo ir kūrybinės veiklos
Paremtas (bent sąlyginai) finansiniais ir materialiniais ištekliais	Neparemtas finansiniais ir materialiniais ištekliais, skurstantis
Atliepantis tarptautinį švietimo diskursą, jo diskusijas ir vizijas	Atsiribojęs nuo tarptautinio švietimo diskurso, jo diskusijų ir vizijų
Įgalinantis mokyklas veikti nuosekliai ir stabiliai	„Stresinantis“, trukdantis mokykloms veikti nuosekliai ir stabiliai
Sukeliantis valdžios susidomėjimą ir įsitraukimą į bendrojo ugdymo reikalus	Nesukeliantis valdžios susidomėjimo ir įsitraukimo į bendrojo ugdymo reikalus
Orientuotas į gilius, esminius Lietuvos mokyklos pokyčius	Orientuotas į paviršinius pokyčius, į pokyčių Lietuvos mokykloje imitavimą
Pasitikintis mokykla ir mokytoju, skatinantis mokyklų autonomiją bei savivaldą	Nepasitikintis mokykla ir mokytoju, suvaržantis mokyklų autonomiją bei savivaldą
Kupinas visuomeninių įvykių, kurie palankiai veikė švietimą ir mokyklą (<i>visuotinė kompiuterizacija, ES parama</i>)	Pažymėtas įvykiais, kurie nepalankiai veikė švietimą ir mokyklą (<i>pvz., finansų krizė, demografinė duobė, COVID</i>)

Kiekvienai poliarinių apibūdinimų porai numatytas tipinis 7 pakopų atsakymų registravimo formatas, numatantis tris laipsniškai stiprėjančius teigiamus vertinimus, atitinkamai tris stiprėjančius neigiamus vertinimus ir neutralaus atsakymo formatą.

Išsamiau žr. online klausimyno ekspertams pavyzdį ataskaitos priede.

3. TYRIMO REZULTATAI

3.1. Bendrojo ugdymo sektoriaus valdysenos „laiko juosta“: darbinis modelis

Sudaryta švietimo „laiko juosta“ pasižymi dvejopu vidiniu struktūravimu. Tenka kalbėti apie: 1) formalią chronologinę struktūrą; ir 2) neformalią, interpretacija paremtą „laiko juostos“ vidinę struktūrą. Formaliai „laiko juostos“ vidinį struktūravimą buvo siekiama vykdyti pagal LR Seimo elektoralines kadencijas, Vyriausybės darbo trukmę bei atitinkamose vyriausybėse buvusių švietimo ministrų darbo trukmę. Toks pasirinkimas logiškas ir neišvengiamas, kadangi subjektai, kurie išleidžia švietimo kaitą ir funkcionavimą apsprendžiančius teisės aktus, yra LR Seimas, Vyriausybė ir šakos ministras, kuris gali išleisti privalomus žinybinius potvarkius/įsakymus. Iš viso 1990–2020 metai apima 17-kos LR Vyriausybės veiklą ir 12 švietimo ministrų personalijų veiklą. Būtent iš atitinkamo formalus

struktūravimo bandymo atsiranda ir šiame tyrime dažnai vartojama darbinė sąvoka švietimo (arba bendrojo ugdymo sektoriaus) „valdysenos kadencija“, arba „valdysenos laikmetis“. Būta atveju, kuomet per konkrečios Vyriausybės kadenciją darbavosi (ir keitėsi) keli ministrai. Tipiniai pavyzdžiai: R. Žakaitienė keitė A. Monkevičius; A. Monkevičius keitė R. Motuzas; D. Pavalkį keitė A. Pitrenienė, J. Petrauskienė keitė A. Monkevičius etc. Apskritai A. Monkevičius ministru darbavosi daugelyje LR Vyriausybių ir skirtingais laikmečiais. Iš karto po Nepriklausomybės paskelbimo net keturiose LR Vyriausybėse iš eilės ministru buvo D. Kuolys. Konkrečiai minėtas ministras buvo K.D. Prunskienė, A. Šimėno, G. Vagnorius ir A. Abišalos vadovaujant LR Vyriausybių narys.

Be to, būta ir daugiau atveju, kuomet keitėsi LR Premjerai ir LR Vyriausybių numeravimas, tuo tarpu švietimo ministrai tęsė savo veiklą atitinkamo valdžios elektoralinio ciklo ribose. Antai V. Domarkas darbavimo 6-oje ir 7-oje LR Vyriausybėse, kurių Premjerai atitinkamai buvo A. Šleževičius ir L.M. Stankevičius. Toliau, K. Plateliui nepertraukiamai teko darbuotis 9-oje ir 10-je LR Vyriausybėse (Premjerai atitinkamai buvo: R. Paksas, I. Degutienė, A. Kubilius). A. Monkevičiui, kurį pakeitė R. Motuzas teko darbuotis net trijose LR Vyriausybėse – 11-oje -13-oje imtiniai (ministrų kabineto vadovai chronologine tvarka buvo: R. Paksas ir E. Gentvilas; A.M. Brazauskas; A.M. Barauskas ir Z. Balčytis).

Akivaizdu, kad švietimo „laiko juostos“ nepriekaištingas periodizavimas buvo neįmanomas dėl objektyvių aplinkybių. Mat loginės klasės, kurių pagrindu turėtų būti atliktas periodizavimas ir klasifikavimas, galima sakyti, chaotiškai persidengia. Turint tikslą didelės apimties istorinio-politologinio-sociologinio tyrimo procese struktūruoti empirinius duomenis, 1990–2020 m. „laiko juostoje“ darbinės hipotezės teisėmis buvo išskirti 10 sąlyginių etapų (valdysenos kadencijų) (žr. 3.1.1. lentelę).

Sudaryta švietimo „laiko juosta“ yra tipinis darbinis⁴² teorinis modelis. Kaip ir kiekvienas darbinis modelis, sudaryta „laiko juosta“ atspindi anaipol ne visus švietimo įvykius, teisėkūros sprendimus, o tik tam tikrą jų dalį. Įvykiai į „laiko juostą“ buvo atrenkami, remiantis ekspertų nuomone, keliais etapais (iteracijomis), vadovaujantis konkrečiais kriterijais, taip pat tyrimo tikslais ir tiriamo objekto teorine-hipotetine vizija. (žr. skyrelį 2.1. ir 2.4.).

---

⁴² Sąvoka „darbinis“ reiškia, kad priimtas modelis nepretenduoja į visuotinumą. Tiesiog tai yra schema, kuri pirmiausiai prasminga konkrečiam tyrimui. Be to, ji techniniu procedūriniu požiūriu būtina, norint suvaldyti didelį masyvą pirminės mokslinės informacijos.

Bendrojo ugdymo sektoriaus „laiko juostos“ modelis: valdysenos sprendimai ir žyminiai įvykiai 1990-2020 metais

Švietimo ir mokslo ministrai jų vadovavimo/kadencija/laikotarpis	Vyriausybės Nr., Premjeras, kadencija
D. Kuolys (1990-03-17; 1992-12-17)	1-oji LRV: K.D. Prunskienė (1990-03-17; 1991-01-10) 2-oji LRV: A. Šimėnas (1991-01-10; 1991-01-13) 3-oji LRV: G. Vagnorius (1991-01-13; 1992-07-21) 4-oji LRV: A. Abišala (1992-07-21; 1992-12-17)
Svarbiausi švietimo valdysenos sprendimai ir žyminiai įvykiai bendrojo ugdymo sistemoje	
<ul style="list-style-type: none"> • Šalies m-klose vyrauja pakylėta dvasia (Zeitgeist) dėl Nepriklausomybės atgavimo ir M. Lukšienės „Tautinės mokyklos koncepcijoje“ siūlomų reformavimo idėjų • Valstybinės kalbos sandų įtvirtinimas tautinių mažumų m-klose (ypatingai Vilnijos krašte) • Lietuvos kultūros kongresas (1991) suvienija tūkstančius kultūros ir švietimo sektoriuje dirbančių profesionalų sisteminių sprendimų paieškai. • Šalies Švietimo atsivėrimas vakarų patirčiai, išeivių, užsieniečių kursai mokytojams, vadovams, APLE, ALF veiklos pradžia • Švietimo humanizacija, demokratizacija, asociacijų, ekspertinių institucijų steigimasis, m-klų savivaldos įtvirtinimas ir pan. • Bendrojo ugdymo turinio, vadovėlių desovietizacija ir atnaujinimas • Pedagogų profsajungos (LŠDPS) įsisteigimas • Esminis iššūkis – m-klose praktiškai nėra kompiuterinės technikos • Diegiamos integruojamosios ugdymo programos: kalbos; dorinio; pilietinio; ekologinio; sveikatos ugdymo; etninės kultūros; Atsiranda nauji mokomieji dalykai: pilietinis ugdymas, dorinis ugdymas – etika ir tikyba; ekonominis raštingumas ir kt. • Reorganizuojami: 1) Pedagogikos mokslinių tyrimų institutas; 2) Lietuvos švietimo darbuotojų tobulinimosi institutas; 3) Metodikos kabinetas. • Gimnazijos vardo teikimo nuostatų patvirtinimas 	<ul style="list-style-type: none"> • Savaitraštis „Tėvynės šviesa“ reorganizuojamas į leidinį „Dialogas“ • LR švietimo įstatymo priėmimas • Nutrauktas „pionierių“ ir „komjaunimo“ organizacijų veikimas, rekomenduojama steigti modernias, demokratiškas vaikų ir jaunimo organizacijas. • Uždraudžiamas partinių organizacijų veikimas m-klose (ir A. Brazausko, ir M. Burokevičiaus vadovaujamų kompartijų) • Valstybinių pašalpų įstatymo priėmimas, Socialinė parama šeimai nukreipiama per švietimą • Pedagogų rengimas laipsniškai pereina prie dvipakopės studijų sistemos bakalauras, magistras; doktorantūros galimybės. • Gausybės naujų mokyklinių vadovėlių išleidimas. • Vilniaus pedagoginis institutas reorganizuojamas į Pedagoginį Universitetą • Pradedamas pirmasis mokytojų perkvalifikavimo etapas. • Darbo rinkos mokymo tarnybos prie SADM įsteigimas: mokymai iš švietimo iškritusiems jaunuoliams. • Kuriamas Vystymosi sutrikimų diagnostikos tarnybos tinklas, Mokyklų psichologinės tarnybos tinklas. • Patvirtinama bendrojo ugdymo m-klos struktūra 4+(4+2)+2, perėjimas prie 12 m. trukmės vidurinio mokslo.
Švietimo ir mokslo ministrai jų vadovavimo/kadencija/laikotarpis	Vyriausybės Nr., Premjeras, kadencija
† D. Trinkūnas (1992-12-17; 1993-03-31)	5-oji LRV: B. Lubys (1992-12-17; 1993-03-31)
Svarbiausi švietimo valdysenos sprendimai ir žyminiai įvykiai bendrojo ugdymo sistemoje	
<ul style="list-style-type: none"> • Patvirtintas ir pradėto veikti naujas m-klos tipas – jaunimo m-kl. • X-XII klasių mokiniams leista egzaminuojamų dalykų mokytis pagal 	<ul style="list-style-type: none"> • Penkių kvalifikacinių kategorijų įvedimas mokytojams. • Kultūros ir švietimo ministerijos ir VPU sudarytos darbo grupės rengia

<p>skirtingų lygių programos – A, B, S ir atitinkamai rinktis brandos egzaminų lygi.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Įvairialypė ALF – Atviros Lietuvos fondo veikla ir parama mokyklai („Švietimas Lietuvos ateičiai“) • Patvirtinti laikinieji m-klų vadovų atestacijos nuostatai. Trijų vadybinių kategorijų įvedimas m-klų vadovams. 	<p>bendrujų programų projektus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lietuvos švietimo koncepcijos rengimas ir patvirtinimas. • LR Vyriausybės nutarimas dėl mokyklinio amžiaus vaikų apskaitos.
Švietimo ir mokslo ministrai jų vadovavimo/kadencija/laikotarpis	Vyriausybės Nr., Premjeras, kadencija
† V. Domarkas (1994-06-09; 1996-12-10)	6-oji LRV: A. Šleževičius (1993-03-31; 1996-03-19) 7-oji LRV: L.M Stankevičius (1996-03-19; 1996-12-10)
Svarbiausi švietimo valdysenos sprendimai ir žyminiai įvykiai bendrojo ugdymo sistemoje	
<ul style="list-style-type: none"> • Tęsiama įvairialypė ALF – Atviros Lietuvos fondo parama mokykloms: vadovėlių leidyba, kompiuterizacija ir kt. • Šalyje įkurta 10 apskričių, atsiranda dar viena švietimo regioninio valdymo grandis. • Patvirtinti m-klų vadovų atestacijos nuostatai. • Patvirtintos „Lietuvos bendrojo lavinimo m-klos bendrosios programos“ • Pirmąją privaloma mokytis užsienio kalba tampa kuri nors Vakarų Europos kalba. • Pradėtas projektuoti švietimo finansavimo modelis, paremtas „mokinio krepšeliu“. • Patvirtinti pedagogų rengimo nuostatai. • Lietuva pirmą kartą sudalyvauja TIMSS tarptautinėje mokymosi pasiekimų tyrimų programoje (TIMSS „šokas“) • Švietimo įstatymo pataisos sugriežtinančios atsakomybę už vaikus nelankančius mokyklas. 	<ul style="list-style-type: none"> • LRV nutarimai patvirtinantys vaikų vasaros poilsio bei sanatorinio reabilitacinio gydymo organizavimo ir finansavimo tvarką, 1995 • LRV protokolinis sprendimas „Dėl Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinės programos metmenų, 1996 • Ratifikuota JTO Vaiko teisių apsaugos konvencija. • LR ŠMM kolegija patvirtino „Gimnazijos koncepciją“ (orientuojamasi į elitinę mokyklą daliai vaikų, studijuojančių aukštesiose mokyklose) • Įkuriamas Nacionalinis egzaminų centras. Iš dalies finansuoja ES PHARE. • Priimta „Papildomojo ugdymo samprata“ • Patvirtinti pedagogų atestacijos nuostatai • Priimtas vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. • EBPO (OECD) ekspertų atliktas Lietuvos švietimo vertinimas: „egzistuoja tvirtas konceptualus reformų pagrindas“; silpnosiomis grandimis pripažintas vertinimas, egzaminai; • M-klų kompiuterizavimas, valstybinis projektas 28 mln. litų.
Švietimo ir mokslo ministrai jų vadovavimo/kadencija/laikotarpis	Vyriausybės Nr., Premjeras, kadencija
† Z. Zinkevičius (1996-12-10; 1998-05-01)	8-oji LRV: G. Vagnorius/ I. Degutienė (1996-12-10; 1999-06-10)
Svarbiausi švietimo valdysenos sprendimai ir žyminiai įvykiai bendrojo ugdymo sistemoje	
<ul style="list-style-type: none"> • Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos programa. Vykde ŠMM drauge su SADM, SAM, TM, KAM, VRM, savivaldybėmis ir kt. • Tęstinė ALF – Atviros Lietuvos fondo veikla, remiant mokyklas ir švietimą. • Lietuvos pedagogų kvalifikacijos institutas reorganizuotas į Pedagogų 	<ul style="list-style-type: none"> • Plečiama vaikų maitinimo programa (tęstinė nuo 1997 m.); Pasitelkiamos kitos žinybos, savivalda: Vykdo SADM, savivaldybės, m-klos. • Didėja visų pedagogų tarifinis atlygis, specialiojo ugdymo įstaigų vadovams ir pedagogams mokamas 10\20 proc. priedas. • Pedagogų atestacijos nuostatų bei M-klų vadovų atestacijos nuostatų

profesinės raidos centrą – PPRC. <ul style="list-style-type: none"> • ŠPI ir KTU filialas reorganizuojami į Šiaulių universitetą. • Mokyklinio amžiaus vaikų iki 16 metų apskaitos tvarkos patvirtinimas. • Patvirtinti „Lietuvos bendrojo lavinimo egzaminų pagrindiniai principai“ • Nuo 1997 m. Lietuvoje vaikų vasaros stovyklos iš dalies finansuojamos valstybės biudžeto lėšomis. 	atnaujinimas; <ul style="list-style-type: none"> • Mokytojų kvalifikacijos tobulinimo decentralizavimas; Steigiami centrai regionuose.
Švietimo ir mokslo ministrai jų vadovavimo/kadencija/laikotarpis	Vyriausybės Nr., Premjeras, kadencija
K. Platelis (1998-05-01; 2000-11-19)	9-oji LRV: R. Paksas/ I. Degutienė (1999-06-10; 2000-11-19) 10-oji LRV: A. Kubilius (1999-11-11; 2000-11-19)
Svarbiausi švietimo valdysenos sprendimai ir žyminiai įvykiai bendrojo ugdymo sistemoje	
<ul style="list-style-type: none"> • Švietimo įstatymo pataisa įteisina tarptautinį bakalaureatą kaip Lietuvos mokyklos tipą. • Kompiuterių mokyklose daugėja, bet jų modernumu Lietuva lenkia tik 3 šalis iš tirtos 21-os šalies (SITES 1996-1998 m. tyrimo duomenys). • Vis dar pasireiškia nepageidautinas reiškinys - mokytojų atlyginimų vėlavimas po 3-4 mėn. – kuris minimu laikotarpiu pasiekia piką • Šalyje įteisintas profiline mokymo modelis. • LR Specialiojo ugdymo įstatymas, bet įsigaliojimas dukart atidėtas – nenumatyta lėšų. • Įteisinami keturi individualizuotų mokymosi programų tipai: modifikuota, adaptuota, specialioji ir individualioji programos. • Lietuvos aštuntokai pirmą kartą dalyvauja tarptautiniame pilietinio ugdymo tyrime CIVED (Civic Education Study). • Tarptautinių tyrimas „SITES“ - „Informacijos technologijos mokyklose“, Lietuva tarp 26 šalių; • Lietuvos ketvirtokai ir aštuntokai antrą kartą dalyvauja tarptautinėje TIMSS studijoje. • EBPO (OECD) vertina Lietuvos švietimo politiką, (pastebėta vertinimo, egzaminų politikos pažangos požymių; pareikšta pastabų dėl švietimo reformos per menko aiškinimo visuomenei). • Įsteigtas Šiuolaikinių didaktikų centras (steigėjai – ALF, VPU). • Išleidžiama gausybė naujų vadovėlių. • Akivaizdi poreikio ir galimybių įsigyti vadovėlius disproporcija: 1999 m. mokiniui vadovėliams valstybė skiria 22 Lt, leidybinis mokinio krepšelis (poreikis) – 120 Lt • Katalikiškų mokyklų steigimasis, LR ir Šventojo sosto susitarimas 	<ul style="list-style-type: none"> • M-klų tinklas nesutvarkytas, iki 70-80 proc. savivaldybių lėšų atitinka m-klų iškaikymui ir pedagogų atlyginimams • XI-XII klasių bendrųjų programų ir bendrojo išsilavinimo standartų projektai, 1999; ŠMM paskelbti atskiru leidiniu; • Gimnazijos koncepcija (antroji redakcija). Gimnazija - visiems vidurinių išsilavinimą įgyti pajėgiantiems asmenims • Moksleivių nemokamo maitinimo organizavimo bendrojo lavinimo mokyklose tvarkos patvirtinimas. • Bendrojo lavinimo mokyklos egzaminų ir diagnostinio testavimo plėtros gairių patvirtinimas. • Bendrojo lavinimo švietimo įstaigų tinklo pertvarkymo gairių patvirtinimas. • Patvirtinta Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 1999-2003 m. programa. • Startavo „Geltonojo autobuso programa“. • Pradedama pereiti prie pagrindinės dešimtmetės mokyklos. • Sistemoje išlikęs iš sovietinės sistemos paveldėtas Specialiojo ugdymo institucijų tinklas • Informatikos ir prognozavimo centras reorganizuojamas (IPC) į informacinių technologijų centrą (ITC). • Diegiamas profiline mokymas. • Stiprinama pagalba specialiųjų ugdymosi poreikių vaikams. Formuojasi Pedagoginių ir psichologinių tarnybų tinklas savivaldybėse. • Pradedama ir įtvirtinama neįgalųjų vaikų integracijos į bendrojo ugdymo mokyklą ir visuomenę politika.
Švietimo ir mokslo ministrai jų vadovavimo/kadencija/laikotarpis	Vyriausybės Nr., Premjeras, kadencija*

A. Monkevičius (2000-11-09; 2004-12-14); R. Motuzas (2004-12-14; 2006-07-18)	11-oji LRV: R. Paksas/ E. Gentvilas (2000-11-09; 2001-07-12) 12-oji LRV: A.M. Brazauskas (2001-07-12; 2004-12-14) 13-oji LRV: A.M. Brazauskas/ Z. Balčytis (2004-12-14; 2006-07-18)
Svarbiausi švietimo valdysenos sprendimai ir žyminiai įvykiai bendrojo ugdymo sistemoje	
<ul style="list-style-type: none"> ● Patvirtinta socialinio pedagogo etato steigimo švietimo įstaigose 2001 – 2005 metų programa. ● Auganti įtampa tarp profsajungų ir valdžios: a) mokytojų atlyginimų vėlavimas iki 6 mėn.; b) m-klų reorganizavimas/uždarymas dėl mokinių stygiaus; c) nepasitenkinimas dėl profilinio mokymo ● Mokinio krepšelio lėšų apskaičiavimo ir paskirstymo metodikos nustatymas. ● Mokyklos pradeda mokytis vidaus audito metodikos, bandoma adaptuoti Škotijos patirtį ● Patvirtinta ankstyvo vaikų (moksleivių) psichiką veikiančių medžiagų vartojimo nustatymo tvarka. ● Patvirtintas pedagoginės ir psichologinės pagalbos teikimo modelis. ● Įveikiama tokia negerovė, kaip sistemingas mokytojų atlyginimų vėlavimas ● Patvirtintas priešmokyklinio ugdymo standartas. ● Patvirtintas vidurinio ugdymo programų akreditacijos kriterijai ir jos vykdymo tvarkos aprašas ● Patvirtinta mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimo samprata. ● Patvirtinti savivaldybės pedagoginės psichologinės tarnybos pavyzdinių nuostatai ● Patvirtintas mokymosi pagal adaptuotą vidurinio ugdymo programą tvarkos aprašas. ● Patvirtinta bendrieji socialinės pedagoginės pagalbos teikimo nuostatai. ● Patvirtintas neformaliojo švietimo programų kriterijų aprašas. ● Patvirtinti Valstybinės švietimo priežiūros nuostatai. ● Patvirtinti visuotinio kompiuterinio raštingumo programa ir standartas. ● Visoje šalyje ima realiai veikti mokinių vežiojimo sistema (mokykliniai, geltonieji autobusai etc.). ● Namų ūkiams, įsigyjantiems kompiuterį grąžinama dalis GPM. ● Patvirtintos informacinių ir komunikacinių technologijų diegimo į Lietuvos švietimą 2005–2007 metų strategija ir programa ● Visuotinai diegiamas vidaus auditas, pasibaigus mokslo metams m-klos privalo vidaus audito ataskaitą pateikti mokyklos steigėjui ● Patvirtintas švietimo ir mokslo institucijų duomenų registravimo kortelių 	<ul style="list-style-type: none"> ● LRV Nutarimas <u>Dėl Nacionalinės nevyriausybių organizacijų vaikų dienos centrų 2002-2004 metų programos</u> ● Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu įsteigta Tarpžinybinė vaiko gerovės taryba (2005) ● Patvirtinta Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatų įgyvendinimo programa. ● Patvirtinta pagrindinio ugdymo informacinių technologijų bendroji programa. ● Patvirtinta mokyklų aprūpinimo geltonaisiais autobusais 2006–2008 metų programa. ● Patvirtinti m-klos psichologo bendrieji pareiginiai nuostatai ● Patvirtintas valstybės švietimo stebėsenos tvarkos aprašas. ● Mokytojų atlyginimas sudaro 83 proc. valstybinio sektoriaus tarnautojų atlyginimo ● Patvirtinta m-klų rekonstravimo ir aprūpinimo mokymo priemonėmis 2006–2008 metų programa. ● Patvirtintos vaikų sugrąžinimo į mokyklas gairės ● Patvirtinta neformaliojo vaikų švietimo koncepcija. ● Įsteigta Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra (NMVA), įtvirtinta vieninga išorinio m-klų vertinimo sistema ● Patvirtinta alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa. ● Patvirtinti vaikų vasaros poilsio stovyklų bendrieji nuostatai. ● Patvirtintas vidurinio ugdymo programos aprašas, tuo padedami pagrindai m-klų akreditacijai ● Patvirtinta saugaus eismo programa bendrojo lavinimo mokyklos I–VIII klasėms. ● Valstybinių brandos egzaminų užduočių nutekimo incidentas NEC

formų ir jų pildymo tvarkos aprašas	
Švietimo ir mokslo ministrai jų vadovavimo/kadencija/laikotarpis	Vyriausybės Nr., Premjeras, kadencija*
R. Žakaitienė (2006-07-18; 2008-05-27); A. Monkevičius (2008-05-27; 2008-12-09)	14-oji LRV: G. Kirkilas (2006-07-18; 2008-12-09)
Svarbiausi švietimo valdysenos sprendimai ir žyminiai įvykiai bendrojo ugdymo sistemoje	
<ul style="list-style-type: none"> ● Patvirtinta pilietinio ir tautinio ugdymo programa ir įgyvendinimo priemonės. ● Įsteigtas ŠVIS- Švietimo valdymo informacinė sistema ● Ministro įsakymas 2008-04-10 Nr. ISAK-1040 „Dėl Mokyklos organizacinės struktūros tobulinimo 2006–2009 m. programos patvirtinimo“. 3 valdymo lygiai Savivalda, nuolatinis ir periodinis valdymas (darbo grupės ir komisijos m-klose) ● Mokytojo atlyginimas vis dar 5 proc. mažesnis už vidutinį darbo užmokestį šalyje ● Patvirtinta ilgalaikė mokytojų darbo užmokesčio didinimo programa. Dar 2008 m. planuojama pasiekti, kad -2-3 tūkst. Lt dydžio atlyginimą. ● Patvirtinti geltonųjų autobusų paskirstymo kriterijai. ● Patvirtintas brandos egzaminų organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašas. ● Patvirtintas mokytojo profesijos kompetencijos aprašas. ● Pradedamas 2007-2013 ES paramos, skirtos bendrojo ugdymo sektoriui, įsisavinimas ● Patvirtinta mokytojų kompiuterinio raštingumo programa. ● Patvirtintas m-klų veiklos kokybės išorės audito tvarkos aprašas ● Patvirtinti švietimo įstaigų vadovų ir specialistų kvalifikacijos tobulinimo nuostatai. ● Patvirtintas vaikų socializacijos programų rėmimo konkurso tvarkos aprašas. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Patvirtintas vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas. ● Patvirtinta nacionalinė darnaus vystymosi švietimo 2007–2015 metų programa. ● Patvirtinta mokyklų tobulinimo programa plus (prioritetas mokymasis visą gyvenimą). ● LRS nutarimas: Dėl nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos stiprinimo 2008 m. ● „Mokinio krepšelio“ (MK) nuoseklus didinimas. Palyginus su pirmuoju dydžiu, nuo 2002 m. iki 2009 m., sausio 1 d. MK padidėjo 54,6 proc. ● Patvirtintas pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo ir brandos egzaminų tobulinimo 2008–2012 metais priemonių planas. ● Atsistatydina ministrė R. Žakaitienė (iš dalies dėl konflikto su E. Jesino vadovaujama profsąjunga) ● Patvirtintas elektroninių dienynų tvarkos aprašas. 2012 m. apie 80 proc. m-klų naudoja el. dienyną, pradžia nuo 2008 m. ● Patvirtintos pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos. ● Patvirtinta mokyklų aprūpinimo geltonaisiais autobusais 2009–2012 metų programa. ● Patvirtinti mokytojų ir pagalbos mokiniui specialistų (išskyrus psichologus) atestacijos nuostatai. ● Patvirtintas mokinių pasiekimų tyrimų vykdymo tvarkos aprašas.
Švietimo ir mokslo ministrai jų vadovavimo/kadencija/laikotarpis	Vyriausybės Nr., Premjeras, kadencija
G. Steponavičius (2008-12-09; 2012-12-13)	15-oji LRV: A. Kubilius (2008-12-09; 2012-12-13)
Svarbiausi švietimo valdysenos sprendimai ir žyminiai įvykiai bendrojo ugdymo sistemoje	
<ul style="list-style-type: none"> ● Tęsiamas 2007-2013 ES paramos, skirtos bendrojo ugdymo sektoriui, įsisavinimas ● Viešas ministro pažadas kardinaliai sumažinti biurokratiją ir „popierizmą“ m-klose ● Pasaulinė finansų krizė. „Naktinė mokesčių reforma“, drastiškas viešųjų lėšų taupymas, mokinio krepšelio, atlyginimų ir kt. mažėjimas ● Įsteigtas Ugdymo plėtotės centras (UPC) ● Pradėta m-klos vidaus struktūros ir valdymo modelio išbandymo ir diegimo programa ● Patvirtintos bendrojo lavinimo mokyklos veiklos kokybės įsivertinimo rekomendacijos. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Patvirtintos vidurinio ugdymo bendrosios programos. ● Tobulinama m-klos vaiko gerovės komisijos veikla, atnaujintas veiklos aprašas. ● Patvirtintas vaikų socializacijos centro veiklos modelio aprašas. ● Patvirtintos m-klų tinklo kūrimo taisyklės. ● M-klų tinklo pertvarka įgauna visuotinumą: dalis vidurinių tampa pagrindinėmis, kitos – „išgrynintomis“ gimnazijomis, formuojamas pradinis m-klų tinklas ● Patvirtintas specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašas ir mokinių, turinčių specialiųjų poreikių, jų grupių nustatymo ir skirstymo į lygius tvarkos aprašas.

<ul style="list-style-type: none"> ● Patvirtinta nacionalinė liuanistikos plėtos 2009–2015 metų programa. ● Patvirtinta netradicinio ugdymo koncepcija (Montessori, Valdorfo, Suzuki ir kt.) ● Patvirtinti nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinės sistemos nuostatai ir vaikų sugrąžinimo į m-klas programa. ● LR Seime atmetas bandymas pereiti prie privalomo mokymosi iki 18 metų (liko mokymosi iki 16 m. riba arba „privalomas pagrindinis“) ● 2011-07-01 priimama Švietimo įstatymo nauja redakcija: tinklo kūrimo taisyklės, strateginis planavimas, vadovų kadencijos, mokyklų savivalda, panaikinamos apskritys, jų pavaldume buvusios mokyklos perduodamos savivaldybėms, dalis ministerijai. ● LR ŠMM atstovai vyko į visas savivaldybių m-klas, aiškino abiturientams apie naują stojamųjų į aukštąsias mokyklas tvarką bei mokamų ir nemokamų studijų reikalavimus. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Patvirtinta mokyklos vaiko gerovės komisijos sudarymo ir jos darbo organizavimo tvarka. 2011 m. ● Patvirtinti švietimo įstaigų vadovų „Pareigoms eiti tvarkos“ ir „Kvalifikacinių reikalavimų“ aprašai ● Įtampa dėl valstybinių egzaminų tvarkos tautinių mažumų abiturientams, Lietuvos ir Lenkijos ekspertų derybos ● Patvirtintas PPT darbo organizavimo tvarkos aprašas. ● Patvirtintas mokinių, turinčių specialiųjų poreikių, ugdymo organizavimo tvarkos aprašas. ● Patvirtintos etninės kultūros ugdymo bendrosios programos. ● Patvirtinta m-klų aprūpinimo geltonaisiais autobusais 2013–2017 m. programa. ● Rekomendacijos dėl poveikio priemonių taikymo netinkamai besielgiantiems mokiniams.
Švietimo ir mokslo ministrai jų vadovavimo/kadencija/laikotarpis	Vyriausybės Nr., Premjeras, kadencija
D. Pavalkis (2012-12-13; 2015-05-11). A. Pitrėnienė (2015-06-02; 2016-12-13)	16-oji LRV: A. Butkevičius (2012-12-13; 2016-12-13)
Svarbiausi švietimo valdysenos sprendimai ir žyminiai įvykiai bendrojo ugdymo sistemoje	
<ul style="list-style-type: none"> ● Patvirtinta švietimo įstaigų modernizavimo/apšiltinimo, renovavimo programa. ● Tešiamas 2007-2013 ES paramos, skirtos bendrojo ugdymo sektoriui, įsisavinimas ● LR Seimas patvirtina Valstybinę švietimo 2013–2022 metų strategiją ● Patvirtinti geltonųjų autobusų skirstymo kriterijai. ● Patvirtintas priešmokyklinio ugdymo tvarkos aprašas. ● Patvirtintas pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo, tvarkos aprašas. ● Įvestas „krepšelis“ neformaliajam ugdymui. Skirta 15 eurų vaikui per mėn. ● Patvirtinta ugdymo karjerai programa. ● Pradedamas 2014-2022 ES paramos, skirtos bendrojo ugdymo sektoriui, įsisavinimas ● Patvirtintas informacinių ir komunikacinių technologijų diegimo į m-klas 2014–2016 m. veiksmų planas. ● Žurnalas „Reitingai“ pradeda skelbti m-klų reitingus, diferencijuojamos gimnazijos, vykdančios ir nevykdančios mokininių atranką 	<ul style="list-style-type: none"> ● Valstybinių brandos užduočių nutekimas NEC ● Patvirtintas reikalavimų mokytojų kvalifikacijai aprašas. ● Patvirtintas reikalavimų mokytojų kvalifikacijai aprašas. ● Patvirtintas m-klų, stiprinimo ir inkluzinio ugdymo plėtos 2014–2016 m. veiksmų planas. ● Užsidarė leidinys „Dialogas“ (viena iš priežasčių – nuožmi LR ŠMM kritika) ● Patvirtinta „Geros mokyklos koncepcija“ ● Patvirtintas „Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų aprašas“ ● Patvirtinta m-klos veiklos kokybės įsivertinimo metodika. M-klos vidaus audito sistemos tąsa ● Patvirtinta sveikatos ir lytiškumo ugdymo bei rengimo šeimai bendrąją programą. ● Patvirtintas socialinės pedagoginės pagalbos teikimo vaikui ir mokiniui tvarkos aprašas. ● Patvirtintas pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų aprašas
Švietimo ir mokslo ministrai jų vadovavimo/kadencija/laikotarpis	Vyriausybės Nr., Premjeras, kadencija
J. Petrauskienė (2016-12-13; 2018-12-07). R. Masiulis (laikiniai). A. Monkevičius (2019-01-15; 2020-12-11)	17-oji LRV: S. Skvernelis (2016-12-1; 2020-12-11)
Svarbiausi švietimo valdysenos sprendimai ir žyminiai įvykiai bendrojo ugdymo sistemoje	

<ul style="list-style-type: none"> • Tęsiamas 2014-2022 ES paramos, skirtos bendrojo ugdymo sektoriui, įsisavinimas • „Švietimo“, „Sveikatos“ ir „Socialinės apsaugos“ ministrų įsakymas „Dėl koordinuotai teikiamų švietimo pagalbos, socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų tvarkos aprašo patvirtinimo“ • Valstybinių egzaminų nutekrinimo incidentai NEC (2017 m. matematikos, 2018 m. lietuvių k.) • M-klų vadovų ir m-klos skyrių vedėjų veiklos vertinimo nuostatų patvirtinimas. • Patvirtintas mokymo lėšų apskaičiavimo, paskirstymo ir panaudojimo tvarkos aprašas. • Mokytojų darbo etatinis apmokėjimo įvedimas, su tuo susiję įtampos bei nesklaidumai Įvedus etatinį, formaliai visumoje didėja mokytojų atlyginimai • M-klų vadovų/direktorių kadencijų įvedimas • Įvestas kasmetinis švietimo įstaigų vadovų veiklos vertinimas ir mokyklų vadovo metinė veiklos ataskaita. Nebeliko m-klų vadovų atestacijos ir kvalifikacinių kategorijų. • Mokslo metų ilginimas vasaros atostogų sąskaita • Mokinių maitinimosi mokyklose tvarkos pakeitimai, sveikos mitybos pagrindais (A. Verygos iniciatyva) • Konfliktas ir ŠMM derybos su mokytojų profsąjungomis, Mokytojų streikas ir ŠMM „pastato šturmas“ 	<ul style="list-style-type: none"> • Keliomis bangomis keliami mokytojų atlyginimai, suminis padidėjimo efektas ženklėsnis nei buvo įprasta • Ministerijos ir profsąjungų derybos ir daugumos kolektyvinių sutarčių (išskyrus vieną profsąjungą) pasirašymas • Ministrės J. Petrauskienės atstatydinimas • R. Masiulis paskiriamas laikinai vadovauti LR ŠMM. • Ugdymo plėtotės centro UPC krizė, kilusi dėl veiklos skaidrumo stokos • Monkevičiaus paskyrimas ministru, krizės ir skandalų suvaldymas • UPC ir kitų švietimo pagalbos institucijų klasterio (SPPC, ŠAC, NEC, ŠITC ir NMVA) reorganizacija į NŠA • Ryškėja mokytojų dalykininkų ir švietimo pagalbos specialistų stygiaus krizė • Patvirtinti tarpžinybinės vaiko gerovės tarybos prie LR Vyriausybės nuostatai. 2018 m. • Įvestos 300 eurų stipendijos, pasirinkusiems pedagogines studijas • Baigta vidurinio ugdymo programų akreditacija. Nebeliko vidurinių mokyklų ir 11-12 klasių, vietoj jų atsirado III ir IV gimnazijos klasės: žodis „gimnazija“ nebereiškia elitinės m-klos. • Nuo 2020 m. rudens vidutiniškai 10 proc. didėja visų pedagogų atlyginimai
---	---

Bendrojo ugdymo sektoriaus „laiko juostos“ chronologinės lentelės pabaiga

3.2. BENDROJO UGDYMO VALDYSENOS VEIKSMINGUMO 1990-2020 m. EKSPERTINIO VERTINIMO REZULTATAI

3.2.1. Ekspertų apklausos apie Lietuvos švietimo valdyseną metodologinės kokybės kontrolė

Empirinių socialinių tyrimų praktikoje įprasta kontroliuoti atlikto tyrimo kokybę specialiomis statistinėmis priemonėmis. Tai daroma baigus „lauko“ tyrimą ir suformavus duomenų bazę. Kalbama apie standartines procedūras, kurios apima imties kokybės kontrolę, sudėtinių indeksų (skalių) sudarymo kokybės patikrą etc. Pastaroji atliekama, skaičiuojant validumo (Validity⁴³) ir reliabilumo (Reliability⁴⁴) koeficientus. Toliau, jei rezultatams taikomas statistinis normavimas, svarbu dar yra tai, ar sudarytų sudėtinių indeksų įverčiai pasiskirsto/nepasiskirsto pagal normalųjį⁴⁵ dėsnį? Įvardintos įprastinės metodologinės prievolės ir procedūros šioje ataskaitoje yra išpildytos.

Apklausos tyrimo sėkmė paprastai nebūna garantuota automatiškai dėl gausybės priežasčių bei aplinkybių. Gali pasireikšti respondentų, šiuo atveju ekspertų, beje pasižyminčių tam tikru socialiniu statusu bei kultūriniu kapitalu, nenoras ar netgi atsisakymas⁴⁶ dalyvauti apklausoje. Pastaroji rizika apklausos tyrimų projektui kartais gali būti ir „fatalinė“, kadangi VISOS socialinės apklausos remiasi dalyviu savanoriškumu. Tyrėjai neturi nei teisės, nei etinės dispozicijos kaip nors tiriamuosius spausti, manipuliuoti jais. Šios ekspertinės apklausos pirminių rodiklių, kurių kiekvieną ekspertams teko atskirai vertinti, skaičius siekė 41. Turtinga, konceptualiai gana įvairi tiriamų požymių struktūra yra privalumas. Deja, naudojant netrumpą klausimyną, natūraliai pasireiškia negatyvus šalutinis efektas – respondentų motyvacijos užgesimas, nuovargis dėl online klausimyno rutininio pildymo. Gali pasireikšti rizika, jog duomenų bazėje kaupsis nepilnai, atsainiai užpildyti klausimynai, kurie privalo būti išbrokuojami ir į galutinę duomenų bazę neįtraukiami. Savo ruožtu aukšta išbrokavimo kvota išklaipo imtį ir ji ima neleistinai tolti nuo kokybiškos tikimybinės imties, paremtos atsitiktinumo principu, modelio.

Šiuo požiūriu atliktą ekspertų apklausos tyrimą lydėjo sėkmė. Tyrėjų komanda dėkoja švietimo ekspertų bendruomenei, kuri motyvuotai, su dideliu susidomėjimu atsiliepė į kvietimą dalyvauti netipinėje apklausoje, atsakingai pildė nemažai mentalinio susikaupimo ir laiko sąnaudų reikalaujantį klausimyną. Dėl palankaus švietimo ekspertų bendruomenės nusiteikimo talkinti tyrimui, duomenų bazėje figūruoja 439 ekspertiniai atsakymai apie 10 švietimo valdysenos laikotarpių nuo 1990 iki 2020 m.

Realiai atsakinėjusių ekspertų buvo mažiau – ne daugiau 150. Mat dalis ekspertų išreiškė norą vertinti ne vieną, bet daugiau švietimo valdysenos laikotarpių, kitaip tariant, pildė kelias online klausimyno versijas, kurių iš viso buvo keturios. Tokiu atveju jų pateiktų vertinimų profilis (skaičių eilutė) buvo integruojami į duomenų bazę kaip „naujo“ respondento atsakymai. Nedidelė dalis respondentų visgi nenurodė

⁴³ Mohajan, Haradhan (2017). Two Criteria for Good Measurements in Research: Validity and Reliability . *MPRA: Munich Personal RePEc Archive*. Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/83458/>; Lodico, M.G., Spaulding, D.T., Voegtler, K.H. (2017). *Methods in educational research: from theory to practice*. USA: Jossey-Bass

⁴⁴ Ten pat Mohajan, Haradhan (2017).

⁴⁵ Visi šio tyrimo sudėtiniai indeksai (skalės), atspindintys apibendrintus ekspertinius švietimo valdysenos būklės vertinimus, pasiskirsto pagal normalųjį dėsnį. Tikrinat, taikant Kolmogorovo-Smirnovo kriterijų, kaip $p \leq 0,01$.

⁴⁶ Atsisakymo dalyvauti apklausoje sulaukta tik iš 4 ekspertų – potencialių respondentų, kai bendras imties dydis $N \approx 150$.

savo vardo ir pavardės⁴⁷, bet pildė bent kelias klausimyno versijas apie skirtingus švietimo valdysenos laikotarpius. Čia yra priežastis, kodėl apklausoje sudalyvavusių ekspertų skaičiaus nėra galimybės preciziškai nurodyti vieneto tikslumu.

Ekspertais apklausoje buvo pasitelkiami šių kategorijų švietimo specialistai: 1) mokyklų direktoriai; 2) vietos švietimo padalinio vadovai savivaldybėse; 3) šakinės Ministerijos⁴⁸ vedantieji specialistai; 4) buvę švietimo ministrai ir viceministrai; 5) universitetų mokslininkai, kurių tyrimai ir ekspertinė veikla susiję su bendrojo ugdymo sistema, mokyklomis; 6) NVO, susijusių su bendrojo ugdymu lyderiai (tėvų, mokytojų profsąjungų, verslo). Išsamesni argumentai apie ekspertų apklausos tyrimo ir jo imties planavimo logiką yra pateikti šios ataskaitos 2.5 skyrelyje.

Kuriant visiškai naujus klausimynus, egzistuoja rizika, jog kai kurie klausimai/rodikliai gali pasižymėti netiksliomis formuluotėmis, būti tiesiog nepavykę, polisemiški, kitaip tariant, gali stokoti turinio validumo. Šio tyrimo pasiekimas⁴⁹ tas, kad visi apklausos pradžioje tyrėjų teoriškai hipotetiškai sugeneruoti pirminiai rodikliai pasirodė beesantys visai tinkami, diagnostiška „darbingi“. Tyrimo eigoje net neprireikė taikyti vadinamosios testo žingsnių atrankos ir šalinimo (*Item selection*⁵⁰) procedūros. Viena iš priežasčių čia yra ta, kad, prieš išleisdami „į gyvenimą“ galutinę online klausimyno versiją, tyrėjai konsultavosi su patyrusiais švietimo ekspertais, kurie teikė konkrečias išvalgas dėl švietimo valdysenos vertinimo kriterijų išgryninimo, dėl klausimyno tobulinimo⁵¹. Tokiu būdu ekspertams skirtas klausimynas nuėjo netrumpą iteracinio tobulinimo kelią.

Paaikėjo, kad naujai sukurtas klausimynas tenkina aukštos faktoriaus validacijos (Factor Validation⁵²), vidinės darnos (internal consistence⁵³) ir pakartotinių matavimų stabilumo (Test-Retest-Reliability⁵⁴) kriterijus (žr. 3.2.1–3.2.2 lenteles). Taigi, šiame tyrime naujai sukurta ekspertų apklausos metodika atitinka ganėtinai aukštą metodologinį standartą. Metodikos autorių nuomone, sukurta švietimo valdysenos laikmečių ekspertinio vertinimo metodika tenkina reikalavimus, kurie paprastai keliami daugkartinio naudojimo standartizuotoms apklausų metodikoms. Praėjusius kuriam laikui, remiantis sukurta ekspertų apklausos metodika, ateityje galėtų būti atliekamas ir kitų, būsimų, bendrojo ugdymo valdysenos laikmečių ekspertinis vertinimas. Tokiu būdu šiame tyrimų projekte sudaryta bendrojo ugdymo valdysenos „laiko juosta“ ir jos empirinis ekspertinis vertinimas, esant poreikiui, galės būti nuolatos pildomi ir tęsiami. Vienas iš motyvų⁵⁵, kodėl ataskaitoje nemažai dėmesio

⁴⁷ Ekspertų apklausa, priešingai nei nuomonės tyrimai masinėje populiacijoje, paprastai nebūna anoniminė.

⁴⁸ Toks abstraktus terminas vartojamas todėl, kad Ministerija, pradėdama 1990 m., turėjo net tris pavadinimus.

⁴⁹ Yra žinoma, kad, kuriant naujus testus ar klausimynus, į galutinę testo versiją patenka tik kas ketvirtas ar kas trečias klausimas ar uždavinys. Kitaip tariant, naujų metodikų kūrimo našumas paprastai tesiekia tik 25-30 proc.

⁵⁰ Pettersson E, Turkheimer E. Item Selection, Evaluation, and Simple Structure in Personality Data. *J Res Pers.* 2010 Aug 1;44(4):407-420. doi: 10.1016/j.jrp.2010.03.002. PMID: 20694168; PMCID: PMC2914336.

⁵¹ Tyrėjai dėkingi visiems talkininkams, o ypač LR ŠMMS specialistei dr. R. Dukynaitei, Lietuvos mokyklų vadovų asociacijos prezidentui dr. D. Žvirdauskui, Ukmergės švietimo skyriaus vedėjui V. Kalinui, Šiaulių S. Daukanto gimnazijos direktoriui V. Kantauskui; ilgamečiam LR ŠMM darbuotojui P. Navickui.

⁵² Mohajan, Haradhan (2017). Two Criteria for Good Measurements in Research: Validity and Reliability. *MPRA: Munich Personal RePEc Archive*. Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/83458/>; Lodico, M.G., Spaulding, D.T., Voegtler, K.H. (2017). *Methods in educational research: from theory to practice*. USA: Jossey-Bass

⁵³ Internal consistence. Stephanie Glen. "Internal Consistency Reliability: Definition, Examples" From StatisticsHowTo.com: Elementary Statistics for the rest of us! <https://www.statisticshowto.com/internal-consistency/>

⁵⁴ Vilagut, G. (2014). Test-Retest Reliability. In: Michalos, A.C. (eds) *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_3001

⁵⁵ Bet kuriai naujai metodikai –testui ar klausimynui – yra taikoma transparentišumo norma, kuri atveria galimybę kitiems tyrėjams spręsti apie metodikos vertę ir, prireikus, tyrimą kartoti, remiantis informacija, kuri pateikiama tyrimo ataskaitoje. Tyrimo transparentiškumas, kuris perauga į tyrimo kartotinumą normos

skiriama metodinių procedūrų detaliam aprašymui, tas, kad naujai sukurtą metodiką ateityje savarankiškai galėtų taikyti kiti tyrėjai. Pateiktus pozityvius sukurtos ekspertų apklausos metodikos vertinimus privalu pagrįsti bei iliustruoti konkrečiais statistinės analizės duomenimis.

3.2.2. Ekspertinio vertinimo pirminių kintamųjų redukavimas į skales⁵⁶ (indeksus)

Ekspertų vertinimui teikiama Švietimo laiko juosta (1990–2020 m.) buvo sąlyginai suskirstyta į dešimt atkarpų. Kiekviena tokia švietimo valdysenos atkarpa buvo vertinama kiekybiškai, naudojant 41 pirminį indikatorį. Tokiu būdu gaunama sąlyginai didelė, deja, tyrimo vartotojams gana sunkokai aprėpiama duomenų matrica, talpinanti per keturis šimtus pirminių rodiklių (10x41=410). Kaip psichometrine prieiga paremtuose tyrimuose įprasta, buvo atliekama standartinė pirminių kintamųjų sutankinimo (redukavimo) į sudėtinės skales (indeksus) procedūra. Skalių dimensionalumui (ir vienmatiškumui) tikrinti buvo naudojama faktorinė analizė. Konkrečiai buvo naudojamas principinių komponentų metodas (Principal Component⁵⁷) bei ašių sūkis maksimalios sklaidos metodu (VARIMAX Rotation⁵⁸). Sudarytų skalių vidinė darna buvo tikrinama, skaičiuojant visoms sudarytoms skalėms Cronbach-alfa koeficientą.

Kokios skalės bei poskalės buvo sudarytos, taip pat kurie pirminiai kintamieji pateko į vieną ar kitą indeksą⁵⁹, t.y. – skalę ar poskalę, yra atspindėta 3.2.1–3.2.2 lentelėse. Tose pačiose lentelėse yra atspindėti ir skalių faktorinės validacijos bei skalių vidinės darnos kontrolės duomenys. Sudarytų 2-jų skalių ir jų 10-ies poskalių interpretacija yra paprasta: kuo aukštesnis skalės įvertis, tuo stipriau išreikšta viena ar kita švietimo valdysenos savybė, kuri įvardinta agreguoto indekso (skalės) pavadinime.

3.2.1 lentelė

Indeksas: „Proveržio svarbiausiuose švietimo valdysenos ruožuose vertinimas“, pirminiai poskalės sudarantys kintamieji, (5-pakopų Likert-o įverčių apibendrinimas)

F1 Turiningoji valdysena; cronbach-α=0,88; EV=55,3	L	it/tot
Bendrojo ugdymo vizijos, misijos ir strateginių tikslų/prioritetų išgryninimas	0,79	0,71
Pedagogų rengimas ir tęstinės kvalifikacijos tobulinimas	0,74	0,65
Bendrojo ugdymo m-klų stebėsenos (monitoringo) diegimas	0,70	0,60
Nacionalinio ir tarptautinio mokslo bei mokslininkų telkimas m-klos tobulinimui	0,77	0,68
Ugdymo standartų ir ugdymo turinio tobulinimas	0,81	0,73
Pamokos kokybė, mokymosi metodų ir formų tobulinimas	0,75	0,66
Vertybinis-pilietinis ugdymas	0,67	0,58
Mokinių pasiekimų vertinimas ir egzaminų sistema	0,70	0,61
F2 Formalioji valdysena; cronbach-α=0,76; EV=51,0%	L	it/tot

realizavimą, reiškia prievolę tyrėjams detaliam ir skaidriai parodyti naujos metodikos kūrimo procesą ir pagrįsti jos metodologinę kokybę, nurodant ribotumus, jei tokie yra.

⁵⁶ Sąvokos „skalė“ ir „indeksas“ toliau tekste vartojami kaip sinonimai.

⁵⁷ <https://builtin.com/data-science/step-step-explanation-principal-component-analysis>

⁵⁸ Dilbeck, K. (2017). Factor analysis: varimax rotation. In M. Allen (Ed.), *The sage encyclopedia of communication research methods* (pp. 532-533). SAGE Publications, Inc, <https://dx.doi.org/10.4135/9781483381411.n191>

⁵⁹ Kaip tatau psichometrine prieiga paremtuose tyrimuose įprasta, sąvokos skalė, poskalė, indeksas atskaitoje vartojami, kaip sinonimai.

Pedagogų, m-klų vadovų ir švietimo skyriaus specialistų darbo apmokėjimas	0,67	0,49
M-klų renovacija ir materialinė infrastruktūra	0,78	0,60
Informacinių technologijų ir kompiuterijos skverbtis į mokyklas	0,79	0,60
M-klų aprūpinimas vadovėliais, mokymo priemonėmis	0,70	0,50
M-klų tinklo optimalaus būvio palaikymas	0,64	0,46
F3 Socialinis teisingumas švietime ir vaiko gerovė; cronbach-α=0,83; EV=51,5%	L	it/tot
Švietimo prieinamumas, socialinis teisingumas švietime	0,73	0,59
Neformalusis ugdymas, jo prieinamumas ir kokybė	0,68	0,53
Mokinio gerovė, saugumas, vaiko teisės	0,82	0,71
Švietimo pagalbos specialistų pareigybės įtvirtinimas mokyklose	0,73	0,60
Neįgalių ir spec. poreikių vaikų integracija, įtraukusis ugdymas bei inkluzija	0,69	0,55
Vaikų sveikatinimas	0,76	0,62
F4 Mokyklų kultūros, lyderystės ir savarankiškumo stiprinimas; cronbach-α=0,83; EV= 66,9%	L	it/tot
M-klų savivaldos ir savarankiškumo skatinimas	0,82	0,67
M-klų atsivėrimas pažangiai patirčiai, inovacijoms ir kaitai	0,84	0,70
M-klų veikos kokybės vertinimas, jo metodologija	0,80	0,64
M-klų valdymo tobulinimas, vadovų lyderystės skatinimas	0,80	0,64

3.2.2 lentelė

Indeksas: „Švietimo valdysenos laikmečio „charakterio“ vertinimas“, pirminiai poskales sudarantys kintamieji; (7-pakopų semantinio diferencialo įverčių apibendrinimas)

F1 Demokratiškas, pasitikintis, įgalinantis; cronbach-α=0,92; EV=77,8%	L	it/tot
Pasižymintis subalansuota švietimo biurokratija ir formalizmu/ Pasižymintis augančia švietimo biurokratija ir formalizmu	0,85	0,77
Demokratiškas, girdintis „apačių“ siūlymus, ieškantis dermės/ Stokojantis demokratijos, negirdintis „apačių“, direktyvus	0,89	0,82
Įgalinantis mokyklas veikti nuosekliai ir stabiliai/„Stresinantis“, trukdantis mokykloms veikti nuosekliai ir stabiliai	0,90	0,84
Pasitikintis mokykla ir mokytoju, skatinantis mokyklų autonomiją bei savivaldą/ Nepasitikintis mokykla ir mokytoju, suvaržantis mokyklų autonomiją bei savivaldą	0,90	0,83
Atveriantis mokyklų galimybes / Suvaržantis mokyklų galimybes	0,87	0,79
F2 Veržlus, inovatyvus, kūrybiškas, pozityvus; cronbach-α=0,94; EV=80%	L	it/tot
Orientuotas į pokyčius/Pokyčių vengiantis	0,90	0,84
Veržlus, pasižymintis sprendimų, adekvačių laikmečiui gausa/ Stokojantis sprendimų, adekvačių laikmečiui, stagnuojantis	0,92	0,88
Generuojantis naujoves/ Vengiantis naujovių	0,90	0,84
Siūlantis mokykloms aiškias ir pozityvias vizijas/ Stokojantis aiškių pozityvių vizijų mokykloms	0,89	0,82
Pasižymintis kūrybiškumu ir kūrybine veikla/ Stokojantis kūrybiškumo ir kūrybinės veiklos	0,87	0,80
F3 Rezultatyvus, gilus, socialiai orientuotas; cronbach-α=0,86; EV=78%	L	it/tot
Pasižymintis apčiuopiamais ir vertingais rezultatais bei pasiekimais/ Stokojantis apčiuopiamų ir vertingų rezultatų bei pasiekimų	0,91	0,78

Socialiai jautrus, įtraukus, siekiantis lygių galimybių ir socialinio teisingumo švietime / Abejingas, indiferentiškas lygių galimybių ir socialinio teisingumo įtvirtinimui švietime	0,83	0,65
Orientuotas į gilius, esminius Lietuvos mokyklos pokyčius/ Orientuotas į paviršinius pokyčius, į pokyčių Lietuvos mokykloje imitavimą	0,90	0,77
F4 reikšmingas ir "kontekstiškas" cronbach-α=0,81; EV=83,7 %	L	it/tot
Sukeliantis valdžios susidomėjimą ir įsitraukimą į bendrojo ugdymo reikalus/ Nesukeliantis valdžios susidomėjimo ir įsitraukimo į bendrojo ugdymo reikalus	0,92	0,67
Kupinas visuomeninių įvykių, kurie palankiai veikė švietimą ir mokyklą (visuotinė kompiuterizacija, ES parama)/ Pažymėtas įvykiais, kurie nepalankiai veikė švietimą ir mokyklą (pvz., finansų krizė, demografinė duobė, COVID)	0,92	0,67
F5 paremtas finansiniais ištekliais (single item)	L	it/tot
Paremtas (bent sąlyginai) finansiniais ir materialiniais ištekliais/ Neparemtas finansiniais ir materialiniais ištekliais, skurstantis	---	---
F6 Atliepantis tarptautinį diskursą (single item)	L	it/tot
Atliepantis tarptautinį švietimo diskursą, jo diskusijas ir vizijas/ Atsiribojęs nuo tarptautinio švietimo diskurso, jo diskusijų ir vizijų	---	---

Buvo sudarytos 4 poskalės, atspindinčios „Proveržio svarbiausiose švietimo valdysenos ruožuose“ vertinimą. Poskalės sugeneruotos apdorojus atsakymus į klausimą: „Žemiau pateikti mokyklų veiklos ir valdymo konkretūs ruožai. Jie itin svarbūs bendrojo ugdymo kokybei. Pažymėkite, ar pavyko/nepavyko pasiekti sisteminių proveržį išvardintuose ruožuose atitinkamos kadencijos metu? Kiekvienam rodikliui numatytas tipinis 5 pakopų Likerti skalės atsakymo formatas: „tikrai pavyko“, „lyg ir pavyko“, „nežinau, neturiu nuomonės“, „lyg ir nepavyko“, „tikrai nepavyko“.“. Taipogi sudarytos 6 poskalės atspindinčios „Švietimo valdysenos laikmečio „charakterio“ „ vertinimą, panaudojant semantinio diferencialo techniką. Poskalės sugeneruotos apdorojus atsakymus į klausimą: „Toliau prašytume jūsų apibūdinti vertinamo švietimo valdysenos laikmečio/kadencijos „Charakterį“, kaip VISUMĄ. Koks tai buvo laikotarpis veržlus ar stagnuojantis, daugiau pažangus ir pozityvus ar visgi sąlyginai negatyvus?“

Keli pavieniai rodikliai, turima galvoje – semantinio diferencialo poliariniai teiginiai, pakankamai aukštai nekoreliavo su ekstrahuotais faktoriais, tačiau turinio požiūriu pasirodė esantys diagnostiška informatyvūs, vertingi. Tokiu atveju buvo apsispręsta tokių pavienių teiginių įverčius traktuoti, kaip sąlyginę poskalę⁶⁰, juos transformuojant į standartinio normaliojo skirstinio z-skalę.

Sudarytų poskalių metodologinę kokybę apibūdina šie rodikliai:

1. Skalės/poskalės vidinės darnos koeficientas *Cronbach alfa*, kurio reikšmės privalo nenukristi žemiau 0,55, o idealiu atveju turėtų konverguoti prie $\alpha \approx 1,00$.

2. Vieneto visumos koreliacija (it/tot – item to total correlation); šio rodiklio reikšmė privalo tenkinti sąlygą $r \geq 0,20$.

3. Vieno faktoriaus modelio paašškinta sklaida Explained Variance EV, išreikšta procentais. Faktorių, nepaašškinantis bent 10 proc. sklaidos, laikomas neinterpretuojamu. Poskalę sudarančių diagnostinių teiginių (elementų) priklausimas tam pačiam vienam faktoriui, reiškia, kad skalė yra vienmatė⁶¹ ir nebedaloma, tad atitinkami aukštas tokios vienmatės skalės įvertis rodo, kad savybė, įvardinta skalės

⁶⁰ Zhang, Sijun (2020). The Reliability of Single-Item Assessments. State University of New York at Albany ProQuest Dissertations Publishing.

⁶¹ Roderick P. McDonald. The dimensionality of tests and items. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*. Vol. 34(1):100-117. DOI: 10.1111/j.2044-8317.1981.tb00621.x

pavadinime, yra išreikšta stipriai, o žemas įvertis – rodo, kad matuojama savybė yra išreikšta silpnai.

4. Faktorinis svoris L (Factor loading⁶²) parodo, kaip stipriai pavienis diagnostinis kintamasis, faktoriaus elementas, koreliuoja su ekstrahuotu faktoriumi. Yra reikalavimas, kad faktoriuje privalo būti bent trys elementai, kurių faktorinis svoris – koreliacija su faktoriumi – tenkina sąlygą $L \geq 0,60$. Faktoriaus interpretacijai yra lemiamai tie, pirminiai kintamieji, kurių faktorinis svoris yra pats didžiausias.

Iš lentelių 3.2.1.–3.2.2. rodmenų matyti, kad nurodytos kritinės reikšmės yra ženkliai viršytos. Tai rodo, kad švietimo valdysenos veiksmingumo vertinimo metodika, paremta standartizuota ekspertų apklausa, psichometrinės metodologijos požiūriu yra nepriekaištinga.

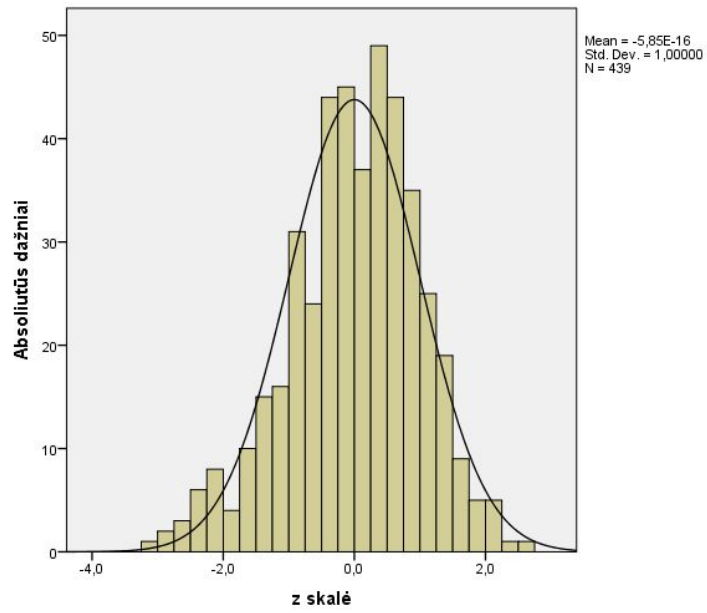
Toliau, paaiškėjo, kad visos trys didžiosios tyrimo skalės⁶³ stiprokai ir labai patikimai ($p \leq 0,000$) koreliuoja tarpusavyje: vidutinė interkoreliacija $r_{\text{mean}}=0,74$, minimali koreliacija $r_{\text{min}}=0,69$, o maksimali koreliacija $r_{\text{max}}=0,79$. Tai sudarė pagrindą iš visų trijų skalių įverčių išvesti jungtinį agreguotą indeksą. Toks jungtinis indeksas pasižymi dideliu apibendrintu diagnostiniu informatyvumu, kadangi jis agreguoja savyje net 41 (!) švietimo valdysenos, jos konkretaus laikmečio, vertinimo pirminį indikatorius. Vadinasi, nelyginant kokiu IQ testo įverčiu, dabar pagrįstai galima operuoti jungtiniu ekspertinio vertinimo balu ir pagrįstai sudarinėti bendrojo ugdymo sistemos valdysenos laikmečių reitingą. Kitaip tariant, galima itin patikimai identifikuoti veiksmingus, rezultatyvius ir mažiau veiksmingus švietimo valdysenos laikmečius.

3.2.3. Suformuotų švietimo valdysenos vertinimo skalių statistinis normavimas

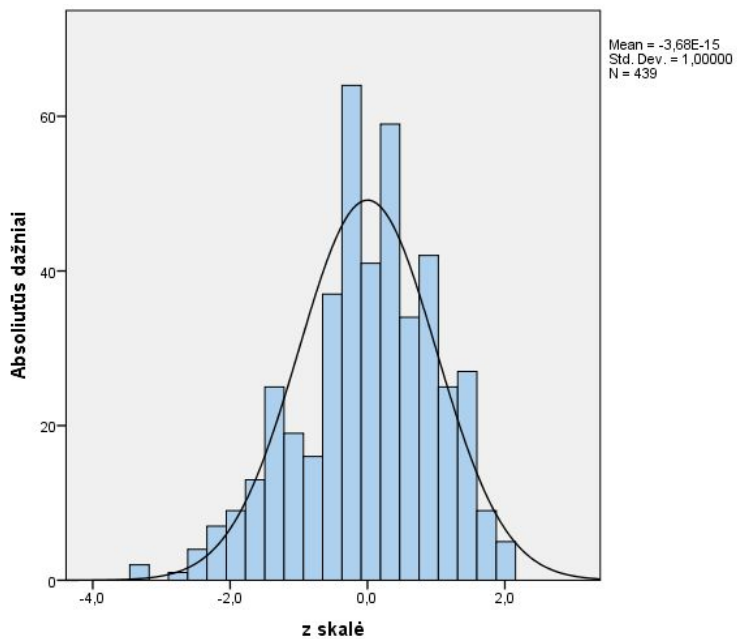
Paaiškėjo metodologijos požiūriu palanki aplinkybė – visų trijų švietimo valdysenos vertinimo skalių, taip pat ir jungtinės skalės empiriniai skirstiniai pasiskirsto pagal normalųjį dėsnį (žr. 3.2.3.1.-3.2.3.4. pav.). Tikrinta buvo taikant grafinius metodus, Kolmogorovo-Smirnovo testą ir asimetrijos bei eksceso rodiklių kontrolę. Konstatuotas empirinių skirstinių normalumas yra prasmingas bent keliais aspektais.

⁶² <https://www.theanalysisfactor.com/factor-analysis-1-introduction/>

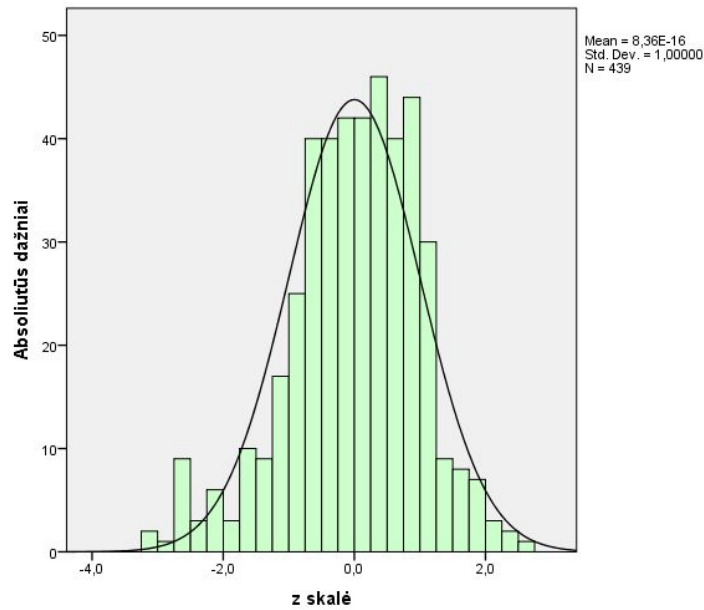
⁶³ Turima galvoje: 1) švietimo valdysenos veiksmingumo vertinimas 100 balų skalėje; 2) proveržio įvairiuose švietimo valdysenos ruožuose vertinimas, naudojant Likert skalę ir 3) švietimo valdysenos laikmečio charakterio vertinimas, naudojant semantinio diferencialo techniką.

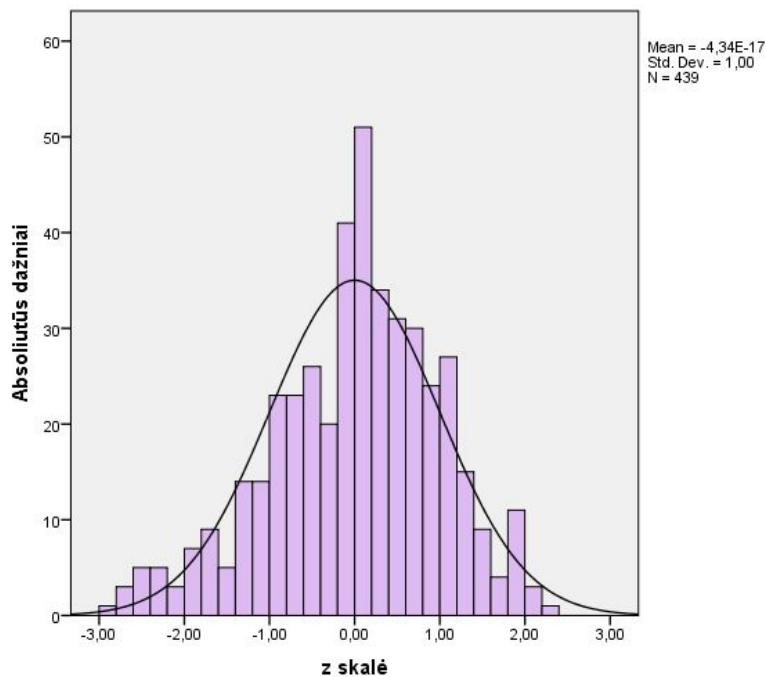
3.2.3.1 pav. Bendrojo ugdymo sektoriaus valdysenos veiksmingumo ekspertinis įvertis (agreguotas indeksas), apjungiantis 41-ą pirminį rodiklį. Empirinis skirstinys, N=439.

3.2.3.2. pav. Švietimo valdysenos laikmečio, kaip visumos, įvertinimas 100-to balų vizualinių analogijų skalėje. Ekspertinių įverčių empirinis skirstinys, N=439.

3.2.3.3. pav. Proveržio svarbiausiuose bendrojo ugdymo sektoriaus ruožuose ekspertinis vertinimas (5-ių pakopų Likert skalėje). Agreguotas indeksas apjungiantis 23-is pirminius rodiklius. Empirinis skirstinys, N=439.

3.2.3.4pav. Bendrojo ugdymo sektoriaus valdysenos „charakteris“. Agreguotas indeksas apjungiantis 17-ką pirminių rodiklių (7-ių pakopų semantinio diferencialo skalė). Empirinis skirstinys, N=439.

Pirma. Atitinkamo tipo skirstinys yra labai gerai išnagrinėtas matematinėje statistikoje, jo savybės visapusiškai žinomos. Apie ištirtus reiškinius – įvairius švietimo valdysenos laikotarpius – dabar nemažai galima pasakyti, nebeatliekant jokių naujų tyrimų. Tiesiog pakanka žinoti skirstinio/funkcijos tipą, pagal kurį pasiskirsto tyrimo metu matuoti/ diagnozuoti konstruktai. Šio tyrimo atveju tai reiškia, kad išnagrinėti rodikliai, apibūdinantys švietimo valdysenos būklę ir

veiksmingumą 1990-2020 m., daugumos ekspertų buvo vertinami vidutiniškai – nei labai palankiai, nei labai kritiškai. Taigi, skirstinio normalumas reiškia, kad iš visų tirtų švietimo valdysenos laikotarpių (per tris dešimtmečius) „labai gerai“ ir/arba „labai prastai“ ekspertai buvo linkę vertinti vos kelis laikotarpius. Tokia interpretacija vienareikšmiškai išplaukia ir normaliojo skirstinio savybės: kuo įvertis labiau nukrypsta nuo vidutinio vertinimo, tuo apskritai mažesnė procentinė tikimybė tokiam ekstremaliam vertinimui apskritai atsirasti.

Tokia akivaizdžiai „vidutiniško“ vertinimo duotybė nėra amžina. Gali būti, kad, kartojant analogišką ekspertų apklausą, tarkime, po gerų 10 metų būtų gautas nenormalus – asimetriškas skirstinys. Pastarasis, priklausomai nuo empirinio skirstinio asimetrijos krypties, rodytų, jog švietimo valdysenos būklė, pasak ekspertų nuomonės, Lietuvoje ženkliai pagerėjo arba ženkliai suprastėjo. Trijų dešimtmečių trukmės švietimo valdysenos būvio vidutinis, ekspertų akimis, vertinimas yra gana iškalbingas pats savaime. Viena vertus, jis pagrįstai rodo, jog bendrojo ugdymo valdysenos srityje Lietuvoje pasiekti bent jau vidutinio lygmens, vidutinio rezultatyvumo proveržiai bei laimėjimai. Kita vertus, toks vertinimas leidžia pagrįstai teigti, jog buvo ir tebėra neišnaudotų galimybių turėti minimame viešojo valdymo sektoriuje aukštesnius nei vidutiniai pasiekimus.

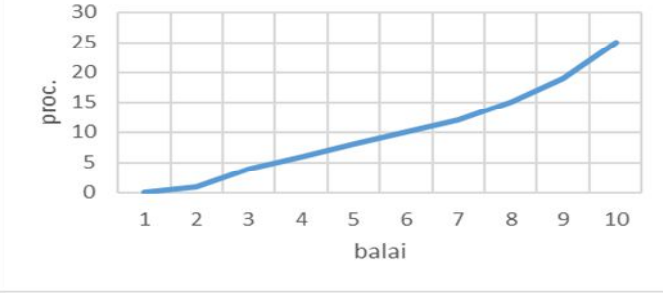
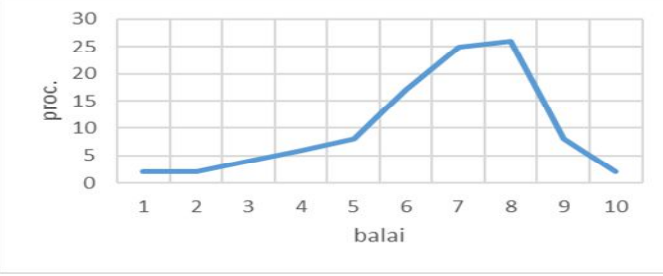
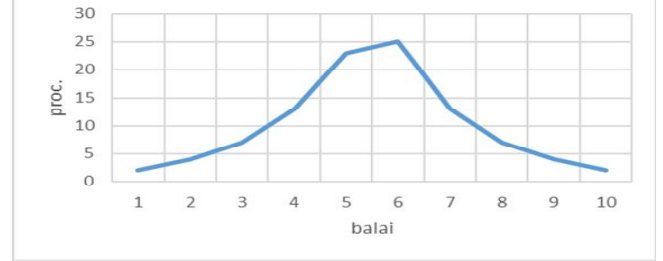
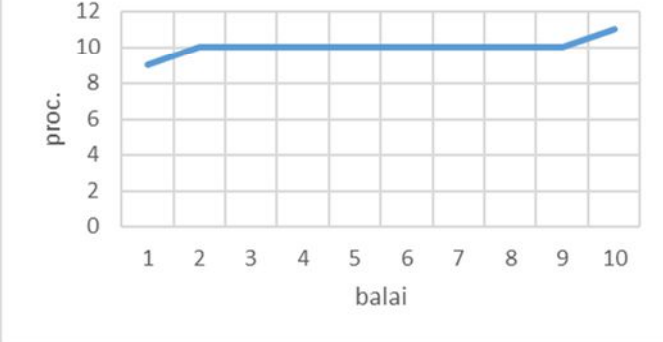
Jei turėtume daugiau panašiomis metodikomis gautų ekspertinio vertinimo palyginamųjų duomenų iš kitų viešojo valdymo sektorių, pvz., iš sveikatos, socialinės apsaugos, kultūros, teisėsaugos, viešojo ir nacionalinio saugumo, viešojo transporto etc. sričių, tai galėtume švietimo valdysenos veiksmingumo būklę per pastaruosius dešimtmečius įvertinti dar tiksliau, dar iškalbingiau. Paaiškėtų, kurios LR viešojo sektoriaus bei viešųjų paslaugų sritys, jų valdysenos funkcionalumas per 30 metų vertinamos geriau arba blogiau už švietimą.

Dėl dėsningumo, kurį nusako Centrinė ribos teorema, sudėtinių indeksų įverčiai turi tendenciją konverguoti į normalųjį skirstinį, bet, kaip rodo psichometrinių apklausų praktika, taip atsitinka ne visada. Pasireiškiant „taip“ atsakymų dominavimui, sudėtinio indekso kreivės viršūnė stipriai pasislenka į dešinę, o esant „ne“ atsakymų dominavimui, viršūnė pasislenka į kairę, į žemų skalės įverčių sritį. Pasitaikantys sudėtinių indeksų skirtinių tipai ir jų diagnostinė-interpretacinė prasmė pateikta 3.2.3.1 lentelėje.

Grafinės analizės metodai

Teoriškai žinomi statistinių funkcijų tipai, į kuriuos tikėtina gali konverguoti skalės empiriniai skirstiniai (laužtės). Teorinių funkcijų diagnostinės prasmės paaiškinimas.

Funkcijos tipas, į kurį konverguoja empirinis skirstinys. Diagnostinė interpretacija	Tikėtinas funkcijos grafinis profilis
<p>I. Monotoniškai kylanti funkcija. Rodytų kraštutinai palankų sektoriaus valdysenos vertinimą. Šioje ekspertų apklausoje tokie skirstiniai neaptikti.</p>	
<p>II. Asimetriška funkcija, su ryškiai į dešinę pasislinkusia viršūne. Rodytų palankų sektoriaus valdysenos vertinimą. Šioje apklausoje toks skirstinys neaptiktas.</p>	
<p>III. Normalusis skirstinys - Gauso kreivė. Dominuojantis skirstinys šioje ekspertų apklausoje. Rodo, kad matuojamas dydis – švietimo valdysenos veiksmingumas - vertinamas vidutiniškai.</p>	
<p>IV. Tiesinė funkcija. Rodytų nevienalytį vertinimą. Šioje apklausoje toks skirstinys neaptiktas.</p>	

<p>V. „U“ raidės tipo funkcija. Rodytų kraštutinai poliarizuotą vertinimą. Šioje apklausoje toks skirstinys neaptiktas.</p>	
<p>VI. Bimodalinė funkcija, su dvejomis viršūnėmis. Rodytų poliarizuotą vertinimą. Šioje apklausoje toks skirstinys neaptiktas.</p>	
<p>VII. Asimetriška funkcija, su ryškiai į kairę pasislinkusia viršūne. Rodytų prastesnį nei vidutinį sektoriaus valdysenos vertinimą. Šioje apklausoje toks skirstinys neaptiktas.</p>	
<p>VIII. Monotoniškai besileidžianti funkcija. Rodytų kraštutinai prastą sektoriaus valdysenos vertinimą. Šioje ekspertų apklausoje toks skirstinys neaptiktas.</p>	

Idealiu atveju ateityje Lietuvos bendrojo ugdymo sektoriaus valdysenos veiksmingumo ekspertiniai įverčiai galėtų/turėtų konverguoti į I-o ir II-o tipo funkcijas. Čia ir yra svarus argumentas apie egzistuojančias neišnaudotas galimybes valstybei ateityje tvarkytis švietime geriau, nei iki šiol. Palankus vertinimo radinys yra tas, kad kiekybinės ekspertinės apklausos apibendrinti įverčiai visgi

nekonverguoja į IV-to –VIII-to tipo imtinai funkcijas, kurios rodytų prastoką arba netgi labai prastą bendrojo ugdymo valdysenos būvį.

Normalusis skirstinys apibūdina atsitiktinį dydį – rezultatą, kuris yra paveiktas daugelio priežasčių, iš kurių nei viena nėra dominuojanti. Normalusis skirstinys tinkamai apibūdina būtent daugelį natūraliai funkcionuojančių procesų, pvz. biometrinius parametrus – žmogaus ūgį, žmogaus IQ ir pan., nes dauguma žmonių yra „vidutinio“ ūgio, „normalaus“ intelekto ir pan. Deja, kryptingo valdymo ir valdysenos procesams, ypač rezultatams, apibūdinti normalusis skirstinys nelabai tinka. Čia paneigiama veikiančio subjekto politinė ar vadybinė valia ir kryptingos pastangos pasiekti užsibrėžtą rezultatą. Tokiems kryptingos ir valingos veiklos rezultatams atspindėti, bent jau teoriškai mąstant, geriau tinka I-o ir II-o tipo funkcijos, o ne III-io tipo funkcija – Gauso kreivė. Tai, kad Lietuvos bendrojo ugdymo sektoriaus valdysenos 1990–2020 m. veiksmingumo apibendrinti ekspertiniai įverčiai pasiskirsto pagal normaliąją kreivę, reiškia, kad Lietuvos atveju ir jos bendrojo ugdymo sektoriaus atveju toji kryptinga ir rezultatyvi valia, deja, nesuveikė, manytina, sektoriuje būta nemažai chaotiškumo, nenuoseklumo....

Taigi, aptiktas trijų dešimtmečių trukmės, 17-kos Vyriausybės kuruotas, švietimo valdysenos laikotarpis savo rezultatyvumu nėra prastas, juolab nėra beviltiškas, tačiau yra tik vidutiniškas. Ataskaitos autorių nuomone, tai patikimas, reikšmingas ir diagnostišškai iškalbingas šio tyrimo vienas iš pagrindinių radinių. Toliau, tyrimo rezultatai ir jų minėtas pasiskirstymas pagal normalųjį dėsnį yra paskata atidžiau patyrinėti būtent į ekstremumų ruožą patenkančius švietimo valdysenos ruožus, kurie ekspertų buvo įvertinti „labai gerai“ arba „labai prastai“. Iš mokslo istorijos ir empirinių tyrimų praktikos gerai žinoma, kad anomalijų ir ekstremumų išsamesnis tyrimas, jeigu atitinkami radiniai nėra tyrimo klaida ir artefaktas, paprastai pasižymi euristiniu potencialu.

Antra. Empirinių skirstinių normalumas suteikia galimybę atlikti visų tyrimo skalių ir poskalių įverčių statistinį normavimą, taikant statistinio normaliojo skirstinio z-skalę. Statistiškai normuoti duomenys visada yra iškalbingesni, diagnostišškai informatyvesni nei „žali“ nenormuoti duomenys. Visgi agreguoti trijų dešimčių trukmės duomenys apie bendrojo ugdymo sistemos valdysenos būvį, vaizdžiai tariant, parodo kažką panašaus į palatos ligonių vidutinę temperatūrą. Mat tyrimo metu buvo vertintos švietimo valdysenos epochos, kurios ganėtinai skirtingos savo turiniu, „charakteriu“ bei rezultatyvumu. Tai ir atsispindėjo ekspertų vertinimuose. Vieni laikotarpiai, kurių metu ministerijai⁶⁴ ir sektoriui vadovavo D. Kuolys, taip pat A. Monkevičius ir R. Motuza ekspertų vertinami itin palankiai, kiti kraštutiniai kritiškai, dar treči, kurie sudaro daugumą, vertinami tik vidutiniškai. Išsami šių svyravimų analizė yra centrinis viso šio tyrimų projekto uždavinys, kadangi artikuluojamas interesas atitinkamus švietimo valdysenos vertinimo svyravimus statistiškai ir analitiškai susieti su Lietuvos moksleivių testavimo tarptautinėse IEA ir OECD/EBPO studijose duomenimis.

Švietimo valdysenos laikmečių nukrypstančių grupinių vidurkių analizę ypač patogu analizuoti ir normuoti, taikant standartinio normaliojo skirstinio z-skalę. Jei empiriniai skirstiniai artimi teoriniam normaliajam, jų žalius įverčius (*raw scores*) tikslinga transformuoti į minėtą z-skalę⁶⁵. Visos normavimo imties vidurkis z- skalėje

⁶⁴ Pažymėtina, jog ne ministrų personalijos buvo vertinamos o 41 švietimo valdysenos veiksmingumą atspindintis rodiklis, iš kurių nei vienas nebuvo siejamas su ministro persona. Ministrų pavardės yra tik savotiškai gairėlė, lakoniškas ženklas, kuris padeda orientuotis chronologiškai iššęstoje švietimo „laiko juostoje“.

⁶⁵ <https://statisticsbyjim.com/basics/z-score/>

visada yra lygus nuliui. Standartinis nuokrypis z-skalėje visada yra lygus vienetui. Tikslus statistinio normavimo skalės nulio žinojimas yra svarbus analizei ir adekvačiam rezultatų interpretavimui. Jei grupinio vidurkio reikšmė teigiama ir toli nukrypsta nuo normavimo vidurkio, nuo nulio, tai reiškia, kad skalės pavadinime įvardinta savybė yra išreikšta stipriai. Jei grupinio vidurkio reikšmė neigiama ir nukrypsta nuo vidurkio į žemų skalės padalų sritį, tai reiškia, kad skalės pavadinime įvardinta savybė yra išreikšta silpnai.

Taikant tokią statiškai normuotą grupinių vidurkių nukrypstančių įverčių analizę, iškalbingas matas yra normuoto vidurkio pasikliautinis intervalas. Sudarytose skalėse normavimo vidurkio pasikliautinis intervalas dėl sąlyginai nemažos imties visais atvejais yra gana nedidelis ir sudaro $0 \pm 0,12$ z-skalės punktų, kai $\alpha=0,01$. Kai $\alpha=0,05$, pasikliautinis intervalas dar trumpesnis – $0 \pm 0,09$. Rezultatus apibūdinančiuose grafikuose pasikliautinio intervalo ribos, kai $\alpha=0,01$, pažymėtos raudona brūkšnine linija. Paminėtina dar viena ekspertų apklausos rezultatų adekvačiam suvokimui ir interpretacijai reikšminga aplinkybė. Remiantis L. Cohen Efektinio dydžio (Effect of Size⁶⁶) koncepcija bei Cohen d rodikliu, interpretuojami tik tokie grupinių vidurkių skirtumai, kurie siekia bent 1/5 standartinio nuokrypio, kitaip tariant, tenkina sąlygą $z \geq [0,20]$. Operuojant z-skale, priešingai nei operuojant žaliais balais (raw score), distancija tarp grupinių vidurkių ir yra dydis d (žr. 3.2.3.2. lentelę).

3.2.3.2 lentelė

Grupinių vidurkių skirtumų ir jų efektinio dydžio interpretacija

Vidurkių skirtumo z-skalėje ir efektinio dydžio interpretacija	Efektinio dydžio d reikšmė
Labai mažas ir neinterpretuojamas	0,01
Mažas, bet jau verta interpretacijos	0,20
Vidutinis	0,50
Didelis	0,80
Labai didelis	1,20
Ekstremaliai didelis	2,00

Analizuojant nukrypstančius įverčius ir skirtumus tarp grupinių vidurkių, šioje ataskaitoje yra įvedama sutartinė nukrypstančių įverčių gradacija ir jos spalvinis žymėjimas. Galioja taisyklė: kuo stipresnis spalvos tonas, tuo didesnis yra nuokrypis. Toliau, žalia spalvine gama žymimi palankaus švietimo valdysenos vertinimo nuokrypiai, rausva spalvine gama žymimi nuokrypiai, atspindintys nepalankų atitinkamo švietimo valdysenos laikmečio vertinimą.

3.2.4. Ekspertų apklausos metodikos patikimumo kontrolė taikant pakartotinių matavimų metodą

Online klausimyno pildymo metu iš kai kurių ekspertų, sudalyvavusių apklausoje, tyrėjai sulaukė specifinių pastabų ir komentarų dėl pačios metodikos. Apibendrintu pavidalu tie komentarai gelėtų būti suformuluoti šitaip: „*ilgas klausimynas, gausybė vertinamų kriterijų...dalindamas vertinimus, imi abejoti, ar tie tavo sužymėti vertinimai tikrai objektyvūs ir teisingi*“? Klausimas iš principo iškeltas teisingai. Norint turėti į jį atsakymą, nėra kito būdo, kaip taikyti pakartotinių matavimų metodą. Turima galvoje Test-Retest-Reliability⁶⁷ arba Test-Retest-

⁶⁶ <https://www.simplypsychology.org/effect-size.html>

⁶⁷ Lane, S., Raymond, M.R., & Haladyna, T.M. (Eds.). (2015). Handbook of Test Development (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203102961>

Analysis. Jo esmė ta, kad testu ar klausimynu sugeneruojami bent du laike nesutampantys matavimai, o jų rezultatai koreliuojami. Psichologinių matavimų praktikoje, naudojant retesto metodą, paprastai laikomais 4–6 savaičių intervalo taisyklės. Toks laikas yra pakankamas, kad niveliuotų testuojamųjų atminties ar išmokimo efektus, bet dažniausiai yra per mažas, kad įvyktų esminiai pačios matuojamos savybės (pvz., intelekto ar pažiūrų etc.) pokyčiai. Jei koreliacija tarp pakartotinių matavimų artima nuliui arba dar blogiau – įgauna neigiamą reikšmę, tai reiškia, kad naudota metodika (testas) akivaizdžiai stokoja patikimumo. Priešingai, kuo aptikta koreliacija yra arčiau vieneto, tuo geresnis metodikos patikimumas (Test-Retest-Reliability). Koreliacijos koeficientas čia traktuojamas, kaip reliabilumo koeficientas.

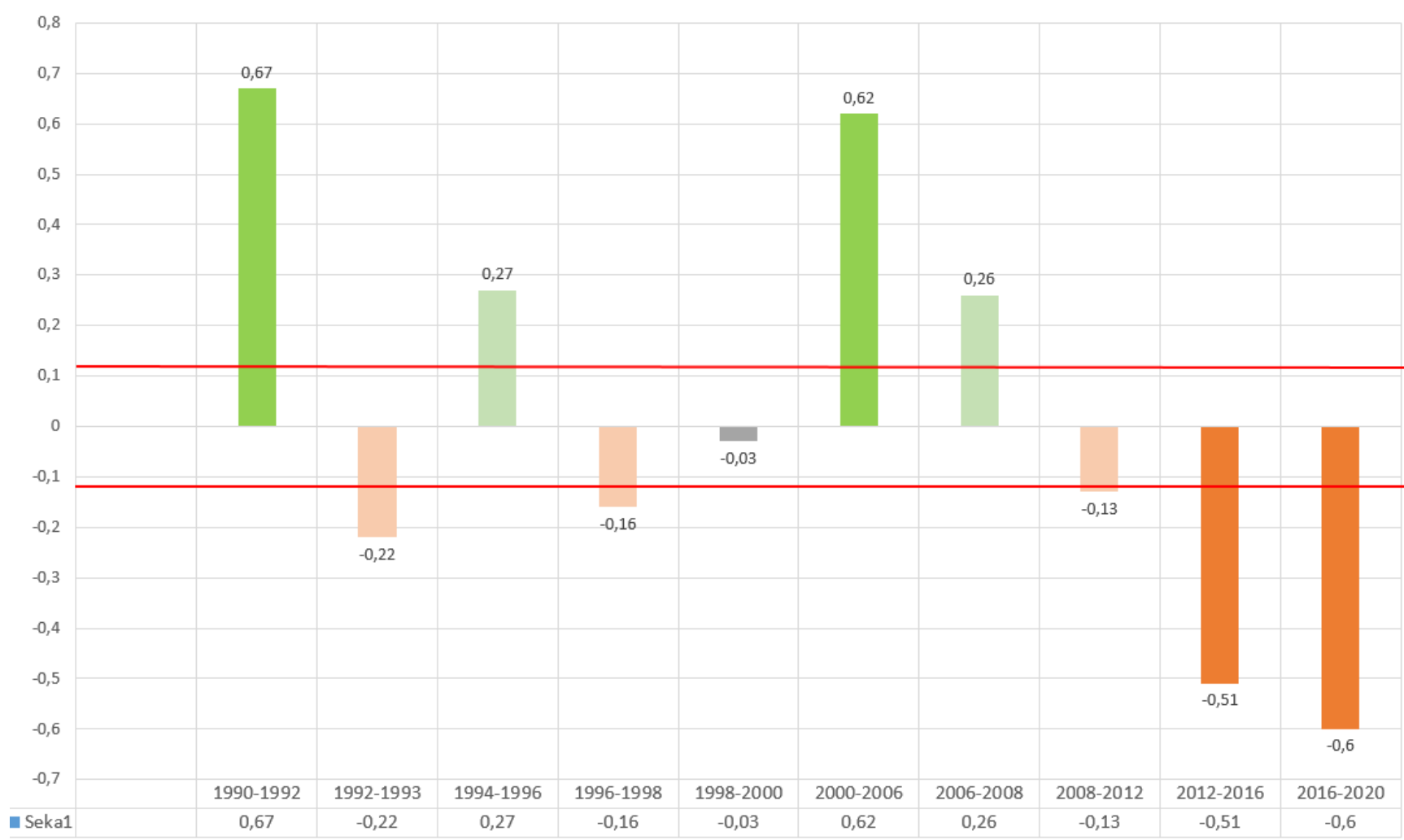
Konkrečiai šiame apklausos tyrime 4-ių ekspertų, jiems sutinkant, buvo paprašyta užpildyti online klausimynus pakartotinai, išlaikant tarp matavimų 4–6 savaičių laiko distanciją. Ekspertų atsakymų variacinės eilutės buvo koreliuojamos. Buvo gautos sąlyginai aukštos ir statistiškai labai patikimos ($p \leq 0,000$) vidutinės koreliacijos koeficiento r reikšmės. Vizualinių analogijų skalėje, kur švietimo valdysenos laikotarpius prašyta vertinti 100 balų sistemoje, koeficientas siekia 0,74 punktus, Likert skalėje, susidedančioje iš 23 pirminių rodiklių, koeficientas siekia 0,73 punktus, o semantinio diferencialo skalėje, susidedančioje iš 17 pirminių rodiklių, koeficientas siekia 0,85. Taigi naudotos ekspertų apklausos metodikos patikimumas, nustatytas pakartotinių matavimų būdu, atitinkamoje tikslinėje populiacijoje yra gana aukštas. Nestebina, kad būtent semantinio diferencialo metodu sudarytos skalės koeficientas yra pats aukščiausias. Iš metodologinės socialinių tyrimų literatūros yra žinoma, kad būtent ši skalė paprastai pasižymi didele diagnostine galia, palankiais faktorinės validacijos ir vidinės konsistencijos koeficientais. Be kita ko, taip yra todėl, kad: a) skalė subalansuotai atspindi ir teigiamą, ir neigiamą matuojamų socialinių nuostatų polius b) greta kognityvinio nuostatų prado neblogai atspindi ir nuostatos arba nuomonės emocinę dedamąją.

3.2.5. Apibendrintas požiūris į švietimo valdysenos veiksmingumą: jungtinio indekso įverčiai iš trijų dešimtmečių (1990–2020) retrospektyvos

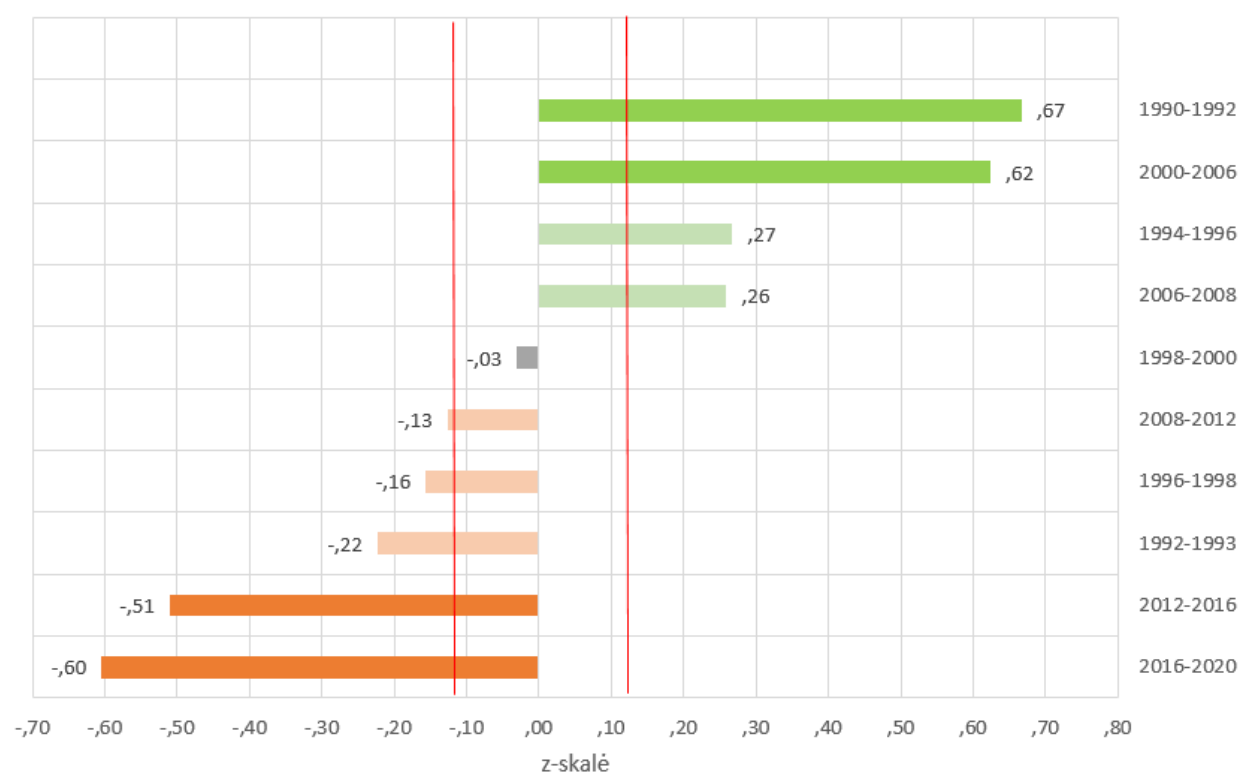
Interpretuojant apklausos duomenis, svarbu suvokti, kad ekspertai vertino ne ministrų personalijas, bet atitinkamą švietimo valdysenos (*educational governance/ educational policy*) laikmetį. Jokių aliuzijų į įprastinius sociologinius politikų reitingus šiuo atveju neturėtų kilti. Ypatingai pažymėtina, kad nei vienas iš 41-no pirminio rodiklio, kurį vertino ekspertai, niekaip nesisieja su konkrečia ministro politine personalija. Visi klausimai ekspertams buvo apie pačią bendrojo ugdymo sektoriaus ir jo valdysenos būklę. Nepaneigiant asmeninės politinės lyderystės apskritai, privalu pripažinti, jog demokratijos sąlygomis ministro vaidmuo neturėtų būti sureikšminamas ar juolab fetišizuojamas. Sektoriaus valdysenos kokybę lemia ir Vyriausybės programa, ir Seimo komiteto darbas, išskirtinį vaidmenį lemia ministerijos departamentų ir jų karjeros tarnautojų (specialistų) darbas. Savo indėlį į mokyklų valdyseną įneša vietos valdžia, kadangi būtent savivaldybės yra bemaž visų bendrojo ugdymo mokyklų steigėjos. Taip pat paminėtinos ir NVO bei ekspertinės institucijos: LR Švietimo taryba, pramoninkų ir darbdavių, tėvų asocijuotos struktūros, mokytojų profsąjungos, universitetai. Ministras čia yra tik viešas menedžeris, moderatorius ir lyderis, kuris sutelkia, koordinuoja, komunikuoja vizijų išgryninimą ir švietimo kaitą.

Tiesiog, pateikiant ekspertų apklausos rezultatus, grafikuose ir lentelėse patogiau buvo operuoti tokiu aiškiu ir lakonišku ženklu, kaip ministrų (ar jų derinio, jei jie keitėsi kadencijos metu) pavardės. Priešingu atveju griezdiškai atrodančiuose grafikuose ir lentelėse nuolat tektų nurodyti LR Vyriausybės numerį, tikslią kadencijos trukmę ir pan., galiausiai vis vien tektų nurodyti ir pavienio švietimo ministro pavardę. Šio tyrimo rezultatų suvokimo neturėtų politizuoti ir atskaitoje vartojamos „valdysenos kadencijos“ bei „reitingo“ sąvokos. Ypatingai pabrėžtina, kad atskaitoje reitinguojamos ne politinės personas ir ministrai, kaip švietimo lyderiai, ne LR Vyriausybės, bet švietimo sistemos ir jos valdysenos būklė, kuri istoriškai ir formaliai žiūrint tiesiog privalo būti susiejama su konkrečia elektoraline centrinės valdžios institucijų veiklos kadencija. Tas formalus siejimas prasmingas ir būtinas, kadangi buvo vertinamas pakankamai ilgas bendrojo ugdymo sistemos funkcionavimo laikotarpis 1990–2020 m., į kurį formaliai įtilpo net 17-os LR Vyriausybių veikla, 12-os švietimo ministrų veikla ir dešimt matavimo istorinių taškų.

Ekspertinių vertinimų, atspindinčių švietimo valdysenos skirtingus laikmečius, rezultatai itin apibendrinta forma yra atspindėti 3.2.5.1 ir 3.2.5.2 pav. Istorine-chronologine tvarka apibendrinti ekspertų vertinimai pateikti 3.2.5.1 paveiksle, o 3.2.5.2 paveiksle – tie patys rezultatai jau pateikti pagal reitingo dėsnį, pradedant visų palankiausiai įvertintu švietimo valdysenos laikmečiu ir baigiant visų kritiškiausiai įvertintu laikmečiu. Skaitant grafikus, svarbu turėti galvoje aukštą duomenų abstrakcijos bei apibendrinimo laipsnį. Minėtuose grafikuose kiekvienas (!) stulpelis yra agreguotas dydis, paremtas net 41-no pirminio rodiklio, reprezentuojančio švietimo valdyseną, analize.

3.2.5.1 pav. Švietimo valdysenos veiksmingumo 1990-2020 m. ekspertinis vertinimas, pateiktas chronologine tvarka: jungtinio indekso, agreguojančio 41-ą pirminį vertinimo kriterijų, z-įverčiai. Raudona linija pažymėtos normavimo vidurkio pasikliautinio intervalo ribos, kaip $\alpha=0,01$. $N_{\text{ekspertų}} \approx 150$ $N_{\text{stebinių}} = 439$

3.2.5.2 pav. Švietimo valdysenos veiksmingumo 1990-2020 m. ekspertinis vertinimas, pateiktas reitingo tvarka: jungtinio indekso, agreguojančio 41-ą pirminių vertinimo kriterijų, z-įverčiai. Raudona linija pažymėtos normavimo vidurkio pasikliautinio intervalo ribos, kaip $\alpha=0,01$. $N_{\text{ekspertų}} \approx 150$ $N_{\text{stebinių}} = 439$

Abiejuose grafikuose yra įvesti spalviniai žymėjimai. Žalia spalva žymi įverčius, kurie nukrypsta į palankių vertinimų sritį, o rausva spalva pažymėti į nepalankių vertinimų sritį nukrypstantys įverčiai. Kuo ryškesnė žalia arba raudona spalva, tuo didesnis yra nukrypstantis įvertis. Ryškia raudona linija grafikuose yra pažymėtos normavimo vidurkio, kuris yra lygus nuliui, pasiklaulinio intervalo apatinė ir viršutinė ribos. Pasiklaulinio intervalo dydis, kai $\alpha=0,01$, yra $0\pm 0,12$. Pilka spalva yra pažymėtas stulpelis, kurio įvertis išsitenka pasiklaulinio intervalo ribose, konkrečiai tai švietimo valdysenos laikmetis, kuomet ministru buvo K. Platelis.

Chronologiniame-istoriniame švietimo valdysenos vertinimų grafike iki pat 2012 m. galima įžvelgti sinusoidę su dvejomis ryškiomis viršūnėmis – D. Kuolio ir A. Monkevičiaus bei kelias sąlygines žemumas, sutampančios su laikmečiais, kuomet ministrais buvo D. Trinkūnas, Z. Zinkevičius ir G. Steponavičius. Deja, vėliau, pradedant 2012 m, švietimo valdysenos vertinimo „sinusoidinė“ konfigūracija baigiasi ir prasideda drastiškas, monotoniškai stiprėjantis ekspertinių įverčių kritimas žemyn.

Aptiktas reitingas gana stipriai išreikštas (žr. 3.2.5.2 pav.). Distancija tarp aukščiausiai ir prasčiausiai įvertintų laikmečių grupinių vidurkių apima 1,27 z-skalės punktus. Kadangi čia kalbama ne apie pavienių statistinių stebinių įverčius, bet būtent apie grupinius vidurkius, tai tokios apimties distancija tarp jų, remiantis efektinio dydžio konceptu, laikytina labai didele. Visų palankiausiai yra vertinami laikotarpiai, kuomet ministerijai ir sektoriui vadovavo D. Kuolys (1990–1992 m.) ir A. Monkevičius bei R. Motuza (2000–2006 m.). Paminėtinas iškalbingas diagnostinis radinys, atskaitos rengėjų nuomone, vertas išskirtinio dėmesio. Paskutinės dvi valdysenos kadencijos, neskaitant dabartinės, kurį dar nesibaigė ir ekspertų analizei nebuvo teikiama, vertinamos kraštutiniai prastai. Tai – koalicinės 2012–2016 m. A. Butkevičiaus Vyriausybės ir ministrų D. Pavalkio bei A. Pitrėnienės vadovavimo laikmetis, taip pat 2016–2020 m. S. Skverelio vyriausybės ir ministrų J. Petrauskienės bei A. Monkevičiaus (pastarasis darbavosi labai trumpai, kadencijos pabaigoje) vadovavimo laikmetis.

Nesunku numanyti, kad paskutiniojo laikotarpio vertinimo nukritimą į dar gilesnes žemumas šiek tiek sulaukė toji aplinkybė, kad švietimo valdysenos laikotarpio darbiniam pavadinime greta J. Petrauskienės figūravo ir A. Monkevičiaus pavardė. Šio politiko ilgametė sėkmingo vadovavimo šalies švietimui patirtis ir autoritetas šiek tiek sušvelnino viso minėto laikotarpio neigiamą suvokimą bei vertinimą. Dar tik dėliojant švietimo „laiko juostą“, kurios pagrindu buvo konstruojamas klausimynas, ekspertai kokybinių konsultacijų dėl apklausos instrumento tobulinimo metu jau neslėpė savo kritikos ir nusivylimo dėl minėto 2016–2020 m. valdysenos laikotarpio. Buvo išreiškiamas nuomonė, kad gilią krizę ir sistemos kritimą žemyn kadencijos pabaigoje sėkmingai pristabdė naujai paskirtas ministras A. Monkevičius. Pasak ekspertų, pastarasis kadencijos pabaigoje buvo nepelnytai šalies vadovų ir medijų kritikuojamas dėl tariamo neveiklumo. Simptomiška, visi ankstesni švietimo valdysenos laikmečiai, sietini su A. Monkevičiaus lyderyste, ekspertų vertinami palankiai: „...*gebėdavo laiduoti nuosaikų visos sistemos tobulėjimą*“. Kaip matyti iš aptariamo reitingo, būtent toks šio ministro lyderystės laikotarpių vertinimas statistiškai dominuoja viso tyrimo apibendrintuose rezultatuose. Visgi buvo pavienių ekspertų, kurie minėtą švietimo lyderį negailestingai kritikavo: „...*kairieji visada nenorėdavo pokyčių, vengdavo reformų, o A. Monkevičius tokiai linijai pakludavo*...“. Iš to, kas pasakyta, aišku, jog tyrime dalyvavusių ekspertų visumą sudarė skirtingos pasaulėžiūros ir skirtingų politinių preferencijų asmenys. Tai laikytina tyrimo privalumu.

Toliau pažymėtina, kad D. Pavalkio ir A. Pitrenienės lyderystės bei švietimo valdysenos laikotarpį nuo dar didesnio atsidūrimo reitingų žemumose, panašu, šiek tiek pataisė D. Pavalkio sąlyginai palankesnis politinis įvaizdis. Neformaliose diskusijose tobulinant klausimyną ir aptariant jau gautus rezultatus, D. Pavalkio politinė persona ekspertų, ypač tų, kuriems teko darbuotis greta ministro, nebuvo vertinama kritiškai, dažniau jau vertinama palankiai: „...*charizmatiškas ministras, mokėjo bendrauti su žiniasklaida ir pavaldiniais, pasižymėjo humoro jausmu... galiausiai jis neįtiko tik jį delegavusiai Darbo partijai... buvo atstatyintas visuomenei, švietimo bendruomenei taip ir nepaaiškinus tokio veiksmo tikrųjų priežasčių...*“⁶⁸. Tai, kad apklausos metodikoje kai kur viename ir tame pačiame valdysenos laikotarpyje sugretintos⁶⁸ kelių skirtingų ministrų pavardės ir politinės personas, laikytina privalumu. Ekspertai privalėjo vertinti ne tiek pavienes politines personas, bet visų pirma konkretų švietimo valdysenos laikmetį, kuris tik formaliai buvo skirstomas pagal LR Vyriausybių ir švietimo ministrų kadencijas bei personalijas.

Kaip ten bebūtų, paskutinis aštuonių metų (2012–2020) švietimo valdysenos laikmetis, apimantis net dvi elektoralines kadencijas iš eilės, ekspertų buvo vertinamas stabiliai prasčiausiai per visą (!) tyrime nagrinėtą trijų dešimtmečių trukmės (1990–2020) laikotarpį. Tai aplinkybė, kuri reikalauja gilesnės istorinės-politologinės refleksijos, viešos diskusijos visuomenėje apie bendrojo ugdymo būklę mūsų šalyje, taip pat adekvačių sprendimų, netgi sutelktos vadybinės-politinės intervencijos. Bendrojo ugdymo sistemos krizinio būvio adekvatus atpažinimas jau tos kadencijos pabaigoje tiesiog tvyrojo ore, visuomenei, švietimo bendruomenei ir politikams tai nebuvo paslaptis. Dar 2019 m. visuomeninės iniciatyvos „Idėja Lietuvai“⁶⁹ metu buvo pasiūlyta konkreti idėja švietimui – „mokytojas prestižinė profesija iki 2025 m.“ Siūlymas buvo palaikytas visuomenės ir įvardintas, kaip valstybinės reikšmės siekiamybė. Šiandien iki užsibrėžto ambicingo termino liko 2,5 metų, bet akivaizdus mokytojo profesijos prestižo ne tai, kad šuolio, bet ir nežymaus padidėjimo nematyti.

Viešo intereso ir valstybės gerovės požiūriu kyla teisėtas lūkestis, kad 2012–2020 m. švietimo valdysenos trajektorija, atspindinti giliai krizinį dabartinės bendrojo ugdymo sistemos būvį mūsų šalyje, būtų nutraukta dar šios kadencijos metu, o per ateinančias valdysenos kadencijas įsivyratų pakilimas. Švietimo valdysenos tikėtino veiksmingumo iki 2028 m. matematinio prognozavimo trendas yra pateiktas šios ataskaitos 3.2.10 skyrelyje.

3.2.6. Švietimo valdysenos veiksmingumas: poskalių ir pirminių rodiklių analizė, taikant nukrypstančių įverčių metodą

Apžvelgus 30 m. trukmės Lietuvos švietimo valdysenos laikmetį apibendrintai, tikslinga atlikti analitinę operaciją, paremtą perėjimu nuo bendrybės prie atskirybės. Toks perėjimas atspindėtas 3.2.6.1–3.2.6.2 lentelėse, kuriose pateikti iki poskalių ir net pirminių rodiklių lygmens sukonkretinti švietimo valdysenos laikmečių vertinimo

⁶⁸ Toks ministrų politinių personalijų apjungimas į vieną laikmetį, sudarant švietimo laiko juostą ir klausimyną buvo taikomas tada, kai ministras būdavo keičiamas nesibaigus LR Vyriausybės ir LR Seimo elektoralinei kadencijai.

⁶⁹ IDĖJA LIETUVAI – nacionalinė iniciatyva, kuri siekė suburti visuomenę ir kurti šimtmečio sulaukusią Lietuvą tokią, kad ateities kartoms paliktume ją klestinčią ir drąsiai judančią į priekį
<https://www.idejalietuvai.lt/apie>

rezultatai. Minėtose lentelėse skaitytojo patogumui vėl naudojami spalviniai žymėjimai. Pastarieji parodo į palankaus ir į nepalankaus vertinimo sritį nukrypstančius ekspertinius įverčius. Galioja sykių jau pritaikyta taisyklė, kad: a) visos normavimo imties vidurkis yra lygus nuliui, o žalia spalva žymi pozityvius, o rausva spalva – negatyvius nukrypstančius įverčius; b) interpretuojami tik tie skirtumai tarp grupinių vidurkių, kurie atitinka minimalų efektinį dydį, kuris yra lygus bent 0,20 z-skalsės punkto.

Atitinkama analitinė procedūra – nuo bendrybės prie atskirybės – pasirodė esanti produktyvi. Ji gerokai praplėčia žinojimą, kuris kyla iš kelių aptartų apibendrintų grafikų, parodančių vertinamos sistemos būklės istorinę seką ir švietimo valdysenos atskirų laikmečių veiksmingumo reitingą. Pavyzdys: apibendrintame reitinge D. Kuolio laikmetis akivaizdžiai pirmauja, tačiau, pagal atskirus rodiklius šis laikotarpis renka neigiamas išskirtis. A. Monkevičiaus-R. Motuzos laikotarpis reitinge atsiranda šiek tiek žemiau, bet, pasirodo, jis neturi nei vieno nepalankaus nukrypstančio įverčio, mažai to, laikotarpis apskritai neturi įverčių, kurie liktų neperšokę viršutinės pasikliautinio intervalo ribos. Patys žemiausi pasitaikę įverčiai siekia *plius* 0,24 ir 0,27 punkto, vadinasi, yra gerokai aukščiau viršutinės normavimo vidurkio pasikliautinio intervalo ribos. Būtent tokią niuansuotą tendenciją kaip tik ir parodo eksplikuotas požiūris – visi įmanomi aptariamo valdysenos laikmečio rodikliai vertinami labai palankiai. Tam tikra prasme aptariamas švietimo valdysenos laikotarpis, pasak statistiškai apibendrintos ekspertų nuomonės, yra pats sėkmingiausias, veiksmingiausias per visą 30 metų laikotarpį (1990-2020).

3.2.6.1.–3.2.6.4 lentelių rodmenis tikslinga pakomentuoti plačiau, pateikti iš jų išplaukiančias hipotetines interpretacijas.

Nepriklausomybės ištakose mūsų šalies švietimas objektyviai patyrė revoliucinį (gerąja prasme) virsmą. Vyko tektoniniai švietimo sistemos pokyčiai. Vyko mokyklos kultūros ir ugdymo turinio kardinali desovietizacija, per kraštutinai trumpą istorinį laikotarpį intensyviai keitėsi visa mokyklos ir ugdymo paradigma. Visa tai dėsningai ir pelnytai atsispindi kraštutinai aukštuose ekspertų vertinimuose, kuriuos jie linkę suteikti ministro D. Kuolio lyderystės laikmečiui. Ekspertų ypač palankiai vertinamas atitinkamo švietimo valdysenos laikmečio „charakteris“, apie ką liudija gausūs ryškiai žaliai pažymėti nukrypstantis pozityvūs įverčiai.

Kita vertus, ekspertai taikliai ir teisingai pastebi, kad minimu laikmečiu kai kurie švietimo sistemos ir jos valdysenos ruožai buvo ne tik apleisti, bet ir, galima sakyti, giliai kriziniai. Visumoje kraštutinai palankiai vertinamas D. Kuolio laikotarpis visgi pelnytai renka ir neigiamus nukrypstančius įverčius (žr. 3.2.6.3 lentelę). Minėtas laikmetis labai kritiškai, bet kartu ir objektyviai vertinamas pagal rodiklius, susijusius su IKT plėtra, mokyklų renovacija ir materialinės infrastruktūros gerinimu, vaikų su negale integracija ir kt. Tiesos vardan privalu pripažinti, kad, griuvus sovietinei santvarkai ir jos ekonomikai, atitinkamų problemų sprendimui, mūsų šalyje nebuvo pribrendę istorinės-ekonominės sąlygos. Mažai to, kai kurių problemų sprendimas arba nesprendimas, tiesą sakant, net nepriklausė nei nuo Vyriausybės, nei juolab nuo pavienio ministro. Šėlstant infliacijai, persiformatuojant šalies ūkiui, drastiškai brangstant energijos ištekliams ir pastatų išlaikymo kaštams, nuolat vėluojant atlyginimams ir pastatų eksploatacijos sąskaitų apmokėjimui etc., imtis mokyklų renovacijos ir materialinės infrastruktūros didesnių projektų buvo objektyviai neįmanoma.

Toliau, nepriklausomybę atkūrusi Lietuva ganėtinai sparčiai įveikinėjo atsilikimą kompiuterizacijos srityje ir atitinkamas pastebėjimas galioja ne vien švietimui, bet visiems sektoriams. Buvo laikmetis, kai šalyje tiek versle, tiek viešajame sektoriuje,

masiškai išplito toks nepritekliaus ir posovietinės inercijos sąlygotas ydingas reiškinys, kaip nelicencijuotos programinės įrangos naudojimas. Dėl to mūsų šaliai buvo priekaištaujama tarptautiniu lygmeniu, o pats nemalonus faktas silpnino mūsų šalies, pasirinkusios euroatlantinį kursą, įvaizdį. Kaip bebūtų, jau apie kokius 2000 m. Lietuva, kaip Rytų Europos šalis, informacinių technologijų skverbties srityje tikrai nebebuvo beviltiškai atsilikusi. Deja, 1990-1995 m. IKT plėtra šalyje vis dar buvo atsilikusi, vėluojanti visos šalies mastu. Vadinasi ir mokykla tokiomis sąlygomis objektyviai negalėjo tapti IKT sėkmės salele. Brandaus amžiaus švietimo sektoriaus darbuotojai prisimena nepakartojamą laikmetį, kai pavienis kompiuteris Lietuvos mokykloje pirmiausiai atsirasdavo administracijos kabinete (net ne direktoriaus, o būtent sekretoriato kabinete) ir, žinoma, informatikos kabinete. Neilgai trukus, ėmė rasti pirmosios kompiuterizuotos klasės, kurios, natūralu, pirmiausiai buvo naudojamos būtent informatikos dalykui, ilgainiui ir kitų dalykų dėstymui. Tokios pirmosios kompiuterizuotos klasės tapdavo mokyklos bendruomenės, mokyklos administracijos ir netgi savivaldybės vadovų pelnytu pasididžiavimu. Apie tokius laimėjimus, šį žodį galima pelnytai pavartoti, noriai pranešdavo vietos medijos. Didžiulis iššūkis buvo tai, kad technika ir programinė įranga gana greitai sendavo technologiškai, tad mokyklų kompiuterizacija vyko pagal principą „trūkt už vadžių – vėl iš pradžių“.

Kompiuterinių technologijų sklandus integravimas į pamoką anuomet neretai tapdavo iššūkiu ir stresu vyresnio (priešpensinio) amžiaus mokytojams. Visgi ilgainiui kompiuterizacijos ir IKT skverbties reikalai mokyklose laipsniškai ir gana sparčiai gerėjo⁷⁰. Išskirtinis pozityvus vaidmuo čia teko (ir tebetenka) V. Brazdeikio vadovautam IKT centrai prie LR ŠMM, kuris šiuo metu yra NŠA padalinys. Technologinė pažanga, jos skverbtis visuomenėje priklauso absoliutaus gėrio kategorijai⁷¹, kurio iš principo niekada negali būti per daug. Visgi vargu bau ar kas nors šiandien ryžtųsi įrodinėti, ar rastų tam svarių argumentų, kad IKT skverbtis mūsų šalies mokyklose vis dar yra silpnoka, atsiliekanti. Priešingai, kaip rodo ši ekspertų apklausa, būtent IKT įsitvirtinimas bei sėkminga skverbtis yra vienas ryškiausių mūsų šalies bendrojo ugdymo sistemos pasiekimų (žr. 3.2.6.3 pav.).

Greta ankstyvųjų IKT skverbties problemų, apleistų ir atsiliekančių sričių bendrojo ugdymo sektoriuje anuomet būta daugiau. Antai, iki pat 1996 m., kuomet buvo įsteigtas Nacionalinis egzaminų centras ir žengta valstybinių brandos egzaminų centralizuoto modelio⁷² diegimo link, mūsų šalyje, galima sakyti, neegzistavo toks dalykas kaip moderni⁷³ bendrojo ugdymo ir mokymosi pasiekimų stebėsenos sistema. Nepriklausomybės ištakose nebuvo pagirtinos būklės ir daugelis kitų švietimo reikalų. Turima galvoje – vaikų su negalia integracija, švietimo pagalba mokymosi ir elgesio sunkumų turintiems mokiniams; vaiko gerovė, vaiko teisės, socialinė parama; vaikų sveikatinimas; neformalusis ugdymas; socialinis teisingumas ir lygios galimybės švietime etc. Šių mūsų švietimo naujausios istorijos ir jos faktinių tiesų priminimas nėra priekaištas ar kaltinimas kam nors. Ypatingai pabrėžtina, kad

⁷⁰ Merkys, G., Urbonaitė-Šlyžiuvienė, D., Balčiūnas, S., Mikutavičienė, I. (2007). IKT taikymas ugdyme. SITES 2006 Lietuva. Statistinio tyrimo ataskaita, Švietimo informacinių technologijų centras

⁷¹ Absoliutaus gėrio kategorijai priskirtini tokie dalykai, kaip saugumas, sveikata, materialinė gerovė, taip pat ir technologijų pažanga.

⁷² Žinoma, prie minėtos stebėsenos ko gero dar ženkliau prisideda ir vėliau atsiradę NMPP, PUPP, bet valstybinio brandos egzaminų instituto atsiradimas buvo „pirmoji kregždė“.

⁷³ Pažymėtina, kad standartizuotas testavimas buvusios SSRS (ir LTSR) švietimo sistemoje buvo uždraustas ideologiniais politiniais motyvais. Šioki tokį grįžtamąjį ryšį apie mokymosi pažangumą, apie ugdymo turinio tinkamumą sistema gaudavo tik per mokyklinius pažymius ir labai retus vadinamuosius „direkcinis kontrolinius patikrinimus“, kuomet kontrolinis rašto darbas būdavo stebimas nepriklausomo stebėtojo, o ir užduotys būdavo atgabenamos antspaudo tuose vokuose.

daugeliui savalaikių modernizacijos atributų staigiam įdiegimui tik atsikūrusioje valstybėje, jos švietimo sistemoje, objektyviai nebuvo prielaidų. Atitinkami pažangos ir Lietuvos mokyklos modernizacijos daigeliai buvo sudaiginti ir įsitvirtino palaiptai. Galimybės tobulėti nėra išsemtos dar ir šiandien.

Pažymėtina, kad ekspertai, vertindami ankstyvąją švietimo valdysenos istorinę atkarpą (1990–2000 m.), visas tas istorines subtilybes adekvačiai atpažino ir visai pagrįstai dalino ganėtinais kuklius balus pagal tokius kriterijus, kaip IKT plėtra, mokyklų renovacija ir materialinis aprūpinimas, bendrojo ugdymo sistemos stebėsenos diegimas, švietimo pagalbos įtvirtinimas, neįgaliųjų ir spec. poreikių vaikų integracija etc.

Labai daug neigiamų nukrypstančių įverčių renka švietimo valdysenos laikotarpis, kuris sutapo su LR 17-ios (S. Skvernelio) Vyriausybės veikla bei ministrės J. Petrauskienės vadovavimu šalies švietimui (žr. 3.2.6.2 – 3.2.6.4 lenteles). Verta prisiminti tokius kontraversiškus žingsnius, kaip skubotas mokytojų etatinio apmokėjimo įvedimas, mokslo metų ilginimas vasaros atostogų sąskaita. Paminėtinas ir mokyklų direktorių kadencijų ribojimo įvedimas, po kurio visoje šalyje, netgi didmiesčiuose, ėmė reikštis mokyklų direktorių stygius⁷⁴. Ypač pažymėtina, kad tokie drastiški pokyčiai mokykloms buvo grynai direktyviai primesti iš viršaus, be didesnių viešų diskusijų, tarimosi su švietimo bendruomene⁷⁵. Pastaroji aplinkybė apskritai yra negeras politologinis žymeklis, suponuojantis principinį klausimą: ar Lietuvos bendrojo ugdymo sektoriuje apskritai dar veikia atstovaujamoji demokratija, kuri yra įtvirtinta LR Konstitucijoje?

Etatinio apmokėjimo mokytojams įvedimo istorija akivaizdžiai yra paradoksali. Atitinkamos reformos eilę metų prašė pačios profsąjungos (!). Apdairiai tikėtasi turėti mokytojams saugesnes darbo vietas, normalų pamokų krūvį ir stabilesnį atlyginimą, ypač nedidelėse mokyklose arba specialybėse, kurioms mokymo planuose tenka mažai valandų/pamokų. Strategiškai žiūrint, etatinio įvedimas buvo savalaikis ir teisingas žingsnis. Deja, šiam atsakingam žingsniui nebuvo tinkamai pasiruošta, įgyvendinat iš principo gerą sprendimą buvo padaryta šiurkščių techninių klaidų. Visa tai išvirto į vykdomosios valdžios ir ministerijos konfliktą su profsąjungomis, su švietimo bendruomene, kuris galiausiai baigėsi ministrės J. Petrauskienės atstatydimu.

Nepaisant kraštutinai prasto minėto valdysenos laikmečio (kai ministrė buvo J. Petrauskienė) vertinimo, pagal kai kuriuos rodiklius ekspertai visai pagrįstai buvo linkę atitinkamo laikmečio atžvilgiu teikti bent jau nuosaikius vertinimus (žr. 3.2.6.2 ir 3.2.6.4 lenteles). Rodiklis pavadinimu – „*Paremtas (bent sąlyginai) finansiniais ir materialiniais ištekliais/ Neparemtas finansiniais ir materialiniais ištekliais, skurstantis*“ – ekspertų buvo vertinamas nuosaikiai, vidutiniškai. Iš tiesų S. Skvernelio Vyriausybė nuosekliai ir gana valingai stengėsi spręsti šalies mokytojų atlyginimų didinimo klausimą. Toliau nėra pagrindo teigti, kad minėtu, tegul ir kriziniu, švietimo valdysenos laikmečiu kažkaip ypatingai buvo apleisti tokie kiti ruožai, kaip švietimo pagalba, neformalusis ugdymas, mokinio gerovė, vaiko teisės, neįgaliųjų integracija/inkliuzija etc. Toks diferencijuotas situacijos matymas kaip tik ir atsispindi ekspertų teikiamuose vertinimuose. Paminėti rodikliai niekur nepatenka į nepalankių nukrypstančių įverčių sritį, nors laikmetis, kaip visuma, vertinamas prastai.

⁷⁴ Nacionalinė švietimo agentūra. Tinklaidė #VadovAUK. #1 MOTYVACIJA tapti ir būti mokyklos vadovu. 2021-12-10. <https://mokytojotv.emokykla.lt/2021/12/nacionaline-svietimo-agentura.html>

⁷⁵ Merkys, G. (2019). „Lietuvos mokytojų sociologinė apklausa apie darbo sąlygas ir lūkestį teisingam atlyginimui“. Lietuvos švietimo darbuotojų profesinė sąjunga

Taigi, visumoje gana taiklūs ir niuansuoti aptariamų atsakymų profiliai 3.2.6.1-3.2.6.4 lentelėse rodo, kad ekspertai tikrai nedalino vertinimų pagal principą – viskas arba nieko, bet visus švietimo valdysenos laikmečius vertino atsakingai ir diferencijuotai. Tai, kas aptarta, gali būti traktuojama, kaip ekspertų apklausos metodikos loginio validumo ir konstrukto validumo (*Logical and Construct Validity*) argumentas.

3.2.6.1 lentelė

Švietimo valdysenos laikotarpių agreguotas vertinimas, pateiktas chronologine tvarka. Indeksai: 1. Laikmečio kaip visumos vertinimas 100 balų vizualinių analogijų skalėje. 2. Proveržio svarbiausiuose švietimo valdysenos ruožuose vertinimas (*Likert* skalė). 3. Švietimo valdysenos laikmečio „charakterio“ vertinimas (semantinio diferencialo skalė). Standartinio normaliojo skirstinio z-skalės rodmenys. N=439*

Apibendrinto vertinimo indeksai	Įvertinkite 100 balų aukščiau apibūdintą švietimo valdysenos laikmetį, kaip visumą. N _{primary item} =1	Proveržis svarbiausiuose ruožuose; N _{primary item} =23	Valdysenos charakteris; semant. diferencialas N _{primary item} =17	Agreguotas švietimo valdysenos laikmečio vertinimo indeksas N _{primary item} =41
Valdysenos laikotarpis	1	2	3	4
1990-1992	,91	,17	,75	,67
1992-1993	-,15	-,35	-,11	-,22
1994-1996	,33	,26	,14	,27
1996-1998	-,13	-,18	-,12	-,16
1998-2000	,07	-,18	,03	-,03
2000-2006	,46	,75	,49	,62
2006-2008	,25	,25	,21	,26
2008-2012	-,25	,02	-,11	-,13
2012-2016	-,64	-,25	-,50	-,51
2016-2020	-,62	-,42	-,60	-,60

PASTABA: pusė pasikliautinio intervalo visuose trijuose indeksuose sudaro $\approx 0,12$ z-skalės punkto, kai $\alpha=0,01$.

Nukrypstančių grupinių įverčių gradacija slenkstinės modulinės reikšmės z-skalėje [0,20]; [0,33]; [0,50]; [0,75]; virš [0,75].

* Ekspertų iš viso apklausa apie 160. Vienas ir tas pats ekspertas neretai vertino kelis švietimo valdysenos laikotarpius. Kiekvienas toks tęstinis vertinimas duomenų bazėje figūruoja kaip atskiras statistinis stebinys.

3.2.6.2 lentelė

„Proveržio svarbiausiose švietimo valdysenos ruožuose vertinimas“ ir „Švietimo valdysenos laikmečio „charakterio“ vertinimas“ poskalių lygmeniu. Duomenys pateikti chronologine tvarka. Standartinio normaliojo skirstinio z-skalės rodmenys; N=439

	Indekso: „Proveržio svarbiausiose švietimo valdysenos ruožuose vertinimas“ poskalės				Indekso „Švietimo valdysenos laikmečio „charakterio“ vertinimas“ poskalės					
	Turiningoji valdysena	Formalioji valdysena	Socialinis teisingumas švietime ir vaiko gerovė	Mokyklų kultūros, lyderystės ir savarankiškumo stiprinimas	Demokratiškas, pasitikintis, įgalinantis	Rezultatyvus, gilus, socialiai orientuotas	Veržlus, inovatyvus, kūrybiškas, pozityvus	reikšmingas ir "kontekstiškas" valdžios dėmesys plius kontekst	Paremtas (bent sąlyginai) finansiniais ir materialiniais ištekliais	Atliepantis tarptautinį švietimo diskursą, jo diskusijas ir vizijas
1990-1992	,68	-,30	-,25	,39	,77	,70	1,16	,56	-,12	,67
1992-1993	-,05	-,58	-,41	-,19	,03	-,07	-,15	-,08	-,19	-,15
1994-1996	,37	,14	,25	,15	,22	,16	,06	,14	,07	,08
1996-1998	,05	-,35	-,08	-,23	-,07	,00	-,17	-,10	,04	-,31
1998-2000	-,08	-,40	,04	-,18	,05	,18	,01	,03	-,22	,07
2000-2006	,55	,81	,69	,56	,44	,50	,43	,45	,38	,33
2006-2008	,18	,42	,03	,24	,17	,24	,16	,22	,23	,06
2008-2012	-,19	,15	-,07	,16	-,21	-,29	,02	-,24	-,07	,24
2012-2016	-,52	,03	-,08	-,29	-,43	-,55	-,66	-,36	-,07	-,47
2016-2020	-,77	-,03	-,11	-,51	-,75	-,67	-,66	-,48	-,07	-,40

PASTABA: pusė pasikliautinio intervalo visose poskalėse sudaro $\approx 0,12$ z-skalės punkto, kai $\alpha=0,01$

Nukrypstančių grupinių įverčių gradacija slenkstinės modulinės reikšmės z-skalėje [0,20]; [0,33]; [0,50]; [0,75]; virš [0,75].

3.2.6.3 lentelė

Indekso: „Proveržio svarbiausiuose švietimo valdysenos ruožuose vertinimas“ pirminiai rodikliai. Standartinio normaliojo skirstinio z-skalės rodmenys, N=439

	1990-1992	1992-1993	1994-1996	1996-1998	1998-2000	2000-2006	2006-2008	2008-2012	2012-2016	2016-2020
Bendrojo ugdymo vizijos, misijos ir strateginių tikslų/prioritetų išgryninimas	,91	-,12	,13	-,14	-,09	,44	,26	-,23	-,31	-,69
Pedagogų rengimas ir tęstinės kvalifikacijos tobulinimas	,39	,03	,39	,36	-,24	,49	,28	-,32	-,55	-,64
Pedagogų, m-klų vadovų ir švietimo skyriaus specialistų darbo apmokėjimas	-,03	-,26	,27	,31	-,44	,54	,28	-,15	-,30	-,17
M-klų renovacija ir materialinė infrastruktūra	-,56	-,64	,11	-,31	-,36	,60	,22	,18	,30	,28
Informacinių technologijų ir kompiuterijos skverbtis į mokyklas	-,73	-,63	,00	-,57	-,17	,65	,45	,21	,29	,27
aprūpinimas vadovėliais, mokymo priemonėmis	,12	-,32	,20	-,23	-,18	,38	,16	-,05	,01	-,09
M-klų valdymo tobulinimas, vadovų lyderystės skatinimas	,39	,01	,25	-,29	-,20	,54	,15	,13	-,38	-,48
M-klų tinklo optimalaus būvio palaikymas	-,05	-,19	,04	-,22	-,29	,61	,32	,38	-,25	-,35
Bendrojo ugdymo m-klų stebėsenos diegimas	,02	-,40	-,01	-,38	-,29	,70	,36	,07	,02	-,14
Nacionalinio ir tarptautinio mokslo bei mokslininkų telkimas m-klos tobulinimui	,49	-,02	,37	-,01	,10	,49	-,11	-,13	-,51	-,47
Ugdymo standartų ir ugdymo turinio tobulinimas	,72	-,13	,42	-,17	-,12	,46	,10	-,07	-,41	-,62
Pamokos kokybė, mokymosi metodų ir formų tobulinimas	,37	-,08	,17	-,16	-,12	,40	,11	-,15	-,13	-,32
Vertybiniš-pilietinis ugdymas	,82	,08	,21	,35	-,03	,20	-,01	-,26	-,47	-,65
Mokinių pasiekimų vertinimas ir egzaminų sistema	-,15	-,02	,26	,07	,10	,43	,34	,19	-,40	-,72
Vaikų sveikatinimas	-,26	-,08	,16	-,02	,09	,40	-,10	-,25	-,12	,18

Švietimo prieinamumas, socialinis teisingumas švietime	,22	-,12	,27	,14	,10	,46	,13	-,25	-,42	-,40
Neformalusis ugdymas, jo prieinamumas ir kokybė	-,12	-,29	,16	-,04	-,15	,27	-,04	,13	,14	-,09
Mokinio gerovė, saugumas, vaiko teisės	-,14	-,41	,29	,06	,00	,54	-,08	-,03	-,06	-,16
Švietimo pagalbos specialistų pareigybės įtvirtinimas mokyklose	-,48	-,53	,03	-,27	-,11	,80	,29	-,03	,20	-,02
Neįgalių ir spec. poreikių vaikų integracija, įtraukusis ugdymas bei inkluzija	-,33	-,39	,15	-,25	,23	,55	-,08	,13	-,07	,02
M-klų savivaldos ir savarankiškumo stiprinimas	,48	-,08	,07	-,14	-,14	,24	,15	,13	-,17	-,45
M-klų atsivėrimas pažangiai patirčiai, inovacijoms ir kaitai	,71	-,30	,03	-,10	-,07	,42	,11	,20	-,39	-,51
M-klų veikos kokybės vertinimas, jo metodologija	-,33	-,26	,14	-,24	-,19	,63	,37	,07	,00	-,23
	1990-1992	1992-1993	1994-1996	1996-1998	1998-2000	2000-2006	2006-2008	2008-2012	2012-2016	2016-2020

Pusė pasikliautinio intervalo visose poskalėse sudaro $\approx 0,11$ z-skalės punkto, kai $\alpha=0,01$

Nukrypstančių grupinių įverčių gradacija slenksinės modulinės reikšmės z-skalėje [0,20]; [0,33]; [0,50]; [0,75]; virš [0,75].

3.2.6.4 lentelė

Indekso: „Švietimo valdysenos laikmečio „charakterio“ vertinimas“, pirminiai rodikliai. Standartinio normaliojo skirstinio z-skalės rodmenys, N=439

	1990-1992	1992-1993	1994-1996	1996-1998	1998-2000	2000-2006	2006-2008	2008-2012	2012-2016	2016-2020
Orientuotas į pokyčius/Pokyčių vengiantis	1,07	-,21	-,04	-,13	,03	,38	,14	,04	-,70	-,41
Veržlus, pasižymintis sprendimų, adekvačių laikmečiui gausa/ Stokojantis sprendimų, adekvačių laikmečiui, stagnuojantis	1,05	-,07	,07	-,22	,04	,42	,19	,04	-,68	-,63
Siūlantis mokykloms aiškias ir pozityvias vizijas/ Stokojantis aiškių pozityvių vizijų mokykloms	1,01	-,02	,17	-,03	-,10	,43	,11	,02	-,55	-,81
Atveriantis mokyklų galimybes / Suvaržantis mokyklų galimybes	,79	-,04	,21	-,01	,04	,28	,21	-,10	-,38	-,80
Generuojantis naujoves/ Vengiantis naujovių	,99	-,28	,04	-,18	-,02	,27	,14	,08	-,48	-,43
Socialiai jautrus, įtraukus, siekiantis lygių galimybių ir socialinio teisingumo švietime / Abejingas, indiferentiškas lygių galimybių ir socialinio teisingumo įtvirtinimui švietime	,34	-,14	,09	,01	,14	,42	,36	-,36	-,33	-,43
Pasižymintis subalansuota švietimo biurokratija ir formalizmu/ Pasižymintis augančia švietimo biurokratija ir formalizmu	,46	,08	,11	-,14	,12	,30	,21	-,03	-,43	-,53
Demokratiškas, girdintis „apačių“ siūlymus, ieškantis dermės/ Stokojantis demokratijos, negirdintis „apačių“, direktyvus	,81	,03	,20	-,13	,08	,46	,03	-,25	-,40	-,63
Pasižymintis apčiuopiamais ir vertingais rezultatais bei pasiekimais/ Stokojantis apčiuopiamų ir vertingų rezultatų bei pasiekimų	,57	-,04	,22	,11	,16	,53	,09	-,31	-,47	-,65
Pasižymintis kūrybiškumu ir kūrybine veikla/ Stokojantis kūrybiškumo ir kūrybinės veiklos	1,07	-,07	,02	-,17	,08	,43	,15	-,08	-,55	-,67
Paremtas (bent sąlyginai) finansiniais ir materialiniais ištekliais/ Neparemtas finansiniais ir materialiniais ištekliais, skurstantis	-,12	-,19	,07	,04	-,22	,38	,23	-,07	-,07	-,07
Atliepiantis tarptautinį švietimo diskursą, jo diskutijas ir vizijas/ Atsiribojęs nuo tarptautinio švietimo diskurso, jo diskutijų ir vizijų	,67	-,15	,08	-,31	,07	,33	,06	,24	-,47	-,40

Igalinantis mokyklas veikti nuosekliai ir stabiliai/„Stresinantis“, trukdantis mokykloms veikti nuosekliai ir stabiliai	,55	,00	,29	,01	-,09	,47	,17	-,29	-,26	-,68
Sukeliantis valdžios susidomėjimą ir įsitraukimą į bendrojo ugdymo reikalus/ Nesukeliantis valdžios susidomėjimo ir įsitraukimo į bendrojo ugdymo reikalus	,51	-,04	,08	-,10	,04	,35	,23	-,17	-,46	-,33
Orientuotas į gilius, esminius Lietuvos mokyklos pokyčius/ Orientuotas į paviršinius pokyčius, į pokyčių Lietuvos mokykloje imitavimą	,91	,00	,11	-,11	,17	,35	,19	-,11	-,63	-,68
Pasitikintis mokykla ir mokytoju, skatinantis mokyklų autonomiją bei savivaldą/ Nepasitikintis mokykla ir mokytoju, suvaržantis mokyklų autonomiją bei savivaldą	,75	,05	,14	-,03	,06	,43	,13	-,23	-,43	-,67
Kupinas visuomeninių įvykių, kurie palankiai veikė švietimą ir mokyklą (visuotinė kompiuterizacija, ES parama)/ Pažymėtas įvykiais, kurie nepalankiai veikė švietimą ir mokyklą (pvz., finansų krizė, demografinė duobė, COVID)	,51	-,10	,17	-,08	,01	,47	,18	-,27	-,20	-,55
	1990-1992	1992-1993	1994-1996	1996-1998	1998-2000	2000-2006	2006-2008	2008-2012	2012-2016	2016-2020

Pusė pasikliautinio intervalo visose poskalėse sudaro $\approx 0,12$ z-skalės punkto, kai $\alpha=0,01$

Nukrypstančių grupinių įverčių gradacija slenkstinės modulinės reikšmės z-skalėje [0,20]; [0,33]; [0,50]; [0,75]; [1,00] ir virš [1,00]

3.2.7. Švietimo valdysenos laikmečių 1990-2020 m. analizė daugiamačės statistikos metodais

Jau aptartus švietimo valdysenos laikmečių reitingo struktūrinius dėsningumus buvo apsispręsta patyrinti daugiamačės statistikos metodais. Turima galvoje: 1) faktorinė analizė; 2) klasterinė hierarchinė analizė; ir 3) daugiamačių skalių metodas (MDS – multidimensional scaling).

Minėti daugiamačės statistikos metodai rėmėsi jau agreguotais ekspertų apklausos duomenimis. Analizės objektu buvo užsibrėžti 10 švietimo valdysenos 1990–2020 m. laikmečių, kurie buvo įvertinti pagal vienuolika poskalių (žr. 3.2.6.2 lentelę). Tai – keturios indekso: „Proveržio svarbiausiuose švietimo valdysenos ruožuose vertinimas“ poskalės ir šešios indekso „Švietimo valdysenos laikmečio „charakterio“ vertinimas“ poskalės plus dar vienas rodiklis, kur ekspertų prašyta švietimo valdysenos laikmetį vertinti 100 balų skalėje. Taigi, daugiamačiai metodai rėmėsi $11_{\text{poskalių}} \times 10_{\text{laikmečių}} = 110$ įverčių matricos analize. Jei kalbėti apie pačias statistinių duomenų ištakas, tai verta priminti, jog atspindimas net 41-nas agreguotas pirminis vertinimo kriterijus, pagal kurį buvo įvertinti visi 10 švietimo valdysenos laikmečių. Tokiu būdu tenka kalbėti apie 410 pirminių įverčių ($41_{\text{rodiklis}} \times 10_{\text{laikmečių}} = 410$ įverčių). Akivaizdu, kad čia tenka kalbėti apie aukštą duomenų redukcijos ir statistinio apibendrinimo laipsnį.

Faktorinė analizė

Faktorinė analizė buvo atlikta pagrindinių komponentų metodu. Po 5 iteracijų gautas VARIMAX būdu rotuotas 3 faktorių sprendimas, atspindėtas 3.2.7.1 lentelėje. Faktorinis modelis paaiškina net 83,1 proc. sklaidos, o analizės rezultatai rodo vertą dėmesio dalyką. Ekspertai savo vertinimus įvairių švietimo valdysenos laikotarpių atžvilgiu dalino subtiliai ir diferencijuotai. Faktorinės analizės rezultatas visumoje rodo, kas jau iš dalies buvo aptikta ir šioje ataskaitoje konstatuota anksčiau: ekspertiniais vertinimais galima pasitikėti, jie tenkina konstrukto validumo reikalavimą. Visa tai matosi iš vidinės kintamųjų konfigūracijos faktorinio modelio viduje.

Faktorinės analizės modelyje paprastai į vieną faktorių patenka kintamieji – šiuo atveju švietimo valdysenos laikmečiai, kurių įvertinimai stipriai koreliuoja tarpusavyje ir menkai koreliuoja arba visai nekoreliuoja su kintamaisiais (laikmečiais), patenkančiais į svetimus faktorius. Faktorinis svoris (*L-Factor Loading*) parodo, kaip stipriai kintamasis pritampa faktoriuje ir yra jo reprezentantas. Jei į faktorių patenka kintamasis, kuris pasižymi aukštu, bet neigiamu faktoriniu svoriu, tai reiškia, kad jis neigiamai koreliuoja su visai kitais į faktorių patenkančiais kintamaisiais ir su pačiu faktoriumi. Toks laikmetis savo esme yra diametraliai priešingas kitiems faktoriaus kintamiesiems. Taikant faktorinę analizę, tyrėjams kyla prievolė interpretuoti gautus faktorius, paaiškinti ką jie reiškia ir kodėl jie konfigūravosi būtent šitaip.

Sudarytas faktorinis modelis nėra visiškai tobulas, kadangi yra pavieniai kintamieji, kurie koreliuoja su visais 3 faktoriais. Tai švietimo valdysenos laikmečiai, kuomet ministras buvo – D. Trinkūnas ir K. Platelis (žr. 3.2.7.1 lentelę). Kita vertus, modelis nėra tiek pakrikęs, kad būtų neinterpretuotinas, atmetinas. Jame susivelia, neranda aiškios vietos tik keli kintamieji. Be to, atitinkami laikotarpiai gali būti (ir yra) objektyviai kažkuo panašūs į kitus valdysenos laikotarpius, kurie turi aiškesnę, stabilesnę faktorinę/klasifikacinę priklausomybę.

Šiuo požiūriu ypač iškalbingas antras faktorius, kuriame atsiduria Z. Zinkevičius, V. Domarkas ir G. Steponavičius, tiksliau – atitinkami švietimo valdysenos laikotarpiai, kuomet ministrais buvo minėti asmenys. Aptiktas faktorius gali būti pavadintas „modernumo *versus* tradiciškumo faktoriumi“. Prie šio faktoriaus dar šliejasi ir K. Platelio laikotarpis, nors formaliai kiekybiškai žiūrint, pastarasis patenka į trečiąjį faktorių. K. Platelio valdysenos laikmečio įverčiai pozityviai koreliuoja su Z. Zinkevičiaus ir V. Domarko, taip pat ir su pačiu faktoriumi. Akivaizdu, kad K. Platelio laikmetis irgi priskirtinas prie ankstyvojo tradicinės švietimo valdysenos laikmečio. Ypač simptomiška, kad G. Steponavičiaus valdysenos laikotarpis patenka į minimą faktorių su labai aukštu, tačiau neigiamu faktoriniu svoriu ($L=-0,88$). Tai reiškia, kad šis laikotarpis ir jo lyderis G. Steponavičius pagal 41 pirminį rodiklį buvo vertinamas, galima sakyti, kardinaliai priešingai nei V. Domarko, Z. Zinkevičiaus ir K. Platelio valdysenos laikmečiai, kurių įverčiai tarpusavyje koreliuoja teigiamai ir apskritai sudaro viso ekstrahuoto faktoriaus esmę. Tai natūralu, kadangi paminėti vyresnės generacijos ministrai, savo epochos atstovai, buvo gana konservatyvūs, o Z. Zinkevičius netgi pasižymėjo etnocentrinėmis nuostatomis. Ministrui – moderniosios kalbotyros (lituanistikos) gyvam klasikui - labiausiai rūpėjo valstybinės kalbos reikalai, taip pat fronduojančių, „maištaujančių“ tautinių mažumų mokyklų (lenkų ir rusų) suvaldymas Vilnijos krašte⁷⁶. Dar šiek tiek nuosekliau šis ministras kėlė mokytojų ir švietimo specialistų savivaldybėse bei ministerijoje atlyginimų didinimo klausimą. Deja, proveržiui šioje skausmingoje srityje pasiekti šalyje anuomet nebuvo nei fiskalinių prielaidų, nei politinės valios.

3.2.7.1 lentelė

Bendrojo ugdymo valdysenos laikmečių 1990-2020 m. ekspertinių vertinimų faktorinė analizė

Švietimo Valdysenos laikmetis	Kadencijos trukmė	I faktorius	II faktorius	III faktorius
		Švietimo valdysenos veiksmingumo ekstremumai ir chronologinė distancija	modernumas <i>versus</i> tradiciškumas“	Kairės vektorius švietimo valdysenoje
D. Kuolys	1990-1992	-,98	,02	-,15
D. Pavalkis, A. Pitrėnienė	2012-2016	,95	-,13	,16
J. Petrauskienė, A. Monkevičius	2016-2020	,92	-,31	,03
D. Trinkūnas	1992-1993	-,74	,32	-,44
G. Steponavičius	2008-2012	,27	-,88	,09
Z. Zinkevičius	1996-1998	-,03	,83	-,38
V. Domarkas	1994-1996	-,13	,77	,28
R. Žakaitienė, A. Monkevičius	2006-2008	,06	-,04	,84
A. Monkevičius, R. Motuza	2000-2006	,55	,12	,68
K. Platelis	1998-2000	-,55	,30	-,59

⁷⁶ Tam buvo pagrindas, plačiau apie tai žr.: Merkys, G., Telešienė, A. ir kt. (2006). „Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams“. Tyrimo ataskaita. Užsakovas: LR ŠMM. Vilnius. Ekspertinės nuomonės teisėmis galima teigti, kad netgi ir šiandien Vilniaus rajono savivaldybė linkusi piktnaudžiauti demokratinės savivaldos ir steigėjo teise, linkusi pozityviai diskriminuoti lenkų kalbos švietimo įstaigas ir spausti bei negatyviai diskriminuoti švietimo įstaigas, kurios dirba vien valstybinės kalbos pagrindais.

Nuo kitų opių klausimų, švietimo iššūkių, galima sakyti, šis ministras iš dalies nusišalino. Simptomiška, kad į aptariamą faktorių sąlyginai aukštokais faktoriniais svoriais įeina ir kiti ankstyvąją švietimo valdysenos raidos fazę atstovaujantys ministrai „tradicionalistai“ – D. Trinkūnas ir K. Platelis.

Tuo tarpu G. Steponavičius stėjo prie ministerijos vairo būdamas 41 m. amžiaus, bet jau patyręs politikas. Jo politinė tapatybė ir įvaizdis sietini su bandymu diegti modernios pakraipos liberalią politiką, tad nenuostabu, jog tai buvo visai kito sukirpimo viešasis lyderis. Natūralu, kad ir atitinkamas švietimo valdysenos laikotarpis charakterizavosi visai kitomis intencijomis bei bruožais. Visumoje minėtas liberalusis laikotarpis ekspertų nebuvo įvertintas aukštai, vertinimai – šiek tiek žemiau vidurkio⁷⁷. Kita vertus yra akivaizdu, kad G. Steponavičiaus laikmečio atveju politikos turinio skirtumai, lyginant su V. Domarko ir Z. Zinkevičiaus švietimo valdysenos laikmečiais, objektyviai buvo kontrastingi ir pastaroji aplinkybė kuo taikliausiai atsispindi faktorinės analizės rezultatuose, nepaisant to, kad pastarieji išgauti subjektyvistinės prigimties metodu – socialine (ekspertų) apklausa.

Toliau, faktoriniame modelyje itin simptomiškas momentas, jog absoliutus reitingo lyderis – D. Kuolio švietimo valdysenos laikotarpis – patenka labai aukštu neigiamu faktoriniu svoriu ($L=-0,98$) į tą patį faktorių, į kurį su tokiais pat aukštais, tačiau teigiamais faktoriniais svoriais patenka net du vienas po kito sekę akivaizdžiai kriziniai Lietuvos švietimo valdysenos laikotarpiai. Turima galvoje laikmetis, kuomet ministrais buvo D. Pavalkis, A. Pitrėnienė ir J. Petrauskienė. Vadinasi, jų įverčiai su D. Kuolio įverčiais koreliuoja stipriai, bet neigiamai. Akivaizdu, kad šis faktorius yra švietimo valdysenos laikmečių įvertinimo ekstremumų bei kontrastų faktorius. Tie kriterijai, pagal kuriuos ministro D. Kuolio laikmetis ekspertų vertintas labai palankiai, atitinkamai Pavalkio-Petrauskienės laikmečiai buvo vertinami kraštutinai kritiškai. Žinoma, pagal inversijos taisyklę galioja ir atvirkštinė interpretacija.

Be to, čia galima išžvelgti kontrastą ne tik valdysenos rezultatuose, jų sėkmėje ar nesėkmėje, tačiau ir istorinėje distancijoje. D. Kuolio laikotarpis sutampa su švietimo valdysenos laikotarpių vertinimo šiame tyrime istorinėmis ištakomis, pačia pradžia, o J. Petrauskienės laikotarpis – žymi viso vertinimo ciklo pabaigą. D. Kuolio kažkada išsakyta žymioji metafora: „mąstau dešiniu pusrutuliu“, (beje LDDP valdymo laikais anuomet kainavusi jaunam politikui postą), aiškiai disonuoja su neabejotinai centristinėmis J. Petrauskienės ir D. Pavalkio, indiferentiškomis A. Pitrėnienės bei sąlyginai kairuoliškomis A. Monkevičiaus politinėmis tapatybėmis. Į aptariamą faktorių, beje, silpnesniu faktoriniu svoriu, visgi patenka ir D. Trinkūno laikotarpis.

---

⁷⁷ G. Steponavičiaus valdysenos laikmečio vertinimus, tyrėjų nuomone, nutempė žemyn kelios aplinkybės. 1. Ministras įėjo į istoriją kaip antikonstitucinės aukštojo mokslo reformos įgyvendintojas. 2. Eksministrui reputacinių nuostolių galėjo atnešti dalyvavimas rezonansinėje E. Masiulio byloje spec. liudytojo statusu. 3. Kadencijos pradžioje ministras skambiai pažadėjo įveikti biurokratiją ir popierizmą, kuris kamuoją mokyklas ir mokytojus, bet nieko tuo klausimu realiai nepadarė. 4. Valdysenos laikmetis sutapo su biudžeto taupymo vajumi, kuris kilo dėl pasaulinės finansų krizės, kuri skaidžiai smogė šalies ūkiui ir viešiesiems finansams. Kita vertus, būta akivaizdžiai pozityvių momentų. G. Steponavičius intensyviai vizitavo mokyklas, daug tiesiogiai bendravo su abiturientais, aiškindamas jiems naują brandos egzaminų tvarką. Itin palankaus vertinimo nusipelnė ministro įsakymas Rekomendacijos dėl bendrojo ugdymo mokyklos įvertinimo. Šio įsakymo pažangią reikšmę sunku pervertinti. Mokykloms atsirado prievolė save, savo veiklą periodiškai vertinti, tačiau vertinimo aspektų pasirinkimas, taip pat metodologija bei konkreti metodika buvo paliktos mokyklų nuožiūrai. Vėliau A. Pitrėnienės vadovavimo metu, tyrėjų nuomone, atnaujinta mokyklų įsivertinimo metodika, panašu, buvo pernelyg sunorminta, įrėminta. Pagrindinis priekaištas tas, kad mokykloms buvo įbrukta labai konkreti, direktyvi, bemaž algoritmizuota įsivertinimo metodika, kuri nėra nei tobula, nei išbaigta (<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/4ee6e9e0fc9911e5bf4ee4a6d3cdb874>). Kita vertus A. Pitrėnienės vadovavimo ministerijai metu buvo padarytas neabejotinai reikšmingas darbas – parengta ir patvirtinta „geros mokyklos koncepcija“. Pavyko suburti pajėgų autorių-ekspertų kolektyvą irtoji koncepcija nepraranda savo vertės bei orientuojančio vaidmens dar ir šiandien.

Svarbi detalė D. Trinkūno laikmečio faktorinio svorio ženklas yra neigiamas ir ši detalė rodo jo sąlyginį panašumą (bent jau istorinės sekos prasme) su D. Kuolio laikmečiu.

Iškalbingas ir trečias faktorius. Į jį patenka „labai pozityviai“ ir „nuosaikiai pozityviai“ vertinami politinės kairės dominavimo valstybės valdyme laikotarpiai, kurie tarpusavyje koreliuoja teigiamai. Tai – R. Žakaitienės ir A. Monkevičiaus bei A. Monkevičiaus ir R. Motuzos laikotarpiai. Į šį faktorių su sąlyginai aukštu, bet neigiamu faktoriniu svoriu ($L=-0,59$) dėsningai patenka K. Platelio laikotarpis. Tas rodo, kad šis dešinės politikos K. Platelio laikotarpis: a) koreliuoja su minėtais sėkmingais laikotarpiais stiprokai, bet neigiamai; b) ekspertų buvo suvokiamas ir vertinamas visai kitaip, nei minėtu du. Tai nenuostabu, kadangi čia galima išvelgti ir „politinės kairės“–„politinės dešinės“ priešpriešos dimensiją bei istorinio laiko atstumo dimensiją. Šiaip jau pažymėtina, kad K. Platelio laikotarpis indiferentiškas⁷⁸, labai vidutiniškai vertinamas, nesurinko nei vieno – teigiamo ar neigiamo – nukrypstančio įverčio.

Tyrėjai ne kartą akcentavo šio tyrimo ir ekspertinių vertinimų depolitizavimo svarbą, ypač ta prasme, kad tyrimas ir tyrėjai neturi teisės angažuotis kurios nors konkrečios partinės ideologijos ir partinės politikos (politics) atžvilgiu. Visas tyrimo dėmesys koncentruojasi į pačios sektorinės politikos (policy) turinį ir valdysenos (governance), paremtos atitinkama politika, veiksmingumą. Kita vertus, visiškai atsiriboti nuo politinių ideologijų ir politinių tapatybių visgi nederėtų. Ir esmė čia ne politinės preferencijos, simpatijos-antipatijos, tenkančios konkrečiai politinei jėgai, kas beje demokratijos sąlygomis yra norma. Šiuo atveju žymiai svarbiau yra supratimas, jog, skirtingas politines ideologijas atstovaujančios politinės jėgos ir jų viešieji lyderiai neretai ganėtinai skirtingai mato švietimo problemas, ypač būdus bei priemones, kaip tas problemas bei iššūkius spręsti. Tai kas pasakyta, yra kiekvienos politinės-demokratinės sistemos objektyvus bruožas, nors pats politinės pasaulėžiūros, jos konkrečių srovių turinys priklauso subjektyvumo sferai.

Taigi, faktorinė analizė, jos duomenų interpretacija rodo, jog švietimo valdysenos laikmečiai 1990–2020 m. ekspertų buvo suvokiami ir vertinami diferencijuotai, adekvačiai.

Klasterinė analizė

Kaip matyti 3.2.6.2–3.2.6.4 lentelėse bei 3.2.5.1–3.2.5.2 pav., kai kurių švietimo valdysenos laikmečių, ypač esančių reitinge ir/arba chronologinėje eilutėje greta vienas kito, įverčių profiliai persidengia. Turima galvoje persidengiantys grupinių vidurkių pasikliautinių intervalų ilgiai ($X \pm 0,12$, kai $\alpha=0,01$). Toliau, daugiamačiai metodai – faktorinė ir klasterinė analizė – remiasi skirtingu matematinio aparatu⁷⁹,

⁷⁸ Neformalizuotose kokybinėse diskusijose, ministerijos senbuviai K. Platelio valdysenos laikmetį ir asmeninę lyderystę vertino prieštarinčiai. Viena iš siužetinių linijų: „K. Platelis turėjo politinį autoritetą, buvo vienas iš Konservatorių partijos steigėjų, o su V. Landsbergiu, kuris tuo metu politikos zenite, ministrą siejo asmeninė draugystė. Turint mums tokią priedangą, buvo gana parasta bendrauti su Finansų ministerija ir pan. Vėliau tokio autoritetingo, labai arti pačios aukščiausios valdžios esančio ministro jau niekada nebeturėjome“. Toliau kitas, ganėtinai kritiškas naratyvas: „...Ministras užsidarydavo kabinete ir rašydavo eilėraščius. Priėmimą prie ministro budriai saugojo sekretorės... Daugiu veiksmo ir tikros lyderystės demonstravo ne ministras, bet iš JAV atvykusi viceministrė šviesios atminties V. Vėbraitė... Prisimenu, kaip jos kabinete raudojo mokytoja – vieniša motina ir periferijos – pusę metų negaunanti atlygimo... Vėbraitė pradėjo kelti geltonųjų autobusų idėją, pradėjo reguliariai rengti visų 60-ties savivaldybių švietimo skyrių vedėjų darbinis susitikimus, seminarus ir konferencijas kartu su ministerija“.

⁷⁹ Faktorinė analizė remiasi koreliacinių matricių algebra ir vektorių modeliavimu, o klasterinė analizė remiasi distancijos tarp klasifikuojamų objektų modeliavimu. Faktorinėje analizėje į vieną faktorių gali patekti kintamieji, kurių matmenys labai skirtingi, tačiau užtenka, kad sutaptų požymių įverčių svyravimo profiliai; tuo tarpu klasterinėje analizėje grupuojama, klasifikuojama visų pirma pagal objektų matmenų panašumą.

todėl abiejų metodų derinimas (trianguliacija) papildo vienas kitą, stiprina euristinį tyrimo pradą.

Buvo apsispręsta, remiantis vienuolikos poskalių įverčiais, atlikti visų 10-ies švietimo valdysenos laikmečių klasterizaciją, taikant hierarchinę klasterinę analizę. Kaip distancijos tarp klasifikuojamų objektų matas buvo pasirinktas Euklido atstumas, o iš klasterizacijos būdų pasirinktas Ward metodas. Rezultatai atspindėti 3.2.7.1 pav., kuriame pateikta klasterizacijos dendrograma ir 3.2.7.2 lentelėje, kurioje pateikti sugeneruoti klasteriai ir klasifikuojamų pirminių objektų priklausomybė vienam ar kitam klasteriui.

3.2.7.2 lentelė

Švietimo valdysenos 1999-2020 m. ekspertinių įverčių pagal 11-ka poskalių klasterinės analizės rezultatai

Švietimo valdysenos laikotarpis	Kadencija	5 klasterių modelis	3 klasterių modelis	2 klasterių modelis
Kuolys	1990-1992	1	1	1
Trinkūnas	1992-1993	2	2	2
Domarkas	1994-1996	3	1	1
Zinkevičius	1996-1998	2	2	2
Platelis	1998-2000	2	2	2
Monkevičius_Motuza	2000-2006	4	1	1
Žakaitienė_Monkevičius	2006-2008	3	1	1
Steponavičius	2008-2012	2	2	2
Pavalkis_Pitrėnienė	2012-2016	5	3	2
Petrauskienė_Monkevičius	2016-2020	5	3	2

Klasterius interpretuoti tikslinga atsižvelgiant į anksčiau jau pateiktus švietimo valdysenos vertinimų reitingo duomenis (žr. 3.2.6.2–3.2.6.4 lenteles). Klasifikavimo logikos ir rezultatų interpretacijos požiūriu verti dėmesio, prasmingi pasirodė šie klasterizacijos modeliai: 2-jų, 3-jų ir 5-kių klasterių modeliai.

Dviejų klasterių modelis ganėtinai restriktyvus, jis visą trisdešimties metų švietimo valdysenos laikotarpį, atidėtą 10-yje matavimo taškų, sudėlioja tik į dvi stambias struktūrines grupes. Pirmoji grupė/klasteris tai - sąlyginai veiksmingi valdysenos etapai: 1) D. Kuolio; 2) V. Domarko; 3) A. Monkevičiaus – R. Motuzos; ir 4) R. Žakaitienės bei A. Monkevičiaus. Visi likę šeši švietimo valdysenos etapai patenka į sąlyginai mažiau veiksmingų etapų/laikotarpių grupę (klasterį).

Toliau, trijų klasterių modelyje minėtoji „veiksmingos valdysenos“ grupė išsaugo savo stabilumą ir į naują, patikslintą klasifikaciją pereina su nei kiek nepakitusia vidine struktūra. Visgi nuo antrojo – visumoje „nesėkmingo“ - klasterio atskykla du giliai „kriziniai“ švietimo valdysenos etapai – Pavalkio-Pitrėnienės ir Petrauskienės-Monkevičiaus (žr. 3.2.7.2 lentelę). Būtent šie etapai patikslintos klasifikacijos modelyje kaip tik ir sudaro naują trečiąjį klasterį, kuris pelnytai pavadintinas „kriziniu“. Aptariamoje lentelėje toliau tenka stebėti simptomišką vaizdą: visi antrame klasteryje likę 4 valdysenos laikotarpiai stabiliai išsaugo grupinę/klasifikacinę priklausomybę. Akivaizdu, kad tai – švietimo valdysenos laikmečiai, pasak ekspertinių vertinimų, pasižymintys tik vidutiniu veiksmingumu. Minėtuose švietimo valdysenos laikotarpiuose nebūta nei ypatingų proveržių, nei ryškių nuopuolių. Vaizdžiai tariant, švietimo valdysena atitinkamais laikmečiais judėjo „kreiseriniu greičiu“, o tų laikmečių ekspertiniai įverčiai bangavo ramia sinusoide (žr. 3.2.7.1 pav.).

Geriausiai struktūruotas ir diagnostiskai iškalbingiausias yra būtent 5 klasterių modelis. Švietimo valdysenos laikmečių reitingo lyderiai – D. Kuolio ir A.

Monkevičiaus-R. Motuzos laikmečiai, kas itin ryškiai matyti dendrogramoje, iškrenta iš bendro modelio, sudarydami visiškai atskirus klasterius, atitinkamai 1-mą ir 4-tą. Šiuose klasteriuose yra tik po vieną (!) komponentą. Kaip jau matėme, abu reitingo viršaus laikotarpiai savo turiniu ir charakteriu yra ganėtinai skirtingi, todėl giliau struktūruotame modelyje jie iš principo negali patekti į tą patį klasterį, nors bendrajame reitinge yra visiškai greta vienas kito (žr. 3.2.6.2-3.2.6.4 pav.). Abi minimos švietimo epochos buvo labai jau skirtingos savo turiniu, be to ir laike nesutampančios, nutolę viena nuo kitos istoriškai. Ne gana to, čia pasireiškia ir politinių asmenybių bei skirtingų lyderystės tipažų – D. Kuolys *versus* A. Monkevičius – kontrastas. Čia privalu paminėti taip pat ir tradicinę politinės „kairės-dešinės“ skirtį.

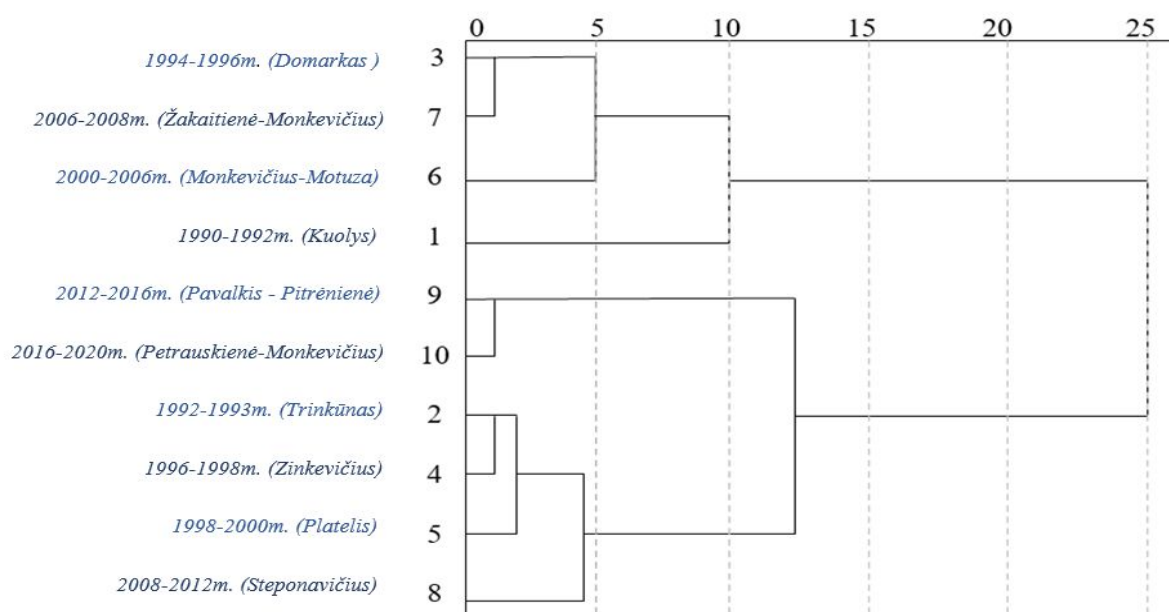
Toliau iš klasifikuojamų objektų rinkinio atskyla savo tapatybe visiškai aiškus penktas klasteris, kuriame susitelkia du minėti giliai „kriziniai“ švietimo valdysenos laikotarpiai, sekę vienas paskui kitą net dvi elektoralines kadencijas iš eilės (2012-2020 m.). Ne mažiau įtaigiai atrodo ir modelio 3-iaame klasteryje apsijungę V. Domarko ir R. Žakaitienės-A. Monkevičiaus valdysenos laikotarpiai. Jie ir bendrame reitinge pozicionuojasi greta, be to, panašūs savo turiniu bei kairiąją ideologinę-politinę tapatybę.

Galiausiai 5 klasterių modelyje lieka keturi švietimo valdysenos laikotarpiai – D. Trinkūno, Z. Zinkevičiaus, K. Platelio ir G. Steponavičiaus. Tai – švietimo valdysenos laikotarpiai, sudarytame reitinge užimantys aiškiai vidutines arba šiek tiek žemiau nei vidutines pozicijas. Ir idėjiškai, ir chronologiškai žiūrint, aptariamame klasteryje greta minėtos vyresniųjų ministrų ir jų valdysenos laikmečių homogeniškos trijulės lyg ne ir visai pritampa G. Steponavičiaus valdysenos laikmetis. Visgi pirminiuose duomenyse, kurių pagrindu remiasi klasterizacija, objektyviai pasireiškia reitingo dėsningumai, todėl tatau neišvengiamai atsispindi ir sudarytame modelyje. Savo turiniu, tapatybe ir personaline lyderyste ir chronologine lokacija gana skirtingi švietimo valdysenos laikmečiai atsiduria tame pačiame klasteryje todėl, kad minėti laikmečiai labai jau panašias pozicijas užima bendrame reitinge.

Visgi, kaip matyti, sudarytas švietimo valdysenos laikmečių 1990–2020 m. klasterinis modelis, ypač 5 klasterių variantas, atspindi ne vien laikmečių veiksmingumo reitingą, bet ir kitus niuansus. Tai ypač matyti ne tik iš klasifikuojamų objektų galutinės klasterinės priklausomybės, bet ir iš to, kaip anksti (arba vėlai) objektai apsijungė į vieną klasterį. Kuo anksčiau du objektai – švietimo valdysenos laikmečiai – apsijungia į vieną klasterį, tuo jie yra panašesni savo įverčiais, vadinasi, tarpusavyje labai panašūs ir savo tapatybe bei esme. Šis momentas visų geriausiai matosi klasterinėje dendrogramoje ir tikslus matmuo čia yra standartizuota klasterinių distancijų skalė, kuri gali svyruoti nuo 0 iki 25. Iš jos matyti, kad klasterizacijos procedūra ties balu nulis visada startuoja su tiek objektų, kiek jų pradžioje apskritai yra įdėta į klasifikavimo modelį, o klasifikavimas baigiasi ties 25 padala, kuomet visi pirminiai objektai vėl apsijungia viename dideliame klasteryje. Žinoma, tie du kraštutiniai būviai neturi teorinės prasmės, bet visi tarpiniai rezultatai klasifikavimo požiūriu gali būti prasmingi.

Taigi, klasterinė analizė rodo, kad per 30 m. trukmės visuminį švietimo valdysenos laikmetį, kuris buvo formaliai suskirstytas į 10 laiko atkarpų, kontrasto principu galima išskirti du kraštutiniai palankiai vertinamus laikotarpius (D. Kuolio ir A. Monkevičiaus) ir du giliai „krizinius“ laikotarpius (D. Pavalkio, A. Pitrienės ir J. Petrauskienės). Pastarasis tiek klasifikavimo modelyje, tiek pagal istorinę chronologinę seką sudaro vientisą labai nesėkmingą laikmetį, užimančią net dvi valstybinės valdžios elektoralines kadencijas. Toliau egzistuoja du švietimo

laikmečiai, kurie, pasak apibendrintos ekspertų nuomonės, buvo sąlyginai, nuosaikiai veiksmingi (V. Domarko ir R. Žakaitienės-A. Monkevičiaus). Paminėti švietimo valdysenos laikmečiai gana ženkliai atsilieka nuo visų palankiausiai įvertintų, tačiau jų grupiniai įverčiai vis viena nukrypsta būtent į palankių vertinimų sritį (žr. 3.2.5.1 pav.). Galiausiai, išsiskiria keturi laikmečiai, kurie, remiantis apibendrintais ekspertiniais vertinimais, gali būti apibūdinami kaip sąlyginai mažiau veiksmingi, kadangi jų įverčiai paprastai nukrenta žemiau normavimo vidurkio, tačiau į pačias vertinimo žemumas, kurios buvo aptiktos viso tyrimo metu, visgi nenukrenta. Tai – D. Trinkūno, Z. Zinkevičiaus, K. Platelio ir G. Steponavičiaus laikotarpiai. Jie nėra akivaizdžiai „kriziniai“, tačiau jų grupiniai įverčiai, išskyrus K. Platelio laikmetį, nukrinta žemiau apatinės normavimo vidurkio pasikliautinio intervalo ribos.

3.2.7.1 pav. Švietimo valdysenos 1999-2020 m. ekspertinių įverčių klasterizacijos dendrograma pagal 11-ka poskalių

Kaip minėta, kuo anksčiau du objektai (šiuo atveju švietimo valdysenos laikotarpiai) apsijungia į klasterį, tuo jie panašesni; priešingai, kuo jie vėliau apsijungia, tuo objektai nepanašesni. Dendrogramoje matome, kad ties labai žema pirma skalės padala apsijungė šios skirtingų švietimo valdysenos laikmečių poros: 1) „Domarkas-Žakaitienė“; 2) „Pavalkis-Pitrėnienė – Petrauskienė-Monkevičius“; ir 3) „Trinkūnas-Zinkevičius“. Tai reiškia, kad atitinkami švietimo valdysenos laikotarpiai ekspertų buvo vertinami labai panašiai, bemaž identiška. Kita vertus, žinome, kad D. Kuolio ir A. Monkevičiaus R. Motuzos laikotarpiai bendrame reitinge, pačioje jo viršūnėje, yra visai greta, tačiau į bendrą „veiksmingos valdysenos“ klasterį dviejų klasterių modelyje jie apsijungia gana vėlai, tik ties 10-ta standartinės klasterinių distancijų skalės padala. Nors švietimo valdysena abiejų minėtų laikmečių metu vertinama labai palankiai, bet patys ekspertų suteikti vertinimai, kaip jau minėta, pasižymi gana skirtingu profiliu ir „charakteriu“. Todėl ir laikotarpių apsijungimas klasterizacijos procese įvyksta sąlyginai vėlai.

Vertas dėmesio ir kitas labai charakteringas rezultatas, nuskaitytas iš dendrogramos: antai D. Kuolio ir G. Steponavičiaus laikmečiai per visą klasterizacijos eigą taip ir neapsijungia į kokią nors tarpinį klasterį iki pat standartinės

skalės paskutinės 25-tos padalos. Tai reiškia, kad ekspertai tuos du laikmečius ir atitinkamai švietimo lyderius suvokė bei vertino, kaip ganėtinai skirtingus. Šiaip verta dėmesio kai kurių aplinkybių sutaptis: abu ministrai buvo jauni, veržlūs, atstovavo kiekvienas savo laiku tikrai ne vakarykštę dieną, bet modernumą ir ateitį, daug žadantį švietimo pokyčių ir kaitos potencialą. Nepaisant tų kelių esminių panašumų, visgi ekspertų abu laikotarpiai buvo įvertinti labai skirtingai. Ir tai dėsninga, objektyvu. Antai D. Kuolio, kuris profesiskai išėjęs iš lituanistikos akademinės-kultūrinės terpės, valdysenos laikotarpis buvo istoriškai-politiškai susijęs su tautiškumo renesansu, netgi galima sakyti sveiku, šiuolaikišku, demokratišku „nacionalizmu“. Tautiškumo ir lituanistinio pradų stiprinimas VISUOSE švietimo ruožuose, pradedant ugdymo turinio desovietizavimu, vadovėliais, baigiant mokyklų kultūros kaita, naujų tautinės mokyklos tradicijų diegimu, taip pat demokratijos ir humanizmo įtvirtinimu, anuomet buvo objektyvus egzistencinio lygmens ne tik švietimo sektoriaus, bet ir visos valstybės uždavinys. Istorijos ir demokratinės valdysenos stebuklas, galima taip sakyti, tas, kad tatai iš principo neblogai pavyko padaryti per istoriškai itin trumpą atkarpą.

Tuo tarpu ministru būnant G. Steponavičiui, Lietuva jau buvo įtvirtinusi savo valstybingumą, reformavusi švietimą pagal nacionalinės valstybės bazinius poreikius. Maža to, mūsų šalis anuomet jau kuris laikas buvo ES ir NATO narė. Akivaizdu, kad kokios nors ryškiai etnocentriškos aspiracijos ir improvizacijos viešajame valdyme, juolab švietime vargu ar bebūtų buvę įmanomos, ypač turint galvoje įsivyraujantį vakarietišką „politikorektiškumą“, ES vertybes ir ES fondų skatinamas bei remiamas veiklas⁸⁰. Be to, reikia įvertinti ir Lietuvos liberalų sąjūdžio (partijos), kuri delegavo ministrą G. Steponavičių į LR Vyriausybę, ideologinę tapatybę. Pastaroji daugiau asocijuojasi su simpatijomis globalizacijai bei jos teikiamoms galimybėms, bet anaipol ne etnocentrizmo nostalgijai.

Klasterinė analizė patikslino, subtiliau detalizavo švietimo valdysenos laikmečių ekspertinio vertinimo statistinius dėsningumus, kurie jau buvo atspindėti bendrajame reitinge (žr. 3.2.5.2 pav.) Visumoje klasterinės analizės rezultatais, ypač 5 klasterių modeliu, galima tvirtai pasitikėti, kadangi jis atspindi ne tik formalų reitingą, bet ir daugelį kitų niuansų bei specifinių dimensijų, kaip antai laikmečio vertybinės-ideologinės preferencijos, ministrų politinės tapatybės, praeityje vykdytų švietimo pokyčių bei vizijų turinys.

Daugiamačių skalių (MDS) žemėlapis metodas

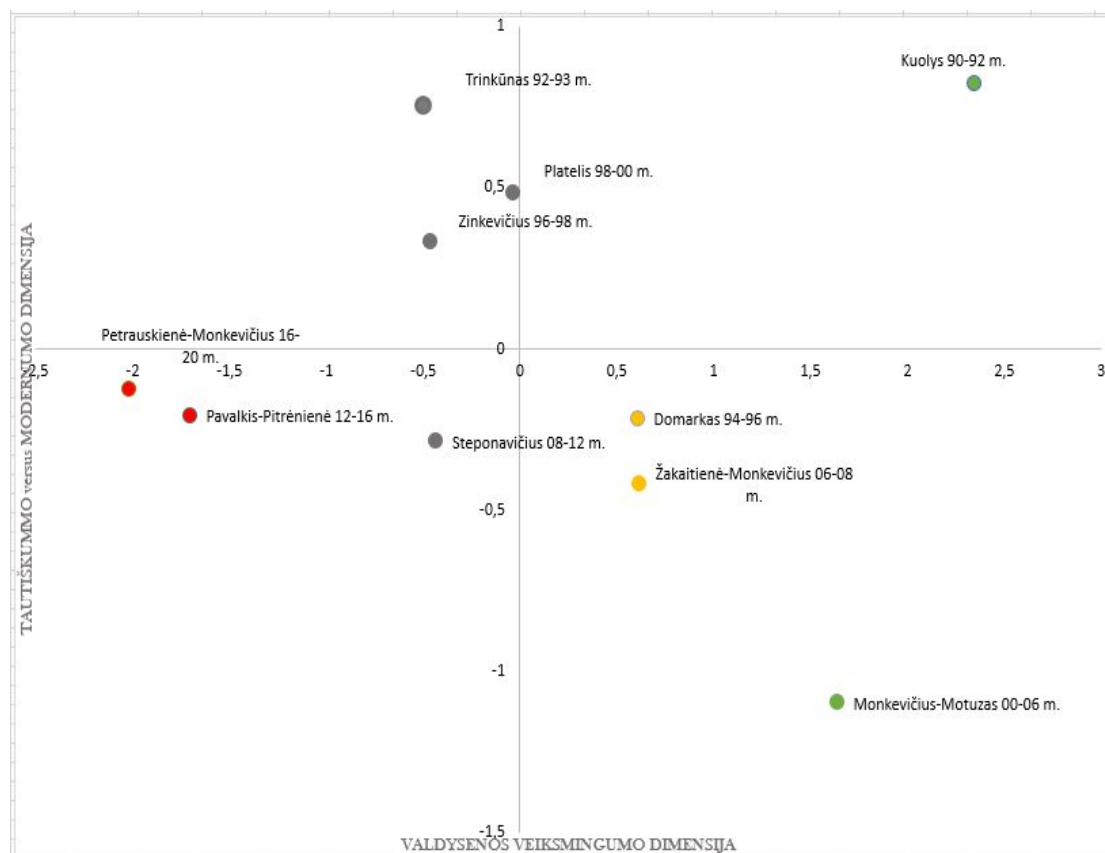
---

⁸⁰ Dabartinėje Vakarų vertybinėje doktrinoje tautiškumas nėra suvokiamas, kaip vertybė, greičiau jau kaip rizika pereiti į negerą nacionalizmo būvį. Būtent nacionalistinė ideologija sukėlė 20 a. pabaigoje Europos centre Jugoslavijos byrėjimo karą. Dėl dabartinio karto Ukrainoje Vakarų viešoji opinija nuo rezervuoto požiūrio į tautiškumą, tikėtina, evoliucionuos iki atviro pasibjaurėjimo nacionalizmu, įskaitant netgi nuosaikesnes jo atmainas. ES remia ir tai labai atsargiai nebent tik kultūrinį paveldą. Visgi Lietuvoje neseniai dar Vyriausybės lygmeniu švietimo, mokslo ir kultūros sektoriui buvo formuluojamas strateginis uždavinys „Lietuvybės išsaugojimas globaliame pasaulyje“. Šiuo metu lozungo formuluotė yra tiesiog „globali Lietuva“. Strategiskai, iš nacionalinių interesų taško žiūrint, toks lozungo modifikavimas vargu bau ar yra teisingas, vargu bau ar priimtinas nemenkai daliai Lietuvos piliečių, mokslininkų, pedagogų ir kultūros žmonių. Toji modifikacija tiesiog labiau atitinka tarptautinę pasaulėžiūrinę Vakarų madą, o ne nacionalinius interesus ir daugelio Lietuvos žmonių lūkesčius. Keliamas klausimas ir pasaulėžiūrinė kolizija verta plačios diskusijos Lietuvos akademinėje, švietimo ir kultūros bendruomenėje.

Grįžtant prie švietimo valdysenos laikmečio, kuomet ministru buvo G. Steponavičius, privalu prisiminti, kad lituanistiniai ir nacionaliniai interesai švietime visgi buvo nuosekliai ginami. Tuo metu tautinės mažumos, visų pirma lenkai, itin aršiai protestavo dėl valstybinės kalbos vaidmens ir dėl VBE lietuvių k. egzamino tvarkos tautinių mažumų mokyklose. Klausimas netgi persikėlė į tarpvalstybinių Lietuvos ir Lenkijos santykių plotmę. Visgi anuometinė prezidentė D. Grybauskaitė, ministras G. Steponavičius ir viceministras V. Bacys nuosekliai bandė ginti vadinamąjį „veidrodžio“ principą, kuomet siekiama švietimo sąlygų ekvivalentiškumo lenkų mažumai Vilniuje ir lietuvių mažumai Punske etc.

Greta faktorinės analizės ir klasterinės analizės buvo apsispręsta pasitelkti ir MDS- Multidimensional Scaling metoda. Kiekvienas daugiamatis metodas remiasi skirtingu matematinio-statistiniu aparatu, todėl leidžia į tiriamą objektą/sistemą pažvelgti vis kitu rakursu, aptikti ir sugeneruoti iš pirminių duomenų naujus niuansuotus statistinius dėsningumus.

Pirminėje objektų įverčių matricoje (10 laikmečių $\times$ 11 poskalių) (žr. 3.2.6.2 lentelę) distancijos matu buvo pasirinktas Euklido atstumas. MDS modelio statistinio grynumo (*Good of Fitness*) rodikliai⁸¹ geri: – Stress=0,04132, o RSQ =0,99380. MDS modelio grafinis sprendimas/“žemėlapis“ atspindėtas 3.2.7.2 pav. Gautas rezultatas (žemėlapis) diagnostškai iškalbingas, ypač jei atsižvelgiame į reitingo, taip pat faktorinės ir klasterinės analizės apibendrintus rezultatus (žr. 3.2.5.2 pav., taip pat 3.2.7.2 lentelę ir 3.2.7.1 pav.). MDS žemėlapis turi prasmę, tik tuo atveju, jei tyrėjai gali paaiškinti abiejų dimensijų teorinę prasmę.

3.2.7.2 pav. Švietimo valdysenos 1990-2020 m. veiksmingumo apibendrintas vertinimas: MDS modelio grafinis “žemėlapis“

Yra akivaizdu, kad 1-oji dimensija - abscisių ašis – iš kairės į dešinę žymi nuosekliai didėjantį „valdysenos veiksmingumą“ ir bemaž identišškai atitinka anksčiau nustatytą valdysenos laikmečių reitingo statistinį dėsningumą. Tik šiame žemėlapyje reitingas sudėliotas horizontaliai. Mažumėlę sudėtingiau interpretuoti 2-ąją dimensiją – ordinačių ašį. Prisimename, jog „Kuolio“ ir „Monkevičiaus-Motuzos“ laikotarpiai apibendrintame reitinge yra greta vienas kito, pačioje jo viršūnėje, tačiau MDS žemėlapyje, vertikaloje „Y“ ašyje, tarp jų yra pats didžiausias atstumas. Akivaizdu,

⁸¹ Dzemyda, G., Kurasova, O., Žilinskas, J. (2008). Daugiamačių duomenų vizualizavimo metodai. Vilnius: MII., psl. 67.; Borg, I. & Groenen, P. (1997). Modern Multidimensional Scaling. Theory and Applications. New York: Springer.

kad ordinačių ašis arba 2-oji dimensija neturi nieko bendro su jau daug kartų minėtu švietimo valdysenos laikmečių reitingu. Modelio sugeneruota latentinė dimensija Nr. 2 atspindi jau kai ką kitą, tik lieka atsakyti klausimą, ką ji galimai atspindi? Manytina, ordinačių ašiai sąlyginai galima būtų suteikti pavadinimą „Tautiškumo versus modernumo dimensija“.

Žemėlapiu viršuje, virš ordinačių nulio, telkiasi istoriškai ankstyvieji švietimo valdysenos laikotarpiai, kurie objektyviai pasižymėjo labai ryškia nacionaline tautinio atgimimo ideologija. Pastaroji ankstyvuoju posovietiniu Nepriklausomybės laikotarpiu buvo gerokai reikšmingesnė ir stipriau išreikšta nei kairės-dešinės skirtis, tradiciškai taip įprasta politikoje. Atitinkamame žemėlapiu ruože atsiranda ir tautiškieji dešinieji veikėjai – Kuolys-Zinkevičius-Platelis, jų valdysenos laikmečiai, ir LDDP, vadinasi, sąlyginės kairės atstovas – D. Trinkūnas (ir jo valdysenos laikmetis).

D. Kuolio laikotarpis dėl „dainuojančios revoliucijos“ bendro konteksto, dėl anuometinio kraštutinai ryžtingo švietimo sistemos kurso desovietizacijos link, taip pat ir dėl asmeninės ministro lyderystės⁸², šiandien visų ekspertų yra vertinamas kraštutinai palankiai. Deja, netrukus dainuojančios revoliucijos svaigulys ir veržlių atgimimo pokyčių džiaugsmas praėjo. Posovietinė valstybė tik vadavosi iš negero paveldo, nelengvai kūrė savo ekonomiką, finansus, viešojo valdymo sistemą. Sparčiai ir giliai vykdyti švietimo modernizaciją anuomet, istoriškai žiūrint, nebuvo pakankamai objektyvių prielaidų. Turima galvoje, kad ir mokyklų kompiuterizacija, materialinis aprūpinimas, infrastruktūra, renovacija, orūs atlyginimai, švietimo pagalba, tinklo pertvarka, mokinių pavėžėjimas, europinio modelio link konverguojantis švietimo teisyas, socialinis teisingumas ir lygios galimybės švietime etc. Bendrojo ugdymo sistemos ir jos valdysenos anuometinė būklė gali būti apibūdinta vienairklės valties analogija. Pačioje Nepriklausomybės atgavimo pradžioje stipriai ir ryžtingai atsispirta nuo kranto, nuo negero sovietinio paveldo, tačiau vėliau spartus plaukimas neįmanomas, todėl švietimo pokyčių ir modernizacijos tempai dėsningai prislopsta.

Todėl nenuostabu, jog D. Trinkūno, Z. Zinkevičiaus, K. Platelio valdysenos laikmečius šiulaikiniai ekspertai, žvelgiantys į naujausią šalies švietimo istoriją retrospektyviai, geriausiu atveju įvertino tik vidutiniškai. Kaip jau minėta, čia net netenka kalbėti apie kokias nors anų laikmečių valdysenos menamas klaidas ar tariamus blogus darbus. Tiesiog, ryškiam proveržiui, kokybiniam mokyklos šuoliui ir modernizaciją nebuvo objektyvių istorinių-visuomeninių prielaidų. Taigi, aptariamam švietimo valdysenos žemėlapiu „plotas“, esantis aukščiau ordinačių nulio ir jame telpantis ilgesnis laikmetis, pasižymi savitų bruožų rinkiniu. Tai – chronologiškai ankstyvas, posovietinis, tautiškas, tradicinis, konservatyvus, prarandantis raidos

---

⁸² D. Kuolio ministeriavimo startas 1990 m. K. Prunskienės vadovaujamoje Sąjūdžio Vyriausybėje nebuvo paprastas. Prie ministerijos vairo stėjo 28 m. (!) amžiaus ministras, kas pagal tų laikų vadovavimo ir karjeros suvokimą buvo visiška anomalija ir nonsensas. Anuomet egzistavo taikli sąvoka-metafora „raudonieji direktoriai“, kurie žymėjo sovietinių gamyklų, tarybinių ūkių vadovų, atvirai ar iš dalies oponuojančių atgimimui, korpusą. Prie šios metaforos anuomet pelnytai buvo galima prijungti ir dalies mokyklų, muziejų, teatrų etc. direktorius, kurių vyriausias vadovas anuomet buvo tik 28 m. amžiaus Švietimo ir kultūros ministras... Visgi sutelkęs bendraminčių komandą, turėdamas aiškią vertybinę ir politinę pasaulėžiūrą, disponuodamas asmenybinu kultūrinu kapitalu, žinodamas, ko siekia, puoselėdamas anuomet dar neįprastą neautoritarinę dialogo kultūrą su bendruomenėmis, D. Kuolys netrukus tapo pripažintu, autoritetingu viešu lyderiu. Nenuostabu, kad tokias pat geras savybes D. Kuolys demonstravo ir būdamas Prezidento V. Adamkaus patarėju. Pastaruoju metu nebūdamas formaliu viršuoju lyderiu D. Kuolys iki šiol. Net iš dešimtmečių perspektyvos anuometinis švietimo valdysenos laikotarpis daugeliui atrodo ne tik kad labai patraukliai, bet netgi ir neprilygstamai: „dainuojančios revoliucijos“ romantika, veržlūs, gilūs ir prasmingi pokyčiai... Žavėjimasi minėtu laikmečiu ir anuometinės mokyklos atgimimu kalbinami ekspertai išsakydavo ir neformalizuotų kokybinių pokalbių metu. Taigi, netgi ir dabarties ekspertai gausiai apdalinio aptariamą švietimo valdysenos laikotarpį pačiais palankiausiai įvertinimais.

tempą ir, žinoma, su sparčia modernizacija mažai ką turintis bendro. Pažymėtina, kad modernizacijos daigai galimai ėmė reikštis jau K. Platelio (ir atitinkamos švietimo valdysenos) laikmečiu. Buvo priimta daug savalaikių, į modernizaciją ir ateitį nukreiptų sprendimų (žr. skyrelį 3.1 „*Bendrojo ugdymo sektoriaus valdysenos „laiko juosta“: darbinis modelis*“). Deja, bendrojo ugdymo sistema negalėjo pasikeisti staiga, kadangi iš praeities vilkosi tokios „lėtinės“ problemos, kaip nesutvarkytas mokyklų tinklas, maži (o ir tie patys po 4-6 mėn. vėluojantys) mokytojų atlyginimai, nepakankama kompiuterizacijos sparta, mokyklų renovacijos ir infrastruktūros projektų stoka etc.

MDS žemėlapiu plotas, esantis ordinačių ašyje žemiau nulio, žymi modernųjį švietimo valdysenos laikotarpį, sistemos posūkį į modernizaciją. Pačioje ordinačių ašies apačioje ir gana ekstremaliai dešinėje dėsniai atsideria būtent A. Monkevičiaus ir R. Motuzos laikmetis. Šis laikotarpis, panašiai kaip ir D. Kuolio laikotarpis, žymi ryškų valdysenos veiksmingumo pozityvų proveržį.

Šis laikotarpis, galima sakyti, žymi tam tikrą visos valstybės ir jos švietimo sistemos raidos lūžį – vadinamąją cenzūrą. Minėtą laikotarpį ir jo starto sąlygas verta aptarti išsamiau. 1998 m., kai LR Prezidentu buvo išrinktas V. Adamkus, iškilus išeivis ir ilgametis aukštas JAV valdininkas, Lietuvoje susiformavo palankios prielaidos euroatlantinei integracijai, spartesniam valstybės kursui į modernizaciją ir proveržiui apskritai. Žinoma, laikmečio esmė ne vien ryški anuometinio šalies vadovo lyderystė, autoritetas, bet ir nemenka demokratinės valstybės kūrimo faktinė pažanga, kurią šalis padarė per istoriškai kraštutinai trumpą laiką. Netrukus buvo įveiktos Rusijos defolto krizės (1998 m.) pasekmės šalies ūkiui, susiformavo daugiau ar mažiau vykusi ir sąlyginai stabili valstybės sąranga, ir jos ūkio sistema (ekonomika ir finansai, viešasis sektorius) susiformavo veržlų, netgi ambicingą euroatlantinį kursą imanti užsienio politika, ėmė realiai veikti demokratijos institutai – rinkimų sistema, valdžių atskyrimo principas, laisva žiniasklaida ir kt.).

Parlamente po 2000 m. Seimo rinkimų valdančią koaliciją sudarė Socialdemokratai, Liberalai ir tada dar visiškai nauja politinė jėga – „Naujoji sąjunga“. Seimo pirmininku tapo pastarosios politinės jėgos vadas – buvęs generalinis prokuroras A. Paulauskas. Vyriausybėje, ministrų pozicijose, atsidūrė sąlyginai jauni, ambicingi politikai, tada ir vėliau palikę ryškų (ir visumoje neprastą) pėdsaką jaunos valstybės kūrimo procese. Tai – D. Grybauskaitė (užsienio reikalų ministrė); kiti ministrai – L. Linkevičius, A. Valionis, V. Blinkevičiūtė. Čia paminėtinas ir tuometinis visiškasis naujokas centrinėje valdžioje – A. Monkevičius⁸³, kuris buvo paskirtas Švietimo ir mokslo ministru. Po neilgai trukusių nekonstruktyvių

---

⁸³ A. Monkevičius - anuomet didžiai politikai nežinoma persona – į Seimo nario ir Švietimo ir mokslo ministro postą atėjo turėdamas unikalią gyvenimišką ir profesinę patirtį. Jam teko būti fizikos mokytoju, mokyklos direktoriumi, baigė sociologijos aspirantūrą ir tapo sociologijos mokslų kandidatu (daktaru), darbavosi Akmenės rajono švietimo skyriaus vedėju, buvo minėto rajono tarybos nariu, už ilgametį puikų vadovavimą mokyklai buvo išrinktas „populiariausiu akmeniečiu“, dirbo Šiaulių universiteto katedros vedėju, rektoriaus padėjėju, fakulteto dekanu... Būtent iš pastarojo posto ir nuėjo į didžiąją politiką ilgam. Iš tiesų retas ir dėkingas kompetencijų bei patirčių darinys - pretendentas giliai išmanė ir bendrąjį ugdymą, ir aukštąjį mokslą, ir vietos savivaldą. Kai 2000 m. A. Monkevičiaus kandidatūra į ministrus buvo pasiūlyta pirmą kartą, didžiosiose medijose nuskambėjo priekaištas, „kodėl į Vyriausybę kviečiami nežinomi žmonės iš provincijos“? Išskirtinė pretendento patirtis, neeiliniai pasiekimai, turimas akademinis laipsnis medijų anuomet buvo sąmoningai arba dėl neapsižiūrėjimo nutylėti. Visgi A. Monkevičius ministru buvo paskirtas ir pradėjo konstruktyvų reformų bei modernizacijos darbą. Kaip rodo ekspertų apklausa, atitinkamas laikotarpis (kartu su D. Kuolio laikotarpiu) vertinamas kaip visų geriausias per visą tirtą 30 metų švietimo valdysenos laikmetį. Vėliau kaip patyręs ir funkcionalus politikas, A. Monkevičius buvo ne vieną kartą kviečiamas perimti Švietimo ir mokslo ministerijos vairą, dažniausia tada, kai atsistatydindavo prieš tai darbavęs ministras. Pasak apibendrintos ekspertų apklausos visi A. Monkevičiaus vadovauti švietimo valdysenos laikmečiai, išskyrus J. Petrauskienės krizinio valdymo perėmimą kadencijos pabaigoje, buvo vertinami palankiai

intrigų valdančiojoje koalicijoje R. Paksas buvo iš Premjerų atstatydytas ir LR Vyriausybės vadovu patapo itin patyręs ir anuomet labai autoritetingas politikas – A. Brazauskas. Šitoks savitas istorinių aplinkybių, politinių jėgų ir ryškių politinių personalijų derinys sukūrė neblogą sinerginį efektą nuo ekonominės šoko terapijos bei sparčios politinės kaitos iššūkių jau atsigavusioje, sustiprėjusioje ir vakarietiškos modernizacijos ambicingai siekiančioje valstybėje.

Šis veržlus, pozityvus ir rezultatyvus valstybės kūrimo fonas visumoje natūraliai atsispindėjo ir švietimo sektoriuje. Tyrėjų sudarytoje bendrojo ugdymo sistemos laiko juostoje sužymėta visa įvairovė anuomet padarytų savalaikių, vadybiškai ir politiškai taiklių, į strateginę ateitį orientuotų švietimo valdysenos sprendimų (žr. 3.1.1 lentelę). Nemenką poveikį darė ir ministro A. Monkevičiaus, turėjusio įvairialypę patirtį bendrajame ugdyme, aukštajame moksle ir vietos savivaldoje, asmenybė. Čia paminėtini tokie palankūs demokratiško politiko bruožai kaip pagarba dialogo kultūrai, gebėjimas kantriai ir atidžiai išklausti interesų grupes, skubotų, nepasvertų sprendimų vengimas, visiškas irzlumo, arogancijos ar konfliktiškumo nebuvimas, taip pat nuoseklus bei apdairus ėjimas užsibrėžtų reikšmingų tikslų link. Ypač palankiai anuometinį ir vėlesnius A. Monkevičiaus vadovavimus linkę vertinti ekspertai, atstovaujantys mokyklų direktorių ir savivaldybių švietimo skyrių vedėjų korpusą. Neformalizuotų kokybinių pokalbių su ekspertais metu įstrigo frazė „ministras A. Monkevičius visada gebėjo laiduoti stabilų ir nuoseklų visos sistemos tobulėjimą“ „... vengė skubotų, nepasvertų sprendimų švietime...“ Tik nedidelė dalis ekspertų-akademikų ir ekspertų, atstovaujančių centrinę valdžią bei LR ŠMMSM, buvo linkę A. Monkevičiaus vaidmenį vertinti mažumėlę nuosaikiau.

Kai 2018-2019 m. sandūroje kilo įtampos dėl anuometinės LR ŠMM ir jos vadovės J. Petrauskienės neapdairių sprendimų, į ministrus anuometinis Premjeras S. Skvernelis pakvietė A. Monkevičių, argumentuodamas jo išskirtinę politinę patirtį ir vadybinius administracinius gebėjimus švietime. Ministras savo trumpo veikimo Vyriausybėje metu, ypač kadencijos pabaigoje, susilaukė kritikos, beje netgi iš Prezidentūros, dėl menamo neveiklumo, neryžtingumo. Šio tyrimo metu neformalizuotų kokybinių pokalbių (interviu) metu, A. Monkevičius situaciją pakomentavo šitaip: „*man perėmus vadovavimą Ministerijai, švietimo bendruomenė, mokyklos buvo labai išbalansuotos, sudirgusios. Tai - negeras būvis švietime. Mačiau poreikį ir būtinybę visą sistemą pirmiausiai nuraminti, stabilizuoti, sugražinti ją į normalaus darbo režimą. Kuomet Premjeras S. Skvernelis pasiūlė man staiga vėl atšaukti itin neigiamos reakcijos sulaukusį sprendimą dėl vasaros atostogų trumpinimo, aš nesutikau. Toks chaotiškas tvarkų kaitaliojimas būtų buvęs žalingas...*“. Taigi, anuometinis ministro siekis „stabdyti pasibaidžiusius arklius“ dalies švietimo ir viešojo valdymo diskurso dalyvių buvo suvoktas, (panašu, kad klaidingai), kaip neryžtingumas, vengimas spręsti.

Labai simptomiška buvo ministro A. Monkevičiaus laikysena rezonansinio įvykio⁸⁴ Žiežmarių gimnazijoje metu, kuomet šalyje buvo paviešintas įrašas, kaip lietuvių kalbos mokytoja nesusivaldydama neleistinai šaukia ant mokinių. Viešumoje, medijose pasireiškė lūkestis, iš dalies suprantamas, dėl labai griežtų sankcijų emocijų nesuvaldžiusiai pedagogai. Visgi ministras nemalonios istorijos akivaizdoje viešumoje užėmė akivaizdžiai nuosaikią, raminančią ir taikančią poziciją. Reikia manyti ne dėl to, kad pritartų riksmams klasėje, o būtent dėl gilaus supratimo, jog mokytojų korpusas Lietuvoje pervargęs, sensta, yra neteisingai atlyginamas, ne visada mentaliai pasirengęs prasmingai susitikti su „z-kartos“ atstovais, dėl ko galima įžvelgti ir mokytojų profesinio tobulinimo sisteminės

⁸⁴ <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/ant-vaiku-rekusios-ziez mariu-mokytojos-artima-kolege-jos-bukle-itin-bloga-56-1091120>

spragas. Panašu, sugebėta į atitinkamą mokytojos ir jos elgesio tipažą pažvelgti ne kaip į nusikaltėlę, bet kaip į auką, ne, kaip į nusikaltimą, bet kaip į pervargusio, profesiskai perdegusio mokytojo frustraciją. Šiose keliuose istorijose taikliai atsiskleidžia vieno geriausių mūsų šalies švietimo ministrų asmenybinė ir lyderystės tapatybė. Tai – pasirengimas dialogui, santūrumas, pasitikėjimas kitais ir savimi, nuoširdi humanistinė⁸⁵ laikysena, pasirengimas gerbti bet kurio švietimo veikėjo, netgi ir suklydusio, žmogiškąjį bei profesinį orumą.

Palyginimui galima pateikti diametraliai priešingą ministro elgesio ir laikysenos modelį. Šiame kontekste verta prisiminti nelemtą incidentą Telšių gimnazijoje, kuomet tikybos/etikos mokytoja dėstė gimnazistams absurdiškas tiesas apie tai, kad gėjai yra kanibalai... Ministrė J. Petrauskienė atvirai pareikalavo mokytojos atleidimo iš darbo⁸⁶. Turimomis žiniomis minėta mokytoja drastiškų profesinių sankcijų visgi išvengė. Matyt, dalis konservatyvią buitinę pasaulėžiūrą atstovaujančios aplinkos periferinėje savivaldybėje ir jos vietos švietimo padalinyje tiesiog nepanoro tas griežtas ministrės siūlomas sankcijas taikyti...

Aptariami pavyzdžiai šiame kontekste verti dėmesio ne patys savaime, bet kaip viešos lyderystės skirtingų tipažų iliustracija. Iš ekspertų vertinimų išplaukiantys labai kontrastingi, diametraliai priešingi ministrų A. Monkevičiaus ir J. Petrauskienės vaizdiniai nėra kažkoks atsitiktinis artefaktas, bet yra labai patikimas ir gana objektyvus empirinio tyrimo faktas.

MDS žemėlapyje keistokai ir iš pirmo žvilgsnio netgi šiek tiek ne vietoje atsiranda švietimo valdysenos laikmetis, kuomet Ministerijai vadovavo V. Domarkas. Pastarasis laikmetis, pagal chronologinę seką lyg ir privalėtų atsidurti ankstyvajame, tradiciniame, ikimodernizaciniame laikotarpyje. Visgi ordinačių ašis žemėlapyje atspindi ne gryną chronologiją, bet tendenciją į modernizavimo pokyčius švietime. Primintina, kad V. Domarko vadovavimo Ministerijai metu buvo priimta daug reikšmingų ir savalaikių sprendimų (žr. 3.1.1 lentelę). Pavyzdžiui, patvirtinti šie dokumentai: „Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos“, „Pedagogų rengimo nuostatai“, „Pedagogų atestacijos nuostatai“, buvo ratifikuota „JT Vaiko teisių apsaugos konvencija“, patvirtinti „Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinės programos metmenys“ etc. Be to 1996 m. įkuriamas Nacionalinis egzaminų centras, o Lietuvos mokyklos pirmą kartą sudalyvauja TIMSS tarptautiniame projekte... Minėti ir kiti sprendimai, kurie buvo padaryti 1994–1996 m. ir bent jau iš šių dienų pozicijų retrospektyviai vertinant, jų modernizacinis potencialas atrodo pakankamai įtaigiai. Šiame kontekste verta prisiminti ir kai kuriuos paties ministro politinės ir kūrybinės asmenybės bruožus. Į Švietimo ir mokslo ministro pareigas V. Domarkas atėjo turėdamas technologijų profesoriaus, universiteto rektoriaus ir netgi LR užsienio reikalų viceministro patirtis, mokėjo užsienio kalbą, buvo „matęs pasaulio“ – dar gūdžiame sovietmetyje 1977–1978 m. – turėjo ilgalaikę stažuotę keliuose elitiniuose JAV universitetuose, kas anuomet buvo išskirtinis pasiekimas. Vertinant iš šiandienos „modernizmo“ pozicijų, V. Domarko asmenybė ir lyderystės tipažas gal nebeatrodo itin įspūdingai, bet vertinant istoriškai,

---

⁸⁵ Vienas iš esminių humanistinės psichologijos ir pedagogikos postulatų, kuriuos diegė minėtos doktrinos klasikai, yra individo teisės klysti, vadina ir pasitaisyti, prisikelti, pripažinimas Aloni N. (2011). Humanistic Education. In: Veugelers W. (eds) Education and Humanism. Moral Development and Citizenship Education. SensePublishers. https://doi.org/10.1007/978-94-6091-577-2_3.

⁸⁶ <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/svietimas/skandalas-telsiu-zemaites-gimnazijos-mokytoja-issvadino-homoseksualus-zudikais-ir-kanibalais-233-789332>
<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/ministre-telsiu-mokytoja-negali-toliau-dirbti.d?id=74487092>

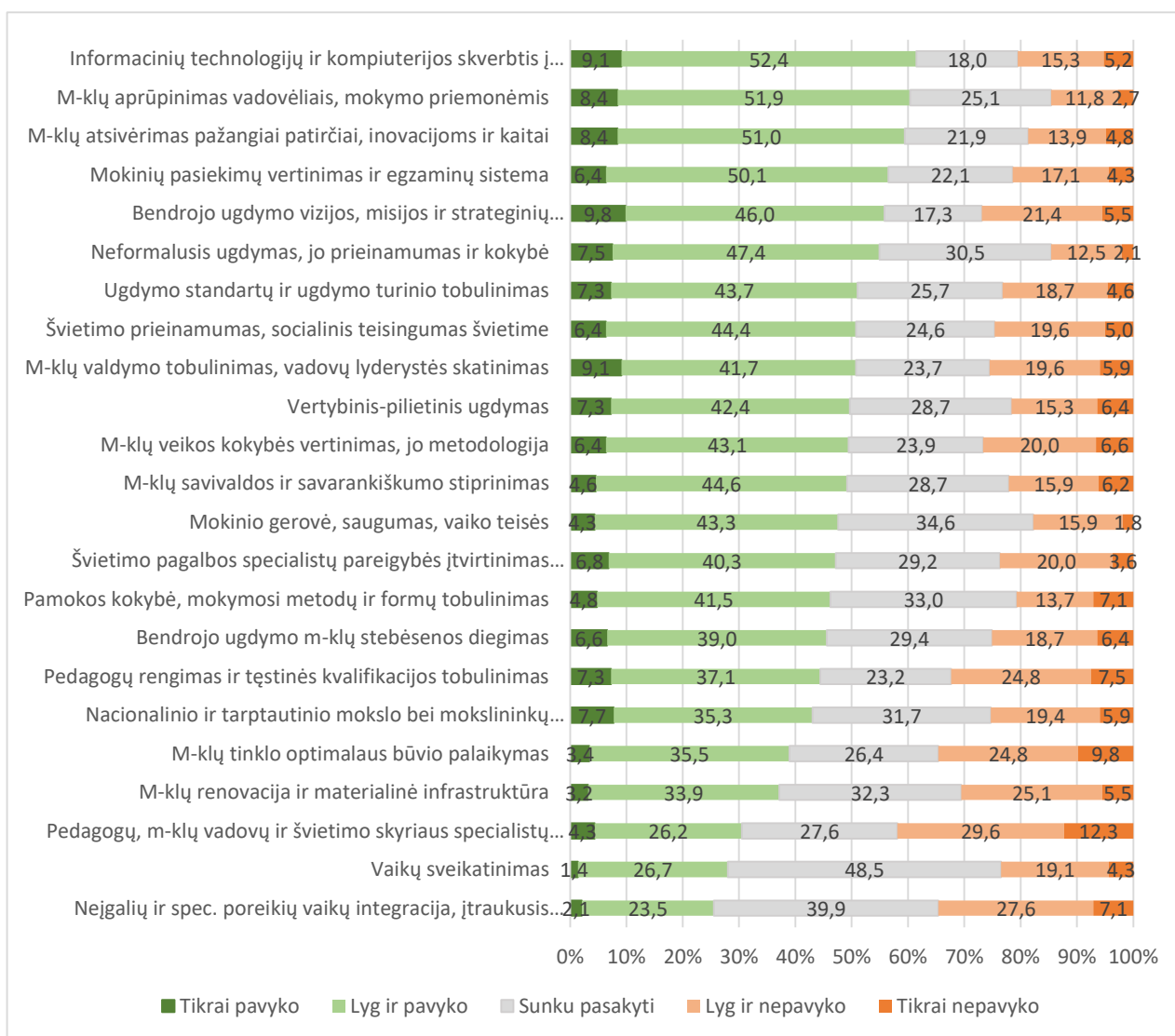
nekyla abejonių, kad 1994–1996 m. V. Domarko asmenyje Lietuva turėjo patyrusį, darbingą ir tiems laikams ganėtinai modernų ministrą. Toks vertinimas ir atsispindi MDS žemėlapyje, kuris sudarytas ekspertinių vertinimų statistinio apibendrinimo pagrindu.

Taigi, pritaikyta serija daugiamačių statistinių metodų padėjo visapusiškai išgryninti, giliau suvokti bei interpretuoti švietimo valdysenos 1990–2020 m. laikmečius, juos palyginti ir pagrįstai sugrupuoti, suklasifikuoti.

3.2.8. Švietimo valdysenos vertinimo pirminių rodiklių reitingo statistiniai dėsningumai

Iki šiol tyrimo ataskaitoje buvo nušviečiama, kaip pagal rodiklių/kriterijų sistemą ekspertai vertino įvairius švietimo valdysenos laikmečius 1990-2020 m. atskirai paėmus. Tai yra – vertinimo objektu buvo konkrečios švietimo valdysenos laikmečių atkarpos ir jų integravimas, LR Vyriausybės ir Švietimo ministrų kadencijos, jų veiksmingumas, tobulinant ir modernizuojant bendrojo ugdymo sistemą. Tai leido nustatyti, kurie švietimo valdysenos laikmečiai buvo veiksmingi ir kurie atsiliekanys, taip pat kuriems lyderiams (ministrams), atstovaujantiems atitinkamus laikmečius, sekėsi geriau, kuriems prasčiau.

Ne mažiau vertas išsamaus nagrinėjimo yra kitas aspektas: kaip įvairūs švietimo valdysenos būklės rodikliai, įvertinti ekspertų, pasireiškė per visą tiriamą 30-ies metų švietimo valdysenos laikotarpį. Kitaip tariant, verta panagrinėti, kurie švietimo valdysenos rodikliai per minėtą ilgą laikotarpį buvo išreikšti stipriai ir palankiai, kurie tik vidutiniškai, o kurie sąlyginai prastai? Tokio tipo statistinės analizės apibendrinti rezultatai atspindėti 3.2.8.1 ir 3.2.8.2 paveiksluose. Aptikti ir pavaizduoti rodiklių reitingo dėsningumai yra diagnostiška iškalbingi. Jie parodo visą bendrojo ugdymo sistemos būklės per gana ilgą 30 metų laikotarpį pasiekimų, neišnaudotų galimybių bei sąlyginių pralaimėjimų bei nesėkmių „topografiją“. Apibendrinti duomenys parodo, kur ir kaip pasireiškia sistemos pasiekimai ir kur atsilieka, tuo pačiu jie parodo, į kokių problemų ir iššūkių įveikimą mūsų šalies švietimo valdysena turėtų susikcentruoti artimiausioje bei vidutinio nuotolio ateityje.

3.2.8.1. pav. „Proveržio svarbiausiuose švietimo valdysenos ruožuose vertinimas“, pirminių rodiklių reitingo pasiskirstymas per visą švietimo valdysenos laiko juostą 1990-2020 m.; N=439

3.2.8.2. pav. „Švietimo valdysenos laikmečio „charakterio“ vertinimas“, semantinio diferencialo pirminių rodiklių reitingo pasiskirstymas per visą švietimo valdysenos laiką juostą 1990-2020 m.; N=439

Aptikti statistiniai dėsniumai, reprezentuojantys bendrojo ugdymo sektoriaus ir jo valdysenos būklę reikalauja gilesnės interpretacijos. Gana paradoksaliai pačioje švietimo valdysenos ruožų reitingo viršūnėje (žr. 3.2.8.1 pav.) atsiduria rodiklis „informacinių technologijų ir kompiuterijos skverbtis į mokyklas“. Šioje ataskaitoje jau minėta, kad bemaž dešimt metų - nuo 1990 iki 2000 m. imtinai – šis rodiklis mūsų šalyje akivaizdžiai šlubavo dėl objektyvių istorinių bei sociokultūrinių priežasčių. Visgi valstybės ir švietimo bendruomenės sutelktų pastangų dėka būtent šioje srityje buvo padarytas išpūdingas pozityvus proveržis. Pažanga tokia neabejotina ir ryški, jog ilgame 23 pirminių rodiklių reitinge „kompiuterizacija“, nepaisant nepalankaus starto, šiandien atsiduria pačioje reitingo viršūnėje. Šį rodiklį palankiai vertina bemaž

2/3 ekspertų (9,1+52,4=61,5%). Palankiai vertinamas ir toks rodiklis, kaip „Mokyklų aprūpinimas vadovėliais ir mokymo priemonėmis“ bei daugelis kitų.

Prasminga aptarti ir reitingo žemiausius vertinimus. Šie vertinimai atskleidžia švietimo sistemos ruožus ir problemas, kurias ne per geriausiai sekėsi tvarkyti per visus 30 metų – nuo 1990 iki 2020 m. Neigiamų procentinių taškų rekordininkai yra tokie rodikliai, kaip „Pedagogų, mokyklų vadovų ir švietimo skyriaus specialistų darbo apmokėjimas“ (41,9 %), „Mokyklų tinklo optimalaus būvio palaikymas“ (34,6 %), „Neįgaliųjų ir spec. poreikių vaikų integracija, įtraukusis ugdymas bei inkluzija“ (34,6 %).

Mokyklų tinklo pertvarkos skausminga problema reikalauja išsamesnio komentaro. Mokyklų tinklo pertvarka šalyje buvo pradėta ryžtingiau ir centralizuotai vykdyti apie 2003-2004 metus ir daugiau ar mažiau sklandžiai tęsėsi iki pat 2008-2009 m. Sulėtėjimo priežastis, panašu, buvo pasaulinė finansų krizė, peraugusi į pasaulinę ūkio krizę ir skaudžiai atsiliepusi LR biudžetui. Vėliau tinklo reformos tempai nuslopo, viskas buvo tarsi palikta natūraliai savieigai, saviraidai... Nors būta gerų išimčių, visumoje šalies savivaldybėms, kurių yra 60 ir kurios yra daugumos mokyklų steigėjos, visgi pritrūko ryžto bei politinės valios tęsti tinklo pertvarką savarankiškai, be vieningo centralizuoto nurodymo. O tuo centralizuoto paraginimo pristigo. Tinklo pertvarka vietos bendruomenių ir vietinių rinkėjų akimis visada yra nepageidautina, skausminga, nors objektyviai ir būtina. Gyventojai, kurie yra ir rinkėjai, sutelktai „spaudžia“ vietos politikus, savo Seimo narį vienmandatininką, kad vietos mokyklėlė jokiais aplinkybėmis nebūtų uždaryta ar reorganizuota. Ir tai realiai suveikia, kaip tinklo optimizavimo stabdis. Šitoks specifinis humanizmas ir „gailestis“ sukūrė gėstančių, neperspektyvių mokyklų menkai urbanizuotose vietovėse kaupimosi fenomeną. Kaip rodo daugelis tyrimų, beje ir šis tyrimas, tikimybė, jog mokymosi pasiekimai tokio „gėstančio“ tipo mokykloje bus prastoki, smarkiai išauga. Žinoma, iš platesnės istorinės ir kultūrinės perspektyvos žiūrint, mokyklos uždarymas kaime ar miestelyje neretai yra žyminis įvykis netgi kokių 500 m. retrospektyvos požiūriu. Istorija fiksuoja, kada miestelis įkurtas, kada atsirado pirmoji bažnyčia, dvaras, malūnas, mokykla, vaistinė... ir staiga 21 a. susiklosto demografinės aplinkybės, jog mokyklą viešo intereso ir vaikų gerovės vardan privalu uždaryti ir jos agonijos nebetęsti. Šiuo požiūriu įvykis yra skausmingas, traumuojantis bendruomenę, čia gimusius ir mokyklą lankiusius asmenis.

Ryžtingesnes pastangas atgaivinti taip būtina, bet akivaizdžiai pavėluotą mokyklų tinklo permanentinę pertvarką pademonstravo tik dabartinė LR Vyriausybė (Premjerė I. Šimonytė ir ministrė J. Šiugždinienė). Visgi dabartinė tinklo pertvarka yra gana vienpusiška, savivaldybėms tiesiog yra nuleista direktyva dėl klasių komplektavimo ir mokinių skaičiaus. Tokio demokratinės ir kūrybinės sąveikos lygio, koks buvo 2003-2008 m. tinklo pertvarkos metu, šiuo metu, deja, tenka pasigesti. Anuomet centrinės valdžios atstovai nuosekliai ir individualiai dirbo su pavienėmis savivaldybėmis, jų politiniais lyderiais, su pavieniais direktoriais ir mokyklų bendruomenėmis, buvo kartu ir kūrybiškai ieškoma konkrečių sprendimų. Stokojama mokyklų tinklo pertvarkos reformos sąryšių su atitinkamos vietovės strateginiu planavimu.

Sąlyginai prastokai vertinamas ir toks rodiklis, kaip „Pedagogų rengimas ir tęstinis kvalifikacijos tobulinimas“. Nepalankaus vertinimo procentas minėto rodiklio atveju siekia 32,3 proc. Negalėtume pasakyti, kad per 30 m. valstybėje ir jos švietime minėtais klausimais nebuvo dirbama. Visgi prisiminkime, jog minėtų švietimo ruožų startas atsikūrusios valstybės ištakose buvo prastokas. Deja, priešingai nei mokyklų kompiuterizacijos rodiklio atveju, išpūdingo proveržio aptariamų rodiklių srityje net

ir vėliau pasiekti nepavyko. Išvardinti rodikliai išlieka iššūkiu ir šiandienos mokyklai bei bendrojo ugdymo sistemai. Visa tai ir atsispindi ekspertų nuomonės pagrindu sudarytame rodiklių reitinge.

Daugiau kaip ¼ ekspertų nepalankiai vertina tokį rodiklį, kaip „Nacionalinio ir tarptautinio mokslo bei mokslininkų telkimas mokyklos tobulinimui“. Lietuvoje ilgą laiką funkcionavo sąlyginai masinė edukologijos doktorantūra, kurios kiekybiniai užmojai, doktorantų skaičius galbūt šiek tiek sumažėjo tik pastaruoju metu. Deja, disertacijų, kurios būtų pašvęstos būtent mokyklinei pedagogikai, mokyklinei socializacijai, pamokos ir ugdymo turinio kokybės reikmėms, šalyje akivaizdžiai stinga.

Taip jau susiklostė, kad šalies universitetai, jų akademiniai padaliniai ir mokslininkai neskuba savo tyrimų tematikos⁸⁷ sieti su bendrojo ugdymo sistema. Šalies universitetuose figūruoja tik bendro profilio edukologijos katedros, o specializuotų akademinų padalinių – dalykų didaktikų, ankstyvojo ugdymo, socializacijos ir vertybinio ugdymo, medijų, sveikos gyvensenos edukacijos ir kt. akivaizdžiai stinga⁸⁸. Vienu metu netgi buvo ydingas savo esme ir nuotolinėmis pasekmėmis laikmetis, kuomet edukacinio/pedagoginio profilio akademiniai padaliniai, jų personalas sąmoningai keitė savo tapatybę ir formalias iškasas, bandydami užimti naudingesnes „konjunktūrines“ nišas vadybos, viešojo administravimo, socialinio darbo etc. studijų srityje. Lietuvos aukštojo mokslo ir universitetų sektoriuje nepasireiškia tokia moderni tendencija, kaip bendro teorinio-filosofinio profilio edukacinių katedrų redukcija ir specializuotų, į švietimo praktinius poreikius orientuotų akademinų padalinių, tyrimų centrų gausėjimas.

Minėtos neigiamos tendencijos iš dalies susiję su demografinė duobe, studentų stygiumi ir krepšelio metodika, kuri numato, jog, nesant studentų, neturi būti finansuojama ir katedra. Tokia abejotina aukštojo mokslo valdysenos praktika ir politika galioja, nors atitinkamos srities ekspertinių žinių institucinis puoselėjimas valstybei yra būtinas, visiškai atsietai nuo studijuojančiųjų skaičiaus ir grynai ekonominio fiskalinio konkrečios studijų programos rentabilumo. Pamištama, kad universitetinio mokslo misija nesusiveda vien tik į studijas. Lietuvoje studentų procentinis pasiskirstymas pagal studijų kryptis – socialiniai, gamtos mokslai, menai, technologijos etc. - per daug nesiskiria nuo pažangių šalių ir atitinka modernios postindustrinės visuomenės, taip pat paslaugų ekonomikos ir gerovės valstybės poreikius.

Deja, buvo paskleistas ir iki šiol tebeklajoja klaidinantis mitas, jog Lietuvoje, esą, yra ryškiai per daug socialinių ir humanitarinių mokslų studijų vietų, o gamtos ir technologijų labai trūksta. Esą, kraštui tai pražūtinga. Skirstant lėšas, doktorantūros, docentūros ir profesūros vietas ėmė reikštis latentinė diskriminacija, kuomet atsiranda menamai „labai vertingi“, remtini ir „mažai vertingi“ mokslai bei studijų kryptys. Šioje hierarchijoje socialiniai mokslai stoviniuoja bemaž ant paskutinio laiptelio. Humanitarika, ypač atlikėjų menas, kotiruojamas žymiai aukščiau. Savo ruožtu

---

⁸⁷ Nereikėtų manyti, kad kalbama vien edukologijos mokslo kryptį. Bendrojo ugdymo mokyklai ir atitinkamai švietimo pakopai gali pasitarnauti daug kitų mokslų – psichologija (raidos, pedagoginė ir specialioji); vaikystės studijos (*childhood studies*); sociologija, socializacijos ir socialinės nelygybės teorijos; vaiko teisės; visuomenės sveikata ir pediatrija; žmoniškųjų išteklių vadyba; socialinė ir švietimo ekonomika etc.

⁸⁸ Merkys, G. (2004). Edukologija. In: Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros problemos. Sudarytojas Viliūnas, G. Vilnius: LII.

edukologija šioje mokslų „vertingumo hierarchijoje“⁸⁹ suvokiama kaip dar silpnesnis ir mažiau remtinas mokslas nei kiti socialiniai mokslai, ypač ekonomika, teisė, politologija, vadyba ir psichologija. Tyrimo ataskaitos autorių nuomone, išdėstytos aplinkybės, ugdymo mokslo vidinė ir išorinė marginalizacija daro neigiamą poveikį ugdymo mokslui ir jo bendradarbiavimo su švietimo praktika bei mokykla būklei.

Apibūdinta ydinga ugdymo mokslo diskriminavimo praktika ir mokslo politika, jeigu ją tinkamai performatuoti, pakoreguoti tuo pačiu atveria dideles neišnaudotas galimybes įtvirtinti ugdymo mokslo kokybę, visokeriopai stiprinti šios mokslo šakos ryšius su bendrojo ugdymo praktika. Juk sunku būtų įrodinėti, kad konkrečių mokslų būklė šalyje, pvz., teisės, medicinos etc., pozityviai nepaveikia atitinkamų praktikos sričių – teisingumo vykdymo, sveikatos apsaugos ir pan. Taigi, švietimo ir bendrojo ugdymo sistemos būvio pozityvi kaita, visų laukiamas proveržis be kita ko turėtų būti kompleksiskai siejami su: 1) smūginėmis investicijomis į ugdymo mokslą; 2) valstybės socialinio užsakymo ir padidintų reikalavimų išgryninimu šiai mokslo šakai; 3) mokslo ir praktikos ryšių stiprinimu; 4) duomenimis grįsto valdymo principų (Data Drive Government) įtvirtinimu švietime ir jo valdysenoje.

Greta švietimo sistemos ir jos valdysenos įvairių ruožų vertinimo ekspertai vertino ir patį valdysenos „charakterį“. Atitinkamų rodiklių reitingas atsispindi 3.2.8.2 pav. Aptiktus statistinius reitingo dėsningumus privalu pakomentuoti, interpretuoti. Pačioje 17-kos rodiklių reitingo viršūnėje atsiduria švietimo rodiklis „Orientuotas į pokyčius/pokyčių vengiantis“. Visumoje palankiai minėtą rodiklį įvertino net 78,6 proc. ekspertų. Tenka konstatuoti, kad pokyčių mūsų šalies bendrojo ugdymo sistemoje tikrai netrūko.

Diagnostiškai iškalbingas yra ir kitas rodiklis apie pokyčius švietime. Ar švietimas mūsų šalyje: „Orientuotas į gilius, esminius Lietuvos mokyklos pokyčius, ar orientuotas į paviršinius pokyčius į pokyčių Lietuvos švietime imitavimą“. Šis rodiklis surenka 27,3 nepalankaus vertinimo procentus ir reitinge randasi antroje pozicijoje nuo galo. Jei pirmasis paminėtas rodiklis akcentuoja pokyčių kiekybę, tai pastarasis rodiklis atspindi pokyčių kokybę.

Taigi, galima būtų pagrįstai diskutuoti, ar visi pokyčiai per tirtą 3 demintmečių laikotarpį buvo nuoseklūs ir prasmingi, ar jie visi buvo sutelkti ir koordinuoti, ar kartais prieštaravo vieni kitiems, stabdė tai, kas jau buvo anksčiau padaryta, ar visi švietimo pokyčiai buvo pakankamai ir demokratiškai išdiskutuoti interesų grupėse⁹⁰?

---

⁸⁹ Edukologijos mokslo latentinės diskriminavimo užuomazgų galima įžvelgti į Vakarų moksle, pavyzdžiui, beveik nebūna precedentų, jog klasikinio universiteto rektoriumi būtų renkamas psichopedagoginių mokslų atstovas, tuo tarpu iškilų humanitarų neretai pasitaiko. Visgi Lietuvoje ši diskriminacija įgauna neapibrėžtą, gana brutalią formą.

⁹⁰ Kaip sąlyginai retas, bet pozityvus pavyzdys galėtų būti 2004 m. startavusi MTP-Mokyklų tobulinimo programa, kurios centre buvo ryžtingas centrinės valdžios bandymas pirmą kartą Lietuvos švietimo istorijoje ryžtingai optimizuoti mokyklų tinklą. https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/svietimas/kiti/MokTinklas_1-113.pdf Reforma turėjo neblogą materialinį pamatą tarptautinės paskolos ir nacionalinių investicijų pagrindu. Į pozityvią kaitą įsitraukusios mokyklos paprastai gaudavo paskatų paketą – pastatų renovaciją, smūginę kompiuterizaciją ir pan. Nemaža dalis savivaldybių ir mokyklų anuomet iš inercijos vengė tinklo pertvarkos, tiksliau pasakius, vengė vadinamojo „išsiskyrimo“. Dažna mokykla svajojo apie gimnazijos statusą, o jai teko tapti pagrindinę mokyklą ir pan. Visgi tuometinė Ministerija, jos vedantieji specialistai inicijavo ir nuosekliai vykdė neprecedentinę reformos viešosios naudos ir ekonominės būtinybės išaiškinimo kampaniją, organizavo tęstines diskusijas, mokymus, pradedant mokyklų bendruomenėmis, baigiant savivaldybių administracijomis, merais ir vicemerai, kuriojantys švietimą. Minėtoji mokyklų tinklo pertvarkos reforma Lietuvoje visumoje pavyko, nepaisant to, kad nemažai interesų grupių reformai pradžioje nepritarė ir netgi priešinosi. Prastėjančios demografijos sąlygomis tinklo reforma privalėjo būti permanentinė, deja, dėl įvairių priežasčių ji kitose

Diagnostiškai iškalbingi yra ir kiti sudaryto reitingo pačioje apačioje atsiduriantys švietimo valdysenos „charakterio“ rodikliai. Pačioje reitingo apačioje figūruoja rodiklis, kurio formuluotė tokia: „Pasižymintis subalansuota švietimo biurokratija ir formalizmu/pasižymintis augančia švietimo biurokratija ir formalizmu“. Minėtas rodiklis surenka 29,9 proc. nepalankių vertinimų. Mokytojas, mokyklos administracija, vietos švietimo padalinys Lietuvoje yra tiesiog užpilti pertekline biurokratija. Tai neabejotinai blokuoja tiek pedagoginę kūrybą, tiek ir vadybinę kūrybą, be kurios mokyklos didaktinės ir organizacinės kultūros puoselėjimas vargu bau ar yra įmanomi. Pasak apibendrintos ekspertų apklausos, perteklinė biurokratija, „popierizmas“ lydėjo mūsų mokyklą per visus 30 Nepriklausomybės metus, deja, panašu, jog tebelydi iki šiol. Švietimo sektoriuje formaliai paskelbta ir patvirtinta gausybė tvarkos aprašų, reglamentų, gairių, instrukcijų, rekomendacijų etc. Neformalizuotų kokybinių interviu metu ekspertai nuosekliai pabrėžė, kad smulkmeniškos reglamentacijos yra aiškiai per daug, stokojama valdysenos metodologijos, kuomet vertinama ne pagal procedūras ir procesą, bet pagal faktinius rezultatus. Pasak ekspertų, didelė dalis instrukcijų ir teisės aktų realiai neveikia, nekuria jokios pridėtinės vertės arba dar blogiau – tik trukdo. Tokie negyvi „reguliaminiai“ turėtų būti atšaukiami arba esmingai koreguojami. Tikslinga būtų ateityje atlikti švietimo teisyno „audito“ tyrimą, taip pat atlikti palyginamąją studiją, kiek ir kokių švietimą reguliuojančių teisės aktų per X laikotarpį priimta, tarkime Estijoje ar Suomijoje – šalyse, kurių švietimo veiksmingumas yra pagrįstas tarptautiniais duomenimis, kurių kitos šalys bando „nusikopijuoti“, prisitaikyti sau. Pastebėjimas ir rekomendacija atitinka LR 18-sios Vyriausybės siekius. Rinkimų į LR Seimą kampanijos metu dabartinės valdančiosios daugumos atstovai formulavo savalaikį ir išmintingą rinkiminį pažadą, kurio esmė – mažiau yra geriau ir daugiau. Buvo taikliai pastebėta, kad šalyje teisės aktų leidžiama per daug ir labai skubotai. Buvo įsipareigota pirmiausiai neskubėti ir siekti teisėkūros kokybės.

Ateityje pagaliau privalu pasiekti tokį sistemos būvį, kad didžioji dalis mokyklos pedagoginio ir vadovaujančio personalo energijos, laiko išteklių atitektų būtent tiesioginiam darbui su ugdytiniais ir kūrybai, bet ne popierizmui. Net ir šiuo metu aptariamas santykis - popierizmas/biurokratija versus kūryba - mūsų švietimo sistemoje tebėra ydingai išbalansuotas⁹¹.

Švietimo rodiklis „Demokratiškas, girdintis „apačių“ siūlymus, ieškantis dermės/ Stokojantis demokratijos, negirdintis „apačių“, direktyvus “ surenka 26,7 proc. nepalankių vertinimų. Kitaip tariant, daugiau nei kas ketvirtas ekspertas yra linkęs minėtą rodiklį vertinti nepalankiai per visus 30 metų. Su ką tik aptartu rodikliu

---

Vyriausybėse neturėjo nuoseklaus tęstinumo, prigeso, prarado tempus. Prie mokyklų tinklo optimizacijos konkrečių sprendimų kiek ryžtingiau vėl sugrįžo tik dabartinė 18-ojis LR Vyriausybė ir jos ministrė J. Šiugždiniene.

⁹¹ Aktualus pavyzdys – „Tūkstantmečio mokyklų programa“. Pagirtina, kad centrinė valdžia investuoja į mokyklas, vykdo savo rinkiminius pažadus ir Vyriausybės programą. Visgi 2022 m. pavasarį-vasarą mokyklos, švietimo skyriai, savivaldybių vadovai ir net centrinės valdžios grandyse dirbantys vedantieji LR ŠMSM bei NŠA specialistai buvo įsprausti į ekstremaliai suspaustus, stresinančius laiko rėmus. Ar buvo galimybė švietimo subjektams ramiai, demokratiškai išdiskutuoti, kaip kuriai savivaldybei ir mokyklai kuo sklandžiau ir prasmingai įsiliesti į TŪM programą? Klausimas retorinis. Minėtas iššūkis – TUM paraiškų parengimas - laike sutapo su mokslo metų pabaiga ir brandos egzaminų organizavimo rūpesčiais. Mūsų šalies mokykloms ir jų valdysenai dažniau reiktų vadovautis išmintinga sentencija – „neskubėk ir būsi pirmas“. Įdomu būtų atlikti tyrimus, ar tokia „deadline presingo“ kultūra, tiksliau pasakius – ydinga subkultūra, apskritai pasireiškia šalyse, į kurių švietimo sistemas ir jų laimėjimus norėtume lygiuoti, pvz., Suomijoje, Estijoje?

idėjiškai susišaukia rodiklis „Pasitikintis mokykla ir mokytoju, skatinantis mokyklų autonomiją bei savivaldą/ Nepasitikintis mokykla ir mokytoju, suvaržantis mokyklų autonomiją bei savivaldą“. Šį rodiklį vėlgi nepalankiai linkęs vertinti bemaž kas ketvirtas ekspertas (24 proc.).

Tiriamų požymių struktūron sąmoningai buvo įtrauktas rodiklis, kuris netiesiogiai parodo subjektyviai suvoktą bendrojo ugdymo sistemos svarbą (arba jos deficitą) bendroje valstybės sąrangoje. Šio švietimo rodiklio formuluotė: „Sukeliantis valdžios susidomėjimą ir įsitraukimą į bendrojo ugdymo reikalus/ Nesukeliantis valdžios susidomėjimo ir įsitraukimo į bendrojo ugdymo reikalus“. Rodiklis surenka 26,3 proc. nepalankaus vertinimo procentų. Iš tiesų Lietuvoje turime tendenciją, kuomet aukštoji centrinė šalies valdžia, sprendimų priėmėjai bendruoju ugdymu paprastai per daug nesidomi. Tas pats pasakytina ir apie didžiąsias medijas. To nuoseklaus, gilaus ir nuoširdaus dėmesio bendrojo ugdymo sistemai, švietimo reikalams Lietuvos viešajame medijų diskurse akivaizdžiai stokojama. Tokia nuoširdaus susidomėjimo švietimu deficito būklė akimirksniu pasikeičia tik tuomet (deja, tik laikinai), kai įvyksta koks nors rezonansinis įvykis ar skandalas, pvz. profsąjungų aktyvistai suorganizuoja kelių savaitių trukmės „sėdėjimo-gulėjimo“ streiką Ministerijos patalpose arba daugiau nei 1/3 neišlaiko VBE, arba įvyksta, yra nufilmuojamas ir pavišinamas koks nors skandalingas įvykis regionų mokyklose etc.

Lietuvoje mažokai teturime precedentų, kuomet švietimo reikalai pataptų aukštųjų sprendimų priėmėjų centrinėje valdžioje nuoseklaus ir nuoširdaus strateginio dėmesio objektu. Pastaruoju metu sąlyginę pozityvią išimtį čia sudaro nebent „Parlamentinių partijų susitarimas dėl švietimo“ ar kitos panašaus strateginio formato akcijos. Deja, tokių per 30 m. švietimo tapsmo mūsų šalyje laikotarpį tebuvo vienetai.

Palyginimui, kitose išsivysčiusiose valstybėse bendrojo ugdymo ir švietimo reikalų, prireikus ar išryškėjus krizei, imasi netgi valstybių lyderiai⁹², o strategiškai

---

⁹² Galima pateikti kelis tipinius pavyzdžius iš VFR ir JAV švietimo istorijos ir pasižiūrėti, kokia yra švietimo sukrėtimų akivaizdoje didžiųjų valstybių ir jų lyderių laikysena ir kokia yra Lietuvos laikysena.

Pavyzdžiui, TIMSS projektas startavo 1996 m. ir jame prastokai, netgi labai nuvilliančiai, pasirodė ir Vokietijos, ir Lietuvos moksleiviai. Vokietijoje šio fakto akivaizdoje įvyko vadinamasis „TIMSS šokas“, kuris, žinoma šiek tiek nuslūgęs, Vokietijoje tebesitęsia iki šių dienų ir pasireiškia tuo, kad plačioji Vokietijos visuomenė nuolat seka TIMSS-PISA rezultatus ir diskursą. Šokas Vokietijos valdžioje ir visuomenėje 1996 m. kilo dėl netikėtai išryškėjusių prieštaravimų tarp: 1) ligšiolinių neprecedentinių Vokietijos pasiekimų aukštųjų technologijų ir gamybos srityje, 2) iki tol vyravusių iliuzorinių vaizdinių apie „tobulą“ Vokietijos švietimo sistemą ir 3) prastų mokyklinių pasiekimų gamtos mokslų srityje, kas natūraliai suponuoja egzistencinę riziką pramoninės valstybės ateičiai. 1996 m. Vokietijoje galinga jėga driokstelėjo vadinamasis „TIMSS šoko“ diskursas, kuris peržengė švietimo sistemos vidines ribas. Diskursas plėtojosi kanclerio H. Kohlio vyriausybės lygmeniu, federalinių žemių, mokslo ir visuomeninių organizacijų lygmeniu, plačiai dalyvaujant didžiosioms medijoms, procesas išsitęsė laike. Ties TIMSS ir kiek vėliau PISA problematika bei iššūkiams ryžtingai susitelkė elitiniai Vokietijos universitetai ir vedantieji mokslininkai, o šitoks susitelkimo bei gilios refleksijos būvis tęsiasi iki šiol. Nuo 1996 m. iki šiol Vokietijoje iš TIMSS ir PISA duomenų yra apginama gausybė edukologijos, psichologijos ir sociologijos disertacijų. Lietuvoje situacija kardinaliai kitokia. Šioks toks TIMSS šokas, „audros stiklinėje“ pavidalu 1996 m. įvyko ir Lietuvoje. Priešingai nei Vokietijoje, jis nepasiekė nei tokios visuomeninės įtampos, nei didžiųjų medijų nuoseklaus dėmesio, nei centrinės valdžios įsitraukimo, nei išstetumo laike. TIMSS Lietuvoje rutuliojosi uždaro ir nedidelio švietimo ekspertų rato viduje, visas interesas laikėsi ant nedidelės patriotiškai nusiteikusių ir švietimo modernizavimu bei kokybe nuoširdžiai susirūpinusių specialistų grupelės tinklaveikos. Išskirtinis Lietuvos bruožas tas, kad TIMSS šoko akivaizdoje TIMSS-PISA studijų problematika, atmetus pavienes išimtis, nesusidomėjo Lietuvos universitetai ir jų mokslininkai. Iš esmės tokia būklė nepakitusi išsilaiko iki šių dienų. Simptomiška, kad po „TIMSS šoko“ Vokietijoje

reikalingi ir kardinalūs sprendimai daromi ryžtingai, nevilkinant ir problemų beviltiškai neužleidžiant. Lietuvoje gi švietimo, bendrojo ugdymo diskursas paprastai vystosi kaip uždaras, vidinis-žinybinis reikalas, kurio problematika į bendro nacionalinio diskurso lygį praktiškai nepakyla. Neabejotina, mūsų šalyje švietimo sistema, bent jau formaliai žiūrinti, valdoma demokratiškai, priimami visi reikalingi LR Seimo lygmens įstatymai, LR Vyriausybės nutarimai, Ministro įsakymai. Visgi problema būtent ta, kad bendrojo ugdymo ir švietimo apskritai problematikos svarstymas, sprendimų paieškos neprasimuša į bendro nacionalinio diskurso lygį, nepraeina atitinkamos diskurso fazės, taip būtinos kuriančiais ir dalyvaujančiais demokratijai. Vizijos, sprendimai dėl švietimo ir mokyklos sugeneruojami uždaroje žinybinėje grupėje ir direktyviai bei skubotai numetami švietimo subjektams vykdyti. Toks švietimo valdysenos modelis Lietuvoje de facto susiformavo nelyginant ydinga „paprutinės moralės“ norma ir anaipol nėra suvokiamas kaip deviacija ir nuokrypis nuo tikrosios demokratijos normų ir modernios valdysenos normų.

Lietuvoje aukštieji sprendimų priėmėjai linksta pakalbėti apie švietimą su patosu, demonstratyviu rūpesčiu, dalinant pažadus ir gražias vizijas, kurios būtinai bus įgyvendintos, tik kažkada gerokai vėliau, tolimesnėje ateityje, ateinančioje kadencijoje... Deja, de facto švietimo sistema, mokyklų sektorius, to neafišuojuojant, daugelio įtakingų viešųjų lyderių, panašu, yra suvokiami kaip marginalus⁹³ sektorius.

Švietimo rodiklis: „Paremtas (bent sąlyginai) finansiniais ir materialiniais ištekliais/ Neparemtas finansiniais ir materialiniais ištekliais, skurstantis“ surenka 27,1 proc. nepalankių vertinimų. Pažymėtina, kad palankaus vertinimo procentinis dažnis pagal aptariamą rodiklį yra gerokai didesnis ir siekia 53,7 proc. Apskritai nederėtų teigti, kad šioje srityje nėra jokių valdžios ir valstybės pastangų. Pagirtina, jog parlamentinių partijų susitarime dėl švietimo numatyti konkretūs įsipareigojimai ir pozityvūs pokyčiai.

Visgi konkretūs bendrojo ugdymo sistemos marginalizacijos požymiai išlieka. Apie tai byloja konkretūs viešai prieinami skaičiai ir statistiniai duomenys. Štai tik keletas iš jų. Antai gimnazisto pietūs 2022 m. kainuoja apie 1,90 (!) euro, dar 0,70

2000 m. įvyko „PISA šokas“ ir nacionalinio lygmens diskursas apie bendrojo ugdymo būklę federalinėje valstybėje tęsėsi toliau.

Verta dėmesio ir JAV istorinė patirtis, kuomet švietimo būklės ir sektorinės politikos reikalai buvo pakylėti į bendro nacionalinio diskurso lygį. Toliau tik keli iškalbingi faktai: 1. Švietimo privilegijų numatymas karo veteranams 1944 m. 2. JAV visuomenės ir elito reakcija į pirmojo sovietų dirbtinio „sputniko“ paleidimą 1957 m. Įvykis JAV sukėlė šoką, paskatino diskusiją apie švietimo ir mokslo būklę šalyje, reformų būtinybę, pagilino supratimą, kad švietimas ir aukštasis mokslas be visų kitų teikiamų privalumų yra susiję ir su nacionaliniu saugumu. 3. Įžymusis 1983 m. pranešimas „Nacija pavojuje“, kurio pagrindu JAV buvo patvirtinta švietimo pertvarkos programa iki 1990 m. (*A Nation at Risk: The Imperative for Educational Reform*). 4. Nepasiekus visų 1983 m. vizijose numatytų tikslų, 1991 m. vėl buvo inicijuojama nauja švietimo reforma. 5) Mokyklų reforma, apibrėžianti JAV mokyklos viziją 21 a. (Clinton-Gore Reforms for the America's Schools).

⁹³ Šalyje būta precedento, kuomet žinoma medija viešai šaipėsi iš anuometinio Premjero G. Kirkilo, kuris viename iš regionų susitikimo dalykiniam pokalbiui su ikimokyklinių įstaigų (darželių) vedėjomis ir auklėtojomis... Pretekstas viešoms ir visiškai nepelnytoms patyčioms buvo būtent pats ikimokyklinio ugdymo sektorius. Supraskite, čia ne Premjero lygis... Premjerui privalu ir padoru lankytis pvz., LEZ-e, svarbaus objekto statyboje, gamykloje, uoste, kariniame poligone, modernizuotame sąvartyne, bet ne vaikų darželyje... Premjero susitikimas būtent su ikimokyklinio sektoriaus darbuotojais ir dar provincijoje buvo suvoktas kaip deviantinis elgesys, kaip kritikos vertas nuokrypis nuo normos... Simptomiška ir tai, kad niekas viešumoje į tokią nepelnytą, ydingą kritiką nesureagavo. Visiškai nepelnytų pašaipų medijose nusipelnė ir vadinamoji „Meškiuko Rudnosiuko“ akcija 2011 m. Prezidentūroje, kuomet D. Grybauskaitė šeštadieniais kartu su vaikais skaitė vaikiškas knygas. Nuorodos į medijas ir jos publikacijas čia nepateikiame etikos bei etiketo sumetimais.

centų atitenka vadinamiesiems priešpiečiams, o jaunesniems mokinukams atitinkamai nustatyti dar kuklesni įkainiai...

Didesnioji dalis Lietuvoje dirbančių mokytojų šiandien neturi pilno etato. Lietuvos mokytojų atlyginimas, turinčių 14 metų ir didesnę darbo stažą, 2018 m. duomenimis buvo pats žemiausias tarp OECD šalių. 2021 m. duomenys jau šiek tiek geresni⁹⁴. Lietuvos BVP *pro capita* yra 2,6 karto didesnis už analogišką Kolumbijos rodiklį, tačiau, pavyzdžiui, Lietuvos mokytojų atlyginimo vidurkis siekia bemaž tik 60 proc. mokytojo, dirbančio Kolumbijoje, vidutinio atlyginimo (lyginama pasvėrus perkamąją galią). Toliau, Lietuvos BVP *pro capita* yra didesnis nei Portugalijos – šalies, kurioje nebuvo nei I-ojo, nei II-ojo Pasaulinių karų, galiausiai nebuvo ir bolševizmo bei sovietinės okupacijos... Taigi, Lietuva seniai nebėra valstybė-vargšė. Lietuva perskirsto maždaug tik 30 proc. BVP, kai ES vidurkis yra 40 proc., o kai kuriose šalyse minėtas perskirstymo rodiklis siekia net 50 proc. Kai iš instancijų ateina autoritetingas pasakymas „pinigų nėra“ arba „privalu tenkintis tuo, kas yra“, tatau nebūtinai yra tiesa ir tokia laikysena/politika nebūtinai yra teisinga ar tikrai valstybiška, atliepanti gerovės visuomenės idealą bei viešą interesą. Panašu, jog tiesiog bandoma inertiškai dengtis nesena mūsų valstybės istorija, kuomet posovietinės šalies ūkis ir finansų sistema objektyviai buvo labai silpni, o skolinimosi reitingai prasti. Toliau, panašu, neigiamą poveikį daro vadinamojo „tečerizmo“ ir „naujosios viešosios vadybos“ ideologinė inercija bei taikymo deformacijos, kuomet lėšos, išleistos viešosioms paslaugoms ir viešajam geriui, yra ydingai traktuojamos, kaip išlaidos ir nuostoliai⁹⁵...

Lietuvos valstybė šiandien neginčijamai disponuoja ištekliais, kurie objektyviai leistų bendrojo ugdymo sistemą materialiai aprūpinti žymiai geriau, nei tatau šiandien *de facto* yra padaryta. Visa tai tėra politinės valios ir valstybės raidos vizijos klausimas. Tai tiesa, kuri šiandien privalo skambėti akademinų ekspertų lūpose, figūruoti jų moksliniuose tekstuose, o atitinkamas klausimas ir visuomenės bei rinkėjų priesakas demokratinės diskusijos teisėmis turi būti integruojamas į visas politines darbotvarkes. Tai, kas pasakyta, ne vien objektyvių galimybių ir politinės valios klausimas, bet ir valstybei tenkančių konstitucinių prievolių sąžiningo vykdymo klausimas. Lietuva save pozicionuoja kaip gerovės valstybę. Gerovės valstybė buvo pagrindinis dabartinio Prezidento G. Nausėdos rinkiminis pažadas ir įsipareigojimas. Egzistuoja apmaudus istorinis ir teisėkūrinis ribotumas, jog LR Konstitucijoje, jos tekste tiesiogiai niekur frazės apie „socialinę valstybę“⁹⁶. Visgi egzistuoja 46 straipsnis, kurio formuluotėje yra visiškai aiški teisinė norma: „Valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei“. Be kita ko tatau reiškia valstybės prievolę apdairiai ir atsakingai perskirstyti BVP. Sąveikoje su 1 str. – „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“ cituotas 46 str. reiškia, kad ūkinė veikla, jos sėkmė mūsų šalyje nėra traktuojama kaip savitiksliis dalykas, bet kaip tautos, visos valstybės gerovės kūrimo ir laidavimo

⁹⁴ <https://data.oecd.org/teachers/teachers-salaries.htm>

⁹⁵ Merkys, G., Bubelinė, D. (2021). „Sociologinė studija: socialinio verslo skatinimo Lietuvoje ekonominės, socialinės, politinės ir teisinės prielaidos“. LISVA.; Gylys, P. (2013): Economy, anti-economy, and globalization: holistic approach / translated by Vitas Gričius. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla; Navaitis, G. (2017). Felicitarinis kelias: monografija. Vilnius: Versus aureus.

⁹⁶ Paradoksas, bet Ukrainos, kurios BVP *pro capita* iki 2022 m., karo buvo dvigubai mažesnis už analogišką Lietuvos rodiklį, Konstitucijos 1 str. teigia: „Ukraina yra suvereni ir nepriklausoma, demokratinė, socialinė, teisinė valstybė. <https://meget.kiev.ua/zakon/konstitutsia-ukraini/razdel-1/>

įrankis. Taigi, prievolė kurti socialinę valstybę, socialinė gerovės valstybę, LR Konstitucijoje figūruoja kontekstualiai ir logiškai išplaukia iš eilės Konstitucijos straipsnių semantikos.

3.2.9. Švietimo „laiko juostos“ 1990-2020 m periodizacija, paremta ekspertinės apklausos apibendrinimu

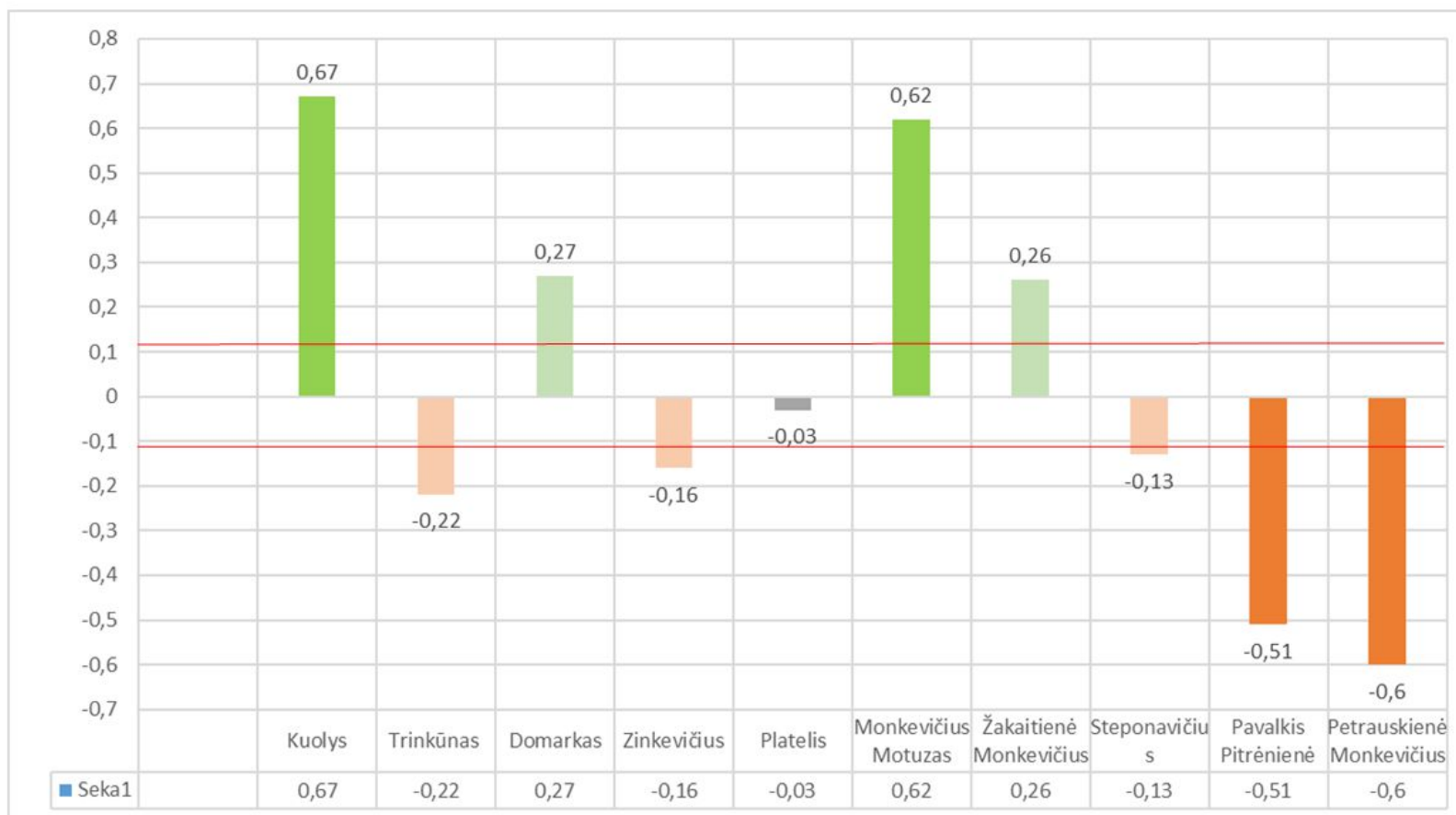
Ekspertinių įverčių apie švietimo valdysenos laikmečius analizė daugiamatės statistikos ir reitingo metodais leido atlikti savitą analitinę procedūrą, kuri socialinių tyrimų praktikoje tikrai nėra dažna. Žyminiai švietimo valdysenos įvykiai, atitinkamos sektorinės politikos sprendimai, išsidėstę natūralia istorinės-chronologine seka (1990-2020 m.), buvo ekspertinių vertinimų metodo pagalba kvantifikuoti ir pervesti į metrinės skales. Kitaip tariant, istorinės ir politologinės (bent jau sektorinės politikos prasme) pobūdžio informacija, kuri savo prigimtimi paprastai yra tekstinė, kokybinė, buvo transformuota į skaitmeninę informaciją.

Taikant ekspertų metodą ir tinkamą vertinimo kriterijų sistemą, iš principo šitaip būtų galima kvantifikuoti bet kurios sektorinės politikos veiksmingumą užsibrėžtoje istorinėje atkarpoje. Tarkime, galima būtų ekspertinių vertinimų pagrindu rekonstruoti visos ES tapsmą, pradedant plieno ir anglies ekonomine sąjunga Pokaryje ir baigiant dabartimi. Galima rekonstruoti mūsų šalies, jos atskirų sektorių politikų bei pačių sektorių tapsmą - užsienio politikos, krašto apsaugos, sveikatos apsaugos, teisingumo sistemos, aplinkosaugos, transporto ir pan. Pažymėtina, kai kurie sektoriai dėl savo specifikos *a priori* pasižymi išplėtotu objektyvių kiekybinių rodiklių sistema. Ką nors „kvantifikuoti“ subjektyvių ekspertinių įverčių pagalba, ypač ūkio ar finansų sferoje, būtų mažai prasminga, kadangi po ranka egzistuoja gausybė objektyvių skaitmeninių rodiklių, leidžiančių patikimai spręsti tiek apie sektoriaus būklę, tiek ir apie jo valdyseną bei vykdytos politikos veiksmingumą apskritai. Vadinasi, ekspertiniai metodai tokiu atveju galėtų būti prasmingai pasitelkiami nebent pačiam periodizacijos ir sektorinės politikos turinio giluminiam kokybiniam interpretavimui, bet ne vykdytos politikos ir jos veiksmingumo pirminiam kiekybiniam įvertinimui, kuris neretai yra akivaizdžiai matomas manifestinis dydis.

Jei kalbame apie tokius tiesioginiams kiekybiniam modeliavimui sunkiau pasiduodančius „s sofistikuotus“, „hermeneutiškus“ viešosios valdysenos sektorius, kaip švietimas, kultūra, teisingumas, užsienio politika etc., tai ekspertinius metodus tikslinga pasitelkti ir pačiam valdysenos veiksmingumo bei sektoriaus būklės kiekybiniam įvertinimui. Žinoma, čia iš karto privalu įvardinti tokios kvantifikacijos, paremtos ekspertų metodu, sąlyginį ribotumą. Žinybinė, valstybinė statistika (Government Statistic) pati savaime yra objektyvi, tuo tarpu bet kuri apklausa, taip pat ir ekspertų, yra subjektyvios prigimties metodas. Jei vertinama valdysena, sektorinė politika (policy), tai ekspertiniuose vertinimuose galimai įsipina tokia dedamoji, kaip apklausai pasitelktų ekspertų⁹⁷ korpuso politinės pažiūros ir politinės preferencijos. Taigi, ekspertų apklausos būdu išgautos kvantifikacijos būtų

⁹⁷ Šiame apklausos tyrime ekspertų imtis sąlyginai didelė, todėl joje natūraliai atsispindėjo įvairių politinių preferencijų bei politinių pažiūrų asmenys. Neneigiant apklausų metodo principinės subjektyvios prigimties, tenka pastebėti, kad šiame tyrime, jo rezultatuose nėra tendencingų subjektyvistinių deformacijų. Taip yra todėl, kad didelė ekspertų imtis (jų statuso, patirties, geografijos požūriū) atspindi natūralią švietimą išmanančių žmonių nuomonės įvairovę, kad toji įvairovė irgi yra objektyvus faktas.

kiekybinės kilmės duomenų patikimumo hierarchijoje užima keliais laipteliais žemesnę vietą, nei objektyvūs valstybinės/žinybinės statistikos duomenys. Tokiu būdu tyrimas, kuriame reikia analizuoti ir vertinti latentinius, sofistikuotus, hermeneutiškus objektus visada atsiduria pasirinkimo išsiskojime: arba atsisakyti tyrimo visai, nes menamai trūksta „objektyvių“ duomenų, arba rinktis objektyvumo ir patikimumo požiūriu kuklesnius metodus, bet visgi leidžiančius sugeneruoti bent apytiksle kvantifikuotą medžiagą ir kiekybinius duomenis.

3.2.9.1. pav. Švietimo valdysenos veiksmingumo vertinimas 1990-2020 metais; apibendrinti ekspertų ($N_{\text{ekspert}} \approx 150$) apklausos duomenys; standartinio normaliojo skirstinio z-įvertis, agreguojantis 41-ą pirminį švietimo valdysenos vertinimo kriterijų

Žinoma, yra ir švietimą modeliuojančių objektyvių kiekybinių rodiklių. Tai - TIMSS-PISA, NMPP, PUPP, VBE duomenys. Visgi jie atspindi tik siaurą aspektą – jaunosios kartos kognityvinių gebėjimų ugdymą, jo rezultatyvumą, deja, nesuteikia jokios grįžtamosios informacijos apie dorinį, vertybinį-pilietinį ugdymą, taip ir gausybės kitų išskirtinės svarbos ugdymo dimensijų rezultatyvumą. Egzistuoja patikimi rodikliai, tarkime, apie švietimo finansus, mokytojų korpuso amžių, mokytojų ir mokinių skaičiaus santykį, atlyginimus etc., bet savo turiniu tai ekonominiai-fiskaliniai ir demografiniai rodikliai, kurie ateina iš kitų – ne pedagoginių - teorijų ir yra pritaikyti švietime *ad hoc*. Vargu bau ar minėto tipo rodikliai leidžia tiesiogiai spręsti apie pamokos kokybę, inovacijų diegimą ir pozityvią kaitą švietime, apie ugdymo kokybę apskritai. Taigi, vertinant latentines, sofistikuotas, tiesiogiai kiekybiškai neišmatuojamas švietimo ir jo valdysenos dimensijas, prasminga pasitekti ekspertinių vertinimų kiekybinę ir trianguliacinę⁹⁸ metodiką, kas šiame tyrime ir buvo padaryta.

---

⁹⁸ Pasiteisinusios ir patikimos kiekybinės ekspertų apklausos metodikos ištakomis buvo serija nedidelių, menkai formalizuotų kokybinių interviu bei darbas su švietimo istorine-archyvine medžiaga.

3.2.9.1 lentelė

Bendrojo ugdymo valdysenos veiksmingumo „laiko juostos“ periodizacija, apimanti 1990-2020 metus. Dviejų ir penkių periodų modeliai

TAUTINIO ATGIMIMO, „TRADICINIS“, POSOVIETINIS LAIKOTARPIS					KURSO Į MODERNIZACIJĄ LAIKOTARPIS				
Veržlaus starto ir radikalių pokyčių laikmetis	Kaitos ir modernizacijos tempo objektyvaus sulėtėjimo laikmetis				Sėkmingo Modernizacijos starto laikmetis	Modernizacijos sulėtėjimo laikmetis		Modernizacijos disfunkcijų ir kritimo laikmetis	
1990-1992	1992-2000				2000-2006	2006-2012		2012-2020	
D. Kuolys	D. Trinkūnas	V. Domarkas	Z. Zinkevičius	K. Platelis	A. Monkevičius- R. Motuza	R. Žakaitienė- A. Monkevičius	G. Steponavičius	D. Pavalkis- A. Pitrėnienė	J. Petrauskienė- A. Monkevičius
1990-1992	1992-1993	1994-1996	1996-1998	1998-2000	2000-2006	2006-2008	2008-2012	2012-2016	2016-2020

Trijų dešimtmečių istorinės trukmės švietimo valdysenos veiksmingumo Lietuvoje vertinimas labai apibendrinta forma atspindėtas 3.2.9.1 pav. Verta ataskaitos naudotojui priminti, kad kiekvienas 3.2.9.1 grafiko stulpelis atspindi statistiškai giliai agreguotą švietimo valdysenos vertinimą, kuris buvo sugeneruotas, remiantis net 41-nu pirminiu rodikliu. Toliau interpretacijos teisėmis ir lygmeniu tikslinga pereiti prie švietimo valdysenos 1990-2020 m. apibendrintos periodizacijos. Atitinkamas bandymas atspindėtas 3.2.9.1 lentelėje. Keliais variantais - bendresniu ir konkretizuotu - sudaryta periodizacija turėtų būti siejama ir su anksčiau jau sudaryta išsamiąją švietimo laiko juosta. Pastarojoje chronologiškai užfiksuoti svarbiausi žyminiai įvykiai ir valdysenos sprendimai, galimai veikę mūsų šalies bendrojo ugdymo sistemą pastaruosius tris dešimtmečius žr. 3.1.1 lentelę ir 3.1 skyrelį. Sudarytas ir 3.2.9.1 lentelėje atspindėtas periodizacijos modelis tuo pačiu reiškia ir labai apibendrintą, ekspertinių įverčių pagalba empiriškai validuotą švietimo laiko juostą. Tokiu būdu pasiūlyta laiko juostos periodizacija ir jos vidinių atkarpų darbiniai pavadinimai pirmiausiai atspindi atitinkamo švietimo valdysenos laikmečio veiksmingumą. Tai nebėra vien spekuliatyvių etikečių schema ar vien tik formalaus skirstymo į laiko atkarpas rezultatas. Periodizacija ir jos pavadinimai grindžiami nemenkos apimties empiriniu tyrimu, kurio metu maždaug apie 150 ekspertų, remdamiesi, išsamia pirminių kriterijų sistema, vertino net trijų dešimtmečių trukmės švietimo valdysenos Lietuvoje laikotarpį.

Sudarytą švietimo laiko juostos 1990-2020 m. periodizaciją šiame kontekste privalu pakomentuoti išsamiau. Pradžioje trijų dešimtmečių švietimo valdysenos „laiko juostoje“ pagrįstai galima išskirti du stambius periodus, išžestus laike. Pirma, tai – dešimtmetį užtrukęs ankstyvasis švietimo kaitos etapas nuo 1990 m. iki 2000 m. imtinai. Jei prisiminti ministrų konkrečias personalijas, tai atitinkamą švietimo valdysenos periodą pradeda D. Kuolys ir užbaigia K. Platelis. Šio laikotarpio Lietuvos švietimo kaitos idėjinis turinys ir sąlyginis rezultatyvumas atsispindi darbiniam periodo pavadinime: „Tautinio atgimimo, tradicinis, posovietinis laikotarpis“. Antras stambus periodas užima dvigubai ilgesnį – dviejų dešimtmečių laikotarpį nuo 2000 m. iki 2020 m. imtinai. Periodą „atidaro“ ministras A. Monkevičius savo pirmosios kadencijos metu ir, formaliai žiūrint, tas pats politikas/ministras jį ir uždaro 2020 m. Visgi realiai žiūrint, aptariamo ilgo periodo pabaigą tikslinga sieti su – ministrės J. Petrauskienės viešos ir formalios lyderystės švietime laikmečiu. Pastarasis, pasak apibendrintų ekspertinių vertinimų, nelabai sėkmingas. A. Monkevičiaus, kaip pakaitinio ministro, figūra išnirio tik pačioje 17-osios Vyriausybės ir 2016-2020 m. Seimo kadencijos pabaigoje. Ilgojo dviejų dešimtmečių trukmės periodu idėjinis turinys ir funkcionalumas vėlgi atsispindi parinktame darbiniam pavadinime, jo formuluotėje: „Kurso į modernizaciją laikotarpis“.

Nagrinėjant trijų dešimtmečių laikotarpį išsamiau, tikslinga išskirti penkis švietimo „laiko juostos“ laikmečius (periodus). Pastarieji taip pat atspindėti aptariamoje 3.2.9.1 lentelėje. Minėtus 5 periodus tikslinga bent trumpai aptarti. Pirmasis tai - švietimo valdysenos laikotarpis tuojau po Nepriklausomybės paskelbimo, kuomet švietimo ir kultūros ministru net keliose LR Vyriausybėse darbavosi D. Kuolys. Pasak apibendrintos ekspertų nuomonės, tai - pats veržliausias ir įspūdingiausias laikmetis per visą tiriamą 30-ies metų trukmės periodą. Laikmečio idėjinį turinį ir kaitos užmojų bandyta atspindėti parinktame darbiniam pavadinime: „Veržlaus starto ir radikalių pokyčių laikmetis“

Toliau, sudarydami vientisą gana ilgą periodą, sinusoidės pavidalu nežymiai „banguoja“ net keturi ypatingu veržlumu, modernumu ir veiksmingumu

neišsiskiriantys valdysenos laikotarpiai, pradedant ministru D. Trinkūnu, baigiant K. Plateliu. Simptomiška, jog V. Domarko laikmetis sąlyginai sėkmingesnis, K. Platelio – pozicionuojasi ties normavimo vidurkiu. Atitinkamai D. Trinkūno ir Z. Zinkevičiaus laikotarpių apibendrintas kiekybinis vertinimas nors nukreta žemiau normavimo vidurkiu, netgi žemiau apatinės pasikliautinio intervalo ribos, visgi nenuvažiuoja į galias žemumas, kas ištikis Lietuvos švietimo valdyseną vėliau, pradedant 2012 m. Laikmečio esmę, panašu, neblogai atspindi jo darbinis pavadinimas: „Kaitos ir modernizacijos tempo objektyvaus sulėtėjimo laikmetis“.

Toliau eina „Sėkmingo Modernizacijos starto laikmetis“ – būtent toks sąlyginis pavadinimas šiam laikotarpiui buvo suteiktas. Periodas apėmė 2000-2004 m. LR Seimo ir Vyriausybės kadenciją. Lietuvos valstybė tuo metu sveikai-agresyviai⁹⁹ (pačia gerąją prasme) veržėsi į euroatlantines struktūras. Švietimo ir mokslo ministru buvo A. Monkevičius ir trumpesnę laiką – R. Motuza. Deja vėliau jau sekė „Modernizacijos sulėtėjimo laikmetis“, kuris apėmė R. Žakaitienės ir A. Monkevičiaus bei G. Steponavičiaus vadovavimo švietimo ir mokslo ministerijai laikotarpį. Šis laikotarpis savo kiekybiniais įverčiais tarsi pratęsia sinusoidę, kuri gana ilgą laiką „bangavo“ nuo D. Trinkūno – K. Platelio laikmečio imtinai.

Galiausiai, pasak apibendrintų ekspertinių vertinimų, ateina labai nepalankus, net dvi Seimo ir Vyriausybės kadencijas užimantis, laikotarpis. Pastarojo esmė atsispindi patrinktame darbiname pavadinime: „Modernizacijos disfunkcijų ir kritimo laikmetis“. Laikmečiui būdingas beprecedentis švietimo valdysenos, jos veiksmingumo kryptis žemyn. Laikmetis apima net aštuonerių metų laikotarpį, konkrečiai - 2012-2020 metus. Čia pasireiškė net keli ministrų tandemai – D. Pavalkio -A. Pitrėnienės (A. Butkevičiaus Vyriausybėje) ir J. Petrauskienės – A. Monkevičiaus (S. Skvernelio Vyriausybėje). Visgi tikraisiais klumpančios viešosios lyderystės anti-herojais čia laikytinos ministrės A. Pitrėnienė, kurios įvaizdis ir faktinė lyderystė buvo silpni, ir J. Petrauskienė, kuriai ambicijų ir veržlumo tikrai netrūko, tačiau buvo daromi neapdairūs žingsniai, kaupėsi klaidos ir švietimo bendruomenės nepasitenkinimas. Galiausiai J. Petrauskienė buvo iš S. Skvernelio Vyriausybės atstatydyta nepasibaigus kadencijai. Jei ekspertams pateiktoje atitinkamų laikotarpių vertinimo stimulinėje medžiagoje nebūtų figūravę A. Monkevičiaus ir D. Pavalkio pavardės, tikėtina, kad vadinamieji Pitrėnienės ir Petrauskienės laikotarpiai būtų buvę ekspertų įvertinti dar gerokai kritiškiau. Klausimyno ekspertams stimulinėje medžiagoje ministrų pavardės neišvengiamai „susiporuodavo“ visais atvejais, kai kažkuris ministras dirbdavo nepilną kadenciją. Per 30 metų tokių epizodų būta nemažai.

Taigi, apibendrinant švietimo laiko juostos periodizaciją, tenka padaryti keletą teoriškai reikšmingų klasifikacinių įžvalgų. Per 30-ies metų laikotarpį būta bent dviejų ypatingų laikotarpių, kuomet, pasak apibendrintos ekspertų nuomonės, švietimo valdysena mūsų šalyje pasižymėjo išskirtiniu veržlumu ir veiksmingumu. Tai - D. Kuolio kadencija ir pirmoji A. Monkevičiaus kadencija. Minėti viešieji lyderiai, ministrai, metaforiškai kalbant, pelnytai gali būti laikomi Lietuvos švietimo „renesanso milžiniais“. Tai du savo pozityviu proveržiu ir valdysenos kokybe

---

⁹⁹ Tai buvo unikalus modernėjančios Lietuvos laikmetis, kada valstybė, jos viešieji lyderiai, visuomenė ir didesnioji dauguma pilietiškai bei patriotiškai nusiteikusių rinkėjų turėjo aiškią strateginę valstybės viziją, ambicingus tikslus ir konkrečius lūkesčius. Išmintingai ir sutelktai veikiant, be to, esant palankioms istorinėms ir geopolitinėms aplinkybėms, tie ambicingi strateginiai tikslai – įstojimas į ES ir NATO – buvo pasiekti. Deja, vėliau ir net iki pat šių dienų mūsų valstybė, jos valdžia ir visuomenė į tokių strateginių tikslų išsigryninimo ir jų įgyvendinimo veržlumo būvį nepatenka.

išskirtiniai švietimo laikotarpiai ir, atitinkamai, du iškilūs, neeiliniai formalieji švietimo lyderiai.

Deja paskutiniai 8 metai (2012-2020) žymi staigų, gilų ir rizikingai užsitęsusį švietimo valdysenos nuosmukį Lietuvoje. Privalu priminti, kad dabartinė švietimo valdysenos kadencija, apimanti 18-ąją Vyriausybę (Premjerės I. Šimonytės, ministrės J. Šiugždinienės veiklą) šioje empirinėje studijoje nebuvo tiriama. Atmetus iš švietimo laiko juostos kraštutinius etapus – du labai sėkmingus ir du nesėkmingus – lieka šeši laikotarpiai, kurių kiekybiniai įverčiai banguoja, kaip jau minėta, pagal neryškios sinusoidės profilį. Tokia grafinė vertinamo proceso konfigūracija rodo, kad minėtų švietimo valdysenos laikmečių metu nebūta nei išskirtinių pasiekimų ar proveržių, bet nebūta ir akivaizdaus kritimo žemyn bei stagnacijos. Atitinkamai minėti šeši švietimo valdysenos laikotarpiai sietini su šiais ministrais arba jų tandemais: 1) D. Trinkūnu; 2) V. Domarku; 3) Z. Zinkevičiumi; 4) K. Plateliu; 5) R. Žakaitiene-A. Monkevičiumi; ir 6) G. Steponavičiumi.

3.2.10. Lietuvos švietimo valdysenos veiksmingumo prognozavimo iki 2028 m. trendas, paremtas 1990-2020 m. ekspertinio vertinimo statistiniais duomenimis.

Mokslas, ypač socialiniai mokslai, neturėtų tenkintis vien tik objektyvios konstatuojamojo pobūdžio informacijos generavimu. Modernus mokslas, įskaitant taikomąjį mokslinių tyrimų žanrą, koks yra ir šis tyrimas, privalo pasižymėti emancipacine misija - tarnauti viešajam gėriui, padėti spręsti žmonėms ir visuomenei kylančias problemas, laiku perspėti dėl rizikingos raidos scenarijų, taip pat, nesibodėti pagrįstos ir konstruktyvios kritikos.

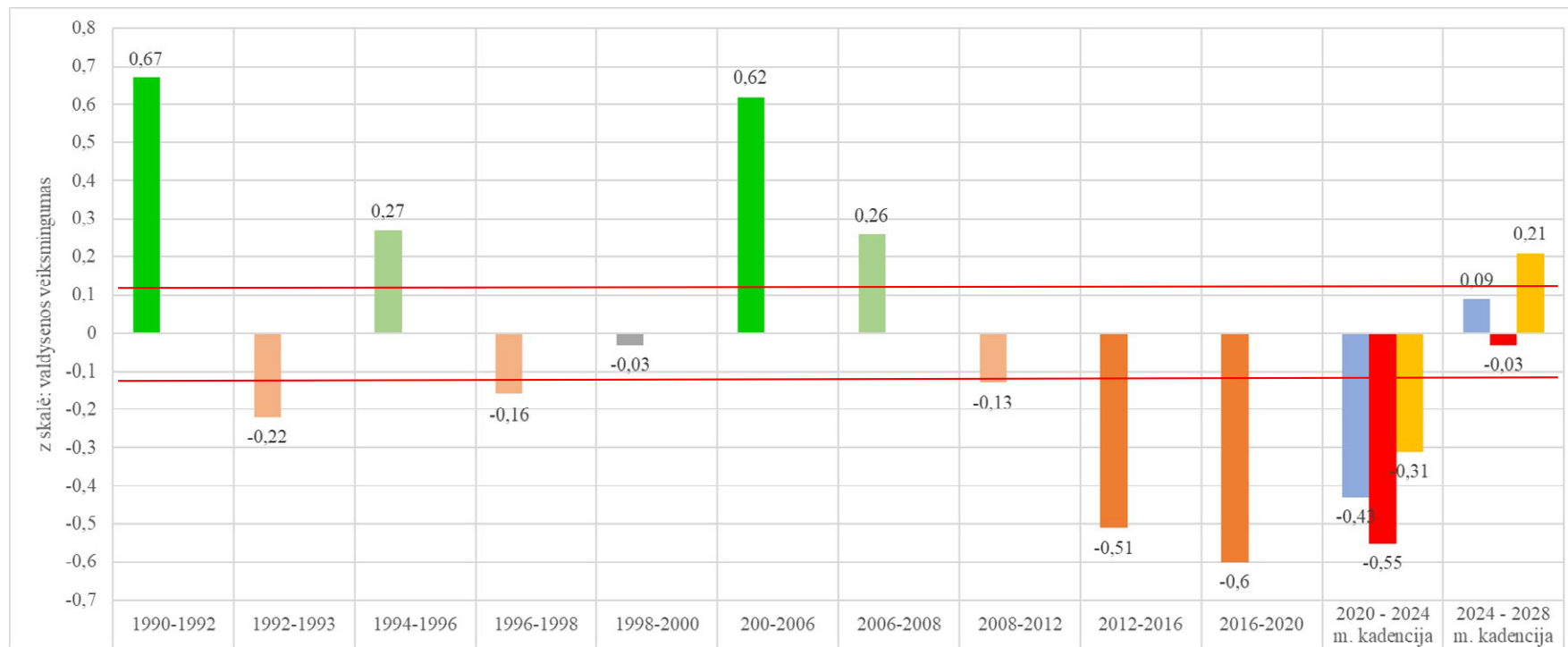
Švietimo ir jo valdysenos raidos prognozavimas artimiausioje ir vidutinio nuotolio ateityje nebuvo šio tyrimo tikslas. Kita vertus, radosi kelios aplinkybės ir argumentai, kodėl ateities prognozavimo nedidelius žingsnius šiame tyrime visi buvo prasminga atkilti, o atitinkamus prognozavimo radinius paviešinti. Pirma, negali nekelti mokslinio ir pilietinio susirūpinimo toji aplinkybė, kad 2012-2020 metų švietimo valdysenos būklė, pasak apibendrintos ekspertų nuomonės, yra kraštutina prasta. Maža to, švietimo valdysena minėtu laikmečiu pasižymi nepertraukiamu ir nuosekliai stiprėjančiu kritimu žemyn. Tiek *Common Sense*, tiek ir pilietinė moralė neišvengiamai kelia klausimą - o kas toliau? Kokios švietimo valdysenos mūsų šalyje veiksmingumo būklės tikėtis ateityje? Ar ilgesnį laiką užtrukusi negatyvi kritimo žemyn tendencija gali būti sustabdyta ir nukreipta pozityvaus kilimo aukštyn linkme? Kas ir kaip darytina, kad neįvyktų negatyvių tendencijų ekstrapoliacija į artimo ir vidutinio nuotolio ateitį? Antra, tyrėjų sudaryta ir išbandyta ekspertų apklausos metodika sugeneravo moksliskai patikimus ir vertingus duomenis, kuriuos prasminga naudoti ne tik konstatacijai, bet ir socialiniam prognozavimui. Juk švietimo valdysenos vertinimo metodikos patikimumo pagrindimui šioje ataskaitoje buvo skiriamas didžiulis dėmesys.

Keliami klausimai dėl švietimo valdysenos nuopuolio 2012-2020 m. taip pat susirūpinimas dėl vertinamos sistemos ateities jokiomis aplinkybėmis negali būti traktuojami, kaip uždaras žinybinis, sąlyginai mažareikšmis momentas. Verta prisiminti, kad būtent bendrajam ugdymui atitenka nemenka dalis šalies biudžeto ir didžioji dalis vietos savivaldybių biudžeto lėšų. Per 60 šalies savivaldybių šis rodiklis svyruoja maždaug nuo 38 iki 46 proc. Kaip žinoma, savivaldybės mūsų šalyje nefinansuoja aukštojo mokslo ir profesinio rengimo, vadinasi čia kalbama būtent apie tas viešas lėšas, kurios tiesiogiai atitenka bendrojo ugdymo sektoriui, įskaitant dar ir ikimokyklinį ugdymą bei nepilnamečių neformalųjį ugdymą. Jau vien fiskalininė-

ekonominė klausimo potekstė parodo, jog aptariama švietimo valdysenos krizės problema yra tikrų tikriausias nacionalinio lygmens iššūkis, nekalbant dar apie tai, jog švietimas susijęs su kultūrine, regionine, socialinio teisingumo, ekonominio konkurencingumo ir kitomis egzistencinės svarbos dimensijomis.

Prognozavimo pagrindu buvo paimti trijų dešimtmečių 1990-2020 švietimo valdysenos ekspertinio įverčio rezultatai, konkrečiai – dešimt matavimo taškų. Matavimo taškas atspindi statistiškai normuotą standartinio normaliojo skirstinio z-įvertį. Normavimas apima visus 10 matavimo laike taškų. Pats taškinis z-įvertis, kaip ne kartą minėta, yra agreguotas dydis, sugeneruotas iš 41 pirminio švietimo valdysenos vertinimo kriterijaus. De facto dar nevertinto 2020-2028 m. laikotarpio, kuris apima dvi LR Seimo (ir galimai Vyriausybių) kadencijas, švietimo valdysenos veiksmingumo prognozavimui buvo panaudotas didžiausio tikėtimumo (Maximum-Likelihood) metodas. Švietimo valdysenos veiksmingumo scenarijų – optimistinio, pesimistinio ir nuosaikaus - prognozavimo rezultatai atspindėti 3.2.10.1 pav.

Gautos prognozuojamo rodiklio reikšmės 2024-2028 m. atidėtos standartinio normaliojo skirstinio z-skalėje, kuomet nuliui (0) yra lygus visų 10-ies matavimo taškų vidurkis per visą vertintą 1990-2020 m. laikmetį. Standartinės skalės vidurkio pasikliautinis intervalas, kai $\alpha=0,01$, yra lygus $\pm 0,12$ z-skalės punktų.

3.2.10.1 pav. Švietimo valdysenos veiksmingumo prognozavimo iki 2028 m. trendas, paremtas analogiško rodiklio 1990-2020 m. duomenimis. Prognozavimo metodas – *Maximum Likelihood* metodas.

Prognozavimo scenarijų žymėjimas

Nuosiaki prognozė	Optimistinė prognozė	Pesimistinė prognozė
-------------------	----------------------	----------------------

Pagal sąlyginai „pesimistini“ prognozavimo scenarijų tikėtinos stebimo rodiklio – sektoriaus valdysenos veiksmingumo - z-reikšmės galėtų būti tokios:

- 2024 m. rodiklis galimai pasiektų - *minus* 0,55 punktus, kas reikštų tik minimalų 0,05 punktų rodiklio pagerėjimą, lyginant su prognozavimo išeities įverčiu 2020 m., kuris buvo lygus *minus* 0,60.
- 2028 m. rodiklis galimai pasiektų - *minus* 0,03, kas visgi reikštų ženklų rodiklio pagerėjimą 0,52 punktais, lyginant su minėtu 2024 m. dydžiu, kuris lygus - *minus* 0,55 punktai.

Pagal sąlyginai „vidutinį/nuosaikų“ prognozavimo scenarijų tikėtinos stebimo dydžio z-reikšmės galėtų būti tokios:

- 2024 m. rodiklis galimai pasiektų - *minus* 0,43, kas reikštų sąlyginį 0,17 punktų dydžio rodiklio pagerėjimą, lyginant su prognozavimo išeities įverčiu 2020 m., kuris buvo lygus *minus* 0,60.
- 2028 m. rodiklis galimai pasiektų - *plius* 0,09, kas reikštų ženklų rodiklio pagerėjimą 0,52 punktais, lyginant su minėtu 2024 m. dydžiu, kuris lygus *minus* 0,43 punktams.

Pagal sąlyginai „optimistini“ prognozavimo scenarijų tikėtinos stebimo dydžio z-reikšmės galėtų būti tokios:

- 2024 m. rodiklis galimai pasiektų - *minus* 0,31 punktą, kas reikštų esminį rodiklio pagerėjimą 0,29 punktais, lyginant su prognozavimo išeities įverčiu 2020 m., kuris buvo lygus *minus* 0,60 punktų.
- 2028 m. rodiklis galimai pasiektų - *plius* 0,21 punktą, kas reikštų ženklų rodiklio pagerėjimą 0,52 punktais, lyginant su minėtu 2024 m. įverčiu, kuris lygus *minus* 0,31.

Net pesimistinis scenarijus (iš trijų pasiūlytų) visgi prognozuoja valdysenos veiksmingumo pagerėjimą, lydinant su 2020 m. Kaip bebūtų, dar didesnio švietimo valdysenos veiksmingumo kritimo žemyn, nei tatai įvyko per 2012-2020 laikotarpį, neprognozuojama. Sąlyginai optimistinis visų trijų pasiūlytų scenarijų kryptingumas, kuris neabejotinai atitinka visuomenės ir valstybės tvaraus vystimosi lūkesčius, yra tikėtinas visai pagrįstai. Praeityje, per 30 metų laikmetį, kuris beje taip pat buvo nužymėtas krizėmis¹⁰⁰, stebimas dydis – valdysenos veiksmingumas – niekada nefunkcionavo pagal tiesinį dėsnį arba pagal monotoniškos funkcijos - kylančios versus besileidžiančios – dėsnį. Per visą 30 m. laikmetį stebimas rodiklis funkcionavo, vaizdžiai tariant, pagal banguojančią sinusoidę, kurioje periodiškai pasitaiko tik keli ekscesai arba, istoriškai kalbant, tik kelios cezūros. Todėl mažai tikėtina, kad 2012 m. prasidėjęs ir užsitęsęs stebimo rodiklio kryptis žemyn privalėtų istoriškai ilgam stabilizuotis būtent tokia nepalankiame būvyje ir transformuotis į monotoniškai besileidžiančią funkciją arba į žemumas nukritusią bei laike ištęstą tiesinę funkciją. Labiau tikėtina, kad artimiausioje ir vidutinio nuotolio ateityje visgi turėtų atsikartoti

---

¹⁰⁰ Paminėtinos bent dvi krizės. 1. Defoltas Rusijoje 1998 m. rugpjūčio mėn., kuris griaujamąją banga atsirito iki Lietuvos, kurios ekonomika anuomet stipriai priklausė nuo Rusijos. 2. 2008-2010 m. Pasaulinį finansų krizė.

tęstiniam procesui objektyviai būdingas trendo charakteris: ritmika, cikliškumas, kurie asocijuojasi būtent su pulsuojančioms sinusoidės tipo funkcijoms.

Trendo matematinę prognozavimą, jo tikėtinus scenarijus privalu sieti su modeliuojamos sistemos kontekstu. Tikslinga hipotetiškai įvardinti konkrečias aplinkybes ir prielaidas, kurios formuoja palankų ir kurios formuoja nepalankų švietimo valdysenos raidos scenarijus artimiausioje bei vidutinio nuotolio ateityje. Tyrėjų nuomone, konteksto aplinkybės, formuojančios palankų švietimo valdysenos veiksmingumo mūsų šalyje raidos scenarijų, tikėtina, galėtų būti šios:

1. Parlamentinių partijų susitarimas dėl švietimo, konkrečios jo priemonės, visų pirma mokytojų atlyginimo didinimas
2. Bendrųjų programų parengimas ir paskelbimas
3. Bandytas optimizuoti mokyklų tinklą, kuomet centrinė valdžia nustato klasių komplektavimo taisykles
4. Tūkstantmečio mokyklų programa (jos sėkmės atveju)
5. Visuotinio ikimokyklinio ugdymo (nuo 2 m. amžiaus) įvedimas šalyje
6. Atnaujinta mokytojų atestacijos ir kvalifikacinių kategorijų teikimo sistema
7. Privalomas ikimokyklinis ugdymas (nuo 3 m.) vaikams iš socialinės rizikos šeimų
8. Pastangos plėsti, skatinti jaunų pedagogų rengimą universitetuose ir kolegijose.
9. Galimai kiti veiksniai ir aplinkybės, kurių tyrėjai šiame etape galimai neįžvelgė

Iš karto pažymėtina, kad čia kalbama apie rutininius švietimo valdysenos sprendimus, nukreiptus į bendrojo ugdymo sektoriaus tobulinimą. Šiuo metu, deja, netenka išvelgti sprendimų, švietimo politikos darbotvarkių, viešų debatų, kurie klotų pamatus paties švietimo valdysenos modelio tobulinimui mūsų šalyje. Kadangi tokių dalykų nepastebėta, tai galima įvardinti tik simuliacinius pavyzdžius apie tai, kas turima galvoje. Tai galėtų būti:

1. Švietimo finansavimo sistemos ir principų reforma.
2. Švietimo valdymo demokratizacijos sprendimai, švietimo centralizacijos ir decentralizacijos optimalaus santykio paieškos šalyje.
3. Švietimo praktikos ir universitetinio mokslo glaudesnės partnerystės modelio paieškos ir jo įtvirtinimas.
4. Švietimo išbiurokratinimo ir pasitikėjimo mokykla bei mokytoju didinimo žingsniai.
5. Švietimo stebėsenos sistemos pertvarka.
6. Švietimo ir jo valdysenos skaitmenizacijos modelio tobulinimas.
7. Patrauklaus karjeros švietime modelio paieškos, modelio, kuris padėtų į mokyklas ir vietas švietimo padalinius¹⁰¹ pritraukti jaunus, gabius ir darbui bei karjerai motyvuotus žmones.
8. Kiti dalykai, kurių tyrėjai šiame etape neįžvelgė ir šioje ataskaitoje galimai neatspindėjo.

Išvardinti kritiniai pastebėjimai skamba nuviliančiai, bet tuo pačiu jie liudija, jog: a) yra nemažai neišnaudotų galimybių ir b) pastebėjimai gali būti traktuojami, kaip konkrečios švietimo valdysenos tobulinimo diskusinės rekomendacijos.

Toliau, egzistuoja konteksto aplinkybės, kurios, tyrėjų nuomone, formuoja nepalankų švietimo valdysenos veiksmingumo mūsų šalyje raidos scenarijų artimiausioje ir vidutinio nuotolio perspektyvoje. Čia tikslinga išskirti prielaidas: 1) kurios reiškiasi ir yra išvelgiamos pačios švietimo sistemos viduje; 2) kurios yra

---

¹⁰¹ Jauno specialisto, ateinančio dirbti į vietos švietimo padalinį, atlyginimo ir karjeros perspektyvų apskritai būklė yra dar mažiau patraukli, nei jo bendraamžio, padedančio dirbti mokytoju. Tai susiję su bendra padedančiųjų ir žemesnio bei vidutinio lygmens specialistų, užimtų valstybės tarnyboje ir vietos savivaldoje, atlyginimų krize.

globalaus ir makro lygmens, jos su švietimo vidine saviraida tiesiogiai nesusijusios, tačiau visumoje bendrojo ugdymo sistemą ir jos valdyseną tikėtina, smarkiai paveikia. Paminėtos šios švietimo vidinės saviraidos nepalankios prielaidos:

1. Vis prastėjanti pedagogų korpuso demografinė būklė – šalies mokytojų bendruomenė sensta, jauni mokytojai bemaž neateina į mokyklą, natūrali mokytojų personalo ir mokyklų vadovų generacijų kaita yra sutrikusi.
2. Panašu, kad, nepaisant konkrečių kryptingų centrinės valdžios pastangų, artimiausiu metu nepavyks parengti reikiamo skaičiaus mokytojų-dalykininkų, įgijusių šiuolaikinių išsilavinimą. Problema yra giliai įsisenėjusi, ji tikrai kyla ne iš dabartinės valdžios veiksmų, bet pasireiškia kaip sunkiai suvaldoma ilgametės mokytojų rengimo politikos ydingo apleidimo pasekmė.
3. Egzistuoja nemažai požymių, kad mokytojo profesiją paversti patrauklia kol kas nepavyksta, tai lieka deklaratyviu neįgyvendintu pažadu.
4. Šalyje trūksta ne tik mokytojų dalykininkų, bet ir švietimo pagalbos specialistų, mokytojo/mokinio padėjėjų netgi mokyklų direktorių.
5. Dabartinė valdžia kryptingai siekia paskatinti savivaldybes ryžtingiau tvarkyti mokyklų tinklą, ypač regionuose, menkai urbanizuotose vietovėse. Deja, net kelių ankstesnių kadencijų LR Vyriausybės ypač opios problemos sprendimą buvo pastūmę į politinės darbotvarkės paraštes. Įsisenėjusią problemą objektyviai keblu išspręsti kokybiškai ir vienu užmoju.

Toliau, paminėtinos šios makro-lygmens išorinės prielaidos, kurios tikėtina, gali nepalankiai veikti bendrojo ugdymo sistemą ir jos valdyseną.

1. Pandemijos COVID-19 ilgalaikės destruktivos pasekmės, kurių esminė yra pasaulinio ūkio recesija. Pastaroji neišvengiamai atsilieps ir jau atsiliepia tiek ES, tiek ir Lietuvos viešiesiems finansams.
2. Kolektyvinio putinizmo karas prieš Vakarų, kurio karštoji fazė šiuo metu apsiriboja Ukrainos teritorija, tačiau kuris jau sukėlė planetarinės reikšmės pasekmes – visų pirma energetinių išteklių deficitą ir neprecedentinį kainų kilimą. Visa tai darys ir jau daro neigiamą poveikį tiek ūkio, tiek viešajam sektoriui. Geopolitinių įtampų kontekste privalu paminėti ir „hibridinį karą“, kuris pasitelkus masinę neteisėtą migraciją, prekybą žmonėmis, dezinformaciją ir propagandą vykdomas teiks rytinėms ES sienomis, be kita ko ir ties LR sienomis. Dorojimas su šiais dirbtiniais agresyviais iššūkiais, neabejotina, eikvoja centrinės valdžios išteklius ir kuriamąją energiją, kuri, normaliomis stabilumo sąlygomis, būtų buvusi visa nukreipta gerovės kūrimui, įskaitant švietimo tobulinimą.

ES ir apskritai Vakaruose valstybių fiskaliniai įsipareigojimai bendrajam ugdymui yra neprecedentiniai. Taigi, šiuo metu kylančios įtampos viešųjų finansų srityje gali esmingai sulėtinti visų tų sektorių, kurie daugiausiai finansuojami iš viešųjų lėšų, saviraidą bei pozityvią kaitą. Tai tokie sektoriai, kaip socialinė ir sveikatos apsauga ir, žinoma, švietimas. Ypatinai pažymėtina, kad minima problema yra ne nacionalinio, bet planetarinio lygmens ir pasireiškia, kaip savotiškas nepalankios geopolitikos sąlygotas force majeure.

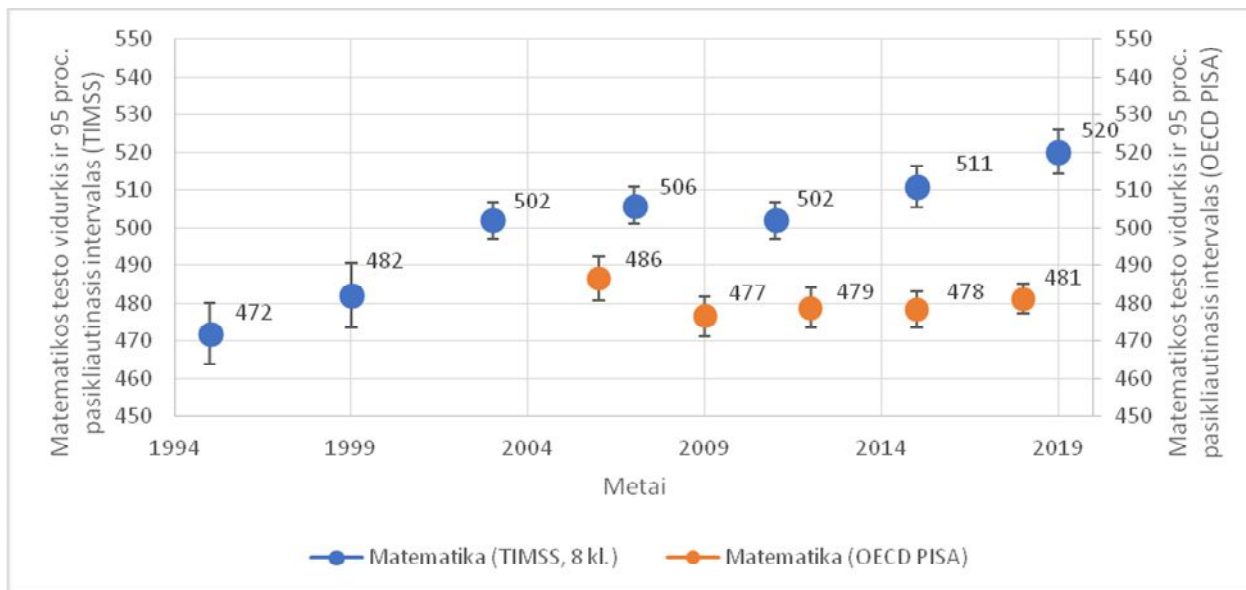
Tyrėju nuomone, išdėstytų samprotavimų ir interpretavimo argumentų šviesoje itin palankus LR švietimo valdysenos prognostinis trendas yra mažiau tikėtinas nei nuosaikus arba toliau prastėjantis scenarijai.

3.3. Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimų tarptautinėse IEA ir OECD/EBPO studijose dinamika

3.3.1. Mokinių matematikos pasiekimų kaita EBPO/IEA studijose

Nepaisant PISA ir TIMSS matuojamų konstruktyvų skirtumo, skirtingų tiriamųjų grupių vieno dalyko pasiekimus tikslinga pateikti vienoje diagramoje. Tai leidžia analizuoti dalyko pasiekimų dinamiką sąsajoje su turinio aspektais.

3.3.1.1 pav. Lietuvos mokinių matematikos pasiekimų, matuojant PISA ir TIMSS 8 kl. testais, dinamika. Vidurkis ir 95 proc. pasikliovimo intervalas standartizuotoje skalėje.

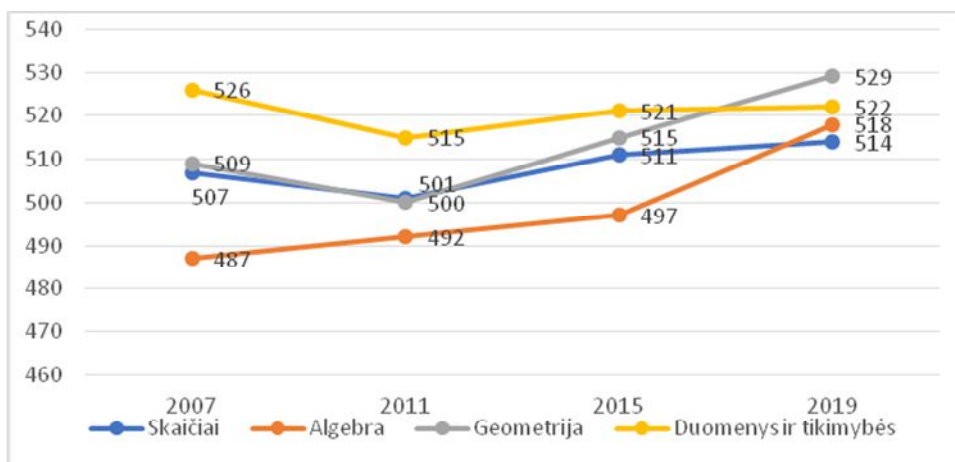
3.3.1.1 pav. pateiktų EBPO PISA duomenų analizė atskleidžia kad Lietuvos penkiolikmečių mokinių matematinis raštingumas visuose tyrimo cikluose yra statistiškai reikšmingai žemesnis už skalės vidurkį (500) ir tik 2005 m. nesiskiria nuo EBPO šalių vidurkio¹⁰², o visais kitais laikotarpiais yra žemesnis už jį. Analizuojamu 2006 – 2018 metų laikotarpiu statistiškai reikšmingų mokinių matematinio raštingumo pokyčių tyrimas neatskleidė.

TIMSS testuojamų matematikos gebėjimų įverčiai pirmųjų dviejų ciklų metu buvo statistiškai reikšmingai žemiau TIMSS vidurkio, kitų trijų ciklų metu - arti TIMSS vidurkio, o paskutiniųjų dviejų ciklų metu – statistiškai reikšmingai aukščiau TIMSS vidurkio. TIMSS 8 kl. mokinių matematinų gebėjimų tyrime stebime bendrą pozityvą pasiekimų pokyčio tendenciją, kuomet įvertis pakilo nuo 472 taškų 1995 m. iki 520 taškų 2019 metais (pokytis – 48 taškai). Stebimas matematikos pasiekimų augimas 1995-2003 metų laikotarpiu ir 2011-2019 metų laikotarpiu, tuo tarpu laikotarpiu nuo 2003 iki 2011 mokinių matematikos mokymosi pasiekimų įverčiai iš esmės nekito.

¹⁰² OECD šalių vidurkis 2016 – 2018 metų cikluose yra šiek tiek mažesnis nei 2000 m. standartizuotos skalės vidurkis (500) ir svyruoja apie 490. Šį faktą galėjo lemti tai kad po 2000 metų į tyrimus įsitraukė daugiau OECD šalių, o taip nežymios metodologijos spragos, objektyvūs šalių raštingumo pokyčiai. Šalių vidurkis kinta ir dėl to, kad skirtinguose cikluose dalyvauja ir ne tos pačios šalys.

Palyginamieji matematikos ir gamtos mokslų duomenys apie 8 klasės mokinių gebėjimus skirtingose TIMSS testuojamose matematikos ir gamtos mokslų turinio ir kognityvinių gebėjimų srityse yra teikiami nuo 2007 metų¹⁰³. Šis laikotarpis duomenų interpretacijai yra reikšmingas, nes nuo 2008 m. mokyklose įgyvendinamos naujos bendrojo ugdymo programos, tad, galima kelti hipotezę, kad pokyčiai yra šių programų taikymo pasekmė.

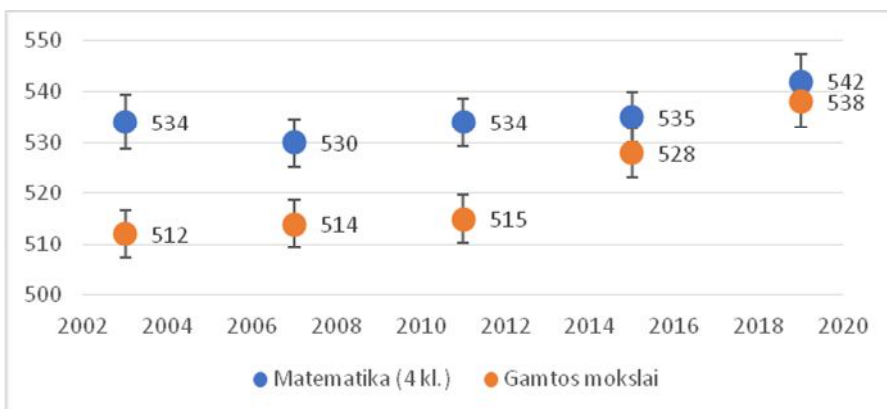
Laikotarpiu nuo 2007 iki 2019 metų labiausiai pagerėjo mokinių gebėjimai spręsti mokyklinės algebros užduotis, kurie 2007 m. buvo įvertinti žemiausiai, pokytis – 35 taškai (žr.3.3.1.2 pav). Nuo 2011 metų TIMSS tyrimo ciklo stebimi pasiekimų pokyčiai sprendžiant geometrijos tematikos užduotis (pokytis 28 taškai). Duomenų ir tikimybių tematikoje, skaičių ir skaičiavimų tematikoje aštuntokų testavimo rezultatai mažai kito..

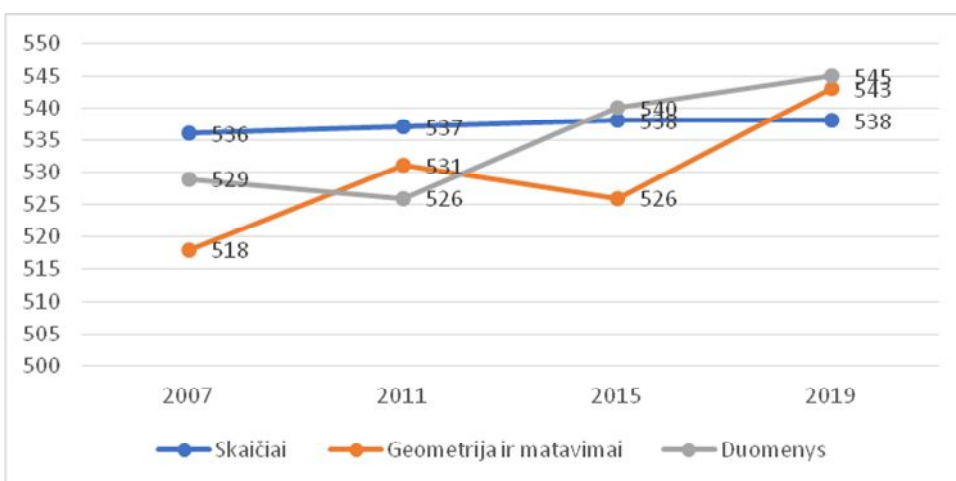
3.3.1.2 pav. Mokinių gebėjimų skirtingose matematikos turinio srityse dinamika. TIMSS 8 kl. testo rezultatai. Vidurkis standartizuotoje skalėje.

Lietuvos ketvirtos klasės mokinių matematikos gebėjimai testuoti penkiuose TIMSS tyrimo etapuose. Ketvirtokų matematikos gebėjimų įverčiai visuose etapuose yra aukšti, skirtumas nuo skalės vidurkio - ne mažesnis nei 30 taškų (žr. 3.3.1.3 pav.). 2003, 2007, 2011, 2015 metų tyrimai statistiškai reikšmingų matematikos gebėjimų įverčių pokyčių kas ketveri metai neatskleidė, tačiau ilguoju laikotarpiu nuo 2007 iki 2019 metų stebima augimo tendencija. Šiuo laikotarpiu labiausiai padidėjo mokinių geometrijos ir matavimų gebėjimų įverčiai (25 taškai). Duomenų pateikimo ir analizės gebėjimų įverčiai 2007- 2019 m. laikotarpiu padidėjo 19 taškų, o skaičių ir skaičiavimo srities gebėjimai iš esmės nekito (3.3.1.4 pav.).

¹⁰³ Trijų ciklų metu nuo 1995 iki 2003 m TIMSS testuojamų matematikos ir gamtos mokslų gebėjimų klasifikacija buvo kita.

3.3.1.3 pav. 4 klasės mokinių gebėjimų skirtingose matematikos ir gamtos mokslų turinio srityse dinamika, TIMSS testo rezultatai. Vidurkis standartizuotoje skalėje.

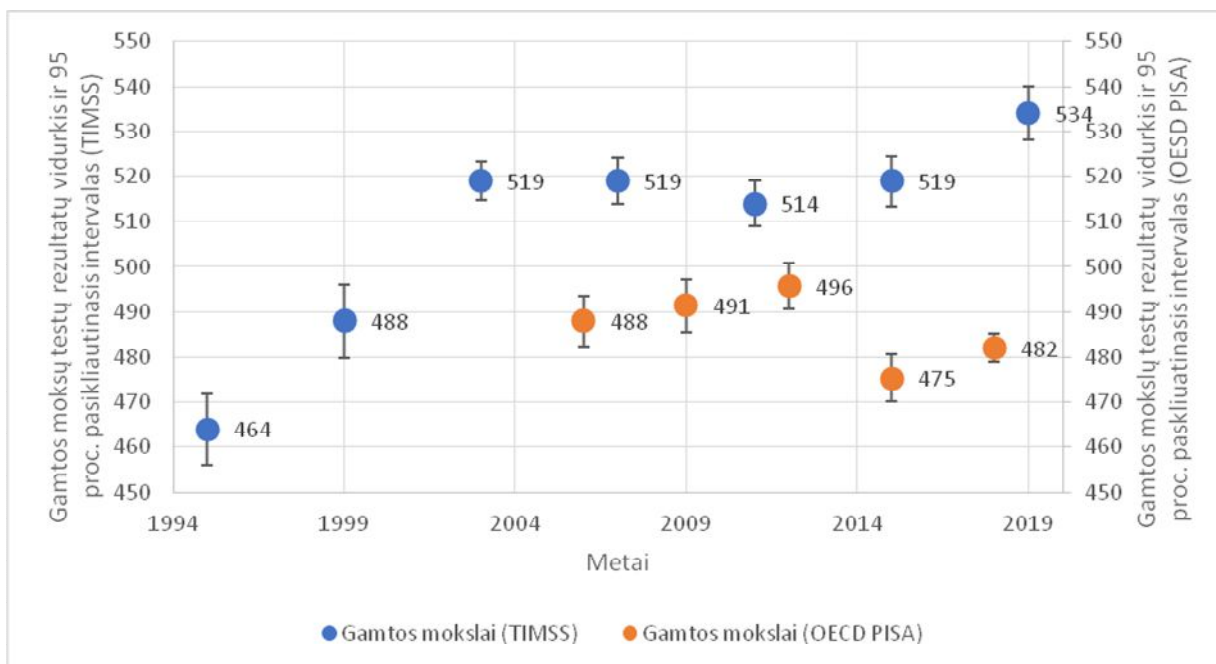

3.3.1.4 pav. 4 klasės mokinių matematikos gebėjimų pagal matematikos turinio sritis dinamika. TIMSS testo rezultatai. Vidurkis standartizuotoje skalėje.

3.3.2 Mokinių gamtos mokslų pasiekimų kaita EBPO/IEA studijose

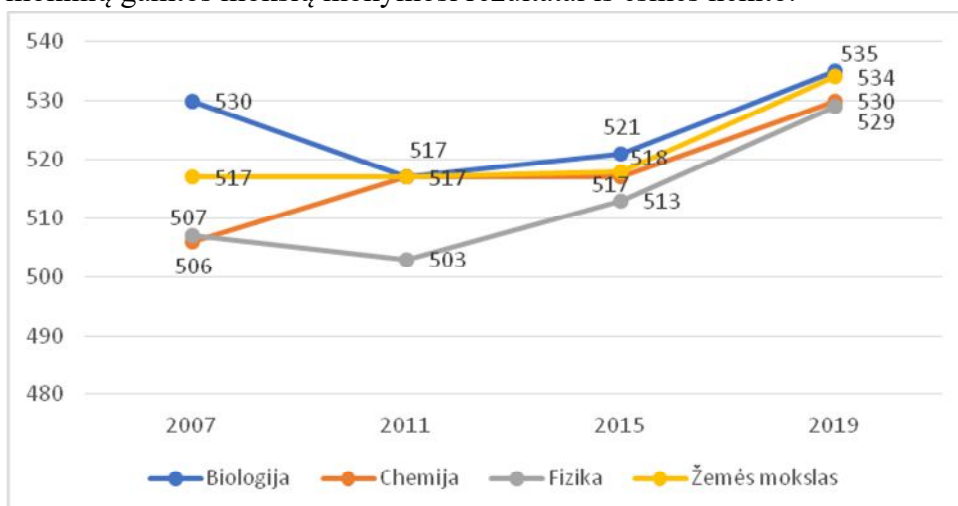
3.3.2.1 pav. pateiktų EBPO PISA duomenų analizė atskleidžia kad penkiolikmečių Lietuvos mokinių gamtamokslinio raštingumo įvertis visuose cikluose, išskyrus 2011 m., yra statistiškai reikšmingai žemesnis už skalės vidurkį (500), o 2011 m. artimas skalės vidurkiui. Gamtos mokslų srityje 2006 m., 2009 m. ir 2012m. ciklą PISA testo rezultatų pokyčiai nėra statistiškai reikšmingi, tačiau 2015 m. cikle stebimas neigiamas statistiškai reikšmingas rezultatų pokytis 21 tašku lyginant su 2012 metais. Galima daryti prielaidą, kad tokį neigiamą rezultatų kitimą galėjo sąlygoti sisteminio pobūdžio veiksniai: perėjimas prie elektroninio testavimo ir/arba sudėtingesnės užduotys, nes neigiami pokyčiai, tik kiek mažesni, būdingi ir kitoms šalims (sumažėjo EBPO šalių vidurkis). Būtų galima teigti, kad gamtos mokslų pasikimai, kaip ir matematikos, iš esmės nekito¹⁰⁴. Šiam pokyčiui nėra jokių akivaizdžių priežasčių.

¹⁰⁴ Tokią išvadą linkęs daryti ir A. Zabulionis (2020)

3.3.2.1. pav. Lietuvos mokinių gamtos mokslų pasiekimų, matuojant PISA IR TIMSS 8 kl. testais, dinamika. Vidurkis ir 95 proc. pasiklovimo intervalas standartizuotoje skalėje.

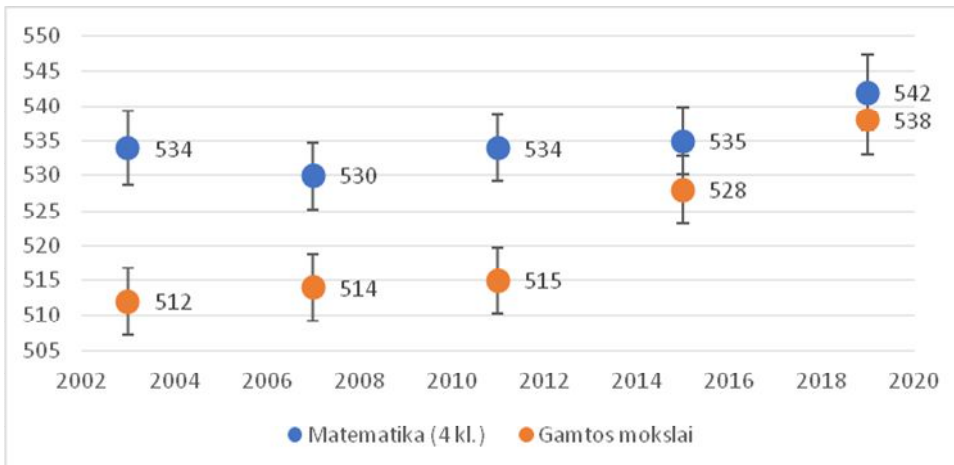
TIMSS testuojamų gamtos mokslų gebėjimų įverčiai pirmųjų dviejų ciklų metu 1994 ir 1999 metais buvo statistiškai žemiau TIMSS vidurkio, kitų penkių ciklų metu - statistiškai aukščiau TIMSS vidurkio. TIMSS 8 kl. mokinių gamtos mokslų gebėjimų tyrime stebime bendrą ženkliai pažangos tendenciją, kuomet įvertis pakilo nuo 464 taškų 1995 m. iki 534 taškų 2019 metais (pokytis – 70 taškų). Kaip ir mokinių matematikos gebėjimų testavimo atveju, stebimas testavimo rezultatų pagerėjimas 1995-2003 metų laikotarpiu ir 2019 m. TIMSS tyrimo cikle, tuo tarpu laikotarpiu nuo 2003 iki 2015 mokinių gamtos mokslų mokymosi rezultatai iš esmės nekito.

3.3.2.2 pav. 8 klasės mokinių gebėjimų skirtingose gamtos mokslų turinio srityse dinamika. TIMSS testo rezultatai.

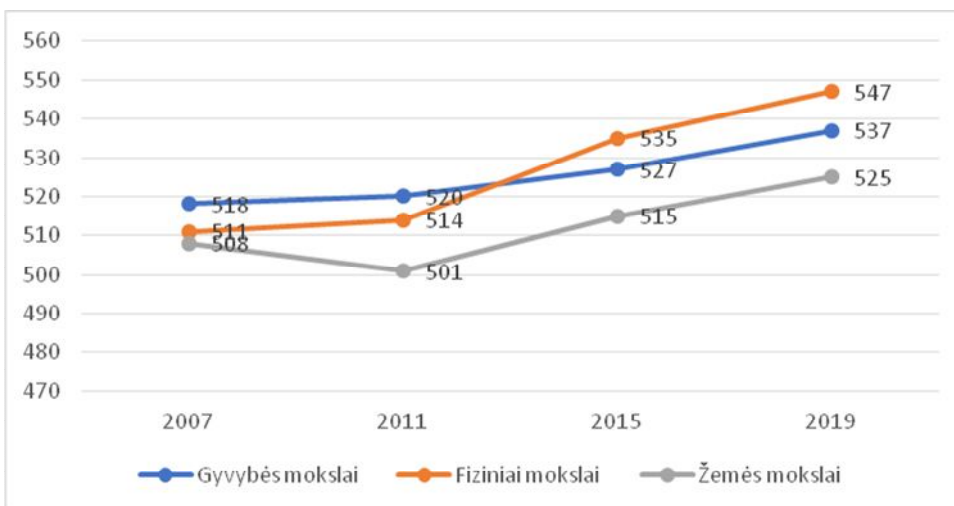
Kaip ir matematikos atveju, gamtos mokslų žinių atveju palyginamoji statistika pagal atskiras gamtos mokslų gebėjimų sritis TIMSS statistinėse duomenų bazėse yra teikiama nuo 2007 m. Stebimas faktas, kad mokinių fizikos gebėjimų įverčiai, kurie

2011 metais buvo žemiausi, 2015 m. ir 2019 m. cikle padidėjo (pokytis – 23 taškai), o 2019, lyginant su 2015 m. padidėjo ir visų gamtos mokslų sričių gebėjimų įverčiai (žr. 3.3.2.2 pav.). Pažymėtina, kad jei 2007 m. testavimo cikle. skirtingų gamtos mokslų sričių mokinių gebėjimai gana ženkliai skyrėsi, tai 2015 m. ir 2019 m. visų gebėjimų įverčiai buvo panašūs. Gamtamokslinių gebėjimų augimą visose srityse 2019 m. iš dalies galėjo sąlygoti didesnis dėmesys gamtos mokslams bendrojo ugdymo mokykloje pradėjus įgyvendinti kokybiško gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos, matematikos mokslų ir kūrybiškumo ugdymo (STEAM) politiką.

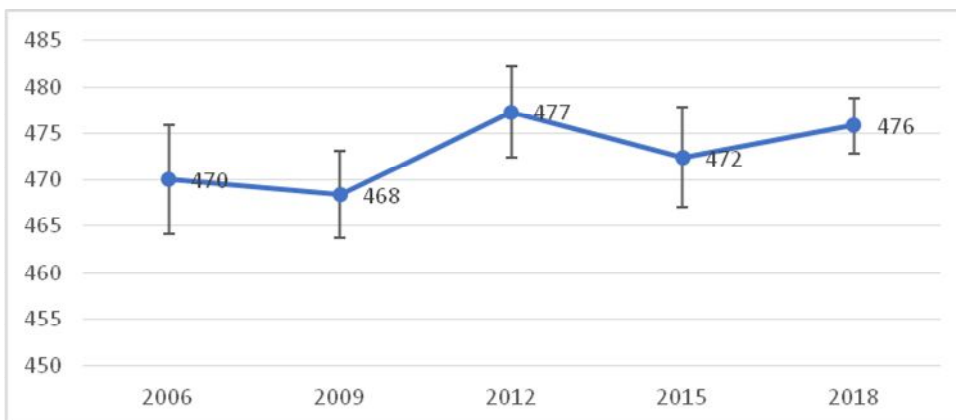
3.3.2.3 pav. 4 klasės mokinių gebėjimų skirtingose matematikos ir gamtos mokslų turinio srityse dinamika., TIMSS testo rezultatai. Vidurkis ir 95 procentų pasikliautinas intervalas standartizuotoje skalėje.

Ketvirtos klasės mokinių gamtos mokslų gebėjimų dinamikos analizė atskleidė, kad laikotarpiu nuo 2003, 2007 ir 2011 m. testų įverčiai iš esmės nekito, o nuo 2011 m. iki 2019 m. stebimas ženklus 23 taškų teigiamas pokytis (žr. 3.3.2.4 pav.). Augimas stebimas visose testuotose gamtos mokslų srityse.

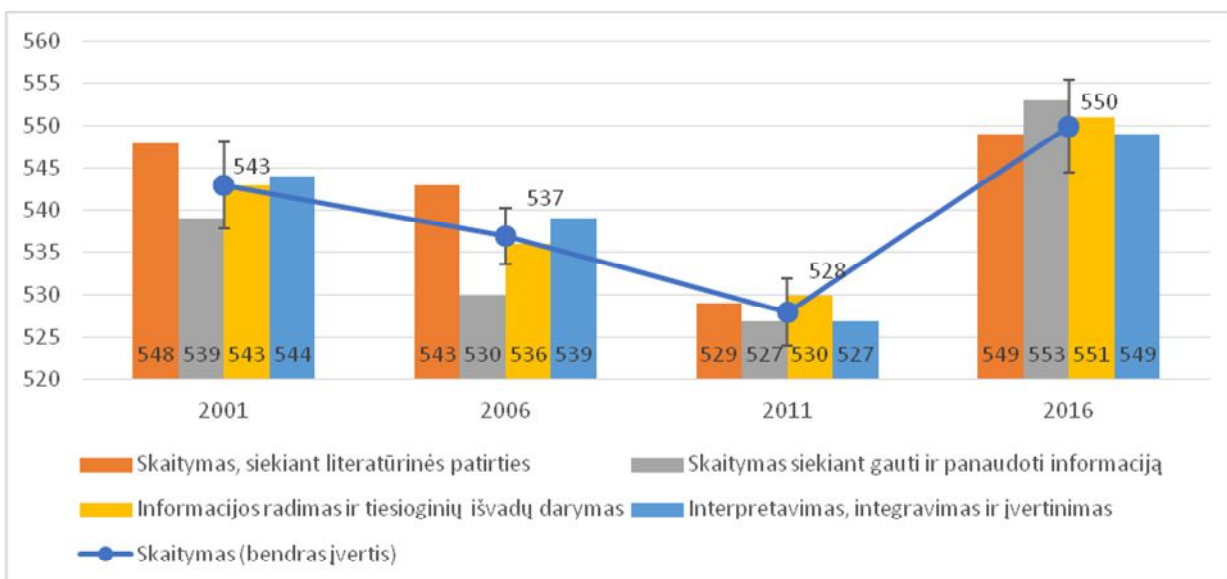
3.3.2.4 pav. 4 klasės mokinių gamtos mokslų gebėjimų pagal gamtos mokslų turinio sritis dinamika. TIMSS testo rezultatai

3.3.3 Mokinių skaitymo pasiekimų kaita EBPO/IEA studijose

3.3.3.1 pav. Lietuvos penkiolikmečių mokinių skaitymo pasiekimų (skaitymo raštingumo) dinamika. PISA testo rezultatai. Vidurkis ir 95 procentų pasikliautinas intervalas standartizuotoje skalėje.

Statistiškai reikšmingų penkiolikmečių mokinių skaitymo raštingumo pokyčių 2006-2018 metų laikotarpiu PISA tyrimas neatskleidė (žr. 3.3.3.1 pav.).

3.3.3.2 pav. 4 klasės mokinių skaitymo pasiekimų dinamika. PIRLS testo rezultatai. Vidurkis ir 95 procentų pasikliautinas intervalas standartizuotoje skalėje.

Ketvirtos klasės mokinių skaitymo pasiekimų kaita, PIRLS tyrimo duomenimis, pasižymi tuo, kad laikotarpiu nuo 2001 iki 2011 metų stebimas neigiamas statistiškai reikšmiškas pokytis (- 15 taškų), o 2016 metais, lyginant su 2011, skaitymo pasiekimų įvertis padidėjo 22 taškais (žr. 3.3.3.2 pav.). Labiausiai 2001m. 2011 m. laikotarpiu sumažėjo skaitymo siekiant literatūrinės patirties gebėjimai, 2016 metais didžiausias teigiamas pokytis stebimas skaitymo siekiant gauti ir panaudoti informaciją gebėjimų srityje.

3.3.4 Penkiolikmečių mokinių matematinis, gamtamokslinis ir skaitymo raštingumas atsižvelgiant į mokymosi patirtį (mokymosi metus)

Pakankamai žemus Lietuvos mokinių mokymosi pasiekimų įverčius standartizuotoje skalėje ir lyginat su EBPO šalių vidurkiu galima iš dalies paaiškinti tuo, kad jie turi mažiau mokymosi patirties, matuojant mokymosi metais, nei EBPO šalių vidurkis. Lietuvoje tik 2 proc. 2018 m. tyrimo cikle testuotų mokinių mokyklą (ISCED1) pradėjo lankyti sulaukę 5 metų ar jaunesni, tuo tarpu EBPO šalių vidurkis – 22 proc. Lietuvoje mokyklą pradėjo lankyti 6 metų ar jaunesni 33 proc., o EBPO vidurkis – 68 proc. Lietuvoje didžiąją testuojamų mokinių dalį (virš 80 proc. kiekviename cikle) sudaro 9 klasės mokiniai, tuo tarpu bendrai EBPO šalių mastu, devintokų procentas nesiekia 40 proc., o testuojamų 10 klasės mokinių dalis šiek tiek mažesnė nei 50 proc. (žr. 3.3.4.1 lentelę). Stebima tendencija, kad Lietuvoje testuojamų devintokų dalis didėja, o aštuntokų – mažėja. Pagal tarptautinį mokymosi lygmenų klasifikatorių, visi testuojami Lietuvos mokiniai priskiriami ESCED2 lygmeniui (žemesnysis vidurinis), tuo tarpu EBPO PISA šalių mastu ISCED2 lygmeniui 2018 m. priskiriama apie 45 proc. testuotų mokinių (ši dalis atskiruose tyrimo cikluose kinta nežymiai), o ISCED3 lygmeniui (aukštesnysis vidurinis) – 52 proc. Todėl, yra tikslinga Lietuvos PISA penkiolikmečių tyrime išskirti 9 kl. mokinius ir jų testavimo rezultatus palyginti su EBPO 9 klasės (9 metai pradedant nuo ISCED1) vidurkiu.

3.3.4.1 lentelė

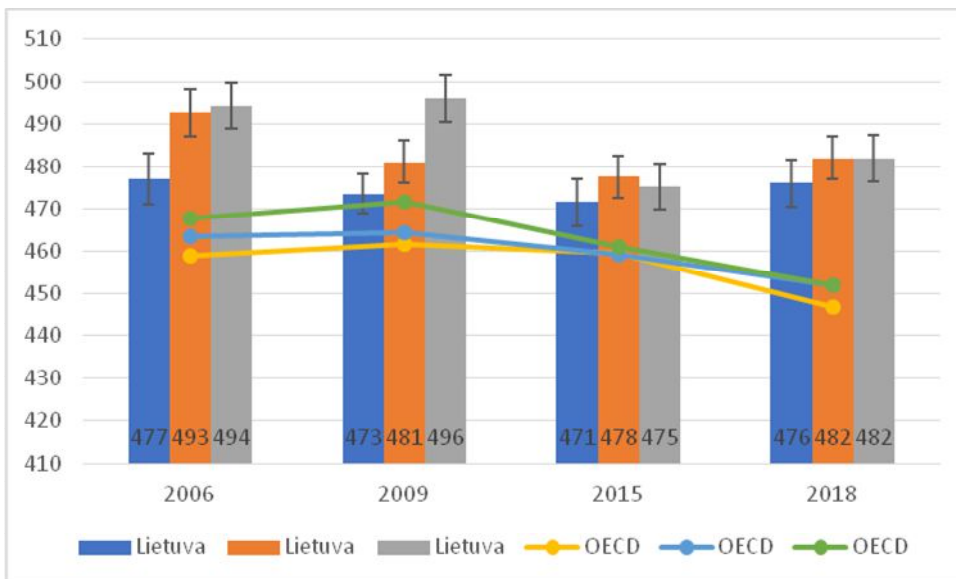
Mokinių pasiskirstymas pagal klases skirtinguose EBPO PISA tyrimo cikluose¹⁰⁵ Procentai.

Metai	Šalis	7 klasė	8 klasė	9 klasė	10 klasė	11 klasė
2018	EBPO		45 (ISCED2)		52 (ISCED3)	
	Lietuva	0	2	90	7	
2015	EBPO	1	5	36	48	7
	Lietuva	0	3	86	11	0
2009	EBPO	1	6	37	47	8
	Lietuva	0	10	81	8	0
2006	EBPO	1	6	38	45	8
	Lietuva	1	12	80	7	0

Duomenys: PISA IDE

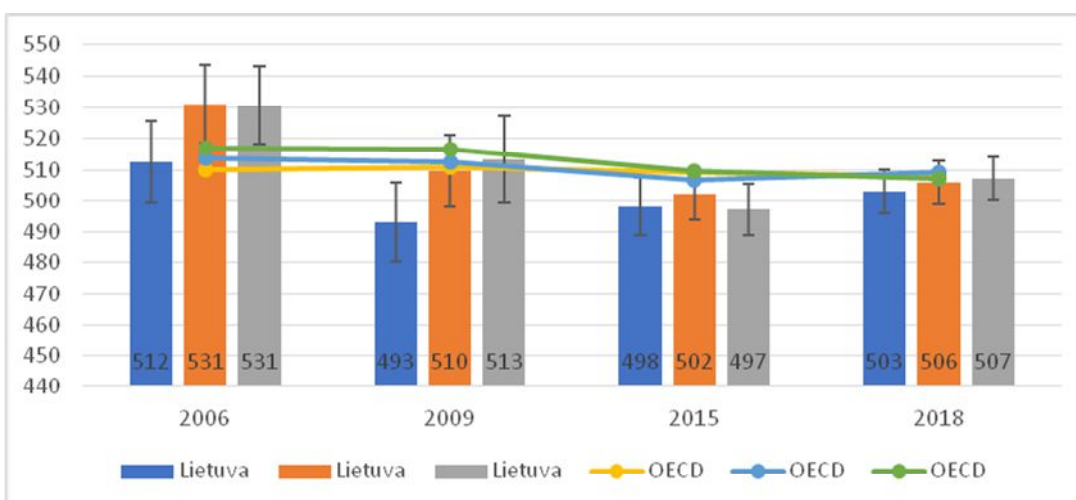
Lietuvos mokinių, besimokančių 9 klasėje, skaitymo, matematikos, gamtos mokslų pasiekimai, visų PISA tyrimo ciklų duomenimis yra aukštesni už EBPO šalių devintokų vidurkį (žr. 3.3.4.1 pav.). Skirtumas statistiškai reikšmingas. Testuotų Lietuvos devintokų pasiekimų dinamika pasižymi panašiais dėsniumais, kaip ir visos penkiolikmečių moksleivių imties pasiekimų dinamika (nes devintokai šioje imtyje sudaro 80 proc. ar daugiau). Skaitymo pasiekimų įverčiai iš esmės nekito. Matematikos pasiekimų įverčiai, lyginant 2006 m. ir 2015 m. tyrimo ciklus, sumažėjo 15 taškų, (skirtumas statistiškai reikšmingas), o 2018 m. duomenis lyginant su 2015 m., iš esmės nepakito. Gamtos mokslų pasiekimai 2015 m. lyginant su 2019 m. ciklu sumažėjo 21 tašku.

¹⁰⁵ Apibendrinti visų EBPO šalių duomenys apie klasę, kurioje mokosi respondentai, 2018 m. ataskaitose neteikiami, todėl, palyginimui su EBPO šalimis, nurodoma testuotų mokinių dalis (proc.) pagal ISCED lygmenis. Procentų suma lentelės eilutėse yra mažesnė už 100, nes dalis respondentų klases nenurodė.

3.3.4.1 pav. Lietuvos ir EBPO šalių¹⁰⁶ devintokų skaitymo, matematikos ir gamtos mokslų pasiekimų kaita. Vidurkis ir 95 proc. pasiklovimo intervalas. Duomenų šaltinis: PISA IDE.

Lietuvos 9 kl. mokinių imtis PISA tyrime yra reprezentatyvi, tačiau to negalima pasakyti apie 10 kl. mokinių imtį. Ji neatitinka visos dešimtokų populiacijos, apima tik tuos mokinius, kurie mokyklą pradėjo lankyti anksčiau nei jų bendraklasiai, todėl 3.3.4.2 pav. pavaizduoti testavimo rezultatai negali būti apibendrinti visiems 10 klasės mokiniams, tačiau vaizduoja, kokią įtaką turi visų testuotų Lietuvos penkiolikmečių įvėrčiams. Imtis nėra didelė, matavimo paklaida pakankamai ženkliai. Pasiekimai paklaidos ribose iš esmės atitinka EBPO šalių dešimtokų vidurkį, išskyrus 2006 m., kuomet matematikos pasiekimų įvertis buvo aukščiau EBPO vidurkio, ir 2009 m. – skaitymo pasiekimų įvertis žemiau EBPO vidurkio. Tyrime dalyvavusių Lietuvos dešimtokų pasiekimų dinamika PISA tyrimo cikluose iš esmės atkartoja 9 kl. mokinių pasiekimų dinamiką.

3.3.4.2 pav. Lietuvos ir EBPO šalių¹⁰⁷ dešimtos klasės mokinių skaitymo, matematikos ir gamtos mokslų pasiekimų kaita. Vidurkis ir 95 proc. pasiklovimo intervalas. Duomenų šaltinis: PISA IDE.

¹⁰⁶ Palyginimui pateikiami EBPO 2018 m. ISCED2 lygmens mokinių testavimo rezultatai.

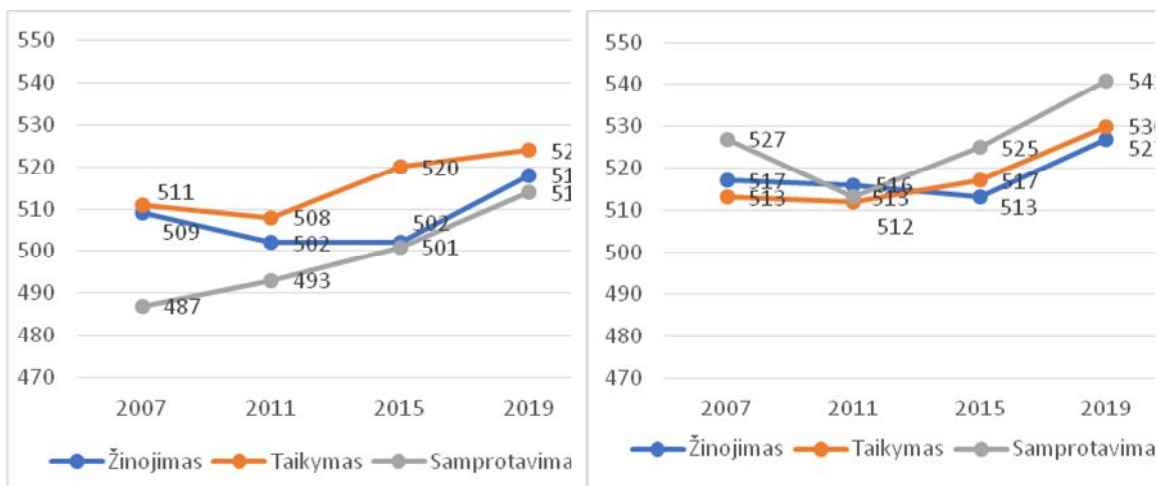
¹⁰⁷ Palyginimui pateikiami EBPO 2018 m. ISCED2 lygmens mokinių testavimo rezultatai.

Europos šalyse, kurios 2018 m. pirmąją pagal PISA testų rezultatus, mokinių, besimokančių 9 ir 10 klasėse santykis yra nevienodas: Estijos imtyje dešimtokai sudaro 1,3 proc., Suomijos – 0,2 proc., Lenkijos - 1,4 proc., Švedijos – 1,6 proc., tuo tarpu Danijos – 59,3, Belgijos – 63,3 proc., Slovėnijos – 92,4. EBPO šalių imtyje (stebėsenos vienetas – šalis) dalyvavusių dešimtos klasės mokinių dalies ir šalies mokinių skaitymo, matematikos pasiekimų, gamtos mokslų pasiekimų įverčio ryšys yra silpnas (koreliacijos koeficientas, atitinkamai, -0,24, -0,19). Taigi, vieni mokymosi metai, imant atskirai kiekvieną šalį, stipriai pagerina pasiekimus, tačiau, lyginant šalis tarpusavyje, tai nėra lemiamas šalies mokinių mokymosi pasiekimų veiksnys.

3.3.5 Mokinių kognityvinių gebėjimų kaita TIMSS studijose

TIMSS tyrime veikos ir turinio matricoje užduotys skirstomos pagal dalyko tematiką ir kognityvinių gebėjimų sritis. Išskiriamos trys kognityvinių gebėjimų grupės, bendros tiek gamtos, tiek matematikos dalykams: žinojimas, taikymas ir samprotavimas. Palyginamieji duomenys teikiami nuo 2007 metų tyrimo ciklo (žr. 3.3.5.1 pav.). Stebima tendencija, kad labiausiai 2011 – 2019 metų laikotarpiu padidėjo mokinių matematinio ir gamtamokslinio samprotavimo įverčiai (21 ir 26 taškais atitinkamai).

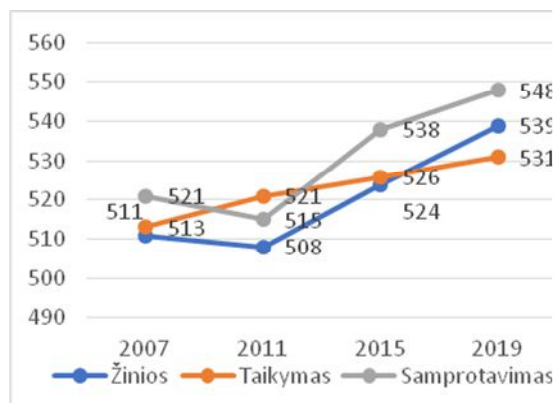
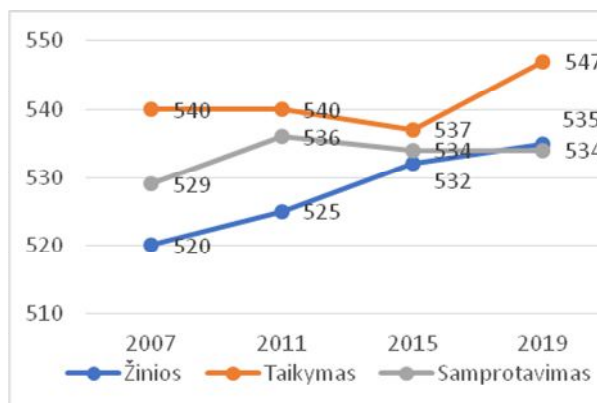

Matematika

Gamtos mokslai

3.3.5.1 pav. 8 klasės mokinių kognityvinių gebėjimų dinamika matematikos ir gamtos mokslų srityse. TIMSS testo rezultatai.

Ketvirtos klasės mokinių testavimo atveju nuo 2007 metų stebimas nuoseklus meddidelis augimas matematikos žinių srityje (pokytis – 14 taškų), o nuo 2015 m. ir taikymo srityje (pokytis – 10 taškų) (žr. 3.3.5.2 pav.). Gamtos mokslų srityje nuo 2011 metų santykinai labiau augo žinios (31 taškas) ir samprotavimo gebėjimai (33 taškai), mažiau – taikymo gebėjimai. Tikėtina, kad šiuos gana ženklius gamtos mokslų pasiekimų pokyčius galėjo sąlygoti 2008 m. atnaujintos bendrojo ugdymo programos, bei maždaug nuo 2017 metų įgyvendinama STEAM politika.

Matematika

Gamtos mokslai

3.3.5.2 pav. 4 klasės mokinių kognityvinių gebėjimų dinamika matematikos ir gamtos mokslų srityse. TIMSS testo rezultatai.

3.3.6 Mokinių pilietinio ugdymo rezultatų kaita IEA pilietinio ugdymo studijose

Lietuvos aštuntų klasių mokiniai dalyvavo trijuose IEA pilietinio ugdymo tyrimuose¹⁰⁸, tačiau CIVED (1999) ir ICCS (2009, 2016) tyrimų daugelio pilietiškumo ugdymo aspektų skalės, dalyvavusių šalių imtys nesutampa, todėl aptariama mokinių pilietinio ugdymo rezultatų kaita 2009 - 2016 m.

3.3.6.1 lentelė.

8 klasės mokinių pilietinio ugdymo pasiekimų kaita: pilietinės žinios ir pilietinis dalyvavimas (ICCS tyrimas, 2009, 2016)

Skalė	Vidurkis ir standartinė paklaida		Vidurkių skirtumas
	ICCS 2009	ICCS 2016	
Pilietinės žinios	505 (2,8)	518 (3,0)	13*
Pilietinio dalyvavimo skalės			
Mokinių diskusijų socialiniais ir politiniais klausimais indeksas	51 (0,2)	54 (0,2)	2,8*
Mokinių pasitikėjimo veikti savarankiškai pilietiškumo srityje indeksas	50 (0,2)	51 (0,3)	0,8*
Mokinių dalyvavimo visuomeniniame mokyklos gyvenime vertės supratimo indeksas	48 (0,2)	49 (0,2)	0,8*
Mokinių ketinimo dalyvauti politinėje veikloje indeksas	49 (0,2)	52 (0,2)	2,7*
Ketinimo ateityje balsuoti rinkimuose indeksas	52 (0,2)	52 (0,2)	0,4

*Pokytis yra statistiškai reikšmingas.

Pilietinės žinios matuojamos 2009 m. tyrimo imties pagrindu standartizuotoje skalėje, kurios vidurkis lygus 500, o standartinis nuokrypis – 100. Pilietinio dalyvavimo indeksai matuojami 2009 m. tyrimo imties pagrindu standartizuotoje skalėje, kurios vidurkis yra 50, o standartinis nuokrypis – 10.

Tyrimų duomenys rodo, kad laikotarpiu nuo 2009 iki 2016 metų 8 klasės mokinių pilietiškumo žinios padidėjo gana ženkliai, tačiau pažymėtina, kad didėjo ir abiejuose tyrimuose dalyvavusių šalių mokinių žinių įverčiai, todėl, nors Lietuvos mokinių

¹⁰⁸ 1999 IEA CIVED tyrimas (28 šalys), 2009 IEA ICCS tyrimas (38 šalys), 2016 IEA ICCS tyrimas (24 šalys). Trečiasis ICCS tyrimo etapas yra numatomas 2022 m.

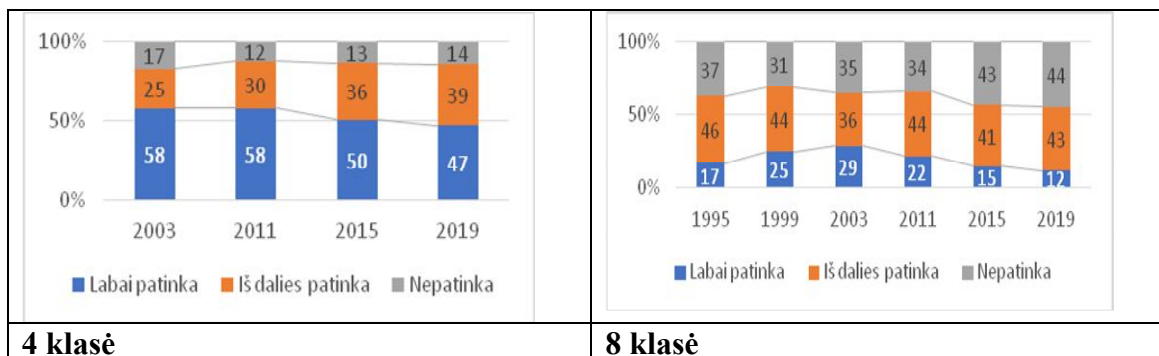
pažanga analizuojamu aspektu yra akivaizdi, tačiau jos pozicija kitų šalių atžvilgiu nepakito.

Mokinių pilietinio dalyvavimo rezultatų pokyčiai septynerių metų laikotarpiu yra teigiami ir statistškai reikšmingi, išskyrus *Ketinių dalyvauti rinkimuose* indeksą. Didžiausia pozityvi kaita stebima matuojant *Mokinių diskusijų socialiniais ir politiniais klausimais* indeksą ir *Mokinių ketinimo dalyvauti politinėje veikloje* indeksą, kur Lietuvos mokinių rezultatai statistškai reikšmingai aukštesni ir už 2016 m. ISCC šalių vidurkį. Mokinių pasitikėjimas veikti savarankiškai pilietiškumo srityje, dalyvavimo visuomeniniame mokyklos gyvenime vertės supratimas analizuojamu laikotarpiu padidėjo nedaug, šis pokytis statistškai reikšmingas, tačiau, rezultatai išlieka prastesni už visų ICCS šalių vidurkį. *Mokinių ketinimo ateityje balsuoti rinkimuose* indekso reikšmė abiejų ICCS tyrimo ciklų metu buvo aukštesnė už šalių vidurkį ir septynerių metų laikotarpiu nepakito.

Apibendrinant galima teigti, kad, laikotarpiu nuo 2009 iki 2019 m. Lietuvos mokinių pilietinės žinios pagerėjo, pilietinio dalyvavimo nuostatos tapo pozityvesnės, mokiniai daugiau įsitraukia į pilietinio dalyvavimo procesus, tačiau, kitų šalių (dalyvavusių ICCS tyrime) rezultatų pokyčių kontekste, ši pažanga nėra ženkli.

3.3.7. Mokinių požiūrio į matematikos ir gamtos mokslų mokymąsi dinamika

Mokinių nuostatos į matematikos ir gamtos dalykų mokymąsi ir šių dalykų svarbos vertinimas buvo tirtas TEAMS klausimynuose pateikiant skales, testuojančias, kiek mokiniams patinka mokytis matematikos ir gamtos mokslų ir kiek, jų nuomone, matematika ir gamtos mokslai yra vertingi¹⁰⁹.

3.3.7.1 pav. Kaip mokiniams patinka mokytis matematikos. Procentai. TIMSS tyrimo duomenys. Duomenų šaltinis: PISA IDE.

Mokinių nuostatų į gamtos ir matematikos mokymąsi dinamikai būdingos šios savybės:

- Nuo 2003 metų tyrimo ciklo stebimas 8 kl. mokinių, kuriems labai patinka mokytis matematikos, dalies mažėjimas nuo 29 proc. iki 12 proc. ir mokinių, kuriems matematikos mokytis nepatinka, dalies didėjimas nuo 35 iki 44 proc. Pokytis - apie 10

¹⁰⁹ 2006 metų TIMSS ciklo anketoje klausimų formuluočių ženkliai skyrėsi, nuo ankstesnių todėl tų metų apklausos rezultatai nėra analizuojami. 1995-2003 cikluose ir 2011-2019 cikluose klausimų formuluočių nežymiai skyrėsi.

PISA tyrimuose mokinių nuostatos taip pat tiriamos, tačiau dinamikos analizei duomenys nėra palankūs, nes keičiasi klausimų formuluočių.

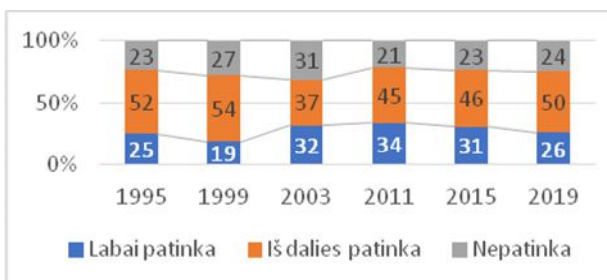
proc. punktų. Mokinių, kuriems patinka mokyti matematikos, dalies mažėjimas nuo 2011 metų stebimas ir 4 kl. mokinių tyrimuose.

- Nuo 1995 m. metų tyrimo ciklo iki 2011 m. ciklo augo 8 kl. mokinių, kuriems patinka mokyti chemijos, dalis (pokytis 23 proc. punktų). Nuo 2003 m. ciklo iki 2011 m. ciklo stebima mokinių, nepatinka mokyti chemijos mažėjimo tendencija (pokytis 25 proc. punktai)

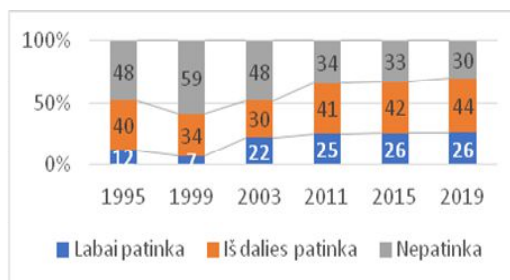
- Fizika yra gamtos mokslų disciplina, kurią aštuntokams mažiausiai patinkam mokyti. Nuo 2003 m. ciklo iki 2011 m. sumažėjo mokinių, kuriems nepatinka mokyti fizikos dalis (pokytis – 17 proc. punktų). Nuo 2011 m. mokinių, kuriems fizika patinka/nepatinka dalis praktiškai nekito.

- 8 kl. mokinių pozityvus požiūris į biologijos ir žemės mokslų mokymąsi analizuojamu laikotarpiu mažai kito, tačiau mokinių, kuriems mokyti labai patinka, dalis sumažėjo

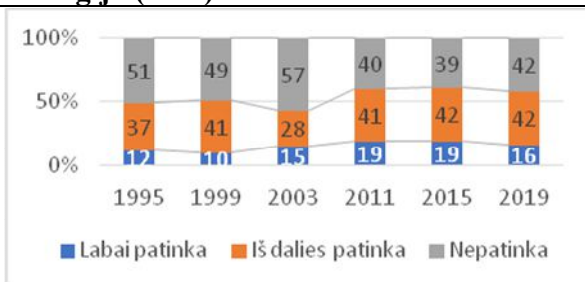
4 kl mokinių nuostatos į gamtos mokslų mokymąsi laikotarpiu nuo 2003 m iki 2015 m. kinta mažai, tačiau 2019 m. cikle mokinių, kuriems parinka mokyti gamtos mokslų, dalis šiek tiek sumažėjo (pokytis – 10 proc. punktų)

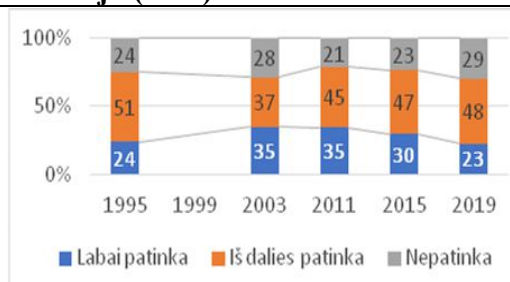
Biologija (8 kl.)

Chemija (8 kl.)

Fizika (8 kl.)

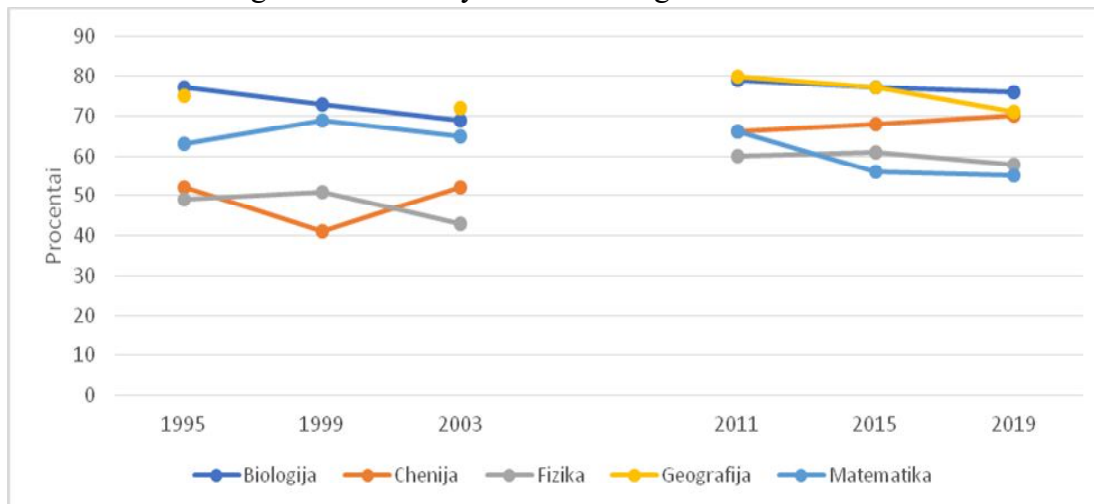
Žemės mokslai (8 kl.)

3.3.7.2 pav. Kaip mokiniams patinka mokyti gamtos mokslų. TIMSS 8 kl. tyrimo rezultatai¹¹⁰. Duomenų šaltinis: PISA IDE.

Paskutiniųjų TIMSS ciklų anketose 8 kl. mokiniams buvo užduotas klausimas kiek vertingi matematika ir gamtos mokslai ir gamtos mokslų. Stebima tendencija, kad šių dalykų mokymosi vertės įverčiai mažėja. 2019 m. cikle aštuntokų, manančių kad matematikos mokyti yra labai vertinga lyginat su 2011 m sumažėjo 20 proc. punktų, o lyginant su 2015 m. – 9 proc. punktais. 8 kl. mokinių, manančių, kad matematikos mokyti nėra vertinga, dalis 2019 m, lyginant su 2011 m. padidėjo 11 proc. punktų. Analogiški pokyčiai yra stebimi ir vertinant gamtos mokslų vertę.

¹¹⁰ 2006 metų TIMSS ciklo anketoje klausimų formuluotės skyrėsi, nuo ankstesnių todėl tų metų apklausos rezultatai nėra analizuojami. 1995-2003 cikluose ir 2011-2019 cikluose klausimų formuluotės nežymiai skyrėsi.

Pažymėtina, kad bendrajame ugdyme pradėta įgyvendinti STEAM politika mokinių nuostatomis dėl gamtos mokslų mokymosi 2019 m. tyrimo ciklo duomenimis, įtakos (dar) neturėjo: mokinių, kuriems labai patinka mokytis matematikos ir gamtos mokslų dalis, lyginant su 2015 m sumažėjo, taip pat gana ženkliai mažėjo manančių, kad matematikos ir gamtos mokslai yra labai vertingi.

3.3.7.3 pav. Mokinių nuomonės apie matematikos ir gamtos mokslų mokymąsi kaita (procentai „Patinka“ ir „Labai patinka“)¹¹¹. TIMSS 8 kl. mokinių tyrimo duomenys. Duomenų šaltinis: TIMSS IDE.

Nors 2005-2003 m. tiek matematikos ir gamtos mokslų pasiekimai gerėjo, tačiau mažėjo mokinių, kuriems patinka mokytis biologijos ir fizikos. 2011-2019 yra matematikos ir gamtos mokslų pasiekimų augimo laikotarpis, tačiau mažėja mokinių, kuriems patinka mokytis matematikos. Padidėjo mokinių kuriems patinka mokytis chemijos ir nemažėjo mokinių kuriems patinka mokytis Fizikos. Tai galima sieti su maždaug 2017 m. prasidėjusiu STEAM politikos stiprinimu. Matematika nėra tokia palanki mokinių sudominimui paradoksaliais bandymais.

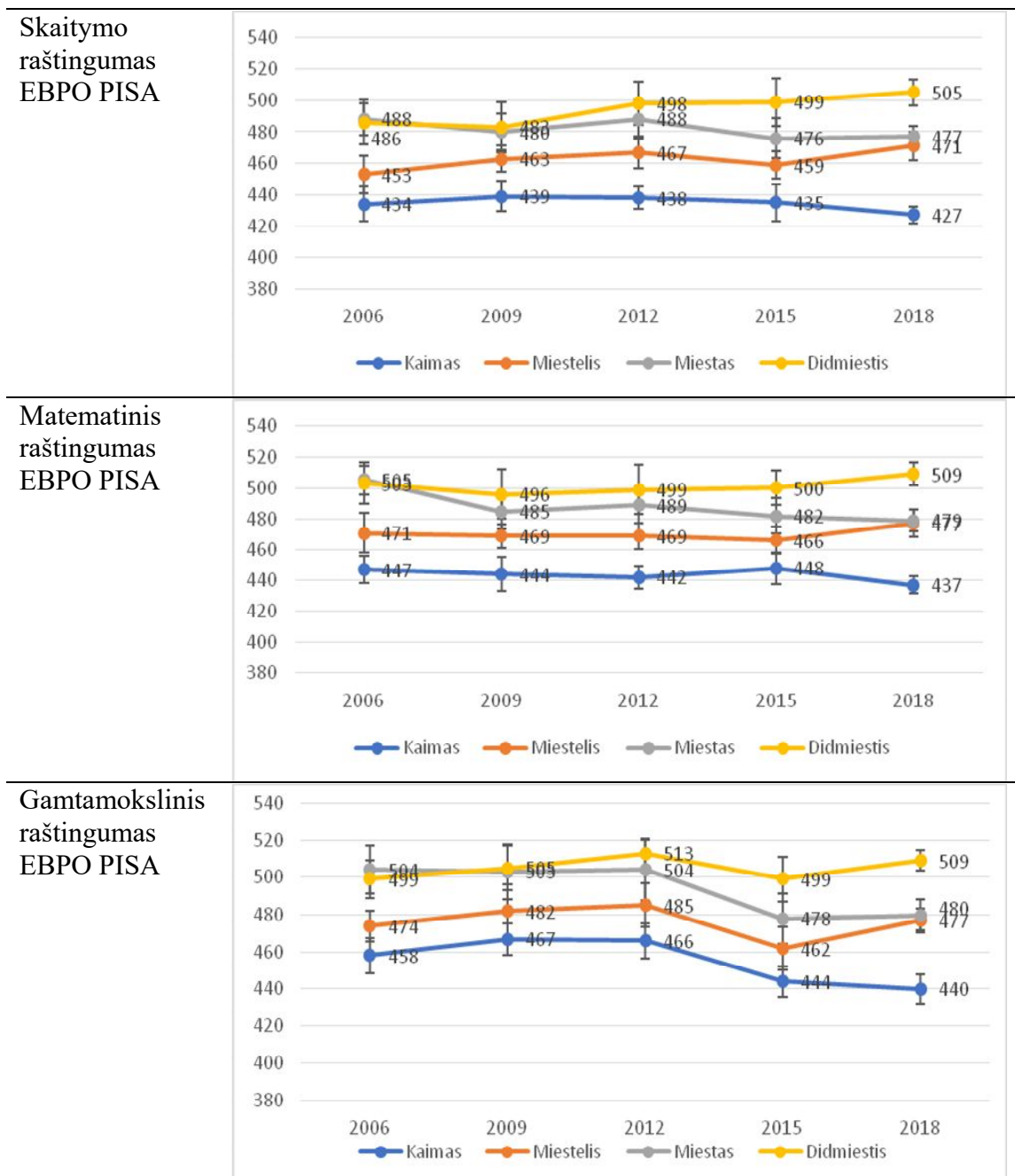
3.4. Lietuvos socialinio, ekonominio, kultūrinio ir edukacinio konteksto rodiklių tarptautinėse IEA ir OECD/EBPO studijose dinamika

3.4.1 Mokinių pasiekimų dinamika priklausomai nuo socialinio, ekonominio, kultūrinio konteksto

Tiek IEA TIMSS, tiek EBPO PISA mokinių pasiekimų tyrimus lydi mokinių, jų tėvų, pedagogų ir mokyklų vadovų anketinės apklausos, įgalinančios išsamesnę ir gilesnę testuojamų gebėjimų analizę mokyklos aplinkos, klasės aplinkos, namų aplinkos, mokinio savybių kontekste. Tačiau, tenka pažymėti, kad jų turinys labiau tinkamas skerspjūvio nei pasiekimų dinamikos tyrimams, nes, daugeliu atvejų, skirtinguose cikluose, net ir matuojant tą patį konstrukta, klausimų formuluotės skiriasi. EBPO PISA tyrimuose invariantas tyrimo ciklo atžvilgiu yra klausimai apie tėvų išsilavinimą ir užimtumą, kultūrinės ir ekonominės šeimos aplinkos klausimai šiek tiek kito, tačiau socialinės ekonominės ir kultūrinės aplinkos indeksas (SEK) statistiniais metodais buvo

¹¹¹ 1995-2003 laikotarpio ir 2011-2019 laikotarpio ir 2006 m. TIMSS 8 kl. klausimynuose mokiniams formuluotės šiek tiek skyrėsi.

suformuotas taip, kad galima jo dinamikos analizė. Invariantas yra ir klausimas apie vietovės, kuriai priskiriama mokykla, tipą.

3.4.1.1 pav. Penkiolikmečių skaitymo, matematinio ir gamtamokslinio raštingumo dinamika priklausomai nuo mokyklos tipo pagal gyvenamąją vietovę. Vidurkis ir 95 proc. pasiklovimo intervalas. Duomenų šaltinis: PISA IDE.

Mokyklos tipas pagal vietovę yra svarus mokinių mokymosi pasiekimų veiksnys, kurio įtaka, nemažėja. PISA tyrimo duomenimis, 2006 m. skirtumas tarp kaimo vietovėje ir didmiestyje esančios mokyklos mokinių pasiekimų vertinant skaitymo raštingumą buvo 52 taškai, matematinį raštingumą – 56 taškai, gamtamokslinį raštingumą – 41 taškas, o 2018 m duomenimis atitinkami skirtumai yra 78, 72, 69 taškai. Be to, skaitymo ir gamtos mokslų pasiekimų atveju, stebima nuosekli pasiekimų skirtumo augimo dinamika. Stebima ir kita statistiškai reikšminga tendencija: didėja mokinių, besimokančių didmiesčio mokyklose ir miestų (rajono centrų) mokyklose, skaitymo

raštingumo, matematinio ir gamtamokslinio raštingumo skirtumai. Be to 2018 m tyrimo cikle jau nestebimas skirtumas tarp miestelių ir miestų mokyklų (rajonų centrų), kuris buvo fiksuojamas ankstesniuose cikluose. Atotrūkio tarp kaimo/miestelio ir didmiesčio mokyklų stabilumą bei 2019 metais stebimą santykinį „atstumo“ tarp miesto ir didmiesčio mokinių pasiekimų augimą patvirtina ir TIMSS tyrimo duomenys. Taigi, nepaisant daugelio sanglaudą didinančių švietimo politikos priemonių, gyvenamoji vietovė išlieka svarus švietimo nelygybės veiksnys.

PISA duomenys negali pilnai atsakyti į klausimą, kiek šiuos pasiekimų dinamikos priklausomybės nuo mokyklos tipo skirtumus sąlygoja mokinių migracijos procesai (baigus 8 klases iš pagrindinės mokyklos, esančios kaimo vietovėje/miestelyje dalis mokinių pereina į miestelio/miesto, didmiesčio mokyklą), kita dalis, dažniausiai tų, kuriems sunkiau sekasi mokytis, tęsia mokslą pagrindinėje mokykloje) kiek ugdymo kokybės skirtumai skirtingo tipo mokyklose. Tačiau pvz., 2018 m. PISA duomenys rodo, kad mokyklą vieną kartą pakeitę mokiniai, besimokantys miestelio mokykloje demonstruoja geresnius skaitymo ir gamtamokslinius gabumus nei mokyklos nekeitę mokiniai (žr. 3.4.1.1 lentelę.) Šiuos dėsningumus galėtų geriau atskleisti nacionalinių mokinių pasiekimų duomenų analizė kohortų metodu.

3.4.1.1 lentelė

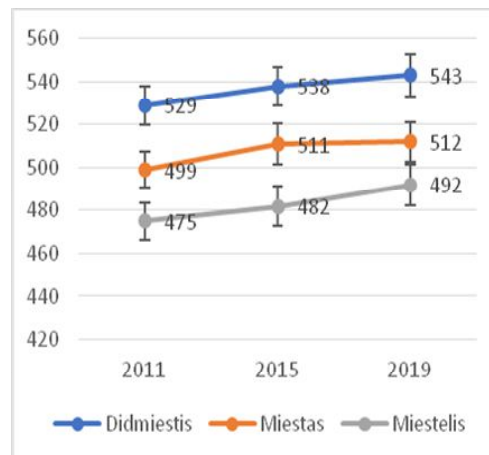
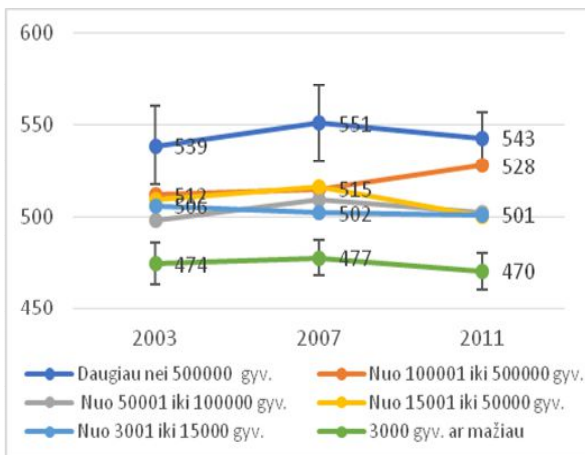
Mokinių, kurie keitė mokyklą ir jos nekeitė mokymosi pasiekimai pagal gyvenamosios vietovės, kurioje yra mokykla, tipą.

	Mokyklos tipas	Ar keitė mokyklą				
		Nekeitė		Keitė vieną kartą		Skirtumas
Skaitymo raštingumas	Kaimas	437	(5.1)	432	(7.1)	-5
	Miestelis	462	(4.8)	490	(4.3)	28*
	Miestas	480	(7.2)	492	(4.9)	12
	Didmiestis	500	(4.1)	520	(3.5)	20*
Matematinis raštingumas	Kaimas	446	(5.1)	441	(7.5)	-5
	Miestelis	474	(6.6)	491	(4.0)	17
	Miestas	484	(7.4)	491	(4.6)	7
	Didmiestis	507	(4.1)	523	(4.1)	16*
Gamtamokslinis raštingumas	Kaimas	449	(4.6)	447	(6.6)	-2
	Miestelis	470	(5.1)	495	(4.2)	25*
	Miestas	485	(7.7)	493	(4.2)	8
	Didmiestis	508	(4.3)	523	(3.4)	15

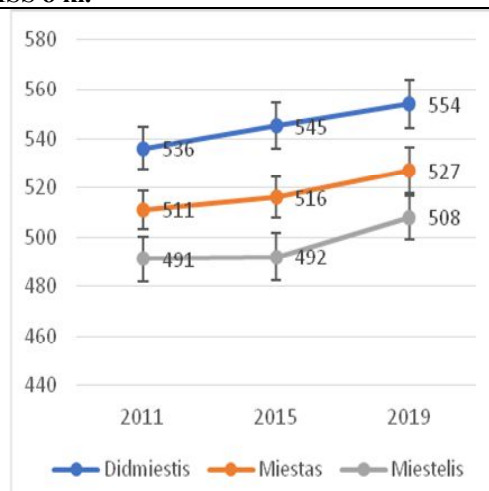
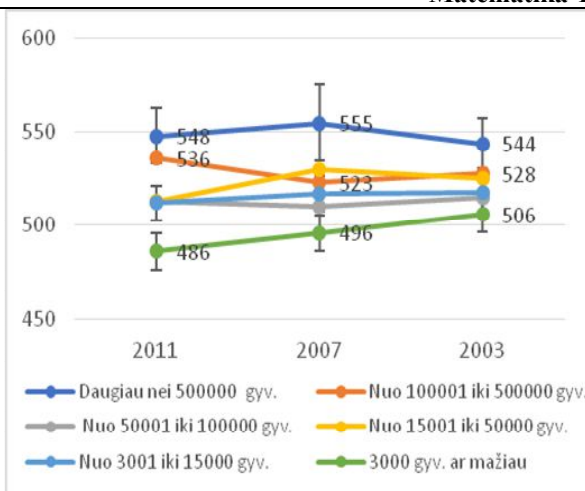
*Skirtumas statistiškai reikšmingas

Duomenų šaltinis: PISA IDE.

TIMSS studijoje vietovė, kurioje yra mokykla, skirtinguose cikluose apibrėžiama nevienodai, tačiau tendencijas skirtingais laikotarpiais galima įžvelgti (žr. 3.4.1.2 pav.). Kaip ir PISA tyrimo atveju, stebima tendencija, kad skirtumas tarp didmiesčio ir miestelio mokyklos aštuntos klasės mokinių pasiekimų nemažėja, tuo tarpu skirtumas tarp miestelio ir miesto (rajonų savivaldybės centro) mokyklų 2019 m. tapo statistiškai nereikšmingas

Matematika TIMSS 8 kl.

Gamtos mokslai TIMSS 8 kl.

3.4.1.2 pav. Aštuntos klasės mokinių, matematinių ir gamtamokslinių pasiekimų dinamika priklausomai nuo mokyklos tipo pagal gyvenamąją vietovę. Vidurkis ir 95 proc. pasiklovimo intervalas. Duomenų šaltinis: PISA IDE.

3.4.2 Mokinių mokymosi pasiekimų dinamika SEK kontekste

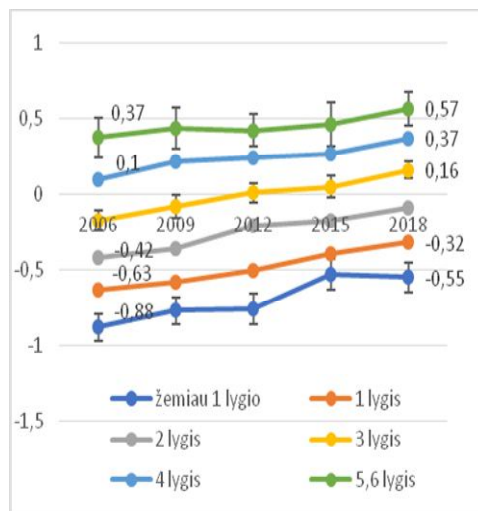
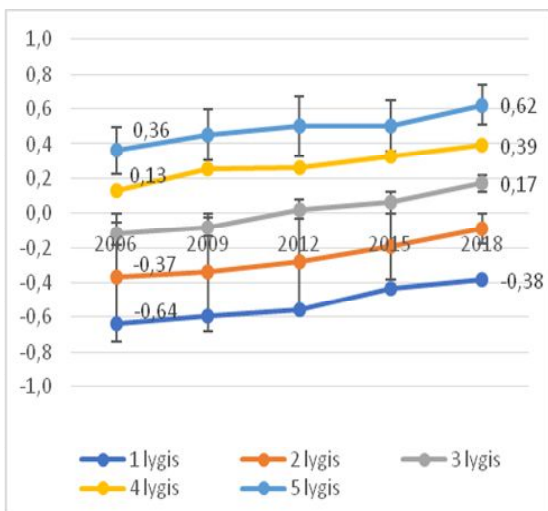
PISA tyrimuose šeimos socioekonominės ir kultūrinės aplinkos situacija yra apibendrinama matuojant mokinių šeimų socialinio, ekonominio ir kultūrinio statuso indeksą¹¹² (SEK). Stebima tendencija, kad nuo 2006 metų iki 2018 metų SEC vidurkio reikšmė nuosekliai ir statistiškai reikšmingai didėjo nuo -0,26 iki 0,03, t.y., gerėjo šeimų socialinė, ekonominė ir kultūrinė situacija. SEC pokyčiai didesni miesteliuose ir didmiesčiuose (0,36 standartinio vieneto), mažesni – kaimo vietovėje (0,27 standartinio nuokrypio) ir miestuose (0,18 standartinio nuokrypio).

Tačiau, reikia pažymėti, kad šie pokyčiai makrolygmeniu neturėjo įtakos PISA testu matuojamiems mokinių matematinio, gamtamokslinio ir skaitymo raštingumo pokyčiams, t. y., nepaisant to, kad gerėjo kiekvieno pasiekimų lygmens mokinių SEK (3.4.2.1 paveiksle visos linijos vingiuoja aukštyn) skirtumai tarp skirtingų pasiekimo lygmenų SEK išlieka (visos linijos beveik lygiagrečios). Skaitymo raštingumo atveju, pirmo ir antro pasiekimų lygmens mokinių SEK, 5 lygmens SEK pasižymi didesne sklaida, t. y. į šiuos pasiekimų lygmenis patenka mokiniai, kurių SEK gali būti pakankamai įvairūs. Matematikos ir gamtos mokslų atveju, atitinkamą lygį pasiekusių mokinių SEK yra vienodesnis. Atskirtį tarp skirtingą lygmenį

¹¹² nuo 2015 m. ciklo šiek teik keitėsi klausimų kurie yra pateikiami respondentams, turinys, tačiau skirtumai nėra dideli ir tenka naudotis jau sudaryto indekso duomenimis.

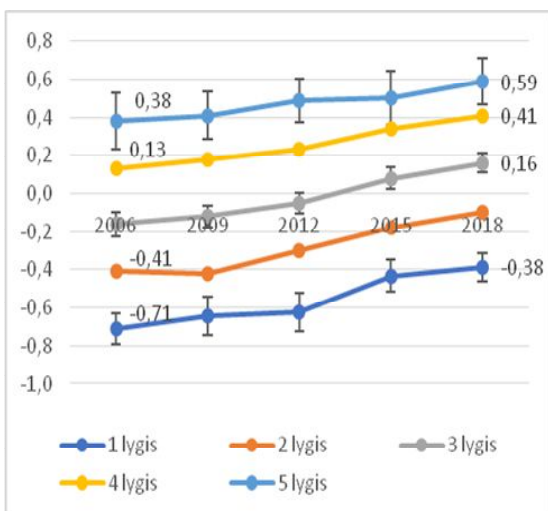

pasiekusių mokinių SEK iliustruoja tai, kad skirtumas tarp žemiausio pasiekimų lygmens mokinių SEK vidurkio ir aukščiausio pasiekimų lygmens mokinių SEK vidurkio siekia apie 1 standartinį nuokrypį ir 2006 m. – 2018 m. laikotarpiu išlieka daugmaž pastovus.

Skaitymo raštingumas

Matematinis raštingumas

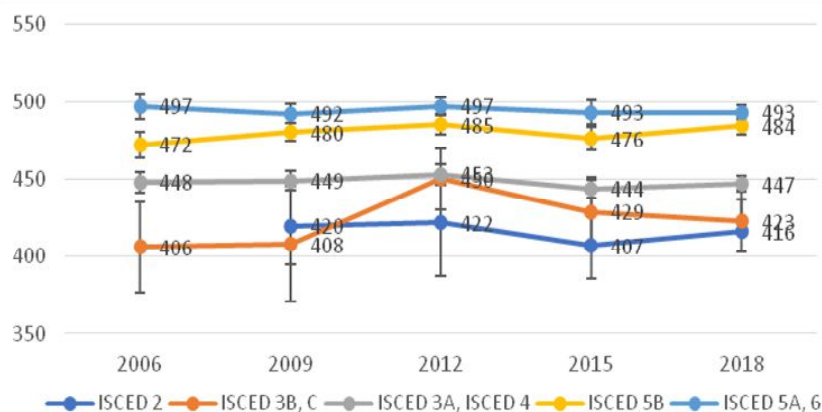
Gamtamokslinis raštingumas

3.4.2.1 pav. Penkiolikmečių pasiekusių skirtingus skaitymo raštingumo, matematinio raštingumo, gamtamokslinio raštingumo lygmens, šeimos socialinis ekonominis ir kultūrinis kontekstas (SEK). SEK vidurkis standartizuotoje z-skaleje ir 95 proc. pasiklovimo intervalas¹¹³. Duomenų šaltinis: PISA IDE.

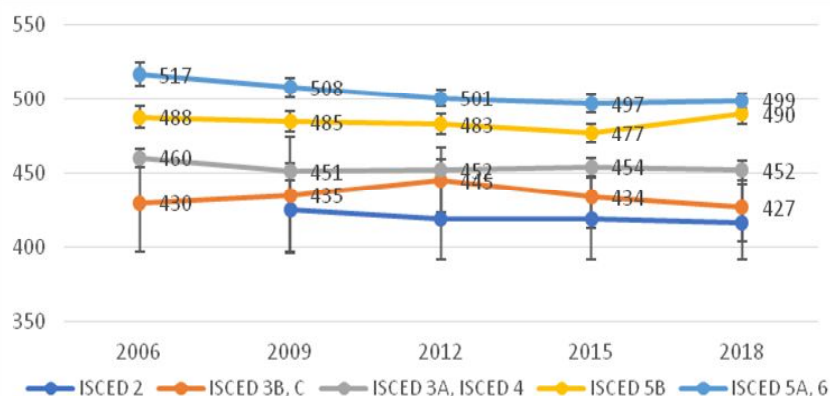
Socialinio kultūrinio konteksto įtaką iliustruoja penkiolikmečių skaitymo, matematinio ir gamtamokslinio raštingumo priklausomybė nuo aukščiausio tėvų išsilavinimo lygmens (žr. 3.4.2.2 pav.). Visuose PISA tyrimo cikluose stebimas ženklus atotrūkis tarp mokinių, kurių tėvų aukščiausias išsilavinimas yra aukštasis ir mokinių, kurių tėvų aukščiausias išsilavinimas yra vidurinis ar žemesnis. Pvz., skirtumas tarp mokinių, kurių tėvų išsilavinimas aukštasis universitetinis ir vidurinis, pasiekimų išlieka apie 50 taškų.

¹¹³ Pasiklovimo intervalai, siekiant nepasunkinti diagramos skaitymo, vaizduoti ne visur.

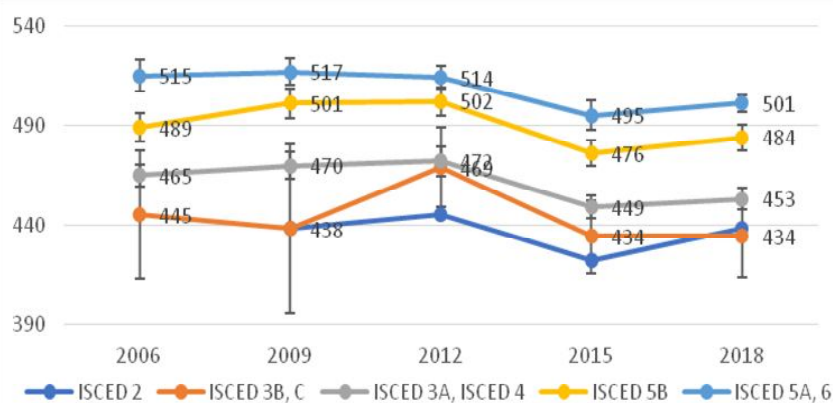
Skaitymo
raštingumas
EBPO PISA

Matematinis
raštingumas
EBPO PISA

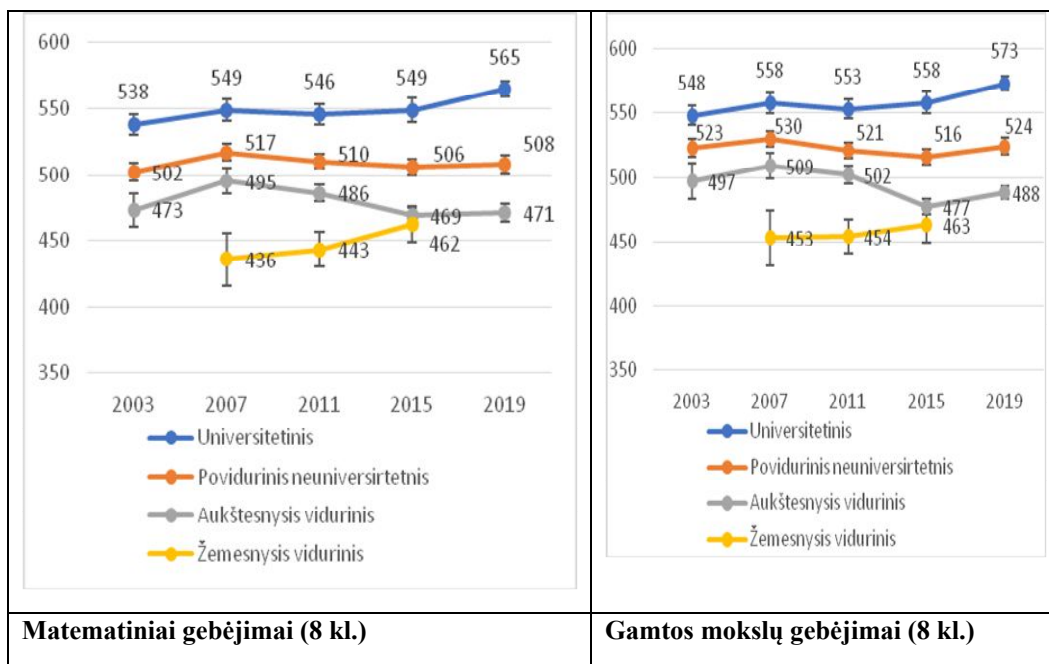

Gamtamokslinis
raštingumas
EBPO PISA

3.4.2.2 pav. Penkiolikmečių skaitymo raštingumo, matematinio raštingumo, gamtamokslinio raštingumo dinamika priklausomai nuo aukščiausio tėvų išsilavinimo lygmens. Vidurkis ir 95 proc. pasikliovimo intervalas. Duomenų šaltinis: PISA IDE.

TIMSS tyrimo duomenys taip pat rodo, kad tėvų išsilavinimo įtaka mokinių matematikos ir gamtos mokslų pasiekimams išlieka. Tačiau čia stebima mokinių matematinių ir gamtos mokslų gebėjimų įverčių skirtumo, priklausomai nuo tėvų išsilavinimo, didėjimo tendencija. Matematikos gebėjimų įverčių skirtumas tarp mokinių, kurių tėvų aukščiausias išsilavinimas buvo universitetinis ir vidurinis 2003 m. tyrimų cikle yra 65 taškai, o 2019 m. – 92 taškai. Gamtos mokslų gebėjimų įverčių skirtumai, analogiškai, 2003 m. – 51 taškas, 2019 m. – 85 taškai. Laikotarpiu nuo 2011 m. iki 2019 m. daugiausia padidėjo mokinių, kurių tėvai turi universitetinį išsilavinimą, matematikos ir gamtos mokslų gebėjimų įverčiai. Mokinių, kurių tėvų aukščiausias išsilavinimas yra vidurinis, gebėjimų įverčiai sumažėjo. Pokyčiai statistškai reikšmingi.

3.4.2.3 pav. 8 klasės mokinių, matematiniai ir gamtos mokslų pasikimai priklausomai nuo aukščiausio tėvų išsilavinimo lygmens. Vidurkis ir 95 proc. pasiklovimo intervalas. Duomenų šaltinis: TIMSS IDE¹¹⁴.

Apibendrinant galia teigti, jog mokykla menkai atlieka socialinio lifto funkciją: mokinių, kurių tėvai gavo žemesnį išsilavinimą, pasiekimai taip pat yra žemesni, nei mokinių, kurių tėvų išsilavinimas aukštesnis. Ši situacija analizuojamu laikotarpiu negerėja.

3.5. Lietuvos bendrojo ugdymo sektoriaus finansavimo dinamika

3.5.1. Pagrindinių Lietuvos bendrojo ugdymo biudžetinio finansavimo rodiklių dinamika

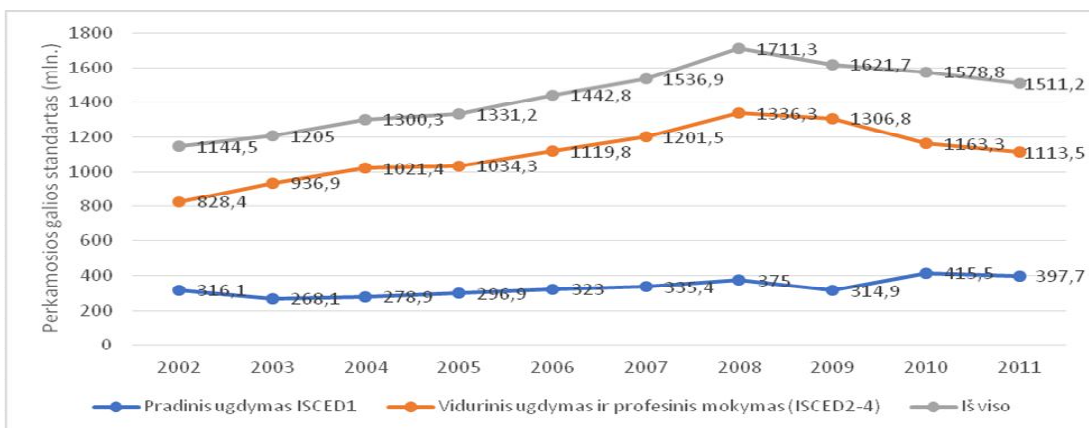
Eurostat statistikos duomenų bazėje teikiami duomenys apie ES šalių švietimo finansavimą pagal švietimo lygmenis nuo 2002 iki 2019 m., tačiau 2011 m. keitėsi švietimo lygmenų klasifikatorius (pradėtas naudoti ISCED11) ir laikotarpių nuo 2002 iki 2012 m. bei nuo 2013 iki 2019 m. duomenys teikiami šiek tiek besiskiriančioms švietimo lygmenų grupėms, todėl darbe šių laikotarpių duomenų analizė pateikiama atskirai.

3.5.1.1 pav. pateikiami duomenys apie išlaidas švietimui Lietuvoje pagal bendrojo ugdymo švietimo lygmenis, išreikšti perkamosios galios standartu¹¹⁵ PGS. Perkamosios galios standartas (PGS), kaip išlaidų matavimo vienetas, leidžia geriau palyginti ne tik

¹¹⁴ TIMSS tėvų išsilavinimo duomenys 1995 m., 1999 m. tyrimo ciklais buvo renkami grupuojant į kitokias kategorijas, nei vėlesniuose laikotarpiu. Nežymiai skiriasi ir klausimų, pateiktų 2003-2019 m. tyrimo cikluose formuluočių, tačiau skirtumai nėra esminiai.

¹¹⁵ Perkamosios galios standartas (angl. *purchasing power standard*) yra dirbtinis valiutos vienetas. Ekonominiai rodikliai, išreikšti perkamosios galios standartu, apskaičiuojami dalijant vertinamą rodiklį nacionaline valiuta iš atitinkamo perkamosios galios pariteto. Vienas perkamosios galios standartas visose šalyse susietas su tuo pačiu prekių ir paslaugų rinkiniu. Kiekvienoje šalyje, atsižvelgiant į kainų lygį, reikia skirtingo pinigų kiekio, kad būtų galima nupirkti šį prekių ir paslaugų rinkinį. (Pagal Vainienė, R. (2008). *Ekonomikos terminų žodynas*)

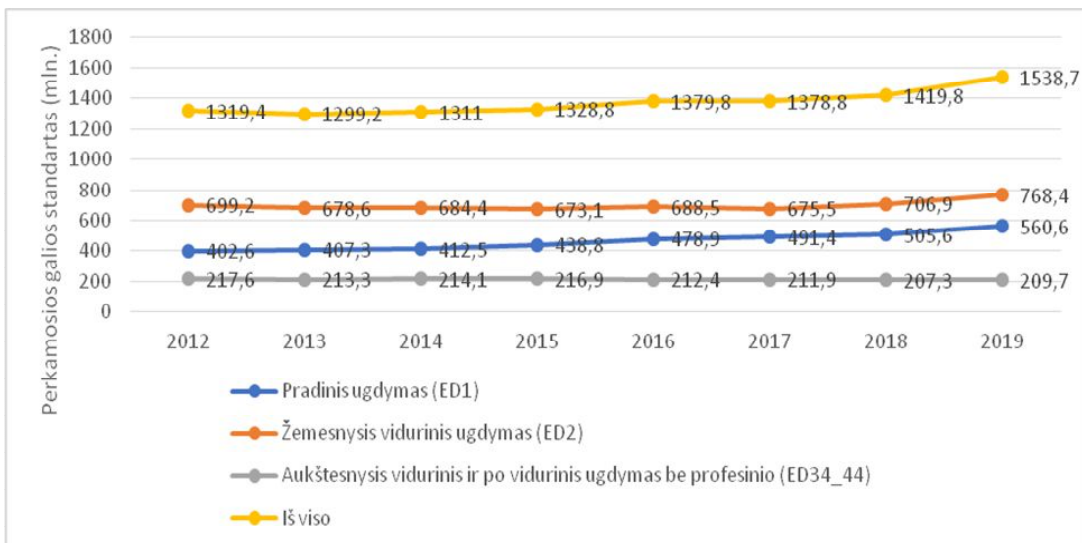
šalių, bet ir vienos šalies skirtingų laikotarpių išlaidas švietimui, siejant jas su ekonomine šalies situacija, nusakoma gyventojų perkamąja galia. Šis rodiklis geriau nei išlaidų kiekis piniginiiais vienetais atspindi švietimo finansavimo dėsningumus. Duomenys rodo, kad laikotarpiu nuo 2002 iki 2008 m. stebimas ženklus viešųjų išlaidų bendrajam ugdymui, ir profesiniam mokymui¹¹⁶ (ISCED1 ir ISCED 2-4) kilimas, išlaidos nuosekliai didėjo nuo 1144,5 mln. PGS iki 1711,3 mln. PGS, tai yra išaugo 49,5 proc. Išlaidos šiuo laikotarpiu viduriniam ugdymui (ir profesiniam mokymui) augo sparčiau (61,3 proc.) nei išlaidos pradiniam ugdymui (18,6 proc.). 2008 m. prasidėjusi krizė sąlygojo išlaidų mažėjimo tendenciją iki 2014 m. Ypač ženklus neigiamas pokytis stebimas 2018m. – 2011 m. kuomet išlaidos, matuojant PGS, sumažėjo 12,7 proc.

3.5.1.1 pav. Viešųjų išlaidų bendrajam ugdymui ir profesiniam mokymui (ISCED1, ISCED2-4) dinamika nuo 2002 m. iki 2011 m. Perkamosios galios standartas (milijonai). Šaltinis: Eurostat.

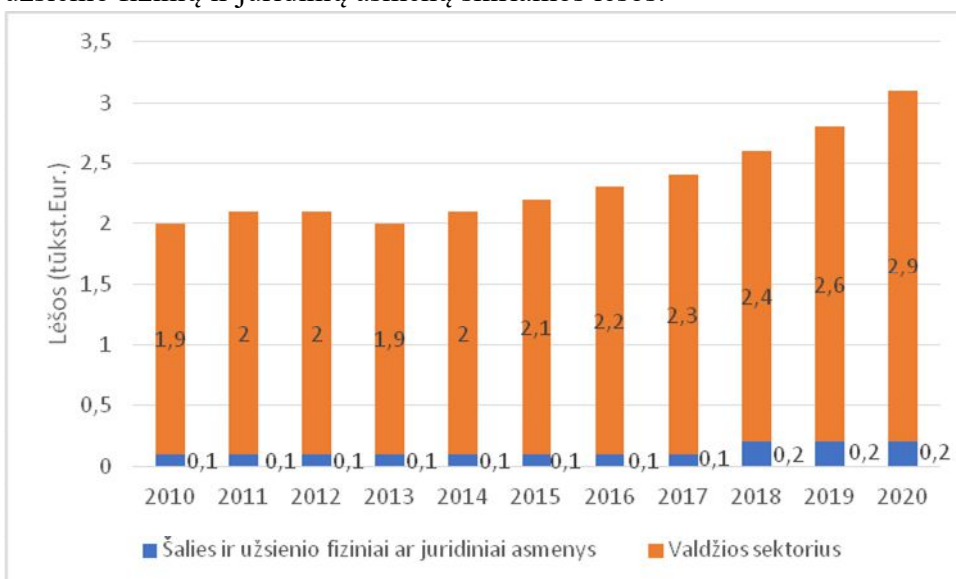
Nuo 2013 metų viešosios išlaidos bendrajam ugdymui (skaičiuota be profesinio mokymo), mažėjusios nuo 2008 metų, vėl pradėjo nežymiai augti (žr. 3.5.1.2 pav.) nuo 1229,2 mln. PGS 2013 m. iki 1,538 mln. PGS 2019 m., prieaugis laikotarpiu nuo 2013 m. iki 2019 m. sudaro 18 proc., tačiau reikia pažymėti, kad didžiausias augimas yra 2018-2019 m., (8,3 proc.), tuo tarpu laikotarpiu nuo 2013 m. iki 2018 m. vidutinis prieaugis kasmet sudarė 1,8 proc. Didžiausias augimas nuo 2013 m. stebimas vertinant pradinio ugdymo finansavimą (37,6 proc.), tuo tarpu aukštesniojo vidurinio ugdymo finansavimas beveik nekito, ar net, nuo 2015 m. šiek tiek mažėjo (-3,3 proc.)

¹¹⁶ Eurostat 2002-2011 metų laikotarpiu duomenų apie švietimo lygmenų ISCED 2 ir ISCED3 finansavimą atskirai neteikia. Nuo 2012 m., EUROSTAT perėjus prie ISCED11 klasifikatoriaus, informacija apie ED2 ir ED3 lygmenis jau teikiama.

3.5.1.2 pav. Viešosios išlaidos bendrajam ugdymui (ED1, ED2, ED34_44) dinamika nuo 2012 m. iki 2019 m. Perkamosios galios standartas (milijonai). Šaltinis: Eurostat.

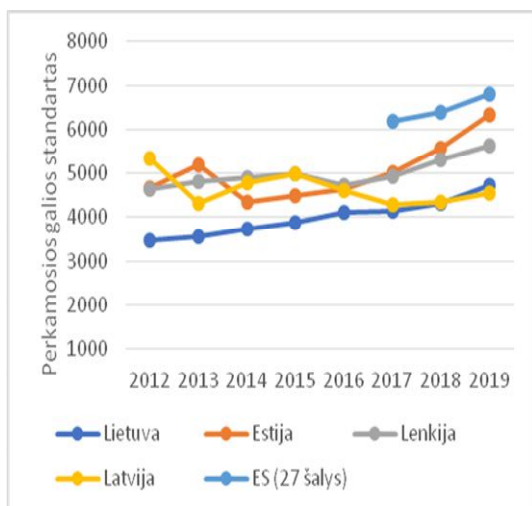
Švietimo finansavimo apimtį geriausiai atskleidžia vienam besimokančiajam tenkančių lėšų kiekis. Mokinių, besimokančių bendrojo ugdymo mokykloje, skaičius 2010-2020 metais sumažėjo 21 proc., todėl ir lėšų, tenkančių vienam mokiniui, rodiklio reikšmė augo sparčiau nei skiriamos lėšos. 3.5.1.3 pav. pateikiama lėšų, tenkančių vienam bendrojo ugdymo mokyklos mokiniui dinamika pagal finansavimo šaltinius. Nuo 2008 iki 2013 m. lėšų, skiriamų bendrajam ugdymui kiekis mažėjo, tačiau lėšų, tenkančių vienam bendrojo ugdymo mokyklos mokiniui, kiekis iš esmės nekito. Nuo 2013 metų stebimas tiesinis vienam bendrojo ugdymo mokyklos mokiniui skirtų lėšų augimas nuo 2 tūkst. eurų iki 3,1 tūkst. eurų, arba 55 proc. Šiuo laikotarpiu didėjo ir šalies ir užsienio fizinių ir juridinių asmenų skiriamos lėšos.

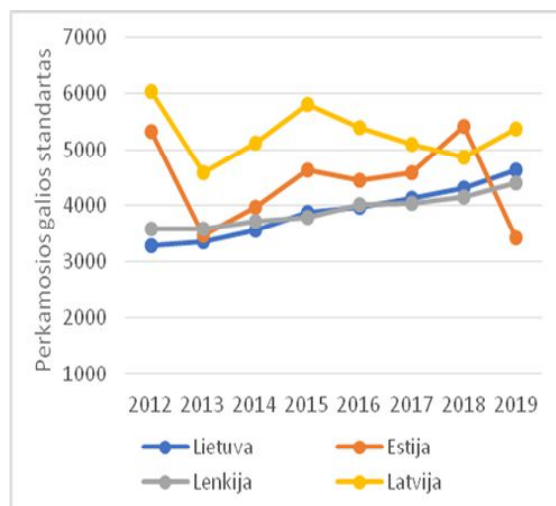
3.5.1.3 pav. Lėšų, tenkančių vienam bendrojo ugdymo mokyklos mokiniui, dinamika pagal finansavimo šaltinius Tūkstančiai eurų. Šaltinis: LSD

Tenka pažymėti, kad Lietuvos valstybės viešosios išlaidos bendrajam ugdymui, skaičiuojant vienam mokiniui (ir atsižvelgiant į pragyvenimo lygį) yra vienos mažiausių

ES. Lietuva pradiniam ir žemesniajam viduriniam ugdymui 2019 išleido 30 proc. mažiau nei vidutiniškai ES¹¹⁷. Pagal šį rodiklį Lietuva lenkė tik šešias ES šalis (Rumuniją, Bulgariją, Kroatiją, Vengriją, Latviją, Graikiją). Siekiant atskleisti galimus formalius bendrojo ugdymo finansavimo ir mokinių pasiekimų ryšius, tikslinga palyginti Lietuvos Estijos ir Latvijos ir Lenkijos bendrojo ugdymo viešojo finansavimo dinamiką, nes jų istorija iki šalių nepriklausomybės paskelbimo iš visų ES šalių yra panašiausia į Lietuvos, o EBPO PISA tyrimuose Lenkijos ir Estijos mokiniai demonstruoja geresnius rezultatus nei Lietuvos mokyklų penkiolikmečiai. 3.5.1.4 pav. pareikiama šio rodiklio reikšmių dinamika Lietuvoje ir kaimyninėse šalyse 2012 – 2019 metais. Estijoje ir Lenkijoje valstybės lėšos, tenkančios vienam pradinį klasių ir žemesniųjų vidurinės mokyklos klasių mokiniui visu analizuojamu laikotarpiu yra didesnės nei Lietuvoje.

Pradinis ir žemesnysis vidurinis ugdymas (ISCED1-2)

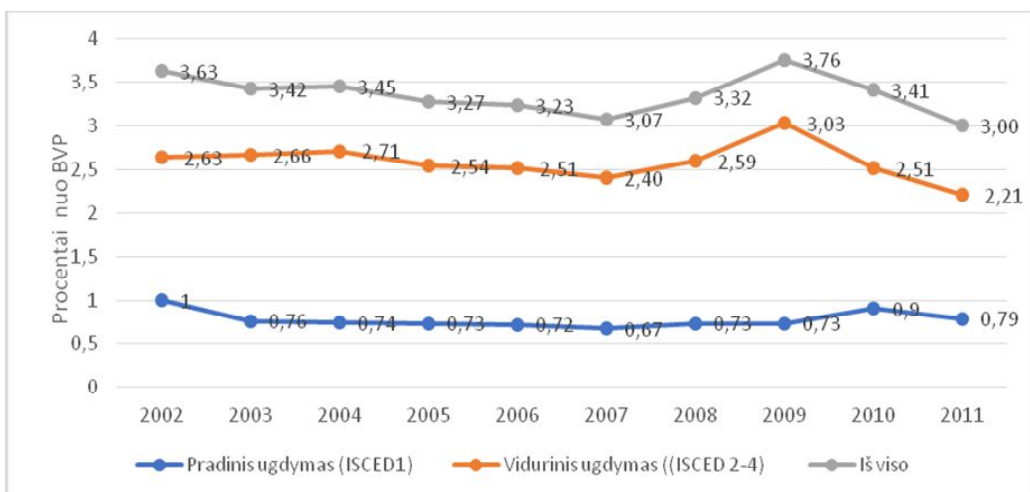

Aukštesnysis vidurinis ugdymas (ISCED34)

3.5.1.4 pav. Viešosios lėšos, tenkančios vienam bendrojo ugdymo mokyklos mokiniui. Perkamosios galios standartas (PGS). Šaltinis: Eurostat

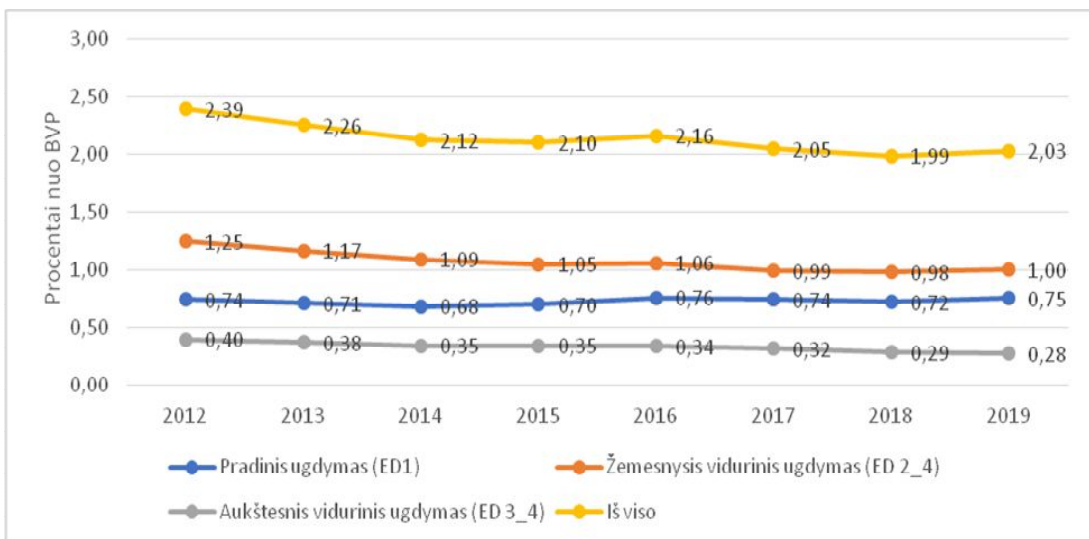
Valstybės dėmesį bendrajam ugdymui finansine išraiška atskleidžia viešųjų išlaidų ir Bendrojo visuomeninio produkto (BVP) santykis, kuris parodo, kokia BVP dalis skiriama bendrojo ugdymo reikmėms. Bendrojo ugdymo ir profesinio mokymo organizavimui skirtų valstybės ir savivaldybių lėšų dalis, skaičiuojant procentais nuo BVP, laikotarpiu nuo 2002 m. iki 2007 m. sumažėjo (žr. 3.5.1.5 pav.) nuo 3,63 proc. iki 3,07 proc., arba 0,56 procentinio punkto, nepaisant to, kad, absoliutine reikšme, šios išlaidos didėjo. Pokyčio tempas yra – -15,4 proc. Tokia situacija susidarė dėl to, kad BVP augimo tempai pralenkė švietimo išlaidų augimo tempus. Krizės laikotarpiu 2008 m, 2009 m. stebimas bendrajam ugdymui skirtų viešųjų išlaidų dalies augimas paaiškinamas mažesniu BVP. Nuo 2009 m. BVP dalis bendrajam ugdymui vėl mažėjo, ir 2011 m. pasiekė 2007 m. lygį.

¹¹⁷ Eurostat duomenų bazėje informacija apie bendras ES šalių išlaidas aukštesniajam viduriniam ugdymui nėra teikiama. Taip pat nėra teikiama informacija apie šį rodiklį bendrajam ugdymui iki 2012 metų.

3.5.1.5 pav. Viešųjų išlaidų bendrajam ugdymui (ISCED1, ISCED2-4) dinamika nuo 2002 m. iki 2011 m. Procentai nuo BVP. Šaltinis: Eurostat.

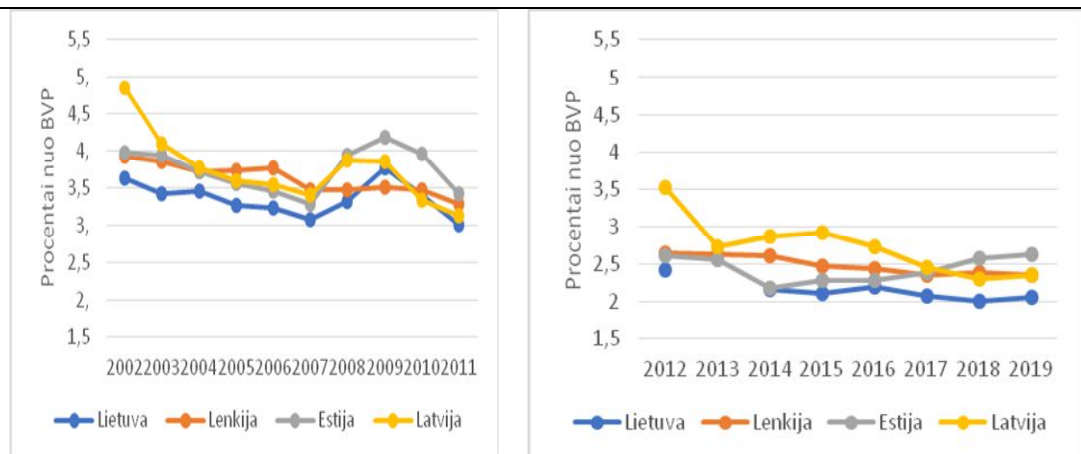
Neigiamos analizuojamo rodiklio kaitos tendencijos tęsėsi iki 2015 metų, pakytis procentiniais punktais sudaro 0,29. 2015 – 2016 m. laikotarpiu stebimas bendrojo ugdymo finansavimo dalies, lyginant su BVP, nežymus padidėjimas (0,06 punkto), tačiau toliau vėl matoma nežymi mažėjimo tendencija ir tik 2019 metais augimas yra 0,04 procentinio punkto. Kaip ir laikotarpyje nuo 2002 m. iki 2011 m., neigiamą rodiklio reikšmės prieaugį 2012-2019 metais apsprendė didesni BVP augimo tempai nei viešųjų išlaidų bendrajam ugdymui augimo tempai.

3.5.1.6 pav. Viešųjų išlaidų bendrajam ugdymui (ED1, ED2_4, ED3_4 pagal ISCED11) dinamika nuo 2012 iki 2019 m.. Procentai nuo BVP. Šaltinis: Eurostat

Siekiant atskleisti galimus formalius bendrojo ugdymo finansavimo ir mokinių pasiekimų ryšius, tikslinga palyginti Lietuvos Estijos ir Latvijos bendrojo ugdymo viešojo finansavimo dinamiką, nes jų istorija iki šalių nepriklausomybės paskelbimo iš visų ES šalių yra panašiausia į Lietuvos, o EBPO PISA tyrimuose šių šalių mokiniai demonstruoja geresnius rezultatus nei Lietuvos mokyklų penkiolikmečiai. Stebime tendenciją, kad tiek Latvijoje, tiek Estijoje išlaidos bendrajam ugdymui, skaičiuojant procentais nuo BVP, yra didesnės nei Lietuvoje (žr. 3.5.1.7 pav.). Be to, Estijoje,

pastaruoju metu demonstruojančioje gerus mokinių mokymosi pasiekimus, šių išlaidų dalis nuo BVP 2014 - 2019 m. laikotarpiu. padidėjo 0,45 procentiniais punktais. 2019 m. duomenimis išlaidų bendrajam ugdymui dalis, skaičiuojant nuo BVP, Latvijoje yra 0,28 proc. punkto, o Estijoje 0,57 proc. punkto didesnė nei Lietuvoje.

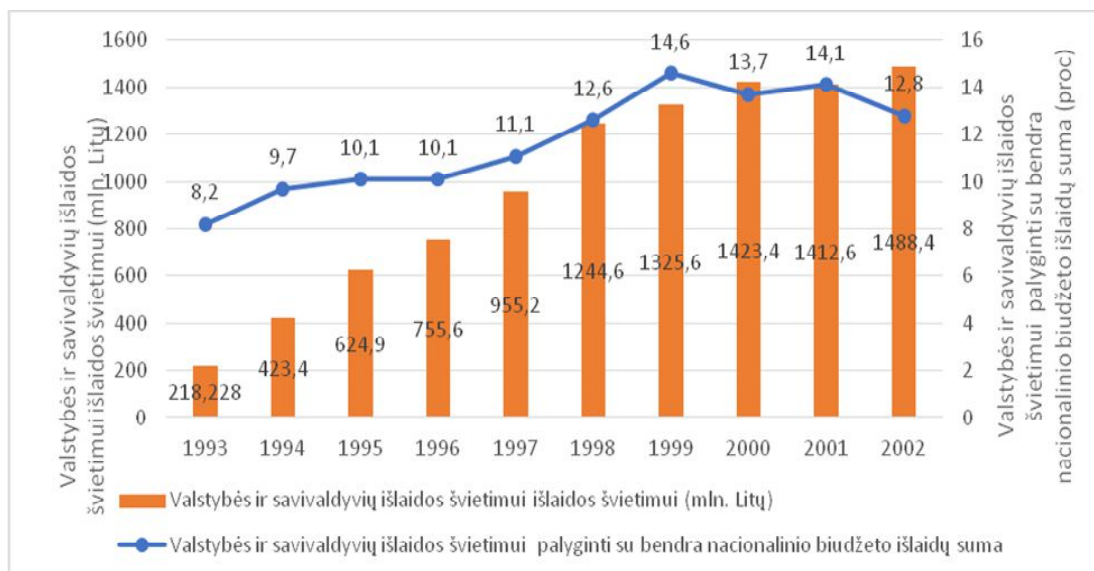

Bendrajam ugdymui ir profesiniam mokymui (ISCED1, ISCED2-4 lygmuo pagal ISCED1997)

Bendrajam ugdymui (ED1, ED24, ED34 lygmuo pagal ISCED2011)

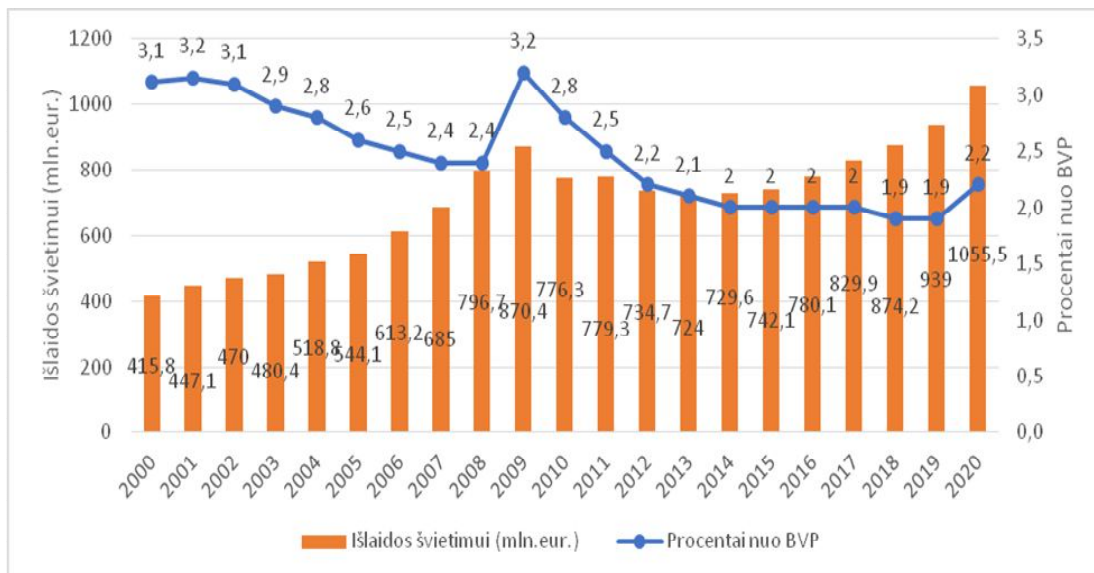
3.5.1.7 pav. Viešųjų išlaidų bendrajam ugdymui (ISCED1, ISCED2-4 lygmuo pagal ISCED1997 ir ED1, ED24, ED34 pagal ISCED11) dinamika nuo 2002 iki 2019 m. Latvijoje, Estijoje, Lenkijoje ir Lietuvoje. Procentai nuo BVP. Šaltinis: Eurostat

Lietuvos statistikos departamentas oficialiosios statistikos portale teikia informaciją apie bendrojo ugdymo mokyklų finansavimą tiek absoliutine išraiška (Eurais), tiek sąsajoje su BVP nuo 2003 metų, o pagal turimus duomenis šiuos rodiklius galima apskaičiuoti nuo 2000 metų. Laikotarpio nuo 1993 iki 2002 metų viešųjų švietimo finansavimo duomenų randama Statistikos departamento leidiniuose, tačiau išlaidos pateikiamos Litais bei palyginti su bendra nacionalinio biudžeto išlaidų suma. Pastarasis rodiklis geriausiai atspindi valstybės dėmesio bendrajam ugdymui situaciją (žr. 3.5.1.8 pav.).

3.5.1.8 pav. Valstybės ir savivaldybių išlaidos bendrojo ugdymo mokykloms (tūkst. Litų) ir palyginti su bendra nacionalinio biudžeto išlaidų suma (proc.). Laikotarpis: 1993-2002 m. Šaltinis: LSD kasmetiniai švietimo būklės apžvalgos leidiniai

3.5.1.9 pav. Valstybės ir savivaldybių išlaidos bendrajam ugdymui (mln. Eur) ir palyginti su BVP (proc.). Laikotarpis: 2000-2020 m. Šaltinis: LSD kasmetiniai švietimo būklės apžvalgos leidiniai

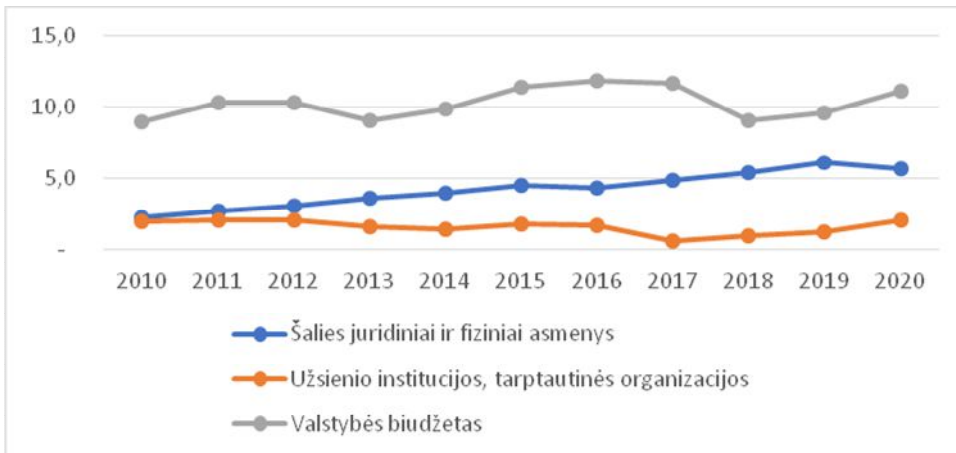
Nuo 1993 iki 1999 m. (kas atitinka bendrojo ugdymo kaitos ir modernizacijos bei tempo objektyvaus sulėtėjimo laikotarpį) stebime gana nuoseklų valstybės ir savivaldybės išlaidų bendrojo ugdymo mokykloms dalies, lyginant su bendra nacionalinio biudžeto išlaidų suma, kilimą. Išlaidų bendrojo ugdymo mokykloms dalis valstybės biudžete šiuo laikotarpiu padidėjo nuo 8,2 proc. iki 14,6 proc., arba 6,8 proc. punkto. Ženklesnis pokytis stebimas nuo 1996 m. iki 1999 m., kuomet augimas siekė 4,5 proc. punkto arba 35 proc. Nacionalinio biudžeto išlaidų suma stipriai koreliuoja su BVP, todėl galime teigti, kad laikotarpis nuo 2003 metų iki 1999 metų pasižymėjo ir valstybės bei savivaldybių išlaidų bendrajam ugdymui dalies, palyginant su BVP, augimu. Laikotarpiu nuo 1999 m iki 2002 m. biudžeto išlaidų dalis bendrajam ugdymui nežymiai mažėja (2,8 proc. punkto).

Nuo 2002 stebimas ženklus išlaidų bendrajam ugdymui lyginant su BVP dalies mažėjimas nuo 3,1 iki 2,4 proc. (kitimo tempas – 22,6 proc.), Analizuojamo rodiklio augimą 2009 metais ir tolesnę jo dinamiką iki 2012 metų galima paaiškinti 2008 m. krizės įtakoje sumažėjusiu BVP. Nuo 2013 metų iki 2019 metų BVP dalis bendrajam ugdymui finansuoti mažėja, tačiau pokytis nėra ženklus.

3.5.1.1 lentelė

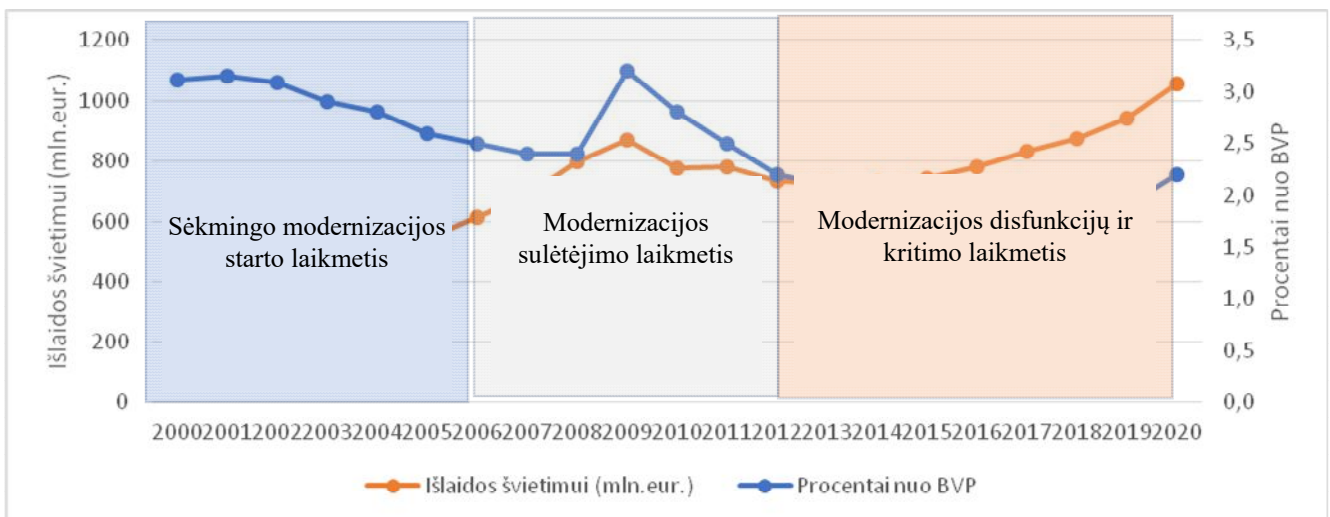
Išlaidų bendrajam ugdymui struktūra (proc.)											
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Valstybės biudžetas	9,0	10,4	10,3	9,1	9,8	11,4	11,8	11,7	9,0	9,6	11,1
Savivaldybių biudžetas	86,8	84,9	84,6	85,7	84,8	82,3	82,2	82,9	84,6	83,0	81,2
Šalies juridiniai ir fiziniai asmenys	2,2	2,7	3,1	3,6	4,0	4,5	4,3	4,8	5,4	6,1	5,7
Užsienio institucijos, tarptautinės organizacijos	1,9	2,0	2,1	1,6	1,4	1,8	1,7	0,6	1,0	1,3	2,0

Skaičiuota pagal LSD duomenis

3.5.1.10 pav. Finansavimas pagal kilmės šaltinį

Viešosios išlaidos bendrajam ugdymui apima tiek savivaldybių, tiek valstybės biudžetą. Be to, lėšas švietimui skiria šalies juridiniai ir fiziniai asmenys, užsienio institucijos ir tarptautinės organizacijos. Viešųjų išlaidų dinamiką bendrajam ugdymui dinamiką apsprendžia savivaldybių biudžeto išlaidų kaita: valstybės biudžeto išlaidų dalis, skaičiuojant nuo viešųjų išlaidų bendrajam ugdymui sumos 2010-2020 m. nežymiai svyruoja ir sudaro nuo 9,4 iki 12,6 proc. Laikotarpiu nuo 2010 m. nuosekliai didėja bendrajam ugdymui šalies juridinių ir fizinių asmenų skiriamų lėšų dalis, kuri 2020 m. išaugo 3,4 procentinio punkto. Užsienio institucijų ir tarptautinių organizacijų lėšų dinamikoje galima įžvelgti finansavimo iš ES fondų dėsninumus.

3.5.1.11 pav. Bendrojo ugdymo valdysenos veiksmingumo periodizacija ir valstybės bei savivaldybių biudžetų išlaidų bendrajam ugdymui dinamika (Priešmokyklinis, pradinis, pagrindinis ir vidurinis ugdymas). Duomenų šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas.

Apibendrinat viešųjų išlaidų bendrojo ugdymo finansavimui analizę galima teigti, kad stebima bendra išlaidų augimo tendencija (skaičiuojant ir Eurais, ir perkamosios galios standartu), išskyrus krizės laikotarpį nuo 2009 m. iki 2013 m., kuomet išlaidos mažėjo. Tačiau, skaičiuojat šių išlaidų dalį nuo BVP, visumoje yra stebima neigiamo pokyčio tendencija, išskyrus 2008-2009 m. laikotarpį, kuomet dėl sumažėjusio BVP, šių išlaidų dalis išaugo (žr.1.3.10 pav.). Pažymėtina, kad tiek modernizacijos starto laikotarpis tiek

modernizacijos disfunkcijų ir kritimo laikotarpis pasižymėjo pakankamai didele nuoseklia valstybės ir savivaldybės lėšų priešmokyklinis, pradiniam, pagrindiniam ir viduriniam ugdymui dinamika (pokyčio tempas 31 proc. ir 46 proc. atitinkamai.) Modernizacijos sulėtėjimo laikotarpiu švietimo finansavimo kaita nėra nuosekli 2006-2009 metais matomas išlaidų padidėjimas 49 proc., o nuo 2006 m. iki 2012 m. 15,6 proc. sumažėjimas. Visumoje modernizacijos sulėtėjimo laikotarpiu bendrojo ugdymo finansavimas iš valstybės ir savivaldybės šaltinių padidėjo 18,8 proc.

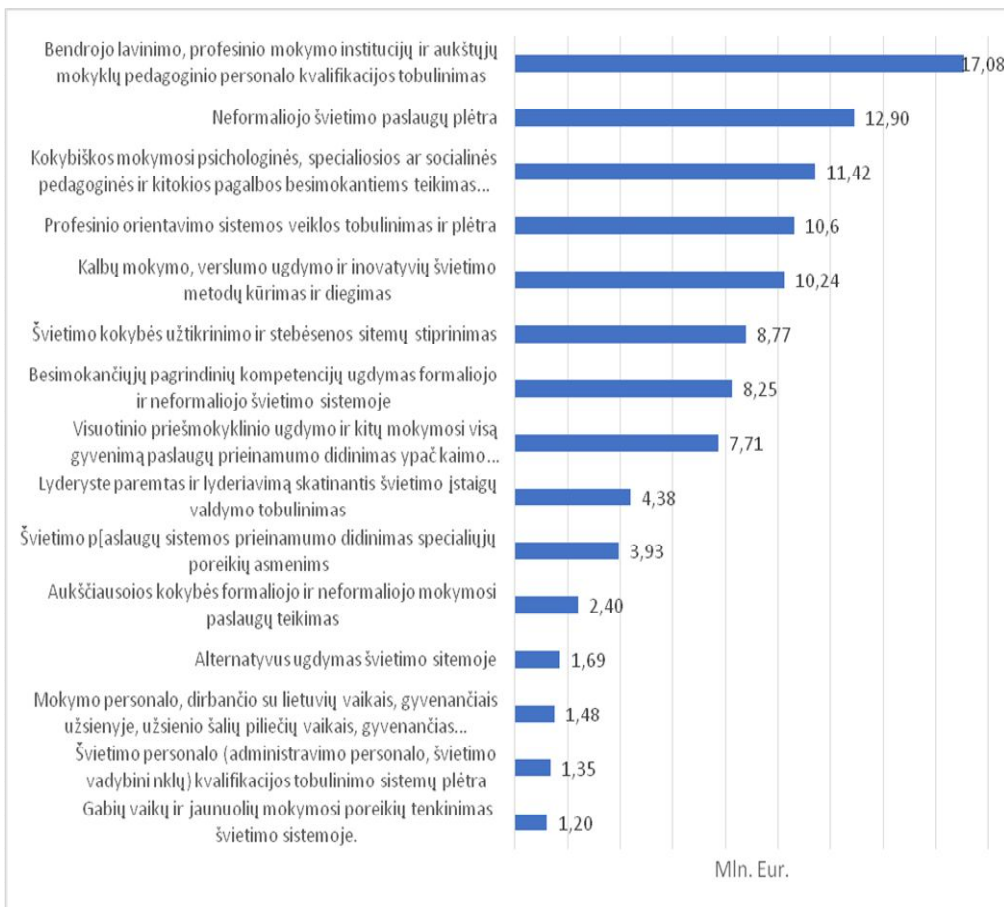
3.5.2 Europos struktūrinių fondų investicijos tobulinant bendrąjį ugdymą

Lietuvos švietimo politikos įgyvendinimui be valstybės, privačių fizinių ir juridinių asmenų lėšų panaudota ir ES struktūrinių fondų parama. Išskiriami du Europos struktūrinių fondų investicijų laikotarpiai: 2007-2013 metų ir 2014-2020 metų. Analizuojat ES fondų bendrajam ugdymui skirto finansavimo apimtis ir turinį, buvo pasinaudota ES projektų duomenų bazėmis¹¹⁸, projektai klasifikuoti pagal tai, į koki švietimo lygmenį jie kreipiami. Išskirti projektai, susiję su bendrojo ir neformaliojo ugdymo tobulinimu. Į šią grupę įtraukti ir kompleksiniai projektai, kuriuose be bendrojo ugdymo yra išskirtos švietimo sritys, pvz., ikimokyklinis ugdymas. Taigi, pateikiama informacija tik apytiksliai atspindi bendrajam ugdymui ir neformaliajam švietimui skirtas lėšas, tai nėra finansinė ataskaita.

3.5.2.1 grafike pateikiama informacija apie 2007-2013 Žmogiškųjų išteklių veiksmų programos prioriteto „Mokymasis visą gyvenimą“ priemonės, skirtas bendrojo ugdymo ir neformaliojo švietimo tobulinimui. Priemonių turinys rodo, kad siekiama apimti kiek galima platesnį švietimo tobulinimo krypčių ratą: Žmogiškųjų išteklių bendrojo ir neformalaus ugdymo srityje stiprinimas, apimant pedagoginio personalo, įstaigų vadovų, švietimo administratorių kvalifikacijos tobulinimą), švietimo paslaugų teikimo išskirtinėms ugdytinių grupėms tobulinimą (psichologinės, specialiosios, socialinės pagalbos teikimą, priešmokyklinio ugdymo plėtotę, švietimo paslaugų teikimo kaimo vietovėje tobulinimą, gabių vaikų mokymą), Ugdymo kokybės gerinimą, švietimo kokybės stebėsenos sistemos stiprinimą, profesinį orientavimą. Iš viso šių priemonių projektams, susijusiems su bendrojo ugdymo ir neformalaus švietimo tobulinimu skirta 103,4 mln. Eurų.

---

¹¹⁸ 2007-2013 m. finansavimo laikotarpio projektai <http://www.esparama.lt/igyvendinami-projektai>
2014-2020 m. finansavimo laikotarpio projektai https://www.esinvesticijos.lt/lt/paraiskos_ir_projektai

3.5.2.1 pav. 2007-2013 metų ES investicijų laikotarpio Žmogiškųjų išteklių veiksmų programos prioriteto „Mokymasis visą gyvenimą“ priemonės, skirtos bendrojo ugdymo ir neformaliojo švietimo tobulinimui ir priemonei skirta ES lėšų suma.

2007-2013 metų ES investicijų laikotarpiu lėšos bendrojo ir neformalaus ugdymo plėtotei skiriamos ir Sanglaudos skatinimo veiksmų programos prioriteto „Viešųjų paslaugų kokybė ir prieinamumas: sveikatos, švietimo ir socialinė infrastruktūra“ apimtyje. Lėšos pagal šią programą skirtos infrastruktūros gerinimui, apimant tiek pastatų renovaciją/pritaikymą, tiek aprūpinimą mokymo, darbo priemonėmis. Iš viso pagal šias dvi programas, skirtas bendrajam ugdymui ir neformaliajam švietimui tobulinti skirta apie 179,7 mln. Eur. Tai sudaro 3,3 proc. viešųjų išlaidų bendrajam ugdymui laikotarpiu nuo 2007 iki 2013.

3.5.2.2 lentelė

2007-2013 metų ES investicijų laikotarpio Sanglaudos skatinimo veiksmų programos prioriteto „Viešųjų paslaugų kokybė ir prieinamumas: sveikatos, švietimo ir socialinė infrastruktūra“ priemonės, skirtos bendrojo ir neformaliojo ugdymo infrastruktūros gerinimui

Priemonė	Mln. Eur.
Universalių daigafunkcinių centų kaimo vietovėje steigimas	21,70
Technologijų, gamtos mokslų ir menų mokymo infrastruktūros bendrojo lavinimo mokykloje pritaikymas ir atnaujinimas	21,28
Specialiųjų pedagoginių tarnybų infrastruktūros, švietimo įstaigose esančių pedagogų, specialiųjų pedagogų, psichologų, logopedų darbo aplinkos modernizavimas	8,71
Bendrojo lavinimo mokyklų modernizavimas	8,42
Nevalstybinių bendrojo lavinimo mokyklų ir valstybinių bendrojo lavinimo mokyklų, vykdančių meninio ugdymo programas, infrastruktūros plėtra	7,17
Viešųjų bibliotekų, kurios yra bendrojo lavinimo mokyklose tinklo infrastruktūros plėtra	5,52
Suaugusiųjų švietimo institucijų modernizavimas	2,48
Pagrindinio ir vidurinio ugdymo ekspertinių institucinių bazės stiprinimas	1,01
Iš viso	76,28

Bendrojo ugdymo ir neformalaus švietimo tobulinimui skiriamos 2014-2020 metų ES investicijų laikotarpio finansavimo prioriteto „Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas“ lėšos. Infrastruktūros tobulinimo projektais nėra atskirai išskiriamos. Skaičiuojamos projekto vertės lėšos, nes ES finansavimas 2020 metais dar nebuvo pasibaigęs, ne visi projektai įgyvendinti. Didžiausia lėšų dalis skirta infrastruktūrai – mokyklų tinklo tvarkymo tvarkymui, formaliojo ugdymo infrastruktūrai plėtoti, mokyklų modernizavimui. Taip pat numatomos lėšos ugdymo turinio gerinimui, ugdymo kokybės stiprinimui, specialiosios pagalbos teikimui, neformaliojo ugdymo tobulinimui, mokytojų kompetencijų plėtotei. Pažymėtina, kad mokinių pasiekimams galinčios daryti tiesioginį poveikį priemonės *Kokybės krepšelis*, Ugdymo turinio tobulinimas ir naujų mokymo organizavimo formų diegimas padėtos įgyvendinti 2018 ar 2019 m. nei PISA nei TIMSS paskutiniųjų ciklų rezultatams įtakos dar negalėjo turėti. Iš viso 2014-2020 metų ES investicijų laikotarpiu projektų, skirtų bendrojo ugdymo ir neformalaus švietimo tobulinimui vertė yra 206,20 mln. Eur., tai sudaro apie 3,5 proc. viešųjų išlaidų bendrajam ugdymui laikotarpiu nuo 2014 iki 2020 metų.

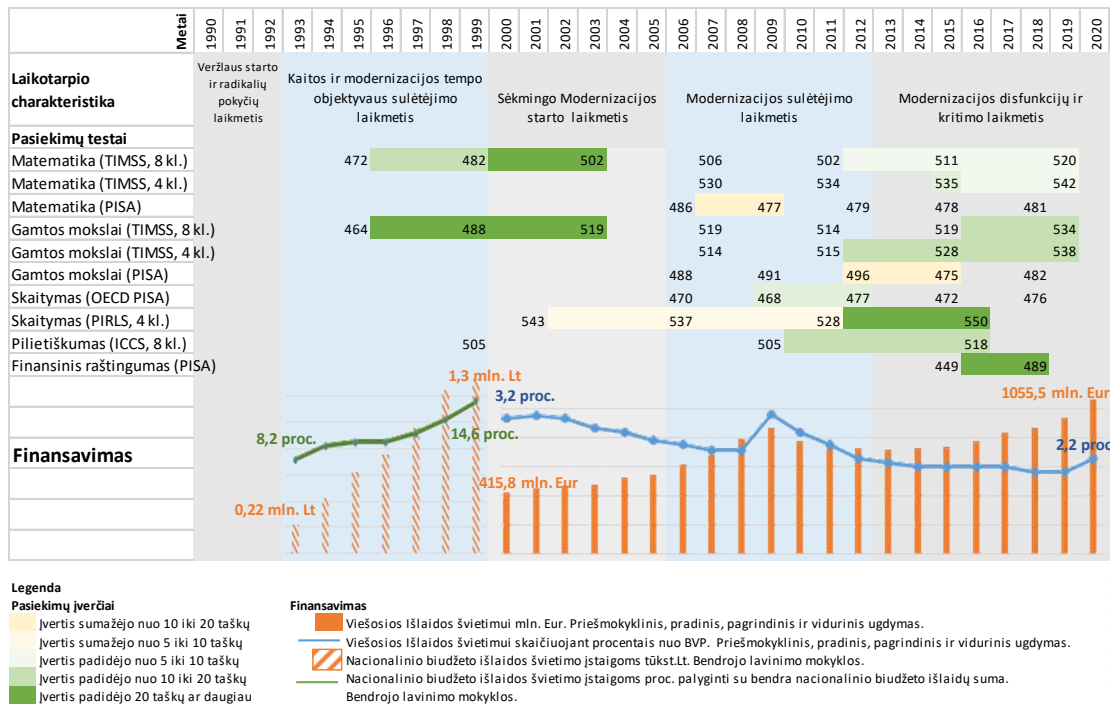
3.5.2.2 pav. 2014-2020 metų ES investicijų laikotarpio finansavimo prioriteto, „Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas“ priemonės, skirtos bendrojo ugdymo ir neformaliojo švietimo tobulinimui ir projekto vertė paraiškoje.

Iš bendrajam ugdymui tobulinti skirtų projektų iki 2007 metų, kurie buvo finansuojami ne iš Lietuvos biudžeto, paminėtina A.P.P.L.E programa, inicijuota JAV lietuvių kaip pagalba Lietuvos švietimo sistemai. Buvo verčiamos ir leidžiamos knygos, į Lietuvą pakviesti įžymūs ugdymo teoretikai. Programa prasidėjo 1991 m. Danijos švietimo ministerijos parama 1997, 1998 m. teikiama vykdant programas *Atviras pasaulis* ir *Mikroklimato gerinimas bendrojo lavinimo mokykloje*. Mokyklų tobulinimo programa 2002-2005 metais sprendė mokyklų tinklo optimizavimo, ugdymo proceso organizavimo tobulinimo klausimus. Programai įgyvendinti paimta Pasaulio banko paskola, kuri sudarė 56 proc. visos projekto vertės.

3.6. Kompleksinių sąsajų tarp švietimo valdysenos, finansavimo ir mokymosi pasiekimų įžvalgos

Koncentruota ir įmanomai apibendrinta forma kompleksiniai sąryšiai tarp šio tyrimo kintamųjų atspindėti 3.6.1. pav. Kaip skaitytojas gali įsitikinti, tarp švietimo valdysenos efektyvumo, sektoriaus finansavimo lygio ir Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimų kokie nors sistemingi ir prasmingai interpretuojami sąryšiai nebuvo konstatuoti. Mažų mažiausia netenka konstatuoti ryšio, kuris įgauna „jeigu..., tai...“ loginės implikacijos formą. Konkrečiai šio tyrimo atveju tai būtų tokia formuluotė: „jeigu švietimo valdysena veiksminga ir paremta adekvačiomis finansinėmis investicijomis, tai mokinių mokymosi pasiekimai gerėja“. Žinoma, remiantis inversijos

taisykle, galioja atvirkštinė loginė implikacija: „jei valdysena neveiksminga..., tai.... mokymosi pasiekimai prastėja...“. Tokio pobūdžio ryšių, kaip rodo atliktas nemenkos apimties empirinis tyrimas, Lietuvos švietimo ir mokyklos sociokultūrinėmis sąlygomis tiesiog nėra.

3.6.1 pav. Kompleksiniai sąryšiai tarp mokymosi pasiekimų, bendrojo ugdymo sektoriaus finansavimo ir švietimo valdysenos veiksmingumo 1990-2020 m.

Visgi pavienėje šalyje aptiktas rezultatas iš principo nepaneigia universalių priežastinių-tikimybinių ryšių egzistavimo tarp trijų skirtingų dedamųjų, tai yra tarp: a) valdysenos sprendimų turinio; b) sprendimų adekvataus parėmimo investicijomis bei finansais ir c) faktinių valdomo sektoriaus pasiekimų bei rezultatų. Postulatas apie atitinkamų priežastinių ryšių egzistavimą tarp valdymo pobūdžio ir jo faktinių rezultatų išplaukia ir iš mokslinio teorinio pasaulėvaizdžio, ir iš *comon sense*. Priešingu atveju turėtume pripažinti, kad vadyba, viešasis administravimas, sektorinių politikų įgyvendinimas, valdysena apskritai yra visiškai chaotiški, stochastikos visuotinai pažeisti procesai, praktiškai niekada nesugeneruojantys jokių prasmingų pokyčių bei suplanuotų geidžiamų rezultatų...

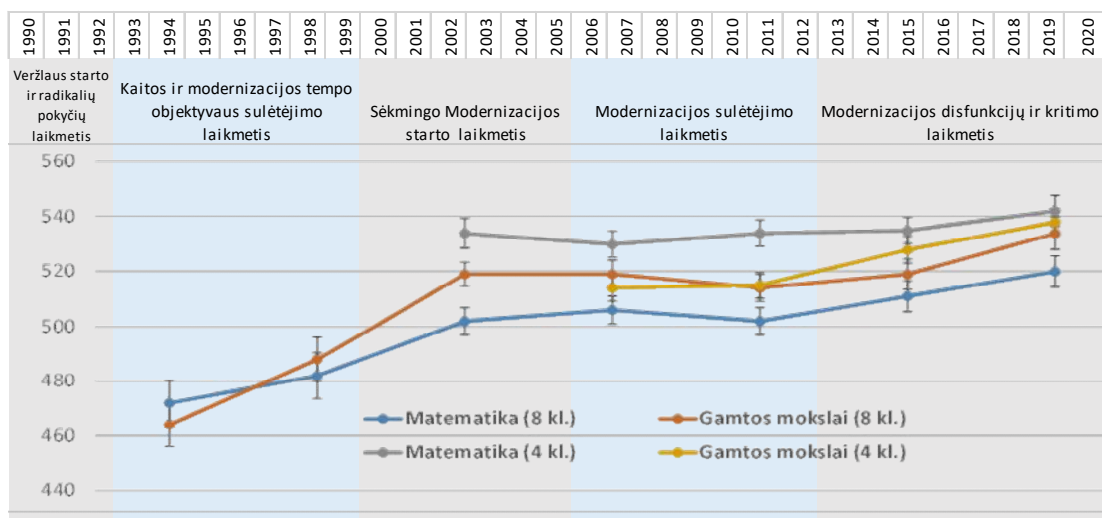
Teisingiau ir gerokai taikliau būtų konstatuoti, kad minėtas universalus tikimybinio sąryšio dėsningumas tarp valdysenos pobūdžio ir jos faktinių rezultatų tiesiog nesuveikė Lietuvos atveju netgi per istoriškai sąlyginai ilgą trijų dešimtmečių trukmės laikotarpį. Būtent šis faktas yra vertas mokslinio dėmesio ir gilesnės interpretacijos.

Iš mokslo istorijos ir metodologijos yra žinoma, jog „neigiamas rezultatas“ moksle, aišku, jei eliminuojame matavimo ir metodinių klaidų tikimybę, taipogi yra moksliskai vertingas. Galimai toks rezultatas yra netgi vertingesnis, euristiniu požiūriu daugiau žadantis, nei planuotos hipotezės visiškai pasitvirtinimas, kuris neretai yra trivialis. Taip atsitinka todėl, kad paprastai prognozuojama būtent tai, kas jau yra žinoma ar bent jau teoriškai nujaučiama, o tyrimas vėliau tą prognozę tiesiog patvirtina...

Apie tai, kad tikėtinas ir „neigiamas“ suplanuoto tyrimo rezultatas, Užsakovas, jo atstovai buvo informuoti dar tyrimo ištakose, tvirtinant pagal sutarties procedūras planuojamo tyrimo metodologiją. Tokią iš dalies „pesimistinę“ tyrimo rezultato

prognozę tyrėjai pirmiausia grindė formaliu metodologiniu argumentu. Jo esmė – labai menkas tyrimo priklausomo kintamojo – Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimų – svyravimas. Jei priklausomas kintamasis nepasižymi tam tikros apimties sklaida, tai iš nežymių tokio kintamojo įverčių svyravimų praktiškai nieko negalima spręsti apie nepriklausomo kintamojo poveikio galią. Panašu, kad Lietuvos atveju būtent šitaip ir atsitiko.

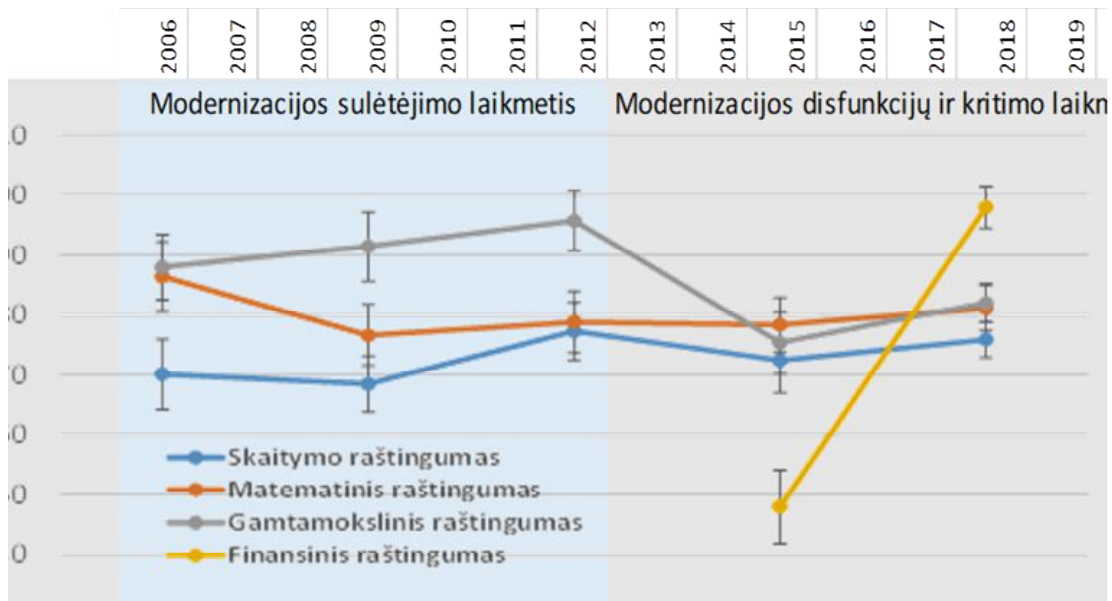
Visų IEA ir OECD/EBPO tyrimų apie moksleivių mokymosi pasiekimus rezultatai – bendri ir nacionaliniai (kiekvienos šalies) – yra viešai prieinami per visą minėtų tarptautinių tyrimų istoriją. Apie tai, kad Lietuvos moksleivių pasiekimai per visus vykdytus matavimus telkiasi *plius-minus* aplink visų tirtų šalių normavimo vidurkį, buvo ir yra visuotinai žinoma. Kaip¹¹⁹ minėta, PISA studijos matavimuose Lietuvos rezultatai kuklesni, o TIMSS studijos matavimuose tie rezultatai šiek tiek geresni ir netgi turi tendenciją gerėti (žr. 3.6.2. ir 3.6.3. pav.).

3.6.2. pav. Mokinių matematikos ir gamtos mokslų pasiekimų (IEA TIMSS) kaitos tendencijos ir švietimo valdysenos periodizacija

¹¹⁹ Pridėjus PIRLS matavimus, atliktus 2001 ir 2016 m., kurie laike nesutampa su TIMSS ir PISA matavimais, iš viso gautume 14-ka matavimo taškų, atspindinčių Lietuvos moksleivių mokymosi mokymosi pasiekimus (žr. 2.2.1.).

3.6.3. pav. Mokinių matematinio ir gamtamokslinio ir skaitymo raštingumo (OECD PISA) kaitos tendencijos ir švietimo valdysenos periodizacija

Nepriklausomas kintamasis - valdysenos veiksmingumas – atspindėtas dešimčia matavimo taškų, kurie reprezentuoja visą tiriamą 1990-2020 m. laikotarpį ir jame išsitenkančias švietimo valdysenos kadencijas. Agreguotas šio kintamojo vidurkių vidurkis per 10 matavimo taškų svyruoja nuo *minus* 0,60 iki *plus* 0,67 iki sudaro 1,27 standartinės z-skalės punktus. Agreguotas priklausomas kintamasis skyla į du variantus, tai yra į TIMSS ir į PISA studijų rodmenis. Per penkis matavimo laike taškus PISA studijoje agreguotas vidurkis svyruoja nuo *minus* 0,25 iki *minus* 0,16 iki sudaro 0,09 standartinės z-skalės punktus. Atitinkamai per 7 matavimo laike taškus TIMSS agreguotas vidurkis svyruoja nuo *minus* 0,32 iki *plus* 0,27 iki sudaro 0,59 standartinės z-skalės punktus. Bent jau PISA studijos atveju priklausomo kintamojo dispersija kraštutiniai maža. Pažymėtina, kad ir matavimų laike skaičius mažokas – penki ir septyni. Teoriškai galima septynis TIMSS ir penkis PISA matavimo taškus, kurie beje laike nesutampa, traktuoti kaip apibendrintą agreguotą mokymosi pasiekimų pasiskirstymo dinaminę eilutę iš 12-kos matavimo laike taškų. Atitinkamai yra dešimt valdysenos veiksmingumo taškų. Vis vien matavimo taškų skaičius yra mažokas, kad suveiktų sutampančios dispersijos (kovariacijos) efektai, kad išryškėtų kiekybiniai statistiniai dėsniumai. Visgi tyrėjams lieka galimybė kompleksinius sąryšius tarp nepriklausomo ir priklausomo kintamųjų nagrinėti ir interpretuoti kokybiškai.

Kai kurie sąryšio tarp nepriklausomo ir priklausomo kintamojo aptikti dėsniumai iš pirmo žvilgsnio yra paradoksalūs. Pasak ekspertinės apklausos duomenų, nuo 2012 m. prasideda net dvi valdysenos kadencijas (iki 2020 m.) užtrukęs švietimo valdysenos krizės laikotarpis. Paradoksaliai būtent tuo negeru ir nedėkingu metu kai kurie TIMSS ir PISA rezultatai kažkodėl apčiuopiamai pagerėja? (žr. 3.6.1. - 3.6.3. pav.). Viena iš reikalų pagerėjimo hipotetinių priežasčių galėtų būti ta, kad 2008 m. buvo patvirtintos „Bendrosios programos“, išėjo naujų vadovėlių banga. Juk mokymosi pasiekimai pirmučiausia turėtų priklausyti būtent nuo ugdymo turinio ir nuo pamokos kokybės. Kaip žinia, šiuo metu – 2022 m. – tvirtinamos naujos „Bendrosios programos“. Aptiktu įvardintu tikėtiniu dėsniumu remdamiesi, galėtume hipotezės teisėmis prognozuoti, jog ateityje visgi neturėtume sulaukti prastų ar prastėjančių TIMSS ir PISA rezultatų vien todėl, jog turėtų pozityviai suveikti modernizuotų bendrųjų programų įdiegimo efektas.

Toliau, minėtu „kriziniu“ švietimo valdysenos laikotarpiu apčiuopiamai pagerėjo Lietuvos moksleivių pasiekimai pagal PISA finansinio raštingumo modulį. Tai gal ir neturėtų stebinti, kadangi finansinio-ekonominio raštingumo idėja pastarąjį dešimtmetį buvo viešojoje erdvėje eskaluojama nacionaliniu lygmeniu. Tą pažangią idėją „pasigavo“ mokyklų bendruomenės ir mokyklų vadovai, idėja patiko šiuolaikiniams mokiniams, nemažai mokyklų įsivedė pasirenkamą dalyką „ekonomika-finansai“ ir pan. Visa tai ir galėjo sugeneruoti pozityvų proveržį, kuris Lietuvos atveju ir buvo aptiktas PISA studijoje. Beje, aptinkame gana keistoką padėtį, jei prisimename STEAM¹²⁰ edukacinės sistemos diegimą Lietuvoje. Galimai viskas kol kas vyksta daugiau svajonių ir pažadų lygyje. Jei STEAM edukacinė sistema Lietuvoje būtų išibėgėjusi, išišaknijusi, tai rezultatų sąlyginis pagerėjimas turėtų pasireikšti ne tik TIMSS, bet ir PISA studijoje. Deja, šito nematyti. Matyt, pavienį ekonomikos ir finansinio raštingumo dalyką, dažniausiai pasirenkamą, mokykloms įdiegti yra paprasčiau, nei subtiliai, o ne paviršutiniškai, sudaiginti mokykloje STEAM edukacinę konceptą.

Paradoksali situacija Lietuvos atveju susiklosto ir aplink PIRLS studiją. Lietuvos vaikų skaitymo rezultatų pagerėjimą PIRLS studija fiksavo būtent „kriziniu“ Lietuvos švietimo valdysenos laikmečiu. Kaip tatai galėtų būti bent jau hipotetiškai paaiškinta? Lietuvoje nacionaliniu lygmeniu kurį laiką buvo suaktyvėjęs diskursas vaikų skaitymo tematika. Pagrįstai susirūpinta, kad dabartiniai vaikai per mažai skaito, kad vaikų skaitymo gebėjimai prastoki¹²¹, kad knygą išstumia skaitmeninės technologijos ir televizorius, kad per mažai skaitoma šeimose. Teisingai pastebėta, kad šiuo požiūriu kritinis amžius yra būtent ikimokyklinis ir jaunesnysis mokyklinis amžius. Susirūpinta poreikiu turėti Lietuvoje daugiau kokybiškos vaikų literatūros. Buvo atkreiptas dėmesys į būtinybę geriau aprūpinti bibliotekų, ypač regionuose, fondus. Pasiturinčios šeimos, asmenys buvo raginami dovanoti knygas vaikams iš rizikos grupės šeimų ir pan. Į neformalų ir taip reikalingą vaikų skaitymo skatinimo sąjūdį įsitraukė mokyklos, pradinių klasių mokytojų metodiniai būreliai, knygų autoriai ir leidėjai. Tuometinė šalies Prezidentė D. Grybauskaitė Prezidentūroje kurį laiką organizavo mažamečiams vaikams reguliarius savaitgalio skaitymo renginius¹²² ir kartu su vaikais skaitė kūrinus, pvz. Vytės Nemunėlio „Meškiuką Rudnosiuką“. Tai buvo simbolinis veiksmas ir aiškus bei stiprus signalas visuomenei, jog Lietuvos vaikų meilės knygai skatinimas yra valstybinės reikšmės problema, aktuali visada ir visiems. Taigi, hipotezės teisėmis galima teigti, jog minėtas neformalus, bet platus ir tikrai pozityvus kultūrinis-edukacinis sąjūdis kaip tik ir galėjo būti ta priežastimi, kuri pagerino Lietuvos moksleivių rezultatus pakartotinių PIRLS matavimų metu. Vaikų skaitymo rezultatai paradoksaliai ir apčiuopiamai pagerėjo nepaisant to, kad BVP santykinė dalis skiriama bendrajam ugdymui mažėjo, o švietimo valdysenos veiksmingumas ženkliai smuko.

Paradoksus tenka stebėti ir analizuojant bendrojo ugdymo sektoriaus finansavimo dinamiką per pastaruosius 30 metų. Absoliutaus dydžio išraiška žiūrint, sektoriaus finansavimo lygis šalyje nuolat augo. Jei analizuojama santykinio dydžio dinamika – procentas bendrajam ugdymui nuo BVP, finansavimas, galima sakyti, mažėjo. Atitinkamas rodiklis mūsų šalyje ir šiuo metu tebėra žemesnis už ES vidurkį ir už analogišką Estijos vidurkį. Finansavimo santykinio mažėjimo nuosekliame procese

---

¹²⁰ STEAM yra žodžių - Science, Technology, Engineering, Arts and Mathematics – Akronimas. Postuluojama, kad šių dalykų integruotas mokymas pasižymi sinerginiu ugdomuoju potencialu, ypač, jei kalbama apie kritinio mąstymo, kūrybingumo ir holistinės kompetencijos ugdymą.

¹²¹ Merkys, G. Balčiūnas, S., Lapėnienė, A. Augustinienė, A. Elijo et.al. (2010). Tarptautinės skaitymo gebėjimų studijos IEA PIRLS-2006 Lietuvos duomenų antrinė analizė. Tyrimo užsakovas – LR ŠMM.

¹²² <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/dgrybauskaite-vaikams-skaite-meskiuka-rudnosiuka.d?id=52172403>

paradoksaliai išimtį sudaro 2009-2010 m. - pasaulinės finansų ir ūkio krizės metai (žr. 3.5.1.9 ir 3.5.1.11 pav.). Valstybės pajamos ir biudžetas susitraukė, dėsningai vyko drastiškas viešųjų lėšų taupymas, tačiau švietime būta dalykų, kurių nefinansuoti neįmanoma. Tokiu būdu aptariamas rodiklis – procentas nuo BVP, skirtas bendrajam ugdymui, paradoksaliai ir trumpam šokteli į viršų, nes susitraukė bendras finansinis „puodas“, nuo kurio santykinis dydis skaičiuojamas. Taigi, šis paradoksalus ir momentinis kreivės šoktelėjimas į viršų pasireiškia kaip statistinis artefaktas, kuris visiškai nesusijęs su kokia nors finansinio pagerėjimo realybe. Lietuvos mokyklos, mokytojai tą sektoriaus materialinio finansinio aprūpinimo suprastėjimo ir atlyginimų „karpymo“ laikmetį stoviškai atlaikė kartu su visų kitų sektorių dirbančiaisiais.

Ne mažiau paradoksalus yra kitas finansavimo rodiklio dinamikos radinys. Atgavus nepriklausomybę ir pradėdant 1990 m. per sąlyginai neilgą laiką (iki 1999 m.) sektoriaus finansavimo apimtis padidėjo maždaug 6 kartus. Vėlgi toks veržlus rodiklio ūgtelėjimas realybėje niekaip nereiškė sektoriaus finansinio suklestėjimo, mokyklų apdalinimo pinigais, greičiau jau atvirkščiai. Tuo metu vyko ūkinės ir politinės sistemos virsmas, kurį lydėjo neregėto masto infliacija, kainų, ypač energijos, drastiškas augimas. Augantis sektoriaus biudžetinis finansavimas anuomet geriausiu atveju tik desperatiškai „vijosi“ augančius kaštus, laisvos rinkos diktuojamas kainas. Ženkliai padidėjęs sektoriaus finansavimas, jo absoliuti išraiška, tiesiog atspindėjo ką tik atsikūrusios valstybės politinę valią bandyti kompensuoti infliaciją ir kiek įmanoma palaikyti bendrojo ugdymo sektorių, apsaugoti jį nuo marginalizacijos. Moderniame pasaulyje būtent valstybės fiskaliniai išpareigojimai minimam sektoriui yra išskirtinai dideli ir lemiami. Taigi valstybė tiesiog bandė atlikti savo prievolę ir misiją.

Kita vertus, nėra pagrindo teigti, kad visos minėtos dramatiškos įtampos ir aptarti finansavimo rodiklio paradoksai kažkaip esmingai paveikė Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimus. Iš laiko eilutės duomenų aiškėja, kad sektoriaus finansavimo rodiklis per tiriamą laikmetį mokymosi pasiekimų rodiklių kardinaliai nepaveikė nei teigiamai, nei neigiamai. Žinoma, kai kuriuos sąryšio niuansus galima bandyti hipotetiškai išvelgti (žr. 3.5.1.8 Pav.). Antai panašu, kad minėtas net šešis kartus nuosekliai didėjęs finansavimo augimas 1990-1999 m. galimai padarė vertą dėmesio pozityvų pokytį TIMSS rezultatuose. Pirma kartą atitinkamos studijos Lietuvos rezultatai buvo paskelbti 1996 m. ir jie buvo labai nuviliantys. Šiek tiek vėlesnių matavimų metu jie apčiuopiamai pagerėjo, bet paskui vėl stabilizavosi. Visgi neginčijamai sieti tą TIMSS rezultatų pagerėjimą vien tik su finansais būtų nepagrįsta, juolab, kad Lietuvos pasiekimai 2001 m. pirmojoje PISA studijoje taip pat nėra įspūdingi. Paskelbus pirmuosius TIMSS rezultatus 1996 m., Lietuvoje, kaip ir kituose prastokai pasirodžiusiuose kraštuose įvyko šoks „TIMSS šokas“, pasireiškė sujudimas švietimo ir mokytojų dalykininkų bendruomenėse. Prastokus Lietuvos starto TIMSS projekte galėjo lemti ir formali aplinkybė, susijusi su matavimo procedūromis. Lietuvos mokykloje dešimtmečiais buvo įprasta, jog kontrolinių darbų ar egzaminų metu tenka spręsti 3-4 uždavinius. TIMSS projekto standartizuotai testai numatė, kad mokiniai sprendžia net keliolika ar daugiau uždavinių, kas Lietuvos moksleiviams buvo labai neįprasta. TIMSS šokas suvaidino pozityvų vaidmenį ta prasme, kad dalykų dėstymo praktikoje imta domėtis standartizuotais didaktiniais testais, užduočių tipų įvairove, imta testus, įskaitant ir ilgas jų versijas, sistemingai taikyti pamokose. Pradėjo veikti ir egzaminus centralizuotai organizuoti Nacionalinis egzaminų centras. Lietuvos mokykla, mokytojai ir mokiniai, priprato prie standartizuoto testavimo ir toji aplinkybė irgi galėjo suveikti, kaip rezultatų pagerėjimo veiksnys.

Toliau skaitytojas gali diagnostiškai iškalbingą 3.6.1. kompleksinį grafiką, jame atspindėtus apibendrintus statistinius rodiklius nagrinėti bei gretinti savarankiškai. Yra akivaizdu, kad skyrelio pradžioje pavartota sąvoka „neigiamas“ tyrimo rezultatas yra tik savotiška metodologinė metafora. Iš tiesų šio tyrimo rezultatas, tyrėjų požiūriu, yra reikšmingas, visai „teigiamas“. Tyrimas parodo, kad ugdymo sektoriaus funkcionavimo ir jo valdysenos sąraigoje neveikia griežtai struktūruoti, aiškūs ir vienakrypčiai priežasties - pasekmės sąryšiai. Atitinkami sąryšiai šiame sektoriuje yra multikauzalinės prigimties, pažeisti stochastikos, netiesinio/nelinijinio pobūdžio, pasižymi laike išžestomis, kai kada netgi latentiškomis, sunkiai aptinkamomis pasekmėmis.

Kita vertus tyrimo apibendrinti rezultatai provokuoja mintį ir prievolę visiems švietimo subjektams ir socialiniams aktoriams, sprendimų priėmėjams, institucijomis kryptingai siekti, kad Lietuvoje švietimo valdysena būtų gerokai stipriau sutelkta, kryptinga, orientuota į išmatuojamus rezultatus bei pozityvius pokyčius, atitinkančius šiuolaikinės gerovės valstybės ir gerovės visuomenės idealą. Mokinių mokymosi pasiekimai, atitinkamai Lietuvos pozicijų augimas IEA ir OECD/EBPO tarptautinių studijų reitinguose privalo būti traktuojamas, kaip vienas iš esminių švietimo sistemos kokybės mūsų šalyje rodiklių. Dabartinė LR ŠMSM kaip ateities viziją be kita ko įvardina būtinybę stiprinti ir nacionalinio testavimo ir periodiškai atliekamo mokymosi pasiekimų standartizuoto patikrinimo, ypač pereinant iš pakopos į pakopą, vaidmenį. Tyrėjų nuomone tai strategiškai teisingas pasirinkimas, ypač tuo atveju, jei tokių patikrinimų medžiaga bus naudojama¹²³ švietimo kokybės, socialinio teisingumo rodiklių švietime stebėsenai, bendrųjų programų ir vadovėlių tobulinimui, o ne vaikų selekcijai ar „organizacinėms išvadoms“ pavienių įstaigų atžvilgiu.

Mokymosi pasiekimai yra objektyvus ir diagnostiškai iškalbingas rodiklis, žinoma, ne vienintelis, nes švietimo kokybė negali būti redukuota vien į kognityvinius gebėjimus. Svarbu yra ir vaikų bei jaunimo sveikata, vertybinis pasaulėžiūrinis išsiugdymas, gyvenimo prasmės ir laimės pojūtis mokiniškame amžiuje¹²⁴. Tas pavienis atvejis, kad šiuo tyrimu Lietuvoje nebuvo aptiktas aiškus sąryšis tarp valdysenos kokybės ir švietimo kokybės, neturėtų užgesinti įsitikinimo, jog toks ryšys objektyviai privalo egzistuoti. Šio tyrimo apibendrintas rezultatas, sakytume, ne tiek paneigia universalų dėsningumą apie valdysenos ir jos pasiekimų objektyvų sąryšį, kiek rodo pačios Lietuvos atvejo (case) specifiškumą, anomalų charakterį ir, tiesą sakant, dalinį švietimo valdysenos pakrikimą, apribotą funkcionalumą. Geriausiu atveju tenka kalbėti apie švietimo valdysenos kokybės Lietuvoje akivaizdų vidutiniškumą.

Mintinio eksperimento pagrindu įsivaizduokime analogišką situaciją privataus verslo ir ūkio sektoriuje. Egzistuoja menama ūkio šaka, kurios atžvilgiu sutelktai daromi intervenciniai vadybiniai veiksmai – investuojama, diegiamas technologinis atnaujinimas, įgyvendinamos finansų, marketingo ir žmoniškųjų išteklių vystymo strategijos, valstybės protekcijos užsakymai, deja, atitinkami sutelkti veiksmai nežinia kodėl neveda prie ūkio šakos ir jos įmonių ekonominių rodiklių apčiuopiamo gerėjimo. Tokia situacija sunkiai įsivaizduojama net 5-10 m. laikotarpiu, nekalbant jau apie trijų dešimtmečių trukmės laiko atkarpą. Tokia ūkio šaka ir jos įmonės tiesiog sunyktų, o atitinkamą nišą ir jos galimybes generuoti pilną pakeistų importo srautas... Deja, jei

¹²³ Skandinavų šalyse, kuriose bendrasis ugdymas ir jo valdysena yra tikrai neprasto lygio, tradiciškai rezervuoti žiūrėti į standartizuotą didaktinį testavimą. Jis nėra paneigiamas, bet nėra ir sureikšminamas. Kaip ten bebūtų, standartizuotas didaktinis testavimas yra informavimosi apie mokymosi rezultatus ir švietimo kokybę įrankis, tad viskas priklauso kokiais tikslais šį įrankį norima panaudoti.

¹²⁴ Merkys, G., Čiučiulkienė, N., Bubelienė, D., Kvieskienė, G. (2021). Cognitive Reductionism as a Challenge for Teacher Training and Socialization. „Pädagogische Visionen im 21. Jahrhundert“, Peter Lang, p. 317-369.

kalbame apie viešąjį sektorių, ypač apie tokius segmentus, kur valstybės fiskaliniai ir organizaciniai įsipareigojimai labai dideli, vadinasi, iš dalies „prisismaugusi“, pakrikusi, pažangos nedaranti, apčiuopiamų rezultatų ir proveržio nepasiekianti valdysena gali funkcionuoti, vegetuoti dešimtmečiais...

Taigi atliktas tyrimas, jo visuminio apibendrinto rezultato suvokimas skatina, netgi provokuoja gilius egzistencinius pamąstymus apie bendrojo ugdymo sektoriaus strateginę ateitį, apie būsimų reformų turinį ir siekinius. Išsamesni tyrėjų pamąstymai bei apibendrinimai šiuo klausimu yra pateikti skyreliuose „Išvados“ bei „Diskusija ir Rekomendacijos“ .

IŠVADOS

1. Dėl tyrėjų pasirinktos metodikos ir jos taikomųjų-analitinių galimybių

1.1. Bendra tyrimo procese pasiektą rezultato charakteristika

1.1.1. Analizuojant bendrąjį ugdymą reguliuojančius teisės aktus, naujausios istorijos ir kitus literatūros šaltinius, panaudojant individualius nestruktūruotus pokalbius-interviu su ekspertais, buvo sudaryta švietimo „laiko juosta“. Ji apima bendrojo ugdymo sektoriui svarbiausius teisės aktus, norminius dokumentus, žyminius įvykius, kurie buvo priimti/įvyko 1990-2020 m.. Tai apima 17-kos LR Vyriausybės bei jose veikusią 12-os švietimo ministrų veiklą. Sudarytoje tris dešimtmečius atspindinčioje švietimo „laiko juostoje“ užfiksuoti 225 švietimo norminiai dokumentai, teisės aktai, žyminiai įvykiai, pasak ekspertų, galimai turintys išskirtinę reikšmę bendrajam ugdymui, jo kokybei, o netiesiogiai ir Lietuvos mokslievių pasiekimams IEA/OECD tarptautinėse palyginamosiose studijose. Sudaryta švietimo „laiko juosta“ turėtų/galėtų pasitarnauti ir ateityje, istoriškai reflektuojant bendrojo ugdymo sektoriaus ir jo valdysenos raidą.

1.1.2. Panaudojus kokybiniais-istoriniais metodais rekonstruotą švietimo „laiko juostą“ kaip „stimulinę medžiagą“ ir vertinimo objektą, buvo sukurta bendrojo ugdymo sektoriaus valdysenos veiksmingumo vertinimo metodika, paremta kiekybine standartizuota ekspertų apklausa. Atlikto tyrimo savitumas tas, jog grynai kokybinės prigimties (tekstinė, sofistikuota, hermeneutinė) informacija apie švietimo valdysenos konkrečioje šalyje sprendimus, jų socialinį-politinį kontekstą buvo, pritaikius modernaus tarpdisciplininio socialinio tyrimo priemones, pervesta į kiekybinių indikatorių struktūrą bei agreguotus kiekybinius indeksus. Sukurta standartizuota metodika tenkina tokio tipo tyrimo instrumentams keliamus įvairialypius metodologinės kokybės reikalavimus - objektyvumo, reliabilumo, validumo, naudingumo etc. - ir gali būti ateityje naudojama kitų tyrėjų, analitikų kaip daugkartinio matavimo instrumentas, skirtas sektoriaus valdysenos veiksmingumui, jo pokyčiams stebėti bei vertinti. Ekspertinės apklausos pagrindu sudarytas sektoriaus valdysenos veiksmingumo kiekybinis vertinimas ir jo periodizacija buvo statistinės analizės ir interpretacijos priemonėmis siejami su Lietuvos mokslievių pasiekimais IEA/OECD tarptautinėse palyginamosiose studijose. Šis tyrimo rezultato aspektas išsamiau atskleistas tas šių išvadų 2-3 punktuose dalyse.

2. Pagrindinės išvados, kuriomis atsakoma į esminį užsakomojo tyrimo TU iškeltą klausimą. Ar LR švietimo valdysenos sprendimai 1990-2020 m., taip pat sektoriaus finansavimo pobūdis paveikia/nepaveikia Lietuvos mokslievių mokymosi pasiekimus¹²⁵, kurie objektyviai matuojami tarptautinėse palyginamosiose IEA/OECD studijose (1996-2018 m.)

2.1. Tarp švietimo valdysenos efektyvumo, sektoriaus finansavimo lygio ir Lietuvos mokslievių mokymosi pasiekimų kokie nors sistemingi ir prasmingai interpretuojami sąryšiai nebuvo konstatuoti. Ši išvada iš principo galioja VISAM tirtam 1990-2020 m. laikotarpiui. Tyrimo duomenys hipotezės: „valdysenos veiksmingumas, sektoriaus finansavimo lygis tikimybiškai paveikia mokymosi pasiekimų lygį“ Lietuvos atveju nepatvirtina.

---

¹²⁵ Tyrime atspindėti ir socialinio pedagoginio konteksto kintamieji, kuriuos nagrinėja IEA/OECD studijos, žinoma, analizės svorio centras yra kognityviniai kintamieji – mokymosi pasiekimai, nustatyti objektyviais didaktiniais testais.

2.2. Pavienėje šalyje aptiktas toks specifinis rezultatas iš principo nepaneigia universalių priežastinių-tikimybinių ryšių egzistavimo tarp trijų skirtingų dedamųjų, tai yra tarp: a) valdysenos sprendimų turinio; b) sprendimų adekvataus parėmimo investicijomis bei finansais ir c) faktinių valdomo sektoriaus pasiekimų bei rezultatų. Atinkama tikimybinio priežastingumo samprata išplaukia ir iš mokslinio teorinio pasaulėvaizdžio, ir iš *comon sense*. Čia yra būtent Lietuvos problema, kad atitinkamas universalus tikimybinis dėsningumas konkrečiai mūsų šalyje nesuveikia.

2.3. Egzistuoja bent kelios hipotetinės priežastys, kodėl Lietuvoje neaptiktas teoriškai tikėtinas sąryšis tarp trijų esminių dedamųjų: a) švietimo valdysenos veiksmingumo; b) sektoriaus finansavimo lygio ir c) moksleivių mokymosi pasiekimų lygio?

Pirma. Esminė priežastis sietina su ganėtinai menku tyrimo priklausomo kintamojo – Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimų – svyravimu per visą tiriamą laikmetį. Lietuvos moksleivių pasiekimai per visus IEA ir OECD/EBPO studijose vykdytus matavimus telkiasi *plius-minus* aplink visų tirtų šalių normavimo vidurkį. Jei priklausomas kintamasis nepasižymi tam tikros apimties sklaida, tai iš nežymių tokio kintamojo įverčių svyravimų praktiškai nieko negalima spręsti apie nepriklausomo kintamojo poveikio galią. Labai tikėtina, kad Lietuvos atveju būtent šitaip ir atsitiko.

Antra. Ugdymo sektoriaus funkcionavimo ir jo valdysenos sąraigoje neveikia griežtai struktūruoti, aiškūs ir vienakrypčiai priežasties - pasekmės sąryšiai. Atitinkami sąryšiai šiame sektoriuje yra multikauzalinės prigimties, pažeisti stochastikos, netiesinio/nelinijinio pobūdžio, pasižymi laike iššęstomis, kai kada netgi latentiškomis, sunkiai aptinkamomis pasekmėmis.

Trečia. Šio tyrimo apibendrintas rezultatas ne tiek paneigia universalų tikimybinį dėsningumą apie valdysenos ir jos pasiekimų objektyvų sąryšį, kiek rodo pačios Lietuvos atvejo (case) specifiškumą, anomalų charakterį ir, tiesą sakant, dalinį švietimo valdysenos pakrikimą, apribotą funkcionalumą. Geriausiu atveju tenka kalbėti apie švietimo valdysenos kokybės Lietuvoje akivaizdų vidutiniškumą. Visa tai sietina su viešos valdysenos kokybe (galimai jos deficitu) pastarųjų dešimtmečių Lietuvoje apskritai.

2.4. Aptiktas anomalus, universalios hipotezės atžvilgiu visiškai nekonformiškas ir „neįgiamas“ rezultatas tuo pačiu reiškia, kad Lietuvoje egzistuoja principinė neišnaudota galimybė siekti stipriau nei iki šiol sutelktos bendrojo ugdymo sektoriaus valdysenos, racialesnio sektoriaus finansavimo ir tuo pačiu dėsningai gerėjančių šalies moksleivių mokymosi pasiekimų.

Kitos išvados, kurios atliepia tyrimo TU kontekstą ir yra reikšmingos sektoriaus būklės gerinimui, jo valdysenos veiksmingumo stiprinimui ir tikėtinam Lietuvos moksleivių pasiekimų IEA/OECD palyginamosiose studijose pagerinimui ateityje

3.1. Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimai ir jų kaita IEA ir OECD/EBPO tarptautinėse studijose

3.1.1. Lietuvos penkiolikmečių bendrojo ugdymo mokyklos mokinių pasiekimai beveik visuose EBPO PISA tyrimo 2016-2018 metų cikluose yra žemiau skalės vidurkio¹²⁶ ir

---

¹²⁶ PISA mokinių pasiekimų matavimo skalė standartizuota pirmojo ciklo imties pagrindu. Tuomet bendras visų tyrime dalyvavusių šalių vidurkis buvo 500, o standartinis nuokrypis – 100. Kiekvieno sekančio ciklo metu EBPO šalių vidurkis šiek tiek kinta, nes nežymiai keičiasi tiek tyrime dalyvaujančių šalių skaičius, tiek mokymosi pasiekimai šiose šalyse.

žemiau EBPO šalių vidurkio. Didžiąją Lietuvos mokinių imties dalį sudaro mokiniai, besimokantys 9 bendrojo ugdymo mokyklos klasėje, tuo tarpu bendroje EBPO PISA šalių imtyje devintokai sudaro šiek tiek daugiau ne trečdalį (dešimtukai – šiek mažiau nei pusę tiriamųjų). Lietuvos 9 kl. mokinių mokymosi pasiekimų vidurkis visuose cikluose yra didesnis negu EBPO šalių devintokų pasiekimų vidurkį, skirtumai statistiškai reikšmingi.

3.1.2. Lietuvos penkiolikmečių bendrojo ugdymo mokyklos mokinių pasiekimų lygis, remiantis 2016-2018 metų EBPO PISA tyrimo ciklų duomenimis, iš esmės nekinta. Skirtumas tarp didžiausios ir mažiausios reikšmės tiek matematikos, tiek ir skaitymo pasiekimų matavimo cikluose nesiekia 0,1 skalės standartinio nuokrypio. Gamtos mokslų pasiekimų įverčiai reikšmingai sumažėja 2015 m. cikle, tačiau, tikėtina, kad tai gali būti daugiau susiję su sisteminiiais matavimo¹²⁷ klausimais nei su realiu gebėjimų pokyčiu. Finansinio raštingumo, pirmą kartą buvo testuoto 2015 m., įvertis buvo labai žemas, tačiau 2018 m. cikle ženkliai padidėjo ir yra artimas skalės vidurkiui, tačiau žemesnis už EBPO vidurkį. Lietuvos moksleivių, nepasiekusių antrojo pasiekimų lygmens, o taip pat pasiekusių penktą ar aukštesnį lygmenį, procentinės dalis PISA tyrimuose (išskyrus finansinį raštingumą) nekinta.

3.1.3. IEA TIMSS testo 8 klasės mokinių matematikos ir gamtos mokslų pasiekimų įverčiai laikotarpiu nuo 1995 m. iki 2019 m. padidėjo. Galima išskirti du laikotarpius, kuomet tiek gamtos, tiek matematikos mokslų srityse buvo stebimos statistiškai reikšmingos nuoseklaus kitimo tendencijos: nuo 1995 m. iki 2003 m. ir nuo 2011 m. iki 2019 m. Laikotarpiu nuo 2003 m. iki 2011 m. aštuntokų matematikos ir gamtos mokslų gebėjimų įverčiai nekito. Nuo 2011 metų gamtos mokslų gebėjimų įverčiai, o nuo 2015 m. – matematikos gebėjimų įverčiai yra aukštesni nei skalės vidurkis¹²⁸.

3.1.4. IEA TIMSS 4 klasės mokinių matematikos ir gamtos mokslų pasiekimų įverčiai laikotarpiu nuo pat matavimų pradžios 2003 metais yra aukštesni už skalės vidurkį. Visuose keturiuose IEA PIRLS 4 klasės mokinių skaitymo pasiekimų tyrimo cikluose (2001-2016 m.) skaitymo gebėjimų įverčiai standartizuotoje skalėje taip yra aukščiau šios skalės vidurkio. Nuo 2011 m. iki 2019 m. testavimo ciklo ketvirtos klasės mokinių gamtos mokslų pasiekimai pagerėjo, matematikos pasiekimų pokyčiai nebuvo statistiškai reikšmingi, tačiau stebima nuolatinė augimo tendencija¹²⁹. Ketvirtokų skaitymo pasiekimų dinamika skyrėsi nuo matematikos ir gamtos pasiekimų kitimo tendencijų. Nuo 2001 iki 2011 metų PISA tyrimų ciklo stebimas statistiškai reikšmingas nedidelis skaitymo gebėjimų įverčių sumažėjimas, tačiau 2016 m. cikle skaitymo gebėjimų įvertis padidėjo 0,22 standartinio nuokrypio.

---

¹²⁷ Visuotiniai pereita prie online testų formato ir tatai padarė nepalankų laikiną poveikį daugelio šalių rezultatams.

¹²⁸ PISA ir TIMSS skalės yra standartizuotos skirtingose šalių imtyse, skirtingose pagal mokymosi metus mokinių imtyse ir matuoja skirtingai operacionalizuotus mokinių pasiekimų konceptus, todėl tiesioginis abiejų tarptautinių tyrimų rezultatų palyginimas neturi prasmės (nebent abiejuose tyrimuose dalyvaujančių šalių kontekste), tačiau reikšminga yra dinamikos lyginamoji analizė.

¹²⁹ Analizuojant dinamikos procesus verta atkreipti dėmesį ir į ilgalaikius, nors ir statistiškai nereikšmingus pokyčius. Be to, 4 kl. mokinių matematinių gebėjimų atveju, įverčiai yra aukšti, todėl juos pagerinti yra sunkiau.

3.1.5. IEA matuoti 8 kl. mokinių pilietiškumo žinių įverčiai 1999 m. – 2009 m. tyrimuose buvo arti tiek skalės, tiek tyrime dalyvavusių šalių vidurkių¹³⁰, 2016 metais stebimas labai nedidelis (0,13 standartinio nuokrypio) statistiškai reikšmingas pozityvus pokytis, tačiau skirtumas nuo ICCS šalių vidurkio nebuvo statistiškai reikšmingas.

3.2. Mokinių pasiekimų kaita šeimos socioekonominės ir kultūrinės aplinkos (SEK) kontekste

3.2.1. Mokinių pasiekimų skirtumai, priklausomai nuo vietovės, kurioje yra mokykla, nemažėja. 2006 m. – 2018 m. PISA testo duomenimis, penkiolikmečių skaitymo, matematinio ir gamtamokslinio raštingumo pasiekimų skirtumai tarp didmiesčio mokyklų ir kaimiškoje vietovėje esančių mokyklų mokinių padidėjo. Pastarųjų dviejų tyrimo ciklų metu stebima tendencija, kad didėja mokinių, besimokančių didmiesčio mokyklose ir miestų (rajono centrų) mokyklose pasiekimų skirtumai, tačiau mažėja skirtumai tarp besimokančių miestelių ir miestų (rajono centrų) mokyklose. TIMSS tyrimas atskleidžia, kad aštuntokų, besimokančių skirtingo tipo mokyklose, matematikos ir gamtos mokslų pasiekimų skirtumai, lyginant 2003 m. ir 2011 m. tyrimo ciklus, padidėjo, o, lyginant 2011 m. ir 2019 m. duomenis, – iš esmės nekito.

3.2.2. EBPO PISA tyrimuose šeimos socioekonominės ir kultūrinės aplinkos situaciją apibendrina socialinio ekonominio ir kultūrinio statuso indeksas SEK. Laikotarpiu nuo 2006 m. iki 2018 m. šis indeksas padidėjo 0,29 standartinio nuokrypio, tačiau šie pokyčiai makrolygmeniu poveikio mokinių pasiekimams (matuojamiems PISA testu) neturėjo. Mokinių, gavusių žemiausius testo įverčius ir aukščiausius testo įverčius SEK skirtumai nepakito. Skirtumai tarp mokinių, kurių tėvai turi universitetinį ir vidurinį išsilavinimą, pasiekimų PISA tyrimų duomenimis nekinta, o TIMSS tyrimų duomenims – didėja.

3.2.3. Apibendrinant, laikotarpiu nuo 1995 m. iki 2003 m. stebimas TIMSS testais matuojamas ženklus 8 klasės mokinių matematikos ir gamtos mokslų pasiekimų lygio kilimas. Laikotarpiu nuo 2004 m. iki 2012 m. tiek EBPO PISA, tiek IEA TIMSS ir ICCS atlikti mokinių pasiekimų tyrimai rodo bendrą tendenciją – ketvirtokų, aštuntokų ir penkiolikmečių mokinių pasiekimai šiuo laikotarpiu iš esmės nekito, ar net šiek tiek pablogėjo. Laikotarpiu nuo 2012 m. stebimas, visumoje, nedidelis pozityvus pasiekimų pokytis, juos suprantant TIMSS matuojamų pasiekimų aspektu, ir to paties pasekimų lygmens išlaikymas, juos suprantant PISA mokinių pasiekimų aspektu.

3.3. Lietuvos bendrojo ugdymo finansavimo kaita

3.3.1. Tikslinga išskirti keletą bendrojo ugdymo finansavimo laikotarpių¹³¹ 1) Nuo 1993 iki 1999 metų stebima ženkli išlaidų augimo tendencija. Šiuo laikotarpiu išlaidos bendrojo ugdymo mokyklų finansavimui absoliutine reikšme padidėjo 6,1 karto. Minėtu laikotarpiu augo ir išlaidų bendrojo ugdymo finansavimui dalis palyginti su bendra nacionalinio biudžeto išlaidų suma, augimo tempas – 78 proc. 2) Nuo 2000 metų iki

¹³⁰ 2009 m. keitėsi 8 kl. mokinių testavimo metodika, tačiau tų metų ICCS pilietiškumo žinių rezultatai išreiškiami ir 2009 m. skalėje, todėl pokyčių galima įvertinti.

¹³¹ Statistiką apie bendrojo ugdymo srities finansavimą statistikos departamento šaltiniai teikia nuo 1993 m, kuomet buvo įvestas Litas.

2008 m. viešosios išlaidos bendrojo ugdymo mokykloms didėja 2,1 karto, tačiau jų dalies nuo BVP rodiklio reikšmė mažėja 25 procentais. 3) Ekonominės krizės ir pokriziniu laikotarpiu iki 2013 metų bendrojo ugdymo finansavimas mažėja 16 proc. o šių išlaidų dalis, lyginant su BVP, nuo 2009 iki 2013 metų sumažėja 1 proc. punktu. 4) Nuo 2014 metų išlaidos bendrajam ugdymui pradeda didėti (pokyčio tempas, lyginant 2014 ir 2020 metus – 45,6 proc.) o išlaidos, lyginant su BVP iki 2020 daugmaž stabilizuojasi ties 2 proc.

3.3.2. Lietuvos valstybės viešosios išlaidos bendrajam ugdymui lyginant su BVP 2019 m. yra vienos mažiausių ES. ES valstybių (28 šalys) mastu išlaidos pradiniam ir žemesniajam viduriniam ugdymui (ED1-2) buvo 2,04 proc. nuo BVP, Lietuvoje – 1,78 proc. Skaičiuojant vienam mokiniui, (ir atsižvelgiant į pragyvenimo lygį), Lietuva pradiniam ir žemesniajam viduriniam ugdymui 2019 išleido 30 proc. mažiau nei vidutiniškai ES¹³².

4. Bendrojo ugdymo sektoriaus valdysenos veiksmingumo visuminis ekspertinis vertinimas 1990-2020 m. „laiko juostoje“

3.1.1. Ekspertiniais metodais vertinant bendrojo ugdymo valdysenos veiksmingumą trijų dešimtmečių trukmės „laiko juostoje“, paaiškėjo, kad stebimas parametras - valdysenos veiksmingumas - yra išreikštas vidutiniškai. Šią tezę patikimai parodo tas mokslinis faktas, jog apibendrinti viso laikmečio ekspertiniai įverčiai pasiskirsto pagal normalųjį dėsnį. Čia tikslinga pabrėžti kelis momentus, kurie išplaukia iš teorijoje žinomų normaliojo skirstinio savybių. Pirma, didžioji dauguma ekspertinių įverčių telkiasi ties normavimo vidurkiu, o kuo įvertis – šiuo atveju valdysenos veiksmingumo vertinimas – stipriau nutolsta nuo vidurkio į palankių arba nepalankių vertinimų sritį, tuo egzistuoja mažesnė procentinė tikimybė tokiam nukrypstančiam įverčiui atsirasti. Antra, bendrojo ugdymo sektoriaus būklę ir jo valdysenos veiksmingumą paveikia gana daug, galima sakyti, atsitiktinių veiksnių, iš kurių nei vienas nėra lemiamas, esminis.

3.1.2. Aptiktas sektoriaus valdysenos vertinimo vidutiniškumas nebuvo (ir apskritai nėra) visais atvejais garantuotas besąlygiškai. Tai rodo, kad atsikūrusi Lietuvos valstybė tokį reikšmingą sektorių kaip bendrasis ugdymas trijų dešimčių „laiko juostoje“, pasak apibendrintų ekspertinių vertinimų, visumoje gebėjo valdyti vidutiniškai. Teoriškai buvo galima tikėtis ir tokių ekspertinio įverčio empirinių skirstinių, kurie būtų rodę labai palankią sektoriaus valdysenos būklę. Apie tai bylotų labai asimetriškas skirstinys, su ryškiai dešininėmis pasislinkusia poligono viršūne arba skirstinys, primenantis monotoniškai kylančią funkciją, kuomet vis aukštesnį ekspertinį įvertį atitinka vis didesnė procentinė tikimybė. Toliau, teoriškai buvo galima tikėtis ir tokių ekspertinio įverčio empirinių skirstinių, kurie būtų rodę kraštutinais prastą sektoriaus valdysenos būklę. Apie tai liudytų labai asimetriškas skirstinys, su ryškiai kairėmis pasislinkusia poligono viršūne arba skirstinys, primenantis monotoniškai besileidžiančią funkciją, kuomet vis aukštesnį ekspertinį įvertį atitinka vis mažesnė procentinė tikimybė. Prastą sektoriaus valdysenos būklę trijų dešimčių laiko juostoje iš dalies liudytų ir tiesinis skirstinys, kuomet kiekvienam ekspertiniam įverčiui tenka maždaug vienodo dydžio procentinė tikimybė. Neatmestinas variantas, kad tarp maždaug 190 pasaulio valstybių, rastųsi ir tokios, kurių švietimo valdysena, remiantis sukurta metodika, būtų įvertinta anaiptol ne vidutiniškai, kaip yra Lietuvoje, bet „labai gerai“ arba „labai prastai“.

---

¹³² Eurostat duomenų bazėje informacija apie bendras ES šalių išlaidas aukštesniajam viduriniam ugdymui nėra teikiama.

Atsikūrusios valstybės gebėjimas valdyti bendrojo ugdymo sektorių bent jau vidutiniškai gali būti traktuojamas ir kaip sąlyginis demokratinio viešojo valdymo laimėjimas, ir kaip neišnaudota galimybė ateityje siekti gerokai ambicingesnių rezultatų.

3.1.3. Aptiktas Lietuvos švietimo valdysenos veiksmingumo įverčių empirinio skirstinio normalumas, (matuojamą dydį veikia daug atsitiktinių priežasčių, iš kurių nei viena nėra esminė), yra iškalbingas socialinės ir politinės diagnostikos (plačiąja prasme) požiūriu. Tokia konstatacija, išplaukianti iš normaliojo skirstinio teorinės interpretacijos, iš principo nedera su vadyba, valdysena ir kryptingos, racionalios politikos įgyvendinimu apskritai. Idealiu atveju bet kuris administravimo ir sektorinės politikos įgyvendinimo procesas ***privalo būti*** racionalus, paremtas išgrynintomis vertybinėmis vizijomis ir sutelkta politine valia, logiškai nuoseklus laike, kryptingai, žingsnis po žingsnio, siekiantis užsibrėžtų strateginių tikslų bei vizijų įgyvendinimo. Taigi, normalusis skirstinys gerai tinka natūraliems procesams, stochastiškai vykstantiems gamtoje, aprašyti, bet nelabai tinka tikslingos socialinės kaitos, kuri privalo būti kryptinga ir politiškai valinga, procesams, rezultatams bei būsenoms aprašyti. Darytina pagrįsta prielaida, jog per pastaruosius tris dešimtmečius bendrojo ugdymo sektorius mūsų šalyje buvo valdomas nepakankamai sutelktai, iš dalies chaotiškai. Visuma padarytų švietimo valdysenos sprendimų, galima teigti, taip ir netapo kryptingą kaitą švietimo sektoriuje determinuojančia jėga. Pastaroji, kaip minėta, privalėtų nuosekliai išplaukti iš aiškių strateginių vizijų, politinės valios ir sutelktų kryptingų reformų. Viso šito Lietuvos švietime, jo valdysenoje, kaip rodo šio tyrimo apibendrinti duomenys, tenka pasigesti. Tikėtina tai ir yra viena iš esminių priežasčių, kodėl šiame tyrime nebuvo aptikta jokių prasmingai interpretuojamų sąryšių tarp: a) švietimo valdysenos sprendimų, švietimo kaitos šalyje ir b) Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimų, pademonstruotų tarptautinėse palyginamosiose IEA ir OECD/EBPO studijose. Švietimo valdysenos lygis, kuris, pasak apibendrintos ekspertų apklausos, visus tris dešimtmečius buvo tik vidutinis atitinkamai lėmė ir tai, kad Lietuvos moksleivių pasiekimai minėtose tarptautinėse studijose buvo ir tebėra tik vidutiniai.

3.2. Bendrojo ugdymo sektoriaus valdysenos laikmečių reitingo dėsningumai 1990-2020 m. „laiko juostoje“

3.2.1. Lietuvos bendrojo ugdymo sektoriaus valdysenos laikmečiai 1990-2020 m., jų veiksmingumo apibendrintas ekspertinis vertinimas sugeneruoja stiprokai išreikštą statistinį reitingo dėsningumą. Tarp dešimties skirtingose laiko atkarpose užfiksuotų grupinių vidurkių, atidėtų standartinio normaliojo skirstinio z-skalėje, susidaro distancija nuo *minus* 0,60 iki *plus* 0,67 ir visumoje apima 1,27 standartinės skalės punktus. Tai yra – distancija tarp grupinių vidurkių yra didesnė nei vienas standartinis nuokrypis ($1,27 > 1,00$). Pagal Cohen's Efektinio dydžio konceptą tokia distancija tarp grupinių vidurkių laikytina didele. Vadinasi, esant bendram vidutiniam švietimo valdysenos veiksmingumo lygiui, visgi išsiskiria pavieniai laikmečiai, kuomet švietimo valdysena, pasak ekspertų, buvo labai veiksminga, arba labai neveiksminga (krizinė). Reitingo vidaus struktūroje išsiskiria du nagrinėjamo sektoriaus valdysenos laikmečiai, kurių veiksmingumą ekspertai įvertino kraštutinai palankiai ir kurių grupiniai vidurkiai sudaro pozityviai nukrypstančius įverčius. Tai:

- 1990-1992 metų laikmetis, kuomet ministru buvo D. Kuolys, (Premjerai: K.D. Prunskienė, A. Šimėnas, G. Vagnorius, A. Abišala)
- 2000-2004 metų laikmetis, kuomet ministru buvo A. Monkevičius (Premjerai: R. Paksas/ E. Gentvilas, A.M. Brazauskas).

Reitingo vidaus struktūroje išsiskiria du nagrinėjamo sektoriaus valdysenos laikmečiai, kurių veiksmingumą ekspertai įvertino kraštutinai nepalankiai ir kurių grupiniai vidurkiai sudaro negatyviai nukrypstančius įverčius. Tai:

- 2012- 2016 metų laikmetis, kuomet ministrais buvo D. Pavalkis ir A. Pitrėnienė, (16-oji LR Vyriausybė, Premjeras A. Butkevičius)
- 2016-2020 metų laikmetis, kuomet ministrais buvo J. Petrauskienė ir A. Monkevičius (17-oji LR Vyriausybė, Premjeras S. Skvernelis)

Reitingo, susidarančio iš dešimties pozicijų, vidaus struktūroje išsiskiria šeši nagrinėjamo sektoriaus valdysenos laikmečiai, kurių veiksmingumą ekspertai įvertino tik vidutiniškai. Šis šešių atkarpų laikmetis dar skyla į kelias dalis/etapus. Pirmą, tarp minėtų „laikmečių-vidutiniokų“ išsiskiria 1994-1996 m. ir 2006-2008 m. valdysenos laikmečiai, kurių veiksmingumo ekspertinio vertinimo įverčiai yra tik šiek tiek aukščiau visos tirtos trijų dešimtmečių epochos normavimo vidurkio. Ši grupė sąlyginai vadintina pasiekimų „vidurio viršaus“ grupe. Antra, minėtoje stambioje vidutinių pasiekimų grupėje išsiskiria 1992-1993m., 1996-1998 m. ir 2008-2012m. valdysenos laikmečiai. Šių laikmečių veiksmingumo ekspertiniai įverčiai yra žemiau visos tirtos trijų dešimtmečių epochos pasiekimų normavimo vidurkio. Ši grupė sąlyginai vadintina „vidurio apačios“ grupe.

Vadinamąją „vidurio viršaus“ grupę sudaro šie nagrinėjamo sektoriaus valdysenos laikmečiai

- ministro V. Domarko (1994-1996 m.)
- ministrės R. Žakaitienės (2006-2008 m.)

Vadinamąją „vidurio apačios“ grupę sudaro šie nagrinėjamo sektoriaus valdysenos laikmečiai

- ministro D. Trinkūno (1992-1993 m.)
- ministro Z. Zinkevičiaus (1996-1998 m.)
- ministro G. Steponavičiaus (2008-2012 m.)

3.3. Sektoriaus valdysenos veiksmingumo istoriniai-chronologiniai dėsningumai: bendrojo ugdymo „laiko juostos“ periodizacija, paremta ekspertiniais įverčiais

3.3.1. Per visą ekspertų vertintą 30 dešimtmečių (1990-2020) trukmės laikotarpį nagrinėjamo sektoriaus valdysena patiria tris labai ryškius lūžius. Statistine prasme tenka kalbėti apie staigius ir stipriai išreikštus kreivės išsišokimus (ekscesus), o istorinio vyksmo prasme tenka kalbėti apie epochų lūžius (cezūras).

Pirmasis ekscesas ir cezūra tai - itin palankiai yra vertinamas sektoriaus valdysenos laikmetis, kuris sutapo su Nepriklausomybės pradžia, ryžtinga mokyklos desovietizacija, pirmųjų atsikūrusios valstybės Vyriausybių ir jų ministro D. Kuolio veikla. Toliau seka sąlyginai ilgas vidutinio veiksmingumo valdysenos laikotarpis, kurio ekspertiniai įverčiai funkcionuoja pagal nuosaikios sinusoidės profilį – tai pakyla nežymiai aukščiau normavimo vidurkio – tai nusileidžia. Minimas laikotarpis apima 1990 – 2000 metus., taip pat ministrų D. Kuolio, D. Trinkūno, V. Domarko, Z. Zinkevičiaus, K. Platelio, ir atitinkamai premjerų K. D. Prunskienės, A. Šimėno, G. Vagnoriaus, A. Abišalos, B. Lubio, A. Šleževičiaus, L. M. Stankevičiaus, G. Vagnoriaus/ I. Degutienės, A. Kubiliaus veiklas.

Antrasis ekscesas/cezūra – itin palankiai vertinamas švietimo valdysenos laikmetis, apimantis 2000-2004 m. Švietimo ministrais tuomet buvo A. Monkevičius-R. Motuza, o Premjeru – A. Brazauskas. Toliau, pradėdant 2004 m. iki pat 2012 m., reiškiasi

valdysenos vidutinio veiksmingumo laikotarpis, kurio ekspertinių įverčių dinamika vėl ima pulsuoti pagal anksčiau jau aptiktą „ramios“ sinusoidės profilį. Šis gana ilgas, du elektoralinius ciklus valstybėje užimantis laikotarpis, apima šių ministrų veiklą: R. Motuzos, R. Žakaitienės, A. Monkevičiaus, G. Steponavičiaus ir atitinkamai šių premjerų R. Pakso/ E. Gentvilo, A. M. Brazausko/Z. Balčyčio, G. Kirkilo, A. Kubiliaus, A. Butkevičiaus veiklas.

Trečiasis lūžis - neigiamas ekscesas ir cezūra - įvyksta 2012 m. rudenį. Nuo to momento švietimo valdysenos veiksmingumo ekspertiniai įverčiai staiga ir drastiškai krenta žemyn. Toliau, sudarydami negatyvius statistinius nuokrypius, prasti rodiklio įverčiai tęsiasi be pozityvesnių pokyčių iki pat 2020 m., t.y. iki ekspertinio vertinimo, kuris buvo numatytas šiame tyrime, ciklo pabaigos. Minimas sektoriaus valdysenos laikotarpis apima Premjerų A. Butkevičiaus ir S. Skvernelio veiklą, taip pat atitinkamai ministrų D. Pavalkio, A. Pitrėnienės, J. Petrauskienės (bei laikinai – A. Monkevičiaus) veiklą.

Simptomiška: per paskutines dvi elektoralines valstybės kadencijas, kurios apima du LR Seimus (2012-2016; 2016-2020) ir atitinkamai dvi Vyriausybes (A. Butkevičiaus ir S. Skvernelio), bendrojo ugdymo valdysena, pasak apibendrintos ekspertų nuomonės, patiria gilią sisteminę krizę. Šis užsitęsęs ir nepertrauktas 8 m. trukmės būvis užima didžiausią kada nors sektoriuje buvusį valdysenos veiksmingumo nuopuolį per visus 30 metų, pradedant atsikūrusios Lietuvos valstybės pirmosios Vyriausybės¹³³ veikla.

3.3.2. Įvertinus sektoriaus valdysenos veiksmingumą 1990-2020 m. ir turint 10 ekspertinio kiekybinio vertinimo taškų¹³⁴, galima pateikti minėto laikmečio periodizaciją ar kelis periodizacijos variantus. Tyrimo rezultato ir diskusijos teisėmis pasiūlytos švietimo laiko juostos periodizacijos išplaukia iš gautų empirinių duomenų ir jų interpretacijos. Tikslinga išskirti bent kelias švietimo laiko juostos periodizacijos versijas: apibendrintą dviejų etapų periodizaciją ir detalizuotą penkių etapų sektoriaus valdysenos periodizaciją.

- Siūloma dviejų etapų periodizacija apima šiuos bendrojo ugdymo sektoriaus valdysenos etapus 1990-2000 m. ir 2000-2020m. Jiems tikslinga suteikti sąlyginius pavadinimus – „*Tautinio atgimimo, „tradicinis“, posovietinis laikotarpis*“ ir „*Kurso į modernizaciją laikotarpis*“.
- Siūloma penkių etapų periodizacija apima šiuos sektoriaus valdysenos etapus ir jų sąlyginius pavadinimus: „*Veržlaus starto ir radikalių pokyčių laikmetis (1990-1992)*“, „*Kaitos ir modernizacijos tempo objektyvaus sulėtėjimo laikmetis (1992-2000)*“, „*Sėkmingo modernizacijos starto laikmetis (2000-2006)*“, „*Modernizacijos sulėtėjimo laikmetis (2006-2012)*“, „*Modernizacijos disfunkcijų ir kritimo laikmetis (2012-2020)*“.

3.4. Sąlyginai sėkmingi ir nesėkmingi bendrojo ugdymo valdysenos ruožai per visą 1990-2020 m. „laiko juostą“

3.4.1. Tyrimo duomenys leidžia įvardinti Lietuvos bendrojo ugdymo sektoriaus konkrečias charakteristikas, ruožus, posistemas, kurių būklė ir valdysena buvo sąlyginai apleista per visą tirtą/vertintą laikotarpį 1990-2020 m. Šiuo požiūriu paminėtini konkretūs momentai:

- Perteklinė švietimo biurokratija,

¹³³ K.D. Prunskienės Vyriausybė.

¹³⁴ Tie taškai bemaž sutampa su elektoralinėmis kadencijomis/ciklais

- Skubota, iš dalies chaotiška, į paviršinius pokyčius orientuota švietimo teisėkūra,
- Dominavimas tokių švietimo reformavimo ir kaitos tipų, kurie stokoja demokratiškumo, viskas nuleidžiama „iš viršaus“, stokojama diskusijos, negirdimas „apačių“ balsas, švietimo bendruomenės lūkesčiai ir interesai ignoruojami,
- Pasitikėjimo mokykla ir mokytoju stoka, mokyklų savarankiškumo stoka,
- Mokyklos materialinio finansinio aprūpinimo stoka (plačiąja prasme: moderni mokyklų ir mokymosi aplinkų infrastruktūra, teisingi ir adekvatūs atlyginimai tiek mokytojams, mokyklų vadovams, tiek vietos švietimo padalinių specialistams etc.),
- Mokyklų tinklo pertvarkos nuoseklumo ir tęstinumo stoka,
- Pedagogų rengimo ir tęstinio profesinio tobulinimosi sistemos disfunkcijos,
- Universitetinio mokslo (nacionalinio ir tarptautinio), kultūros ir bendrojo ugdymo sektoriaus sutelkto bendradarbiavimo stoka,
- Aukščiausių valstybės vadovų nuširdaus dėmesio švietimui stoka, nacionalinio lygmens nuoseklaus diskurso švietimo klausimais šalyje stoka, švietimo diskurso sąlyginis užsidarymas sektoriaus viduje.

Išvardinta „silpnųjų“ švietimo valdysenos sričių ir ruožų visuma, kuri nepalankiai reiškėsi per visą trijų dešimtmečių laikotarpį, galimai suveikė, kaip objektyvi priežastis, įgaunanti išskirtinę reikšmę šio tyrimo tikslo požiūriu. Ši priežastis bent jau hipotetiškai paaiškina du išskirtinai svarbius momentus. Pirma, kodėl trijų dešimtmečių trukmės švietimo valdysena, jos veiksmingumas mūsų šalyje pasiekė tik vidutinį lygį. Antra, kodėl per minimą laikotarpį priimti švietimo valdysenos sprendimai ir vykdyta švietimo kaita taip ir nesugeneravo Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimų ženklų proveržio IEA ir OECD/EBPO organizuojamose tarptautinėse mokinių testavimo studijose. Kita vertus, išvardinti „silpnieji“ valdysenos ruožai ir sritys tuo pačiu žymi švietimo kokybės augimo ir jo valdysenos veiksmingumo neišnaudotas galimybes šalyje. Tai ruožai ir sritys, kuriose sutelktai ir tinkamai persitvarkius, tikėtina galima būtų pasiekti pozityvų proveržį ateityje.

3.4.2. Tyrimo duomenys taip pat leidžia įvardinti Lietuvos bendrojo ugdymo sektoriaus charakteristikas, ruožus, posistemas, kurių būklė ir valdysena valstybės atstatymo/kūrimo metu buvo kurį laiką sąlyginai apleista, bet vėliau, pradėdant maždaug 2000 m., visgi patyrė pozityvią kaitą ir ženklų pagerėjimą. Šiuo požiūriu itin ryškus proveržis padarytas IKT skverbties į mokyklas srityje. Paminėtini ir kiti momentai:

- Neformalusis ugdymas, jo prieinamumas, bei kokybė,
- Mokinio gerovė, saugumas, vaiko teisės,
- Vaikų sveikatinimas,
- Neįgaliųjų ir spec. poreikių vaikų integracija¹³⁵, įtraukusis ugdymas,
- Švietimo pagalbos specialistų pareigybės įtvirtinimas mokyklose.

Tyrimo duomenys leidžia įvardinti Lietuvos bendrojo ugdymo sektoriaus charakteristikas, ruožus, posistemas, kurių būklė ir valdysena sąlyginai neprastai

¹³⁵ Neįgaliųjų integracija – humanizmo aktas – priklauso absoliutaus gėrio kategorijai. Tokio gėrio niekada negali būti per daug, todėl sąlyginai palankus atitinkamų pasiekimų vertinimas šioje srityje privalo iš principo likti reiklus ir kritiškas. Kita vertus būtų klaidinga nematyti sąlyginai pozityvių pokyčių, kurie atitinkamoje srityje įvyko nuo Nepriklausomybės paskelbimo iki dabartinės švietimo sistemos ir dabartinės mokyklos.

funkcionavo per visą tirtą/vertintą laikotarpį 1990-2020 m. Šiuo požiūriu paminėtini momentai:

- Mokyklų aprūpinimas vadovėliais ir mokymo priemonėmis,
- Mokyklų atsivėrimas pažangiai patirčiai ir kaitai,
- Mokinių pasiekimų vertinimas ir egzaminų sistema.

3.5. Bendrojo ugdymo sektoriaus ir jo valdysenos trendo prognozė¹³⁶, paremta 1990-2020 m. „laiko juostos“ analogiškais duomenimis

3.5.1. Dėl nepalankių makro aplinkos veiksnių - geopolitinės įtampos, sparčiai gilėjančios energetikos krizės ir dėl to prognozuojamų ekonomikos bei biudžeto sunkumų - tikslių socialinių prognozių apie įvairių valstybės sektorių būklę teikimas yra itin problemiškas. Ne mažiau problemiška teikti prognozes apie tokius sektorius, kaip bendrasis ugdymas, kurie esmingai priklauso nuo biudžetinio finansavimo. Matematinė ekstrapoliacija į ateitį, paremta sistemos funkcionavimo trendų analize praityje, yra ganėtinai komplikauta, susijusi su mokslinio prognozavimo klaidos rizika. Hipotezės teisėmis šiame tyrime pateikiami tikėtini sektoriaus valdysenos veiksmingumo pokyčių scenarijai: „pesimistinis“, „vidutinis nuosaikus“ ir „optimistinis“.

Taikant didžiausio tikėtimumo (Maximum Likelihood) metodą, buvo bandoma prognozuoti tikėtinas vertinamo rodiklio – bendrojo ugdymo sektoriaus valdysenos veiksmingumo – reikšmes, jų galimus pokyčius. Prognozuojamo rodiklio reikšmės, tikėtinos 2024-2028 m., atidėtos standartinio normaliojo skirtingo z-skalėje, kuomet nuliui (0) yra lygus visų 10-ies matavimo taškų vidurkis per visą vertintą 1990-2020 m. laikmetį. Standartinės skalės vidurkio pasikliautinis intervalas, kai alfa=0,01, yra lygus $\pm 0,12$ z-skalės punktų.

3.5.2. Pagal sąlyginai „pesimistinį“ prognozavimo scenarijų tikėtinos stebimo rodiklio – sektoriaus valdysenos veiksmingumo - z-reikšmės galėtų būti tokios:

- 2024 m. rodiklis galimai pasiektų - *minus* 0,55 punktus, kas reikštų tik minimalų 0,05 punktų rodiklio pagerėjimą, lyginant su prognozavimo išeities įverčiu 2020 m., kuris buvo lygus *minus* 0,60.
- 2028 m. rodiklis galimai pasiektų - *minus* 0,03, kas visgi reikštų ženklų rodiklio pagerėjimą 0,52 punktais, lyginant su minėtu 2024 m. dydžiu, kuris lygus - *minus* 0,55 punktai.

3.5.3. Pagal sąlyginai „vidutinį/nuosaikų“ prognozavimo scenarijų tikėtinos stebimo dydžio z-reikšmės galėtų būti tokios:

- 2024 m. rodiklis galimai pasiektų - *minus* 0,43, kas reikštų sąlyginį 0,17 punktų dydžio rodiklio pagerėjimą, lyginant su prognozavimo išeities įverčiu 2020 m., kuris buvo lygus *minus* 0,60.
- 2028 m. rodiklis galimai pasiektų - *plius* 0,09, kas reikštų ženklų rodiklio pagerėjimą 0,52 punktais, lyginant su minėtu 2024 m. dydžiu, kuris lygus *minus* 0,43 punktams.

---

¹³⁶ Tiriamo sektoriaus valdysenos veiksmingumo prognozavimas nebuvo šio tyrimo tikslas, toks sumanymas neturėjo net dalinio uždavinio statuso. Vis dėlto net kelias elektoralines kadencijas užsitęsusi bendrojo ugdymo sektoriaus valdysenos sisteminė krizė suponuoja teisėtą visuomenės lūkestį pozityviems pokyčiams. Tyrėjų disponavimas dešimties matavimo taškų įverčiais, kurie reprezentuoja net trijų dešimtmečių (1990-2020) trukmės švietimo valdysenos laikmetį, atvėrė galimybę, taikant matematinius metodus, bandyti prognozuoti švietimo sektoriaus ir jo valdysenos būklę 2020-2024 ir 2024-2028 metais.

3.5.4. Pagal sąlyginai „optimistinį“ prognozavimo scenarijų tikėtinos stebimo dydžio reikšmės galėtų būti tokios:

- 2024 m. rodiklis galimai pasiektų - *minus* 0,31 punktą, kas reikštų esminį rodiklio pagerėjimą 0,29 punktais, lyginant su prognozavimo išeities įverčiu 2020 m., kuris buvo lygus *minus* 0,60 punktų.
- 2028 m. rodiklis galimai pasiektų - *plius* 0,21 punktą, kas reikštų ženklų rodiklio pagerėjimą 0,52 punktais, lyginant su minėtu 2024 m. įverčiu, kuris lygus *minus* 0,31.

3.5.5. Netgi „pesimistinis“ scenarijus (iš trijų pasiūlytų) visgi prognozuoja valdysenos veiksmingumo pagerėjimą, lyginant su 2020 m. Kaip bebūtų, dar didesnio švietimo valdysenos veiksmingumo kritimo žemyn, nei tatai įvyko per 2012-2020 laikotarpį, neprognozuojama. Sąlyginai optimistinis visų trijų pasiūlytų scenarijų kryptingumas, kuris neabejotinai atitinka visuomenės ir valstybės tvaraus vystymosi lūkesčius, yra tikėtinas visai pagrįstai. Praeityje, per 30 metų laikmetį, kuris beje taip pat buvo nužymėtas krizėmis¹³⁷, stebimas dydis – valdysenos veiksmingumas – niekada nefunkcionavo pagal tiesinį dėsnį arba pagal monotoniškos funkcijos - kylančios versus besileidžiančios – dėsnį. Per visą 30 m. laikmetį stebimas rodiklis funkcionavo, pagal banguojančią sinusoidę, kurioje periodiškai pasitaiko tik keli ekscesai arba tik kelios cezūros. Mažai tikėtina, kad 2012 m. prasidėjęs ir užsitęsęs stebimo rodiklio kryptis žemyn galėtų istoriškai ilgam stabilizuotis būtent tokia nepalankiame būvyje. Tai reikštų, jog rodiklio reikšmės turėtų transformuotis į monotoniškai besileidžiančią funkciją arba į žemumas nukritusią bei laike išėstą tiesinę funkciją. Labiau tikėtina, kad artimiausioje ar juolab vidutinio nuotolio ateityje visgi turėtų atsikartoti tęstiniam procesui objektyviai būdingas trendo charakteris: ritmika, cikliškumas, kurie asocijuojasi būtent su pulsuojančioms sinusoidės tipo funkcijoms ir pavieniais ekscesais.

3.5.6. Pažymėtina, sektoriaus valdysenos sėkmę lemia anaipol ne matematiniai-statistiniai dėsningumai ir prognozės, bet pirmiausiai demokratinių sprendimų priėmėjų politinė valia, taip pat adekvatūs ir kompetentingi valdysenos sprendimai, kurie gali atsverti ar bent jau iš esmės minimizuoti objektyviai negatyvius geopolitinio ir ekonominio konteksto veiksniai. Nepalankūs makro lygmens konteksto veiksniai, taip pat dešimtmečiais užleistos sektoriaus valdysenos vidinės bėdos – vėluojanti, uždelsta tinklo pertvarka, pedagogo profesijos marginalizacija, pedagogų generacijų natūralios kaitos sutrikimai, socialinio teisingumo bendrajame ugdyme disfunkcijos, mokymosi pasiekimų prastėjimas arba bent jau negerėjimas, skubotų ir nedemokratiškų reformų „iš viršaus“ dominavimas, biurokratizacija, pasitikėjimo mokykla ir mokytoju stygius, teisėkūros švietime kokybės stoka etc. objektyviai generuoja ir artina būtent pesimistinį sektoriaus ir jo valdysenos būklės scenarijus. Visgi dabartiniame 2020-2024 m. švietimo valdysenos faktiniame turinyje, kuris šiame tyrime tiesiogiai nebuvo vertinamas, ekspertinių įžvalgų teisėmis tenka įvardinti kai kurias matomas pozityvias tendencijas, konkrečiai, vykdomosios valdžios kai kurias kryptingas pastangas, kurios galimai didina stebimo sektoriaus ir jo valdysenos būklės pagerėjimą, kloja pamatus krizės įveikai bei ženklėsniam pagerėjimui. Čia paminėtinos konkrečios naujausios bendrojo ugdymo sektoriaus reformavimo ir kaitos iniciatyvos:

---

¹³⁷ Paminėtinos bent dvi krizės. 1. Defoltas Rusijoje 1998 m. rugpjūčio mėn., griaunamąja banga atsiritęs iki Lietuvos, kurios ekonomika, įmonės ir verslai anuomet stipriai priklausė nuo Rusijos. 2. 2008-2010 m. Pasaulinė finansų krizė, iššaukusi fiskalinę krizę ir drastiškas tapymo programas viešajame sektoriuje, įskaitant švietimą.

1. Parlamentinių partijų susitarimas dėl švietimo politikos iki 2030 m. (greta daugelio kitų pozityvių planų ir vizijų, išsipareigota mokytojų atlyginimą didinti iki jis pasieks 130 proc. šalies vidutinio darbo užmokesčio),
2. „Tūkstantmečio mokyklų programa“, kuri jau apima $\frac{3}{4}$ šalies savivaldybių – mokyklų steigėjų,
3. Atnaujintų bendrojo ugdymo programų 2021-2022 diegimas,
4. Mokytojų rengimo modelio kaita, bandymai pritraukti stojančiuosius į pedagogines specialybes,
5. Švietimo pagalbos specialistų, įskaitant mokinio-mokytojo asistentus, korpuso stiprinimas,
6. Mokytojų atestacijos ir tęstinio profesinio ugdymo sistemos kaita,
7. Bandymai atgaivinti ir spartinti prigesusią mokyklų tinklo pertvarką, centralizuotai keičiant klasių komplektavimo tvarką, atsisakant jungtinių klasių,
8. Savivaldybių savarankiškumo ir atsakomybės didinimas, siekiant efektyvesnio bendrojo ugdymo mokyklų valdymo,
9. Reformų projektas „EdTech skaitmeninė švietimo transformacija“,
10. Dabartinės LR ŠMSM nusiteikimas stiprinti mokymosi pasiekimų periodinių patikrinimų/egzaminų vaidmenį, pereinat iš pakopos į pakopą,
11. Galimai ir kita, kas galėjo likti tyrėjų nepastebėta.

DISKUSIJA IR REKOMENDACIJOS

Tyrėjų apsisprendimas formuluoti išsamias rekomendacijas dėl švietimo tobulinimo sprendimų paieškos Lietuvoje išplaukia iš socialinių ir humanitarinių mokslų filosofinės sampratos apie mokslo, kaip vienos iš visuomeninės sąmonės formų, platesnę misiją. Ypač socialinių mokslų paskirtis neturėtų apsiriboti vien socialine diagnoze, bet, nesiangauzaujant konkrečios ideologijos bei partinės politikos atžvilgiu, tyrėjams privalu pateikti bent jau hipotetines vizijas apie tai, kaip diagnozuotos socialinės problemos galėtų ir turėtų būti sprendžiamos. Šitaip idealiu atveju turėtų pasireikšti socialinių mokslų ir netgi pavienio socialinio tyrimo emancipuojanti misija¹³⁸. Taigi interpretacinio ir diskusinio pobūdžio pamąstymų bei rekomendacijų formulavimas, atlikus tokį nemenkos apimties empirinį švietimo tyrimą, yra tyrėjų prievolė.

Rekomendacijos nepretenduoja į privalomumą. Jomis tik bandoma pasiaiškinti, pareflektuoti, ką įvairialypiai atlikto tyrimo empiriniai radiniai, taip pat aptikti statistiniai dėsniumai galėtų reikšti, kaip visuma? Bendriausiu atveju rekomendacijos turi platesnės interpretacinės hipotezės statusą. Neatmestina, kad kitokią mokslinę, politinę, profesinę patirtį turintys ekspertai aptiktus faktinius taikomojo tyrimo radinius taip pat iš jų daromus apibendrinimus galima būtų linkę traktuoti ir vystyti kitomis kryptimis, išvelgtų visame kame kiek kitokią prasmę¹³⁹. Šiuo požiūriu tyrėjų komanda

¹³⁸ Nielsen, K. (1983). Emancipatory Social Science and Social Critique. In: Callahan, D., Jennings, B. (eds) *Ethics, The Social Sciences, and Policy Analysis*. The Hastings Center Series in Ethics. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4684-7015-4_6

¹³⁹ Vakarietiška socialinių tyrimų ataskaitų rengimo tradicija, kurią bene tiksliausiai sunormino Amerikos Psichologų Asociacija, reikalauja faktus atskirti nuo jų interpretacijos. Kitos kompetentingos tyrėjų grupės, tyrinėdamos tą patį objektą tais pačiais metodais turėtų aptikti identiškus ar bemaž sutampančius faktus. Deja, mokslo faktų ir radinių interpretacijos gali skirtis. American Psychological Association. (2020). *Publication manual of the American Psychological Association: The official guide to APA style (7th ed)*. American Psychological Association.

yra atvira kreatyviai ir demokratinei diskusijai¹⁴⁰. Kita vertus, rekomendacijos, kadangi jos tiesiogiai ar netiesiogiai išplaukia iš nemažos apimties tarpdisciplininio¹⁴¹ ir multimetodinio¹⁴² empirinio tyrimo duomenų, nebėra vien „nuoga“ spekuliatyvi nuomonė ir pozicija, kurių demokratijos ir pliuralizmo sąlygomis gali būti ne viena. Autoriai norėtų tikėtis, kad rekomendacijos, kurios adresuojamos visuomenei, švietimo bendruomenėms, aukštiesiems sprendimų priėmėjams, paskatins kritinę diskusiją apie bendrojo ugdymo ir jo valdysenos būklę šalyje, apie istorines-egzistencines švietimo perspektyvas ir vizijas Lietuvos, kaip gerovės valstybės, ateičiai.

Taigi, atliktas tyrimas leidžia formuluoti duomenimis ir jų platesne interpretacija grįstas rekomendacijas dėl viso sektoriaus ir jo valdysenos būklės gerinimo. Rekomendacijos kyla iš švietimo valdysenos „paveldo“ refleksijos, kuri atspindi visų 17-kos LR Vyriausybių (ir jų švietimo ministrų) veiklos apibendrintus, „istoriškai sukauptus“ rezultatus, pasiekimus, taip pat galimai padarytas valdysenos klaidas bei neišnaudotas galimybes. Svarbu rasti bent hipotetinius paaiškinimus: a) kodėl bendrojo ugdymo sektoriaus valdysena, jos veiksmingumas Lietuvoje dešimtmečiais buvo tik vidutinis, o pastaruoju metu¹⁴³ netgi krizinis; b) kodėl Lietuvoje nėra prasmingai interpretuojamo statistinio ryšio (nei pozityvaus, nei negatyvaus) tarp valdysenos veiksmingumo, viešų asignavimų ir Lietuvos moksleivių pasiekimų tarptautinėse IEA/OCDE studijose? c) kas, kaip ir kurlink švietimo valdysenoje bei politikoje turėtų keistis, kad toji valdysena darytųsi veiksmingesnė, o Lietuvos mokinių pasiekimai minėtose tarptautinėse palyginamosiose studijose imtų ženkliu gerėti, tarkime, imtų artėti prie kaimyninės panašaus istorinio liko valstybės – Estijos – pasiekimų?

1. Dėl bendrojo ugdymo sektoriaus ir jo valdysenos sisteminės krizės politinio pripažinimo ir sutelktos sprendimų paieškos

Iškyla būtinybė 2012-2020 m. užsitęsusią bendrojo ugdymo sektoriaus Lietuvoje valdysenos krizę atpažinti adekvačiai politiniu bei valstybinės valdžios lygmeniu. Atitinkamas „konventas“ ir problematika turėtų atsispindėti valstybės politinėje darbotvarkėje. Privalu intensyviai diskutuoti dėl konkrečių išėjimo iš krizės sprendimų paieškos. Visa tai, neuždelsus, turėtų konvertuotis į „švietimo turbulencijų“ įveikos priemonių planą. Pesimistinė išvada apie tik vidutiniškai valdomą sektorių ir sisteminės krizės pagilėjimą 2012-2020 m. prasmingai susišaukia su kitais rodikliais, faktais, kurie yra patikimi ir žinomi už šio tyrimo ribų. Esminė neraminanti, tačiau šį tyrimą ir jo išvadas konfirmuojanti išorinė aplinkybė ta, jog kiti švietimo būklę visumoje nepalankiai apibūdinantys rodikliai ir faktai visai yra ne ekspertinės¹⁴⁴ kilmės, bet objektyvūs. Tai - prastėjantys VBE (ypač matematikos) rezultatai, apskritai ryškiau negerėjantys Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimai. Tai rodo ir nacionaliniai, ir tarptautiniai testavimai (NMPP, PUPP, TIMSS, PISA, PIRLS). Šiame kontekste paminėtini moderniam ir demokratiniam kraštui nepriimtini, didėjantys miesto ir kaimo mokinių bei regioniniai skirtumai, taip pat mokinių pasiekimų kontrastai pagal

¹⁴⁰ Savo atsiliepimus, kritines pastabas apie atliktą tyrimą ir jo rekomendacijas prašytume siųsti el. paštu: gediminas_merkys@yahoo.com

¹⁴¹ Tyrime buvo naudojamos, derinamos tokios priegios, kaip naujausios istorijos tyrimai, teisės aktų analizė, politikos analizė, empirinis socialinis tyrimas, psichometrinė priega etc.

¹⁴² Tyrime buvo derinami darbo su šaltiniais metodai, naudojami istorijos, politologijos, teisės tyrimuose, taip pat kokybiniai ir kiekybiniai socialinio tyrimo metodai.

¹⁴³ Švietimo valdysenos veiksmingumas dabartinės elektoralinės kadencijos metu – 2020-2024 m. ekspertų apklausos metu nebuvo vertinamas.

¹⁴⁴ Bet kuri socialinė apklausa, taip pat ir ekspertinė, yra iš principo subjektyvios prigimties metodas ir mokslinės informacijos šaltinis.

mokyklų tipus, šeimos socioekonominį statusą ir kultūrinį kapitalą. Visa tai byloja apie socialinio teisingumo ir lygių galimybių redukciją Lietuvos švietime ir leidžia kelti klausimus modernios demokratinės švietimo politikos disfunkcijų šalyje.

Rimtus klausimus dėl bendrojo ugdymo sektoriaus ir jo valdysenos būklės mūsų šalyje turėtų kelti toji aplinkybė, jog kaimyninė šalis - Estija - tarptautinėse IEA/OECD studijoje pastaruoju metu pasižymi ypatingai gerais savo moksleivių pasiekimais. Šioje ataskaitoje be kita ko parodyta, kad Estija, santykiniais matais vertinant, lėšų bendrajam ugdymui skiria tik nežymiai daugiau nei Lietuva. Darytina prielaida, kad sėkmės šuolio kaimyninėje šalyje priežastys sietinos būtent su kardinaliai **kitokia** švietimo valdysena ir švietimo politika, su galimai kitokiu požiūriu į mokinį, mokytoją ir mokyklą apskritai.

Pažymėtina, jog kraštutiniai kritiškus vertinimus bendrojo ugdymo sektoriaus ir jo valdysenos atžvilgiu pastaruoju metu išsakydavo ir tebeišsako kai kurie neformalūs, tačiau švietimą išmanantys ekspertai – elitinių gimnazijų direktoriai, iškilūs pedagogai, švietimo profsajungų lyderiai, mokslininkai, verslo atstovai etc. Tokie vertinimai, kaip ir bet kuri kita nuomonė, pagal savo prigimtį yra subjektyvios kilmės. Visgi tokie pavienių nuomonės formuotojų, švietimo žinovų individualūs „vardiniai“ pasisakymai¹⁴⁵ sklandžiai susišaukia ir su šioje ataskaitoje pristatomo tyrimo apibendrintais duomenimis.

Jau dabartinėje elektoralinėje kadencijoje (2020-2024 m.) valdančiosios koalicijos inicijuotas ir sėkmingai priimtas „Parlamentinių partijų susitarimas dėl Lietuvos švietimo iki 2030 m.“, be abejo, yra savalaikis, teisingas. Deja, panašu, susitarimas laikytinas tik tarpiniu ir daliniu žingsniu, siekiant palankaus ir tvaraus proveržio švietime. Minėtas susitarimas „2030“ pagal savo etimologiją, semantiką ir turinio kontekstą yra daugiau „rutininės“ valdysenos¹⁴⁶ produktas ir sprendimas, nei

---

¹⁴⁵ Čia paminėtini S. Jurkevičiaus, G. Serafino, R. Ramanausko, E. Milešino, V. Targamadžės ir kt. kraštutiniai kritiški vieši pasisakymai apie visuminę bendrojo ugdymo sektoriaus būklę:

<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/direktorius-apie-mokytoju-pasirengima-jei-tokia-situacija-butu-medicinoje-tai-labai-bijotume-eiti-i-poliklinika.d?id=91421303>

<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vilniaus-licejaus-direktorius-po-treju-metu-situacija-mokyklose-bus-katastrofine.d?id=91132953>

<https://www.delfi.lt/news/daily/education/mokytojas-situacija-svietimo-sistemoje-vadina-tragiska-neisivaizduoju-kas-ateis-musu-pakeisti.d?id=85450651>

<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/situacija-vadina-nacionaline-tragedija-net-staiga-pakelus-atlyginimus-mokytoju-neatsiras.d?id=84938439>

<https://www.delfi.lt/video/laidos/delfi-diena/delfi-diena-prastejantys-moksleiviu-rezultatai-uzdelstoveikimo-bomba-lietuvai.d?id=84936935>

<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/gintaras-sarafinas-apie-svietimo-krize-jau-dabar-matyti-kokia-niuri-ateitis-laukia-56-1901612>

<https://www.delfi.lt/news/daily/education/naujausiuose-mokyklu-reitinguose-nerimo-zenklai-matematikos-neislaike-ir-elitinemis-laikomu-gimnaziju-moksleiviai.d?id=85932673>

<https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1247142/robertas-ramanauskas-ar-bus-lietuvoje-atkurtas-mokytojo-autoritetas>

<https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/robertas-ramanauskas-del-mokymosi-rezultatu-kalti-ne-mokytojai-o-is-esmes-ydinga-sistema.d?id=84370543>

<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/trisdesimt-metu-dirbantis-istorijos-mokytojas-su-baime-laukiu-pensijos.d?id=82072485>

<https://www.delfi.lt/uzsakomasis-turinys/ateities-klase/lsmgs-pirmininkas-svietimo-sistema-negali-tiketis-proverzio-be-investiciju.d?id=89339527>

¹⁴⁶ Raskime modernybės sąlygomis valstybę, kuri būtų visiškai patekinta savo švietimo būkle, nieko neplanuotų ir visai neprojektuotų sektoriaus reformų. Moderniose šalyje bendrasis ugdymas, mokykla seniai funkcionuoja permanentinio reformavimo ir nuolatinės kaitos sąlygomis. Tad šiuo požiūriu privalu skirti „normalią“, „rutininę“ valdyseną, nuo politiškai pripažintos krizės ir jos įveikimo valdysenos. Gali susiklostyti situacija, kuomet krizė de facto egzistuoja, tačiau politiškai ją pripažinti vengiama, kryptinga

dokumentas, kuris būtų priimtas iki galo susivokus¹⁴⁷ dėl sektorių ištikusios gilios sisteminės krizės. Čia tiktų šioje ataskaitoje jau aptarta istorinė aliuzija į žymųjį pranešimą „Nacija pavojuje-1983“, kuris buvo padarytas JAV politinėse viršūnėse, sukėlė anuomet didelį rezonansą visuomenėje, pažadino intensyvią ir sutelktą kardinalių švietimo ir mokslo reformavimo sprendimų paiešką, kuri peraugo į dešimtmečius užtrukusias permanentines reformas¹⁴⁸ JAV. „Susitarimas dėl Lietuvos švietimo 2030“, kad ir kaip palankiai jį vertintume, savo pasaulėžiūrine ir politine „įkrova“ net iš tolo nelygintinas su minėtu rezonansiniu JAV dokumentu „Nacija pavojuje 1983“. Politinių sprendimų, politinių debatų lauke, siekiant esminio proveržio Lietuvos švietime, kažko ambicingo ir lygiaverčio minėtam dokumentui šiuo metu mūsų šalyje tikrai tenka pasigesti. Aukštiesiems sprendimų priėmėjams Lietuvoje reikėtų padaryti viską, kad auganti geopolitinė įtampa, gilėjanti energetikos ir ūkio krizė neužgožtų, nepastumtų į paraštes bei užmarštį klausimo, kaip įveikti užsitęsusią sisteminę krizę mūsų valstybės švietime. Būtų nedovanotina klaida atidėti kardinalių sprendimų paieškas menamiems „ramesniems“ laikams ir permesti problemas į ateitį, jau kitų kadencijų ir ateinančių generacijų sprendimų priėmėjams.

2. Dėl diskurso apie bendrojo ugdymo sektorių uždarojo įveikos; dėl nacionalinio diskurso bendrojo ugdymo klausimais stiprinimo

Sprendimų priėmėjai, įtakingos interesų grupės, vadinamieji „influenceriai“ politikoje, medijose, ekspertinėse grupėse, NVO lyderiai turėtų nuosekliai siekti, kad diskusijos dėl švietimo būklės ir ateities, taip pat reformavimo sprendimų paieškos kuo mažiau užsisklęstų uždaroje sektoriaus žinybinėje erdvėje. Svarbu, kad atitinkami klausimai nuolat būtų eskaluojami bendro nacionalinio visuomeninio politinio diskurso lygmeniu. Kaip rodo apibendrinta ekspertų apklausa, šito trūko per visą 1990- 2020 m. švietimo valdysenos „laiko juostą“. Pretekstu, jog žinia apie bendrąjį ugdymą trumpam persikeltų į nacionalinio diskurso lygį, Lietuvoje dažniausiai tampa trivialūs skandalai ir ekscesai, o tokių natūraliai pasitaiko kiekviename masiniame sektoriuje. Būtent sensacijos ir ekscesai tampa momentinio diskurso epicentru ir pagrindiniu pretekstu jam - diskursui – kurį tai neilgą laiką (iki kito eksceso) eskaluoti. Nuoseklios demokratinės ir nepopulistinės diskusijos apie tai, kokios norime bendrojo ugdymo sistemos ir mokyklos, mūsų šalyje akivaizdžiai stokoja.

Švietimo diskurse turėtų reprezentatyviau ir angažuotai dalyvauti ne tik sprendimų priėmėjai, bet ir kitos interesų grupės bei asocijuotos struktūros, atstovaujantios sprendimų ir strategijų vykdytojus. Turima galvoje Lietuvos savivaldybių asociacija, mokyklų vadovų asociacijos, tėvų asociacijos, švietimo profsąjungos, darbdavių ir pramonininkų asociacijos, etc.

Bendrojo ugdymo sąlyginis užsisklendimas sektoriaus viduje pasireiškia ne tik reprezentatyvaus diskurso deficitu, bet ir tarpžinybinio bendradarbiavimo tarp sektorių

---

išeities sprendimų paieška ir antikrizinė teisėkūra nevyksta ir de jure niekas nesikeičia. Toks modelis reiškia krizės gilinimą ir pratęsimą, ją ignoruojant arba imantis tik pusinių ir kosmetinių padėties taisymo priemonių.

¹⁴⁷ Tariantis dėl susitarimo „2030“, savaiame suprantama, dar negalėjo būti žinomi šio tyrimo duomenys, identifikuojantys ilgalaikį bendrojo ugdymo sektoriaus nuopuolį, nepertraukiamai užtrukusį net dvi elektoralines kadencijas valstybėje: 2012-2016 m. ir – 2016-2020 m.

¹⁴⁸ Šiuo atveju parinktas istorinis pavyzdys ir šalis galėtų tapti etalonu ir veiklos orientyru Lietuvai. JAV politinė ir valdysenos kultūra pasižymi gebėjimu išvengti ydingų ir rizikingų kraštutinumų: šaliai nebūdinga nepagrįsto „aliarmo psichologija“ ir pigus politikavimas tokiu pagrindu, kaip ir nebūdingas bėgimas nuo realybės, problemų slėpimas, ignoravimas, vengimas sunkumus ir jų sprendimo būdus viešai demokratiškai aptarti.

ir juos kuruojančių valdžios institucijų stoka. Tai jau buvo konstatuota kitų reprezentatyvių tyrimų apie viešąsias paslaugas, jų prieinamumą ir kokybę Lietuvoje¹⁴⁹ ataskaitose, kurios, yra viešai prieinamos. Proveržis bendrojo ugdymo sektoriuje ir jo valdysenoje vargiai įmanomas, kol šalyje neveikia funkcionalaus tarpžinybinio bendradarbiavimo modelis. Dabartinės vykdomosios valdžios sąraigoje bemaž nėra ministerijos, su kuria nebūtų aštraus poreikio bendradarbiauti bendrojo ugdymo sektorių kuruojančiai LR ŠMSM. Čia paminėtinos Sveikatos ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Teisingumo ministerija, Kultūros ministerija, Susisiekimo ministerija, Finansų ministerija, Ekonomikos ir inovacijų ministerija, Vidaus reikalų ministerija etc. Pavienė mokykla, jos steigėja savivaldybė ir netgi visą sektorių kuruojanti LR ŠMSM pačios vienos negali pilnavertiškai, be bendradarbiavimo su išorinėmis sistemomis, efektyviai spręsti daugelio klausimų. Čia paminėtini: vaikų sveikatinimas; socialinė parama besimokančiam nepilnamečiui ir jo šeimai, kompleksinė pagalba neįgaliems ir mokymosi bei elgesio sutrikimų turintiems vaikams; vaiko teisių apsauga; neformalusis ugdymas; mokinių pavėžėjimas ir mokinių mobilumas; mokyklų materialinės infrastruktūros plėtra, investicijos, atlyginimų klausimai; korepetitorystės, kuri įgauna masinį pobūdį, išvedimas iš „šešėlio“ ir reglamentavimas; ankstyvo iškritimo iš švietimo sistemos prevencija; jaunimo perėjimas iš švietimo sistemos į darbo ir karjeros pasaulį; nepilnamečių nusikalstamumo prevencija; regioninė politika, mokyklų tinklo pertvarkos susiejimas su vietovės marketingu, su vietovių demografiniu, investicijų bei ūkinės raidos prognozavimu. Nesakoma, kad šitokio tarpžinybinio ir tarpsektorinio bendradarbiavimo nėra visai, tiesiog pabrėžiama, kad jis akivaizdžiai nepakankamas. Narpliojant išvardintų socioedukacinių problemų „Gordijaus mazgą“ centrinės valdžios sutelktumo, koordinacijos, horizontalaus bendradarbiavimo tarp skirtingų žinybų mūsų šalyje vis dar akivaizdžiai stinga.

Raglinimas įveikti uždaramą ir pakylėti švietimo diskursą šalyje iki nacionalinio lygmens diskurso anaip tol nereiškia, kad pats vidinis žinybinis švietimo diskursas Lietuvoje yra brandus ir tobulas. Natūraliai besirutuliojančiam bendrojo ugdymo diskursui mūsų šalyje pražūtingą smūgį sudavė savaitraščio „Dialogas“, skirto mokytojams ir mokyklai, uždarymas. Specializuotas, konkrečią nišą užėmęs savaitraštis tokiu pavadinimu ėjo 1992-2013 m., vaidino ryškų ir pozityvų vaidmenį Lietuvos mokyklos tapsmo procese. Leidinys turėjo savo aišką ir prasmingą tapatybę, savitą medijinį ir literatūrinį „braižą“, skleidė aktualią mokykloms informaciją, bet nevengė ir aukštosios švietimo valdžios konstruktyvios kritikos. Ministro D. Pavalkio¹⁵⁰ administracija 2013 m. tiesiog nustojo dotuoti leidinį, kuris mažos valstybės sąlygomis negalėjo funkcionuoti vien komerciniais pagrindais. Leidinys buvo uždarytas ne dėl to, kad būtų nereikalingas ir nefunkcionalus, bet galima sakyti, dėl nereikšmingų dalykų - asmeniškumų, siauros partinės politikos simpatijų ir antipatijų...

Privalu pagalvoti, kaip vėl startuoti kažką panašaus į „Dialogą“, žinoma, panaudojant modernių medijų skaitmeninį formatą, įskaitant ir rašytinį, ir transliuojamąjį formatą. Tokia medija turėtų funkcionuoti panašiai, kaip visuomeninis transliuotojas – gauti pakankamas viešas lėšas, bet veikti administracinės autonomijos ir kūrybinės savivaldos pagrindais. Valdymo organuose turėtų būti atstovaujamos mokytojų dalykininkų

¹⁴⁹ Merkys, G., Bubelienė, D. (2021). „Sociologinė studija: socialinio verslo skatinimo Lietuvoje ekonominės, socialinės, politinės ir teisinės prielaidos“. LISVA; Merkys, G., Bubelienė, D., Blažaitė, G. (2021). Paslaugų šeimoms prieinamumo analizė. Vilnius: LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

¹⁵⁰ Galimai čia yra viena iš priežasčių, kurios lėmė apklausomos metu aptiktą ekspertų polinkį prastokai vertinti D. Pavalkio kaip ministro veiklą, nors pats ministras turėjo modernaus viešo lyderio įvaizdį, mokėjo bendrauti su medijomis, asmeniškai nebuvo įsivėlęs į skandalus, lyg ir nepadarė kažkokių akivaizdžių klaidų. Panašu, kad savaitraščio uždarymas iš tiesų buvo prasta anuometinės LR ŠMM žinia šalies mokyklų bendruomenėms.

bendruomenės, mokyklų vadovų asociacijos, švietimo profsąjungos, tėvų ir mokinių organizacijos, mokytojus rengiančių institucijų atstovai, žinoma, taip pat ir LR ŠMSM bei NŠA atstovai. Aplink tokią mediją, kaip autoritetingą ir ištekliais disponuojančią diskusijų platformą, turėtų telktis ir šalies mokytojų-dalykininkų metodiniai rateliai. Pastarieji turėtų tapti gerosios patirties skleidimo ir mokymosi partnerystės tinkluose aplinkomis, kuriose tobulėti norintys mokytojai natūraliai mokytųsi mokytojavimo meistriškumo ir efektyvios pamokos.

3. Dėl centrinės valdžios ir aukštųjų sprendimų priėmėjų didesnio įsitraukimo į bendrojo ugdymo reikalus

Ekspertinės įžvalgos teisėmis galima teigti, kad per visą 1990-2020 m. švietimo valdysenos „laiko juostą“, panašu, nebūta precedentų, kad į bendrojo ugdymo strateginį diskursą būtų aktyviai ir nuosekliai įsitraukę pirmieji valstybės asmenys. Tokia padėtis ir atitinkamas politinės laikysenos *modus operandi* disonuoja su patirtimi tų valstybių, į kurias norėtume lygiuotis. Turima galvoje nuoseklus valstybių vadovų, kitų viešų lyderių įsitraukimas į švietimo diskursą, pvz., po minėto pranešimo „Nacija Pavojuje 1983“, po „TIMSS šoko“ ir „PISA šoko“ Vokietijoje atitinkamai 1996 ir 2000 m. Kalbama ne apie ydingą lūkestį, jog politiniai lyderiai kištųsi į operatyvinį švietimo valdymą, kas būtų demokratijos pažeidimas, bet jų autoritetingas angažavimasis, moderuojant ir skatinat diskursą bei demokratinę strateginių sprendimų paiešką švietime.

4. Dėl būtinybės įveikti oficialiosios švietimo politikos ir faktinės latentinės švietimo politikos stiprėjančią divergenciją, dėl *hidden curriculum*¹⁵¹ neigiamų apraiškų įveikos

Lietuvoje oficialiai postuluojama, deklaruojama moderni, demokratinė bendrojo ugdymo politika, kuri remiasi lygių galimybių principu¹⁵². Tokia švietimo politika išpareigoja suteikti kokybišką išsilavinimą, nepriklausomai nuo vaiko socialinės kilmės, tėvų socio-ekonominės padėties ir šeimos kultūrinio kapitalo, taip pat gyvenamosios vietovės tipo (gerovės vietovė – *affluent suburbs* - ar „depresuojanti“

---

¹⁵¹ Hidden Curriculum – specifinė situacija, reiškinys švietime, pirmiausiai bendrojo ugdymo sektoriuje. Pasireiškia tuo, jog greta oficialiai deklaruojamų ir formaliai įteisintų vertybių bei ugdymo turinio švietimo praktikoje de facto ima reikšti neformalios, iš dalies latentinės švietimo idėjos, vertybės bei ugdymo praktikos, kurios kertasi su oficialia doktrina. Atskirais atvejais reiškinys gali nešti pozityvias inovacijas, „aplenkti laiką“, tačiau dažniausia tenka kalbėti apie socialiai nepageidaujamas, galimai destruktivias, latentines, socialiai nekontroliuojamas apraiškas švietime ir ugdyme. „Šešėlinis švietimas“, masiškai ir nekontroliuojamai besiplėtojantis privačios korepetitorystės pavidalu gali būti laikomas *Hidden Curriculum* savita apraiška.

¹⁵² Gana ribota būtų galvoti, kad lygių galimybių principas, taip pat ir švietime, tiesiog yra humanistinės ir socialiai jaurios pasaulėžiūros bei atitinkamos politikos raiška, beje, tradiciškai bei pagrįstai siejama su socialdemokratinė arba krikščionių-demokratų ideologijomis. Visgi lygių galimybių principas įgyją išskirtinę reikšmę moderniai civilizacijai, tampa jos etikos ir egzistencijos apskritai pagrindų pagrindu. Esmė gali būti nusakyta trumpa sentencija: „jei visiems laiduojamos teisingos starto sąlygos ir teisingos konkuravimo taisyklės, tuomet finišo stadijoje atsirandantys skirtumai – individų pasiekimų, statuso, pajamų, gerovės etc. - yra visiškai teisėti ir moralūs“. Priešingu atveju atveriamas kelias radikalioms, destruktivioms politinėms pasaulėžiūroms ir politinėms praktikoms, propaguojančioms klasių kovą, ekspropriacijas, politinį terorą ir smurtą, kolektyvinę atsakomybę ir pan. Konventas dėl lygių galimybių modernioje Vakarų visuomenėje seniai yra viršpartinis ir nediskutuojamas. Principui šiandien pritaria ir tos partijos bei politinės ideologijos, kurios kadaise, 19-20 a. sandūroje, siekė užšaldyti luominę visuomenę, o lygiose švietimo galimybėse, taip pat moterų teisėse etc., bandė įžvelgti destrukciją ir pavojų tradicinei moralei bei visuomenės gerovei.

vietovė) ir pan. Deja, šalyje vis stipriau ryškėja atotrūkis tarp: a) oficialių politinių deklaracijų, skambių rinkiminių pažadų, kilnių, politiškai visai teisingų valdžios įsipareigojimų vykdyti socialiai jautrią politiką bent jau bendrojo ugdymo sektoriuje ir b) padėties de facto. Šalyje niekaip ir niekur neformalizuotos savitos švietimo „paprotingos moralės“ teisėmis įsigali elitarizmo ir mokyklų diferenciacijos, mokinių selekcijos - atviros ir latentinės - apraiškos, perfekcionizmo bei konkurencijos kultas. Masiškai plinta privati korepetitorystė. Pastaroji daugelio Vakarų mokslininkų, švietimo ir socialinės politikos ekspertų traktuojama daugiau kaip blogis, o ne gėris¹⁵³. Lietuvoje korepetitorystė virsta atskiru šešėlinės ekonomikos sektoriumi, kuris apskritai nereglamentuojamas teisės aktais, netgi profesinės etikos kodeksais. Beje, apie minimą reiškinį – korepetitorystę – Lietuvoje praktiškai nėra mokslinių tyrimų, nerenkami jokie žinybinės statistikos duomenys.

Esant poreikiui, Lietuvoje valstybės lėšomis tikrai bus suteikta logopedo ar specialiojo pedagogo pagalba, esant vaiko sutrikusiam ar deviantiniam elgesiui, nemokamai įsijungs mokyklos švietimo pagalbos specialistai, vaiko teisių specialistai ir pan. Deja, esant mokymosi sunkumams, netgi nepasiturinčiai šeimai ir jos vaikui, nuosekli ir rimta pagalba valstybės viešomis lėšomis nebus suteikta. Palyginimui, nepasiturintiems asmenims Lietuvoje veikia valstybės garantuojamos teisinės pagalbos institutas - VGTPT¹⁵⁴, taip panašiai turėtų atsirasti valstybės garantuojama papildoma edukacinė pagalba neapsiturinčioms šeimoms, kurių atžalos sistemingai patiria mokymosi sunkumus. Valstybė čia turėtų įsikišti ir taikyti socialinės nelygybės bei socialinių kontrastų švietime švelninimo/kompensavimo įrankius. Privati korepetitorystė privalėtų būti išvesta iš šešėlio, išskaidrinta, be to, turėtų atsirasti šios mokymo/si formos reglamentavimas bent jau profesinės etikos kodekso lygmeniu. Sutvarkyta, išskaidrinta privati korepetitorystė turėtų būti atsverta papildomos pagalbos mokiniams, apmokamos iš viešų lėšų, sektoriumi.

5. Dėl bendrojo ugdymo, universitetinio mokslo ir kultūros bendradarbiavimo modelio kūrimo. Dėl mokyklinės pedagogikos ir ypač dalykų didaktikos mokslo ir tyrimų krypties stiprinimo¹⁵⁵

---

¹⁵³ Klausimas labai „klastingas“, kadangi bet koks mokymasis, taip pat ir papildomas mokymasis privačiai, yra laikytini vertinga socialinio aktyvumo forma, kurią smulkmeniškai reglamentuoti, riboti ar juolab tiesiogiai drausti būtų mažai prasminga ir gana keblu. Kita vertus, konkurencijos ir perfekcionizmo kultas, kur korepetitorystė yra vienas iš pagrindinių minimų reiškinų eskalavimo įrankių, pasižymi ydingais bruožais bei neigiamais efektais. Skatinama socialinė nelygybė, žalojama vaikų psichinė ir somatinė sveikata, darkoma vaiko socializacija. Turima galvoje tai, kad bemaž visas mokinio paros laiko biudžetas, visos mentalinės pastangos yra skirtos formuoti vien kognityvinėms asmenybės savybėms, beviltiškai apleidžiant vaiko asmenybės nekognityvinių savybių (pvz., emocinio intelekto) ugdymo svarbą ir kitas vertingas socialinio aktyvumo formas, kurios ugdo asmenybę (pilnavertis hobsis ir laisvalaikis, sportas, vaikų ir jaunimo organizacijos, savanoriška veikla etc.). Merkys, G., Čiučiulkiene, N., Bubeliene, D., Kvieskiene, G. (2021). Cognitive Reductionism as a Challenge for Teacher Training and Socialization. „Pädagogische Visionen im 21. Jahrhundert“, Peter Lang, p. 317-369.

¹⁵⁴ Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba. Aukštas pajamas turintys asmenys atitinkama paslauga negali naudotis, nepasiturintys asmenys, priklausomai nuo pajamų lygio gali naudotis iš dalies apmokama arba pilnai apmokama valstybės teisine pagalba/.

¹⁵⁵ Atitinkamos rekomendacijos buvo pagrįstos ir pavišintos prieš dešimtmečius, deja ugdymo mokslo ir jo bendradarbiavimo su mokykla padėtis į gerą pusę šalyje kardinaliai nepasikeitusi išliko iki šiol. Merkys, G. Balčiūnas, S., Lapėnienė, A. Augustinienė, A. Elijo et.al. (2010). Tarptautinės skaitymo gebėjimų studijos IEA PIRLS-2006 Lietuvos duomenų antrinė analizė. Tyrimo užsakovas – LR ŠMM. Intern. prieiga: https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/teisine_informacija/iea-pirls-2006-mokslo-tyrimo-duomeni-analize.pdf; Merkys, G. (2004). Edukologija. In: Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtos problemos. Sudarytojas Viliūnas, G. Vilnius: LII.

Lietuvoje reikalingi intervenciniai valdysenos ir administravimo sprendimai, kurie paskatintų bendrojo ugdymo mokyklos ir universitetinio mokslo bei kultūros sektorių bendradarbiavimą vardan švietimo kokybės. Lietuvoje natūralios „kultūrinės evoliucijos“ pagrindais bendrojo ugdymo sektoriaus ir universitetinio mokslo funkcionalaus, sutelkto bendradarbiavimo modelis nesusiformavo. Atitinkamo modelio stygius, manytina, yra neigiamas veiksnys, bet tuo pačiu ir neišnaudota tobulėjimo bei proveržio galimybė. Sunku būtų paneigti, kad mokslo ir ekspertinių žinių sankaupa šalies universitetuose prisideda prie atitinkamo sektoriaus geresnės praktikos. Antai - teisės mokslo žinios – prie geresnio teisingumo, medicinos – prie efektyvesnės sveikatos apsaugos, ekonomikos universitetinės žinios – prie ūkio ir valstybės finansų sėkmingesnio funkcionavimo etc. Tas pats iš esmės pasakytina ne tik apie universitetinio mokslo, bet ir apie kultūros sektoriaus bendradarbiavimą su bendrojo ugdymo mokykla.

Atsakymų paieška į klausimą, kodėl taip atsitiko, kad Lietuvoje universitetai iš dalies yra nusišalinę nuo mokyklinio ugdymo problemų nuosekliai ir gilaus nagrinėjimo, būtų kitos išsamios studijos uždavinys. Palyginimui, Vokietijoje – universitetinės pedagogikos tėvynėje – universitetinio mokslo ir švietimo praktikos bendradarbiavimas visapusiškai išplėtotas, todėl minėtoje šalyje ataskaitos autorių keliama problema apie mokslo, kultūros ir bendrojo ugdymo sektorių bendradarbiavimą net nebūtų suprasta.

Lietuvoje yra apleisti dalykų didaktikų mokslai, atitinkamos tyrimų kryptys universitetuose praktiškai neturi institucionalizuoto atstovavimo - katedrų, tyrimų centrų, recenzuojamų mokslo žurnalų. Diskursas apie dalykų didaktikas, ugdymo turinio tobulinimą ir efektyvią pamoką yra sąlyginai apleistas ir jau dirbančių mokytojų tęstinio profesinio rengimo ir tobulinimosi procese. Edukologijos doktorantūra šalyje bent jau anksčiau gana ilgą laiką buvo bemaž masinė, tačiau disertacijų iš mokyklinės pedagogikos ir ypač iš dalykų didaktikos, ugdymo turinio vystymo, pamokos teorijos ir praktikos akivaizdžiai stokoja. Lietuvoje yra netoleruotinai apleisti mokyklos ir švietimo istorijos tyrimai, lyginamosios edukologijos tyrimai. Ugdymo patirtis Lietuvoje, galima sakyti, menkai reflektuojama laiko ir erdvės požiūriu ir tai neabejotinai skurdina tiek akademinį, tiek praktinį švietimo diskursą. Lietuvoje reikalinga tikslinė valstybinė programa, kuri paskatintų edukologijos raidą ir minėto mokslo kokybės proveržį. Universitetinis ir kultūros sektoriai turi būti kuo stipriau angažuojami, netgi valdžios privileijuojami/skatinami giliau, nuosekliau nei iki šiol įsitraukti į ugdymo turinio rengimą bei atnaujinimą, taip pat jau dirbančių mokytojų, švietimo pagalbos specialistų, mokyklų vadovų ir vietos švietimo padalinių specialistų tęstinį profesinį ugdymą/si. Šiame įsitraukimo į bendrojo ugdymo reikalus procese turėtų dalyvauti daugelio mokslo ir kultūros sričių¹⁵⁶ atstovai, ne vien edukologai. Ugdymo turinio reikalai (Curriculum Development) ir tęstinis jau dirbančių švietimo specialistų tęstinis profesinis ugdymas (continuing learning/education) turėtų būti valstybės užsakymo universitetams kertiniai akmenys. Negalima sakyti, kad tų dalykų nėra visai, bet jie palikti natūraliai, kad nesakytume chaotiškai savieigai, akivaizdžiai stokoja tinkamai sustrateguoto, sutelkto valstybės užsakymo ir smūginių tikslinių investicijų.

Vienas iš kolektyvinių subjektų, kuris turėtų aktyviau bendradarbiauti su universitetais ir kultūra, turėtų būti savivaldos pagrindais veikiančios ir kompetentingos savo ekspertus galinčios deleguoti asocijuotos mokytojų- dalykininkų struktūros. Nepaneigiant išskirtinio Universitetų vaidmens, privalu pripažinti, kad kraštutinai

---

¹⁵⁶ Minėtam specialistų korpusui, jo tęstiniam profesiniam ugdymuisi be edukologijos yra aktualūs gyvybės ir visuomenės sveikatos mokslai, ekologija, politologija, teisė, sociologija, vadyba, ekonomika, filologija ir kalbotyra, istorija, informacinis raštingumas etc.

svarbios žinios apie ugdymo procesą, ugdymo turinio tobulinimą bei efektyvią pamoką modernybės sąlygomis yra sugeneruojamos ne tiek ir ne vien universitete, kiek mokykloje, mokytojo darbo vietoje, kuomet mokomasi iš gyvenimo, iš patirties, iš savo ir kolegų kritiškai reflektuojamos veiklos, kūrybinių pavienio mokytojo ar jų grupelės „pedagoginių bandymų“, paieškų, kaip kurti veiksmingesnę pamoką. Yra naivu tikėtis, kad „efektyvesnės pamokos“ paieškų klausimas gali būti patikėtas išskirtinai universitetams, kurių dažnas mokslininkas bendrojo ugdymo mokykloje per gyvenimą nedirbo nei dienos, arba nedirba ten pastarąjį dešimtmetį... Asocijuotos kūrybiškai dirbančių ir iš savo veiklos besimokančių mokytojų dalykininkų asocijuotos struktūros, neformaliai susibūrę kūrybinės komandos turi būti atpažįstamos, kaip: a) mokyklos tobulinimo subjektas; b) pilnavertis universitetų, LR ŠMSM ir NŠA socialinis partneris; c) ženklių viešų asignavimų kūrybiniam projektams gavėjas. Tokios savivalda grįstos asocijuotos metodinės mokytojų-dalykininkų struktūros turėtų tapti ugdymo turinio ir pamokos kokybės kompetencijos centrais. Vystant ir išbandant nacionalinį ugdymo turinį, vadovėlius, kitą mokomąją medžiagą, egzaminų ir nacionalinių testavimų užduočių rinkinius, patyrusių talentingų mokytojų praktikų vaidmuo turi būti gerokais sustiprintas. Ugdymo turinio praktinio aprobavimo¹⁵⁷ ir nuolatinio tobulinimo tikslais šalyje turėtų veikti mokyklų tinklas, turinčių „pedagoginės klinikos“¹⁵⁸ kūrybinį statusą. Tokio mokyklų tinklo klasterio geografiniai taškai turėti apimti ir regionus, būtinai įtraukti mokytojus, sėkmingai dirbančius provincijos mokyklose, kurios nedaro atrankos, nerenka mokesčių, aptarnauja tik savo vietovę, tačiau vis viena pasiekia sąlyginai aukštus rezultatus. Talentingų provincijos mokytojų, gebančių dirbti su „sunkių kontingentu“, taip pat tokių mokyklų vadovų balsas, nors jie tikrai turi ką pasakyti, Lietuvoje nėra girdimas. Nėra jiems šalyje platformos viešai pareikšti ekspertinę nuomonę, nors tokios galimės neretai suteikiamos elitinių gimnazijų direktoriams. Kalbant apie mūsų valstybei optimalaus mokyklų valdymo modelio paieškas, turėtų stiprėti ir mokyklų vadovų asociacijų vaidmuo. Neformali kūrybinė tinklaveika tarp universiteto, kultūros žmonių, talentingų mokytojų-praktikų ir „pedagoginių klinikų“ tinklo yra nepakankamai išnaudojama nacionalinio ugdymo turinio vystymo organizacinė forma. Plėtoti nacionalinį ugdymo turinį viešųjų pirkimų pagrindais yra ydinga praktika. Tarkime Lietuvos mokslo taryba – LMT, kuri konkurso pagrindais finansuoja kūrybinius mokslininkų grupių projektus, nacionalines mokslo programas, skubius taikomųjų tyrimų ir kt. projektus niekada netaiko viešųjų pirkimų principo. Jei norima sukurti išskirtinės kokybės ir giliai kūrybinės prigimties produktus, viešųjų pirkimų modelio taikymas absurdiškas.

6. Dėl demokratiškesnių pradų stokos bendrojo ugdymo sektoriaus reformavimo ir kaitos procesuose.

Tikslinga atsisakyti „reformų iš viršaus“ modelio¹⁵⁹, kaip dominuojančio mūsų šalyje švietimo pertvarkos ir kaitos būdo. Bemaž visos šalies bendrojo ugdymo reformavimo ir kaitos iniciatyvos 1990-2020 m. buvo vykdomos pagal reformų „iš viršaus“ modelį. Esminiai demokratijos atributai, kaip antai politiniai debatai, viešas diskursas, įtikinėjimai, kompromisai susitarimai, įvairių interesų grupių ir ypač „apačių“

¹⁵⁷ Naujas ugdymo turinys, prieš jį patvirtinant ir išleidžiant šį mokyklą, Lietuvoje nėra preliminarai tikrinamas ir aprobuojamas praktiškai, nėra atitinkamos tradicijos ir praktikos, šiuo požiūriu pasigendama ir sklاندus grįžtamojo ryšio iš mokyklų.

¹⁵⁸ Sąvoka „Eksperimentinė mokykla“ galimai turėtų negerą konotaciją.

¹⁵⁹ Želvyš, R. (1998): Švietimo reformų dėsningumai. Švietimo reformos, p. 21-36. Vilnius: Solertija

girdėjimas kaitos sprendimų paieškos ir įdiegimo procesuose nepasireiškė visai arba tik labai fragmentiškai, tą demokratiškumą iš dalies arba visiškai imituojant. Paradoksas, bet minėtos demokratinės procedūros, atsainiai švietimo reformavimo procese praleidžiamos, yra ne valdžios malonė, bet valdžios prievolė. Visa tai numatyta itin pažangiame „LR Teisėkūros pagrindų įstatyme“. Visgi demokratijos tebesimokančioje pokomunistinėje šalyje šis demokratijos kokybei išskirtinės reikšmės įstatymas neleistinai dažnai ignoruojamas, nepriklausomai nuo to, apie kurio sektoriaus teisėkūrą kalbama – sveikatos ir socialinės apsaugos, aplinkos, susisiekiimo, ūkio, mokesčių ir pan. Švietimas ir bendrojo ugdymo sektorius šiuo požiūriu nėra išimtis.

Masinės „vykdytojų armijos“ suvokimo ir interesų ignoravimas, neįsiklausymas, neįtraukimas į sprendimų paiešką, manytina, galėjo sukurti gilumines, ilgalaikes neigiamas pasekmes mokyklai, visam bendrojo ugdymo sektoriui. Jei reformos ir kaita vykdomos stokojant demokratinio diskurso, bent jau dalis vykdytojų vietose ima taikyti destruktivią savignyą, pasireiškiančią abejingumu, paslėptu ignoravimu, imitavimu, formaliomis, realybę pagražinančiomis ataskaitomis, netgi cinizmu. Vykdytojai, pradedant vietos švietimo padaliniumi, mokyklos direktoriumi, baigiant mokytoju, jaučiasi nugalinti, nesvarbūs, negalintys nieko pakeisti¹⁶⁰, profesiskai perdegę¹⁶¹.

---

¹⁶⁰ Itin iškalbingas indikatorius yra nemaloni istorija apie rusų kalbos vadovėlius Lietuvos mokykloms, kuri iškilo aikštėn 2022 m. rugsėjo pabaigoje. Žr.

https://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/kitos_lietuvos_zinios/j-siugzdiniene-leidejai-perziures-visu-vadoveliu-turini-ministerija-vertins-kalbu-mokyklose-mokyma/

<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/skandalingiems-rusu-kalbos-vadoveliams-keliaujant-i-popieriaus-perdirbimo-cechus-mokyklose-nerimas.d?id=91247975>

Vadovėliuose Rusija vadinama „demokratine šalimi“, kviečiama apsilankyti jai priklausančiame Kryme, raginama nepamiršti pasveikinti rusus – išvaduotojus - su gegužės 9 d. ir pan. Akivaizdu, kad vadovėliai, bent jau atitinkami jų skyreliai, privalėjo būti kardinaliai koreguojami iš karto po 2014 m. Rusijos įvykdytos Krymo aneksijos. Visoje ilgoje švietimo valdysenos ir vadovėlių rengimo hierarchijoje metų metus nei vienoje pakopoje nesuveikė jokie saugikliai. Turima galvoje – LR ŠMM, UPC, vadovėlio autorių kolektyvas, leidykla, rusų kalbos mokytojų asociacija, vietos švietimo padaliniai, mokyklos administracija, kalbos mokytojų metodinė grupė/būrelis, vadovėlių naudojantys mokytojai, pilietiškai aktyvūs tėvai... Lietuvos mokyklose dirba bemaž 800 rusų kalbos mokytojų... Bet kuris direktorius, kad ir buvęs istorikas ar matematikas, privalėjo krūptelti nuo tokio vadovėlio, galėjo mažų mažiausiai referuoti apie problemą instancijoms neformaliai, geranoriškai. Triukšmą galėjo pakelti ir šviesus abiturientas, pamatęs, iš ko mokosi jo jaunesnis brolis. Klausimas, kodėl šitokioje daugiapakopėje ir masinėje struktūroje taip ilgai nesuveikė nei vienas apsisvalymo filtras yra retorinis.

Atsakymą ekspertinės hipotezės teisėmis galima plėtoti keliomis kryptimis. Lietuvoje stokojama švietimo diskurso ir ypač refleksijos, pasireiškia perteklinė biurokratija, mokyklos yra perstimuluotos instrukcijomis, nurodymais, reglamentais, iš kurių dauguma atitrūkę nuo gyvenimo arba neveikia visai. Švietimo valdysena šalyje akivaizdžiai stokoja subtilumo, elementaraus fleksibilumo, neretai veikia, kaip savaeigė automatizuota sistema. Visgi pagrindinė priežastis, panašu, yra ta, kad Lietuvos švietimo valdysenoje dešimtmečiais neįprasta klausytis „apačių“ balso. Savo ruožtu „apačios“ – direktorius, mokytojas etc. metų metais beviltiškai perstimuliuojami perteklinėmis instrukcijomis, reglamentais, aprašais.... Profesinės socializacijos ir adaptacijos mechanizmų dėka vietos švietimo padalinio vedėjas, direktorius, pavaduotojas, mokytojas „išmoksta“ neužduoti vyresnybei nereikalingų keblių klausimų, juolab ką nors viešai kritikuoti... Dažnas dabartinės mokytojų profesinės bendruomenės atstovas savo profesinę adaptaciją ir profesinę socializaciją pradėjo autoritarinėje valstybėje, sovietinėje mokykloje, kur vadovėliuose buvo prirašyta nesąmonių apie „taikią socialistinę revoliuciją Lietuvoje“, apie „savanorišką įstojimą į SSRS...“. Mokytojas praktiskai buvo bejėgis savo pamokose tokiam naratyvui pasipriešinti, bandyti jį paneigti. Taip pat ir dabartinė Lietuvos mokykla yra psichologiškai parengusi konformiškai „sugerti“ bet kokią iš viršaus nuleistą klaidą, nesusipratimą arba tiesiog visa tai tyliai praignoruoti, prie visko prisitaikyti. Triukšmą ir protestą periodiškai dėl ydingos valdysenos, abejotinių sprendimų, ateinančių iš viršaus, išdrįsta kelti tik pavieniai, šalyje žinomi ir autoritetą turintys elitinių gimnazijų vadovai, kaip antai S. Jurkevičius, šviesios atminties B. Burgis ir pan. Paklusnumu ir konformizmu persmelkta, perteklinės biurokratijos nustekenta mokyklos subkultūra tampa realiu veiksmu, esmingai suvaržančiu mokyklos misiją, uždarančiu Lietuvos mokyklai galimybes kurti pažangią organizacinę ir edukacinę kultūrą.

Auštiesiems sprendimų priėmėjams Lietuvoje privalu susitarti, kad ateityje nei vienas reformavimo sprendimas ir teisės aktas švietimo, bendrojo ugdymo srityje nebus priiminėjamas skubotai, apeinant demokratines procedūras. Ateityje privalu atsisakyti reformavimo „iš viršaus modelio“, kaip dominuojančio švietimo kaitos būdo. Bendrojo ugdymo sektoriuje ir jo valdysenoje privalu nuosekliai siekti demokratijos kokybės¹⁶².

7. Dėl teisėkūros kokybės bendrojo ugdymo sektoriuje pagerinimo. Dėl perteklinės biurokratijos įveikos ir „popierizmo“ mažinimo. Dėl pasitikėjimo mokykla ir mokytoju didinimo.

Demokratiškumo stoka švietimo reformavimo ir kaitos procesuose paprastai dėsningai iššaukia kitą negerovę. Tai – kokybės stokojanti, skubota, chaotiška teisėkūra, neretai sugeneruojanti tik paviršinius, imitacinius pokyčius švietime. Atskirais atvejais apskritai tenka kabėti apie mažai prasmingus ar netgi destruktivius sprendimus švietime. Tatai atsitinka todėl, kad, ignoruojat demokratinį diskursą, (kuris užtrunka gerokai ilgiau nei centralizuotų direktyvų parengimas), iš nacionalinio švietimo kūrybinio proceso eliminuojami švietimo bendruomenių „kolektyvinis protas“, „kolektyvinė kūryba“, nuslopinama švietimo subjektų motyvacija kaitai. Visuomeninė sąmonė, kaip švietimo kaitos diskurso ir svarbių pilietinių-bendruomeninių susitarimų idėjinis šaltinis, yra technokratiškai pakeičiama pavienių interesų grupių ir ekspertų siauromis vizijomis.

Rinkimų kampanijos 2020 m. metu TS-LKD, kuri sudaro dabartinės valdančiosios koalicijos ir 18-ios LR Vyriausybės branduolį, išsakė savalaikią ir išmintingą idėją. Jos esmė: Lietuvoje priiminėjama per daug įstatymų, o jų kokybė prasta; „mažiau yra geriau“. Pastebėjimas buvo apie teisėkūrą apskritai, visgi tai, kas pasakyta, pirmiausiai taikytina švietimui. Per tirtą 30 metų trukmės valdysenos laikmetį (1990-2020) Lietuvos bendrojo ugdymo sistema buvo tiesiog užpilta neprecedentinės apimties masyvu teisės aktų, instrukcijų, gairių, tvarkos aprašų, koncepcijų etc. Dalis iš jų praradę aktualumą, bet neatšaukti. Dalis teisės aktų neveikia visai ar veikia tik iš dalies, yra „negyvi“, užmiršti. Paradoksalu, bet kai kurie teisės aktai per tą laiką evoliucionavo ne tobulėjimo, bet suprastėjimo kryptimi... Lietuvos mokykla ir jos valdymas kenčia nuo perteklinės biurokratijos, pasireiškia perdėta kontrolė, taip pat pasitikėjimo mokykla, jos vadovybe ir mokytoju stoka. Pradedant mokytoju, mokyklos direktoriumi, baigianti vietos švietimo padalinio specialistais ir jo vadovu – visi šiandien yra perstimuluoti perteklinės informacijos ir nurodymų gausa. Informacinio perstimuliavimo procese ir mokyklos vadovybė, ir mokytojas praranda gebėjimą atpažinti, diferencijuoti informacijos sraute tai, kas yra išskirtinai svarbu, kas yra iš dalies svarbu ir kas yra mažai arba visiškai nesvarbu. Mokyklos, mokytojai skatinami kuo plačiau, kuo masiškiau įsitraukti į gausias lygiagrečiai vykstančias projektines veiklas. Nuoširdžiai ir iki galo nepabaigus vienų projektų, vaikantis rodiklių ir menamos sėkmės,

---

¹⁶¹ Pasak tarptautinių ir nacionalinių tyrimų, mokytojo profesija apskritai visose šalyse priklauso padidintos rizikos grupei patirti profesinį stresą ir perdegimą. Lietuvos rodikliai prastoki – 1/3 mokytojų nurodo, jog kenčia nuo streso, o 1/4 nurodo, jog patiria profesinio perdegimo simptomus. Žr.: Bubelienė, D., Merkys, G. (2019). The Relationship of Occupational Stress, Burnout and Subjective Health Assessment Among Lithuanian Teachers. NERP-Nursing, Education, Research, & Practice 2019;9(1), pg. 3-11; Eurofound (2018), Burnout in the workplace: A review of data and policy responses in the EU, Publications Office of the European Union, Luxembourg. <https://euagenda.eu/upload/publications/untitled-178342-ea.pdf>

¹⁶² Bruzgelevičienė, R. Brandišauskienė, A., Česnavičienė, J., Nedzinskaitė-Mačiūnienė, R. (2020). Kokybiško švietimo visiems visą gyvenimą: artėjame prie ar tolstame nuo jos? Vilnius: NSA <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2021/10/Kokybiskas-svietimas-visiems.pdf>

lengvabūdiškai išitraukiama į vis naujas projektines veiklas bei aktyvumus. Visa tai sugeneruoja ydingą reiškinį ir būseną, kuomet prasideda visų – ir dirbančio mokytojo, ir visos organizacijos slydimas paviršiumi, įsitvirtina imitavimo ir popierinių ataskaitų subkultūra, gęsta švietimo subjektų ir švietimo veikėjų nuoširdi vidinė motyvacija bei tikroji pedagoginė kūryba. Galiausiai visa tai ima nepalankiai paveikti pačius mokymosi rezultatus¹⁶³.

Pačiu aukščiausiu sektoriaus valdysenos lygiu privalu pripažinti, jog teisėkūros kokybės stoka, jos skubotumas, chaotiškumas, taip pat perteklinė biurokratija ir perdėta kontrolė, pasitikėjimo mokykla ir mokytoju stoka yra objektyviai egzistuojantys neigiamai veiksniai, kurie jau ilgą laiką riboja atsikūrusios Lietuvos mokyklą, programuoja mūsų mokykloms ne pačią gražiausią jos ateitį. Tai, kas įvardinta, yra ne tik socialinės diagnostikos indikatorius, bet ir šiame tyrime aptiktos švietimo krizės, kuri pasireiškia silpnoka valdysena ir prastokais, negerėjančiais mokymosi pasiekimais, viena iš esminių priežasčių. Tikslinga būtų atlikti neveikiančių arba iš dalies neveikiančių švietimo teisės aktų auditą, taip pat atlikti lyginamuosius teisėkūros ir švietimo valdysenos sprendimų, tarkime, Lietuvoje- Estijoje-Suomijoje tyrimus.

8. Dėl mokyklų tinklo optimizavimo reformos tvarumo/tęstinumo

Lietuvos valstybė praleido progą dešimtmečiais vykdyti permanentinę mokyklų tinklo pertvarką, kuri buvo (ir šiandien tebėra) objektyviai būtina dėl prastėjančios demografijos ir prastėjančių mokymosi pasiekimų, ryškėjančių regioninių ir kaimo-miesto skirtumų. Lietuvoje atsirado neperspektyvių, gęstančių mokyklų reiškinys. Mokyklų tinklo optimizavimas vyko nenuosekliai, pripuolamai, keliomis bangomis. Privalu ieškoti būdų, kaip mokyklų tinklo pertvarką šalyje spartinti, gilinti, suteikti jai permanentinį charakterį. Ryžtingesnes pastangas atgaivinti taip būtina, bet akivaizdžiai pavėluotą mokyklų tinklo permanentinę pertvarką pastaruoju metu pademonstravo tik dabartinė LR Vyriausybė (Premjerė I. Šimonytė ir ministrė J. Šiugždinienė). Visgi dabartinė tinklo pertvarka yra gana vienpusiška, savivaldybėms tiesiog yra nuleista direktyva dėl klasių komplektavimo ir mokinių skaičiaus. Stokojama subtilesnio, specifiškuojo požiūrio į pačią tinklo pertvarkos metodinę-techninę pusę. Mokyklų tinklo pertvarka šiuo metu, panašu, vyksta kaip siaura žinybinė akcija. Ko dabar tikrai trūksta, tai, kad mokyklų tinklo pertvarka turėtų būti susieta su regionų ir atskirų vietovių strateginės plėtros politika bei konkrečiais planais, vietovės tapatybės paieškomis ateičiai, vietovės marketingu, demografiniu prognozavimu, investicijų ir ūkio plėtros prognozavimu etc. Reikalingas glaudesnis tarpžinybinis bendradarbiavimas su kitomis ministerijomis ir žinybomis, verslo, darbdavių ir investuotojų asocijuotomis struktūromis. Iš ministerijų paminėtinos Vidaus reikalų ministerija, Ekonomikos ir inovacijų ministerija, Susisiekimo ministerija, Žemės ūkio ministerija, Kultūros ministerija, iš žinybų paminėtinos Lietuvos statistikos departamentas, Vyriausybės strateginės analizės centras STRATA. Sutvarkytas, optimalus mokyklų tinklas, tikėtina, teigiamai paveiks mokyklų vadybinę, organizacinę ir edukacinę kultūrą, o per tai ir geresnius mokymosi pasiekimus.

---

¹⁶³ Mokyklose, kuriose mokytojai vidutiniškai ištraukę į daugiau nei 2-3 projektus, mokymosi pasiekimai ima laipsniškai prastėti. Šis dėsniumas aptiktas NMPP ir PUPP duomenyse ir remiasi kelių dešimčių tūkstančių dydžio imčių ištyrimu. Minimas dėsniumas tyrėjams žinomas ir kito NŠA užsakymo „Mokymosi trajektorijų longitudinalinio“ tyrimo, kurio ataskaita šiuo metu rengiama.

9. Dėl bendrojo ugdymo sektoriaus materialinio aprūpinimo ir teisingų atlyginimų. Dėl bendrojo ugdymo sektoriaus „demarginalizavimo”¹⁶⁴. Ateityje privalėtų laipsniškai didėti ne tik absoliuti lėšų dalis, bet ir BVP dalis (%), skiriama bendrajam ugdymui. Šiuo požiūriu prasminga būtų bent jau pasivyti Estijos analogišką santykinį rodiklį. Tikslinga nuosekliai, neuždelsus įgyvendinti „Susitarimo dėl Švietimo 2030“ nuostatas mokytojų atlyginimų kėlimo srityje. Pasak masinės apklausos, atliktos 2019 metais, Lietuvos mokytojai pageidautų gauti už etatą atlyginimą, kuris sudarytų 130-150 proc. nuo VDU šalyje. Didelės infliacijos akivaizdoje tai gali anaip tol ir nereikšti ženklaus mokytojo finansinės padėties pagerėjimo. Organizuojant visos dienos mokyklas, valstybės lėšomis iš dalies remiant korepetitorystę nepasiturinčioms šeimoms, spartinant mokyklų tinklo pertvarką, rengiant kelis dalykus galinčius dėstyti mokytojus, privalu pasiekti, kad mažėtų mokytojų nuošimtis, kurie neturi pilno etato arba teturi tik labai mažas etato dalis. Darytina prielaida, kad teisingas atlyginimas, optimalus darbo krūvis ir stabili darbo vieta teigiamai paveiks mokytojų motyvaciją, profesinį autokonceptą ir pamokos kokybę.

10. Dėl sutrikusios natūralios mokytojų generacijų kaitos. Dėl pedagogų ir švietimo pagalbos specialistų rengimo bei tęstinio profesinio ugdymo.

Lietuvos mokytojų bendruomenė sensta, jos demografinė struktūra išbalansuota, natūrali mokytojų kartų kaita sutrikusi. Pagal OECD rodiklius Lietuvos mokytojų vidutinis amžiaus vienas aukščiausių, o jaunų mokytojų dalis – viena mažiausių. Reikalinga apgalvota valstybės intervencija, skatinanti abiturientus rinktis mokytojo profesiją ir, baigus studijas, įsidarbinti pagal įgytą specialybę. Reikalinga valstybės programa, skatinanti jaunų, šiuolaikinį išsilavinimą įgijusių mokytojų ir švietimo pagalbos specialistų įsidarbinimą ir karjerą regionuose bei menkai urbanizuotose vietovėse. Šiuo požiūriu tikslinga išstudijuoti pažangią užsienio šalių patirtį ir ją adaptuoti Lietuvos sociokultūrinėmis sąlygomis. Darytina prielaida, kad amžiaus struktūros požiūriu subalansuoti pedagogų žmogiškieji išteklių palankiai paveiks pamokos kokybę ir mokymosi pasiekimus.

11. Dėl bendrojo ugdymo valdysenos veiksmingumo tyrimų tęstinumo ateityje

Ateityje pagal sukurtą` ekspertinės apklausos metodiką tikslinga būtų atlikti tęstinį/kartotinį valdysenos „laiko juostos“ vertinimą, pasibaigus 2020-2024 m., ir 2024-2028 m. elektoralinėms ir, atitinkamai, švietimo valdysenos kadencijoms.

Galima tyrimo metodologijos ir metodikos¹⁶⁵ ekstrapoliacija į kitas sritis, pvz. sporto, kultūros, paveldosaugos, žmogaus ir vaiko teisių, penitencinės sistemos, aplinkosaugos, užsienio politikos, tautinių mažumų politikos ir pan.

Išvardintos 11-ka rekomendacijų, išplaukiančių iš tyrimo apibendrinimo bei interpretacijos, jeigu būtų nuosekliai įgyvendinamos, tikėtinai sukurtų sinerginį efektą, sudarytų prielaidas geresniam bendrojo ugdymo sektoriaus funkcionavimui, Lietuvos moksleivių mokymosi pasiekimų augimui.

¹⁶⁴ <https://www.svietimoprofsajunga.lt/ebpo-saliu-svietimo-ataskaita-lietuvai-koks-finansavimas-tokie-ir-rezultatai/>

¹⁶⁵ Metodikos perkėlimas ir pritaikymas prasminga visuose modernios valdysenos sektoriuose, kurie yra kažkiek „s sofistikuoti, “kuriuose, priešingai, nei ūkio ar finansų sektoriuose, stokojama patikimų objektyvios statistikos rodiklių, leidžiančių labai patikimai spręsti apie sektoriaus būklę ir atitinkamos politikos veiksmingumą.

Literatūra

1. Aloni N. (2011). Humanistic Education. In: Veugelers W. (eds) Education and Humanism. Moral Development and Citizenship Education. SensePublishers. https://doi.org/10.1007/978-94-6091-577-2_3.
2. Borg, I. & Groenen, P. (1997). Modern Multidimensional Scaling. Theory and Applications. New York: Springer
3. Bruzgelevičienė, R. Brandišauskienė, A., Česnavičienė, J., Nedzinskaitė-Mačiūnienė, R. (2020). Kokybiško švietimo visiems visą gyvenimą: artėjame prie ar tolstame nuo jos? Vilnius: NSA <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2021/10/Kokybiskas-svietimas-visiems.pdf>
4. Bruzgelevičienė, R. (2008). Lietuvos švietimo kūrimas 1988-1997 monografija. Vilnius
5. Bruzgelevičienė R. (2007). Lietuvos švietimo reforma ugdymo paradigmu kaitos aspektu 1988–1997. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, edukologija (07 S). Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla
6. Bubelienė, D., Merkys, G. (2019). The Relationship of Occupational Stress, Burnout and Subjective Health Assessment Among Lithuanian Teachers. NERP-Nursing, Education, Research, & Practice 2019;9(1), pg. 3-11; Eurofound (2018), Burnout in the workplace: A review of data and policy responses in the EU, Publications Office of the European Union, Luxembourg. <https://euagenda.eu/upload/publications/untitled-178342-ea.pdf>
7. Ciaffa, J. A. (1998). *Max Weber and the problems of value-free social science: a critical examination of the Werturteilsstreit*. Bucknell University Press.
8. Cohen, J (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*. Routledge. ISBN 978-1-134-74270-7.;
9. Dilbeck, K. (2017). Factor analysis: varimax rotation. In M. Allen (Ed.), *The sage encyclopedia of communication research methods* (pp. 532-533). SAGE Publications, Inc, <https://dx.doi.org/10.4135/9781483381411.n191>
10. Dzemyda, G., Kurasova, O., Žilinskas, J. (2008). Daugiamatčių duomenų vizualizavimo metodai. Vilnius: MII., psl. 67.
11. Gylys, P. (2013): Economy, anti-economy, and globalization: holistic approach / translated by Vitas Gričius. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
12. Lane, S., Raymond, M.R., & Haladyna, T.M. (Eds.). (2015). Handbook of Test Development (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203102961>
13. Lodico, M.G., Spaulding, D.T., Voegtler, K.H. (2017). Methods in educational research: from theory to practice. USA: Jossey-Bass
14. Merkys, G. (2004). Edukologija. In: Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros problemos. Sudarytojas Viliūnas, G. Vilnius: LII.
15. Merkys, G. (2019). „Lietuvos mokytojų sociologinė apklausa apie darbo sąlygas ir lūkestį teisingam atlyginimui“. Tyrimo ataskaita. Užsakovas: Lietuvos švietimo darbuotojų profsąjunga
16. Merkys, G. Balčiūnas, S., Lapėnienė, A. Augustinienė, A. Elijo et.al. (2010). Tarptautinės skaitymo gebėjimų studijos IEA PIRLS-2006 Lietuvos duomenų antrinė analizė. Tyrimo užsakovas – LR ŠMM.
17. Merkys, G., Balčiūnas S. (2008). Bendrojo lavinimo mokyklos mokytojų poreikio prognozė: tyrimo ataskaita. Vilnius: ŠMM
18. Merkys, G., Bubelienė, D. (2021). „Sociologinė studija: socialinio verslo skatinimo Lietuvoje ekonominės, socialinės, politinės ir teisinės prielaidos“. LISVA.

19. Merkys, G., Bubelienė, D., Blažaitė, G. (2021). Paslaugų šeimoms prieinamumo analizė. Vilnius: LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
20. Merkys, G., Čiučiulkienė, N., Bubelienė, D., Kvieskienė, G. (2021). Cognitive Reductionism as a Challenge for Teacher Training and Socialization. „Pädagogische Visionen im 21. Jahrhundert“, Peter Lang, p. 317-369.
21. Merkys, G., Telešienė, A. ir kt. (2006). „Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams“. Tyrimo ataskaita. Užsakovas: LR ŠMM. Vilnius
22. Merkys, G., Urbonaitė-Šlyžiuvienė, D., Balčiūnas, S., Jonušaitė, S., Andriuškaitė, S., Misiovič, J., Jatkauskas, K. (2006). Mokytojų poreikio prognozė: tyrimo ataskaita. Vilnius: ŠMM
23. Merkys, G., Urbonaitė-Šlyžiuvienė, D., Balčiūnas, S., Mikutavičienė, I. (2007). IKT taikymas ugdyme. SITES 2006 Lietuva. Statistinio tyrimo ataskaita, Švietimo informacinių technologijų centras
24. Mohajan, Haradhan (2017). Two Criteria for Good Measurements in Research: Validity and Reliability. *MPRA: Munich Personal RePEc Archive*. Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/83458/>
25. Nacionalinė švietimo agentūra. Tinklaidė #VadovAUK. #1 MOTYVACIJA tapti ir būti mokyklos vadovu. 2021-12-10. <https://mokytojojtv.emokykla.lt/2021/12/nacionaline-svietimo-agentura.html>
26. Navaitis, G. (2017). Felicitarinis kelias: monografija. Vilnius: Versus aureus.
27. Nielsen, K. (1983). Emancipatory Social Science and Social Critique. In: Callahan, D., Jennings, B. (eds) *Ethics, The Social Sciences, and Policy Analysis*. The Hastings Center Series in Ethics. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4684-7015-4_6
28. Osgood, Ch. E.; Suci, G.J., Tannenbaum, P.H. (1957): *The Measurement of Meaning*, University of Illinois Press
29. Osterloh, J. (1991). *Wahrheit, Objektivität und Wertfreiheit in der Erziehungswissenschaft. Begriffsanalytische und methodologische Untersuchungen*. Bad Heilbrunn/Obb.: Klinkhardt, , 350 S., 39,- DM.;
30. Pettersson E, Turkheimer E. Item Selection, Evaluation, and Simple Structure in Personality Data. *J Res Pers.* 2010 Aug 1; 44(4):407-420. doi: 10.1016/j.jrp.2010.03.002. PMID: 20694168; PMCID: PMC2914336
31. Roderick P. McDonald. The dimensionality of tests and items. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*. Vol. 34(1):100-117. DOI: 10.1111/j.2044-8317.1981.tb00621.x
32. Sawilowsky, S (2009). New effect size rules of thumb. *Journal of Modern Applied Statistical Methods*. 8 (2): 467–474. doi:10.22237/jmasm/1257035100
33. Vilagut, G. (2014). Test-Retest Reliability. In: Michalos, A.C. (eds) *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_3001
34. Zabulionis, A. (2020)¹. Tarptautinio švietimo tyrimo OECD PISA Lietuvos ir kaimyninių šalių duomenų tikslinė antrinė analizė. Vilnius
35. Zhang, S. (2020). *The Reliability of Single-Item Assessments*. State University of New York
36. Želvys, R. (1998): Švietimo reformų dėsnigumai. Švietimo reformos, p. 21-36. Vilnius: Solertija